

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

**Analyse van de ondersteuningsbehoefte
van de formele kinderopvang m.b.t. inclusieve opvang en
een analyse van de ervaringen van de Centra voor Inclusieve Kinderopvang**

Liesbeth Op de Beeck
Dr. Eveline Teppers
Wouter Schepers
Prof. dr. Tine Van Regenmortel

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
Minderbroedersstraat 8 – B-3000 Leuven
Tel 0032 16 37 34 32
E-mail: swvg@kuleuven.be
Website: <http://www.steunpuntwvg.be>

Publicatie nr. 2019/07

SWVG-Rapport 23

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

Titel rapport: Analyse van de ondersteuningsbehoefte van de formele kinderopvang m.b.t. inclusieve opvang en een analyse van de ervaringen van de Centra voor Inclusieve Kinderopvang

Promotor: Prof. dr. Tine Van Regenmortel

Onderzoekers: Liesbeth Op de Beeck, dr. Eveline Teppers, Wouter Schepers

Coördinatie SWVG: Hilde Lauwers, dr. Kathleen De Cuyper

Administratieve ondersteuning SWVG: Lut Van Hoof, Manuela Schröder

Dit rapport kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Overheid. In deze tekst komen onderzoeksresultaten van de auteur(s) naar voor en niet die van de Vlaamse Overheid. De Vlaamse Overheid kan niet aansprakelijk gesteld worden voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de meegeleverde gegevens.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder uitdrukkelijk te verwijzen naar de bron.

No material may be made public without an explicit reference to the source.

Het consortium SWVG

<i>Deelnemende instellingen</i>	<i>Dagelijks bestuur</i>
KU Leuven <ul style="list-style-type: none">· LUCAS, Centrum voor zorgonderzoek en consultancy· Instituut voor Sociaal Recht· HIVA Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving· Leuven Instituut voor Gezondheidsbeleid· Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen	Prof. dr. Chantal Van Audenhove Prof. dr. Anja Declercq Prof. dr. Johan Put Prof. dr. Tine Van Regenmortel Prof. dr. Erik Schokkaert
UGent <ul style="list-style-type: none">· Vakgroep Innovatie, Ondernemerschap en Dienstenmanagement· Vakgroep Publieke Governance, Management & Financiën· Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg	Prof. dr. Paul Gemmel Prof. dr. Joris Voets Prof. dr. An De Sutter
Vrije Universiteit Brussel <ul style="list-style-type: none">· Faculteit Psychologie en Educatiewetenschappen	Prof. dr. Dominique Verté
Universiteit Antwerpen <ul style="list-style-type: none">· Centrum OASeS, Departement Sociologie	Prof. dr. Peter Raeymaeckers
<i>Partnerinstellingen</i>	
Universiteit Hasselt <ul style="list-style-type: none">· Centrum voor Statistiek	
Thomas More Hogeschool <ul style="list-style-type: none">· Opleiding Toegepaste Psychologie	dr. Peter De Graef
Arteveldehogeschool <ul style="list-style-type: none">· Dienst onderzoek en dienstverlening	
Hogeschool Gent <ul style="list-style-type: none">· Faculteit Mens en Welzijn	
UC Leuven-Limburg <ul style="list-style-type: none">· Groep Gezondheid en Welzijn	

Rapport 23

Analyse van de ondersteuningsbehoefte van de formele kinderopvang m.b.t. inclusieve opvang en een analyse van de ervaringen van de Centra voor Inclusieve Kinderopvang

Onderzoekers: Liesbeth Op de Beeck, dr. Eveline Teppers, Wouter Schepers

Promotor: Prof. dr. Tine Van Regenmortel

Samenvatting

Dit onderzoek analyseert de ondersteuningsbehoefte van de formele kinderopvang m.b.t. de inclusieve opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften. Daarnaast richt dit onderzoek zich tevens op de ervaringen van de Centra voor Inclusieve Kinderopvang (CIK). Ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte hebben recht op een kwaliteitsvolle kinderopvang waarbij ze de keuze hebben tussen een reguliere of gespecialiseerde kinderopvang. Inclusieve kinderopvang is sinds 2001 structureel opgenomen in de wetgeving. In 2014 werden er, bij wijze van pilotfase, in een beperkt aantal van de in totaal 60 zorgregio's CIK opgericht. Momenteel zijn er 16 CIK. De CIK bieden zelf inclusieve kinderopvang aan, maar sensibiliseren en ondersteunen daarnaast ook andere kinderopvanglocaties bij het verder uitbouwen van een kwalitatieve, inclusieve kinderopvang. Inclusiecoaches verbonden aan de CIK bieden ondersteuning aan m.b.t. inclusie via ondersteuningstrajecten en/of lerende netwerken.

De centrale onderzoeksdoelstelling van dit onderzoek is een evaluatie van inclusieve kinderopvang zoals deze wordt ervaren door de kinderopvanglocaties alsook van de CIK met als doel knelpunten en succesfactoren te identificeren. Deze doelstelling hertaalt zich in de volgende centrale onderzoeksvraag: *'Welke hefboomen en noodzakelijke randvoorwaarden kunnen worden geïdentificeerd om inclusieve kinderopvang te doen slagen voor de kinderopvang en de CIK'*.

In het onderzoek combineren we kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden: een kwantitatieve analyse van de resultaten uit een websurvey bij verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit zowel kinderopvang van baby's en peuters als buitenschoolse kinderopvang (met onderverdeling naar opvangsoort en subsidietype: gezinsopvang voor baby's en peuters met subsidie voor inkomens-tarief alsook de opvanglocaties met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs, groepsopvang voor baby's en peuters met subsidie voor inkomens-tarief alsook de opvanglocaties met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs, buitenschoolse groepsopvang en buitenschoolse gezinsopvang), aangevuld met verdiepende focusgroepen met enerzijds verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de opvang van baby's en peuters en anderzijds de buitenschoolse kinderopvang. Er werden tevens focusgroepen georganiseerd met inclusiecoaches verbonden aan de CIK met het oog op het in kaart brengen van hun ervaringen in het ondersteunen van kinderopvanglocaties inzake inclusie.

De ondersteuningsbehoefte van de formele kinderopvang m.b.t. de inclusieve opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften

Na integratie van de resultaten uit de websurvey en de focusgroepen kunnen we concluderen dat **het concept inclusieve kinderopvang positief wordt onthaald**. Op basis van het onderzoek stellen we vast dat inclusieve kinderopvang algemeen genomen, door zowel kinderopvanglocaties die aangaven sinds 2015 – (oktober) 2018 al minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen alsook diegenen die hiermee nog geen ervaring te hebben, als een meerwaarde wordt beschouwd. Van diegenen die aangaven al ervaring te hebben met de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte, evalueert meer dan 80% dit als een positieve ervaring. De positieve attitude ten aanzien van inclusie is het sterkst aanwezig binnen de buitenschoolse groepsopvang. Binnen de gezinsopvang voor baby's en peuters komt dit in mindere mate naar voor, maar stellen we eveneens vast dat ook hier nog steeds meer dan de helft van de verantwoordelijken en kinderbegeleiders positief tegenover inclusieve opvang staan. Daarnaast merken we in dit onderzoek op dat diegenen die al ervaring hebben met het opvangen van kinderen met specifieke zorgbehoeften vaker positief staan ten opzichte van inclusie dan de groep die deze ervaring nog niet heeft. De positieve teneur vloeit voort uit de overtuiging dat men het belangrijk vindt om op een respectvolle manier met diversiteit en elkaar te leren omgaan. Inclusieve kinderopvang is leerrijk voor zowel de kinderen, de ouders als de kinderbegeleiders. Bijna alle kinderopvanglocaties die sinds 2015 één of meerdere kinderen met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, zien dit als een verrijking voor de opvang. Dit toont aan dat **er een draagvlak is om (nog meer) inclusief aan de slag te gaan**.

We constateren dat er een overwegend positief beeld rond inclusie als visie bestaat. Daarnaast stellen we echter ook vast **dat er voorwaarden worden gesteld**. Inclusieve kinderopvang brengt uitdagingen met zich mee voor de kinderopvanglocaties. Uit ervaringen van kinderopvanglocaties blijkt dat het niet altijd evident is om een gepaste aanpak te vinden en dat de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften extra inspanningen vraagt. Inclusieve kinderopvang vereist niet noodzakelijk een één-op-één begeleiding, maar meer kinderbegeleiders in een kinderopvang zou ertoe bijdragen dat er meer tijd is om aandacht te besteden aan *alle* kinderen. Het huidige ratio kinderbegeleider/kinderen wordt als te beperkt ervaren om de kwalitatieve opvang voor alle kinderen te blijven garanderen. De meerderheid van de kinderopvanglocaties die in de periode 2015 – (oktober) 2018 al minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, zijn van mening dat inclusieve kinderopvang een hoge personeelsinzet vraagt. Inclusieve kinderopvang vraagt ook een investering naar kennisverhoging toe om hierin te kunnen groeien (tips en adviezen inwinnen, ervaringen uitwisselen, informatie opzoeken, etc.). Wanneer er hiervoor vanuit de kinderopvanglocaties niet voldoende tijd en ruimte beschikbaar is, kan hierin door hen ook niet voldoende worden geïnvesteerd. In beperkte mate zijn er 'kindvrije' uren in de buitenschoolse kinderopvang, binnen de opvang voor baby's en peuters is dit helemaal niet het geval. Er wordt dan ook gepleit voor een goede 'basisstructuur' voor alle kinderopvanglocaties die de kwaliteit van de opvang voor alle kinderen garandeert, de draagkracht van de individuele kinderbegeleider alsook het team respecteert en de veiligheid van iedereen vrijwaart.

We stellen vast dat inclusieve kinderopvang een groot verantwoordelijkheidsgevoel met zich meebrengt. Ongeveer 40% van de kinderopvanglocaties die aangaven al ervaring te hebben met inclusieve kinderopvang hebben zich al onzeker gevoeld bij de verantwoordelijkheid die hiermee gepaard gaat, maar eveneens m.b.t. de kwaliteit van de opvang die ze kunnen bieden.

Een goede communicatie met de ouders is een cruciale succesfactor. De positieve ervaring met inclusieve kinderopvang is veelal terug te brengen tot de mate waarin men er vanuit de kinderopvang

in slaagt om een goede vertrouwensband en dialoog op te bouwen met de ouders. De kinderopvanglocaties die aangaven al ervaring te hebben opgedaan met de opvang van kinderen met specifieke zorgnoden hebben duidelijk ook geïnvesteerd in extra overlegmomenten met de ouders en de communicatie met hen. Dit onderzoek toont ook aan dat kinderopvanglocaties het noodzakelijk vinden om hiervoor voldoende tijd te kunnen vrijmaken.

Het gebeurt dat kinderbegeleiders zich gaandeweg zorgen beginnen maken over de ontwikkeling van een kind. Bijna iedereen die al een kind heeft opgevangen waarbij men ongerust was over diens ontwikkeling, heeft deze bezorgdheden ook gedeeld met de ouders. Iets meer dan een derde van hen heeft hierbij ook hulp gezocht. Meer dan de helft binnen deze groep heeft hiervoor intern een beroep gedaan op de verantwoordelijke of pedagogisch ondersteuner. Slechts een minderheid vindt hierover communiceren gemakkelijk. Anderzijds stellen we vast dat er ook kinderopvanglocaties zijn die er in slagen om een open dialoog met de ouders aan te gaan en de bezorgdheden die er zijn gemeenschappelijk te maken. Als kinderopvang is het belangrijk om hierin het tempo van de ouders te respecteren en vooral de zorgen te delen (geen 'etiketten' of vermoedens van diagnoses) om op basis daarvan samen op weg proberen te gaan. Aan de hand van de onderzoeksresultaten kunnen we duidelijk vaststellen dat ouders een zeer belangrijke hulpbron zijn voor kinderbegeleiders voor wat betreft gespecialiseerde ondersteuning. Ouders zijn de 'expert' inzake hun kind en worden dan ook aangesproken door de kinderbegeleiders voor wat betreft tips en advies om een zo gepast mogelijke aanpak te vinden.

Er worden meerdere, diverse inspanningen geleverd om kennis te verhogen en ervaringen uit te wisselen. Er worden door de kinderopvanglocaties die al kinderen met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen veelal inspanningen geleverd die gerelateerd zijn aan kennisverhoging en het uitwisselen van informatie/ervaringen. Concreet worden er stappen ondernomen om de pedagogische kwaliteit van de opvang voor alle kinderen te verhogen. Daarnaast worden er inspanningen geleverd om een geschikte aanpak te ontwikkelen voor een kind met specifieke zorgnoden en wordt er advies omtrent inclusieve opvang en het omgaan met diversiteit ingewonnen. De verkregen adviezen en opgedane kennis worden positief onthaald. Het vormt mee een basis waarop in de toekomst naar terug gegrepen kan worden.

De mogelijkheid om goed ondersteund te worden en bijkomende opleidingen te kunnen volgen, blijkt aangewezen. Een vast aanspreekpunt is de ondersteuningsvorm die het vaakst als het meest waardevol wordt ervaren. Vier vijfde van de kinderopvanglocaties die in de periode 2015 – (oktober) 2018 al een kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, is deze mening toegedaan. Een pedagogisch ondersteuner wordt door meer dan de helft onder hen naar voor geschoven als het meest aangewezen hiervoor, gevolgd door de CIK. Een CIK wordt, in tegenstelling tot de (intern) pedagogisch ondersteuner, in mindere mate gecontacteerd voor wat betreft kennis rond inclusieve kinderopvang, de realisatie van pedagogische kwaliteit en tips omtrent inclusie. De verantwoordelijke of pedagogisch ondersteuner werd ook het vaakst gecontacteerd voor hulp bij het delen van zorgen over de ontwikkeling van een kind. Op basis van de focusgroepen merken we op dat een CIK nog niet bij alle deelnemers gekend was. De verklaring hiervoor ligt (wellicht) in het feit dat er nog niet in elke zorgregio een CIK is. Er is slechts in 16 van de 60 zorgregio's een CIK. De ondersteuning geboden door een CIK werd positief ervaren, maar er zijn ook kanttekeningen geplaatst. Zo werd de aangeboden ondersteuning niet altijd als praktisch haalbaar geacht door kinderopvanglocaties omdat ze geen mogelijkheid zagen om deze optimaal in te plannen door een gebrek aan tijd en ruimte, ze het gevoel hadden dat de ondersteuning niet voldoende was toegespitst op hun specifieke realiteit en er nadien dus nog een vertaalslag nodig was. Tot slot werd er soms een gemis aan diepgang in de ondersteuning ervaren. Naast een CIK werd er ook potentieel

gezien in een Huis van het Kind als een actor die op lokaal niveau kinderopvanglocaties in contact kan brengen met ondersteunende organisaties. Bijkomend zou een Huis van het Kind een rol kunnen spelen om ouders van kinderen met specifieke zorgbehoeften attent te maken op het bestaan van inclusieve kinderopvang.

Dit onderzoek doet ons besluiten dat de kinderopvanglocaties een nood ervaren om goed ondersteund te worden indien een situatie hierom vraagt. Er zijn meerdere ondersteuningsvormen die als waardevol worden beschouwd. Het betreft ondersteuning geboden door gespecialiseerde personen/hulpverleners of organisaties, begeleiding rond inclusief werken en diversiteit worden naar voren geschoven door drie vierde van de kinderopvanglocaties die al eens een kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen sinds 2015. Een vaststelling evenwel is dat het zoeken naar een geschikte ondersteuner tijd kost en dat de uitgebreidheid van het ondersteuningslandschap deze zoektocht niet altijd vergemakkelijkt. (Meer) financiële ondersteuning is tevens een ondersteuningsvorm die als waardevol werd beschouwd. De extra financiële middelen zouden o.a. worden gebruikt voor de aankoop van aangepast materiaal, de (her)inrichting van de opvang, het aanwerven van (gespecialiseerd) personeel, het volgen van bijkomende opleidingen, etc. Globaal genomen, stellen we vast dat ruim meer dan de helft van de kinderopvanglocaties die in de periode 2015 – (oktober) 2018 een kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen het volgen van een bijkomende opleiding (erg) waardevol vindt. Bijkomende opleidingen gaan idealiter over (de meest voorkomende) zorgbehoeften, het realiseren van pedagogische kwaliteit, communicatie met gezinnen en over diversiteit. Zo concreet mogelijk en voldoende aansluitend bij de realiteit van de kinderopvang vormen hierbij de rode draad. Buitenschoolse kinderopvang hebben doorgaans in beperkte mate ‘kindvrije’ uren waardoor ze gemakkelijker vormingen overdag tijdens de week kunnen bijwonen. Binnen de kinderopvang voor baby’s en peuters is de situatie anders.

Het team van de verantwoordelijke en kinderbegeleiders vormt de hoeksteen voor wat betreft het realiseren van inclusieve kinderopvang. De intrinsieke motivatie van het team is een belangrijk element om inclusieve kinderopvang te doen slagen. Een groot deel van de kinderopvanglocaties die aangaven al ervaring te hebben met inclusieve kinderopvang lassen af en toe tot zelfs vaak extra interne overlegmomenten in om ervaringen en informatie uit te wisselen. Op basis van dit onderzoek stellen we vast dat men dit belangrijk vindt, maar ook hier blijkt tijd hiervoor een knelpunt te zijn.

Nog niet alle kinderopvanglocaties hebben ervaring met inclusieve kinderopvang. De helft van de kinderopvanglocaties die hebben deelgenomen aan de websurvey hebben aangegeven dat ze sinds 2015 al minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen. De andere helft heeft dus nog geen ervaring hiermee. Evenwel stellen we vast dat ongeveer 70% van alle kinderopvanglocaties heeft aangegeven een kind met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem in de opvang te hebben gehad. Dit doet ons besluiten dat de helft zich bewust is van de inclusieve werking van hun kinderopvang; een deel (ongeveer 20%) dit eigenlijk ook al doet, maar dit nog niet helemaal vat en dus inclusief werkt zonder het echt te beseffen; en een deel (ongeveer 30%) die hierin effectief nog geen ervaring heeft.

Van diegenen die aangaven nog geen ervaring te hebben met inclusieve kinderopvang, zei bijna iedereen dat ze nog geen vraag hebben gekregen om een kind met een specifieke zorgbehoefte op te vangen. Ze staan hiervoor open, weliswaar afhankelijk van de aard van de zorgnood. De ervaring met inclusieve kinderopvang is het grootst binnen de buitenschoolse groepsopvang. Bijna iedereen binnen dit opvangtype heeft gedurende de voorbije drie jaar al minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte opgevangen. Binnen de gezinsopvang voor baby’s en peuters zijn er minder kinderopvanglocaties waarbij dit het geval is.

Een vierde tot een vijfde van de kinderopvanglocaties met ervaring heeft in het verleden de opvang van een kind met specifieke zorgbehoeften moeten stopzetten. Meer dan de helft van diegenen met ervaring heeft in het verleden ook al moeilijkheden ervaren die gerelateerd zijn aan de specifieke zorgbehoeften. Negatieve gevolgen voor andere kinderen en het niet meer kunnen garanderen van de beste zorgen zijn de belangrijkste redenen voor een stopzetting. Deze gebeurt veelal door of in samenspraak met de ouders.

Ongeveer een derde van de kinderopvanglocaties die zeiden ervaring te hebben met inclusieve kinderopvang profileren zich ook actief als zijnde inclusieve kinderopvang: het wordt opgenomen in het huishoudelijk reglement/kwaliteitshandboek en/of bekendmaking hiervan in het netwerk van de kinderopvang. De kinderopvanglocaties die zich actief profileren, hebben ook bijkomend ingezet op de versterking van de basiskwaliteit. Er werden inspanningen geleverd om intakegesprekken te voorzien/aan te passen, een wenprocedure te voorzien/aan te passen en het voorzien/aanpassen van de dagelijkse communicatie omtrent hun inclusieve werking. Tussen een vierde tot een vijfde van de kinderopvanglocaties met ervaring inzake inclusie lijkt niet te weten of ze zich al dan niet actief profileren. Dit onderzoek krijgt ook signalen dat ouders volgens de verantwoordelijken en kinderbegeleiders die deelnamen aan de focusgroepen nog niet voldoende de weg vinden naar de inclusieve opvang. De bedenking rijst dat **inclusieve kinderopvang wellicht nog te onbekend is?**

Vooraf voor de buitenschoolse kinderopvang vormt de school (leerkrachten/ondersteuningsteam van de school) een belangrijke bron van hulp voor de kinderopvanglocaties die aangaven al ervaring te hebben met inclusieve opvang. Kinderbegeleiders doen op hen een beroep voor gespecialiseerde ondersteuning en hulp bij het delen van bezorgdheden over de ontwikkeling van een kind. Vanuit de kinderopvang, zowel binnen de opvang voor baby's en peuters als de buitenschoolse opvang, voelt men zich toch **onvoldoende een evenwaardige partner**. Hierbij werd verwezen naar het CLB dat bij het afnemen van tests geen rekening hield met de input van de kinderopvang en overlegmomenten georganiseerd door de school waarbij welzijnsactoren aanwezig zijn, maar de reflex er minder is om ook de kinderopvang erbij te betrekken. Als kinderopvang beschikt men over een eigen expertise en inzichten die relevant zijn voor de verdere ontwikkeling van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte. Dergelijke inzichten kunnen van pas komen tijdens transitie momenten van kinderopvang naar kleuterschool, maar ook naar aanleiding van afstemming tussen de buitenschoolse kinderopvang, de school en eventuele andere welzijnsactoren in de zoektocht naar een goede aanpak.

Ervaringen van de CIK

Sinds 2014 zijn er 16 CIK's actief in hun zorgregio waarbij ze enerzijds zelf inclusieve kinderopvang organiseren en anderzijds andere kinderopvang ondersteunen inzake inclusie. Dit onderzoek toont aan dat het bestaan van inclusiecoaches, die verbonden zijn aan een CIK, niet bij alle kinderopvang gekend is. Enerzijds vallen drie vierde van de zorgregio's in Vlaanderen buiten de werkingsgebieden van de CIK. Anderzijds zien we dat ook binnen de zorgregio's van de CIK nog niet elke kinderopvang op de hoogte is van het bestaan ervan. De voorbije jaren hebben de inclusiecoaches veel inspanningen geleverd om zichzelf en hun opdracht bekender te maken bij de kinderopvang. Het bekendmaken van hun opdracht en het sensibiliseren omtrent inclusieve kinderopvang zijn belangrijke onderdelen van hun taak, maar als inclusiecoach zijn ze ook gebonden aan de tijd die ze hiervoor binnen hun halftijdse aanstelling hebben en (meer) beperkte financiële middelen. Inclusie als visie is bovendien nog een relatief recent gegeven dat nu pas, vijf jaar na de opstart van de inclusiecoaches en CIK, stilaan meer ingang lijkt te vinden.

De CIK's bestaan ondertussen dus vijf jaar. Gedurende deze periode hebben de inclusiecoaches zichzelf kunnen ontwikkelen in deze rol. Door vormingen te volgen, informatie op te zoeken, ervaringen met elkaar te delen, etc. zijn ze gegroeid van beginnende inclusiecoach tot een ervaren coach met veel expertise. Het meeste hebben de inclusiecoaches geleerd uit de concrete cases waarvoor hun hulp werd ingeroepen door de kinderopvanglocaties. De begeleidingstrajecten die meermaals per jaar door Kind en Gezin worden georganiseerd, worden door de inclusiecoaches positief onthaald. Ondanks de expertise die de inclusiecoaches doorheen de jaren hebben opgedaan, blijft het uitdragen van inclusie binnen de kinderopvang en hen in hun inclusieve werking ondersteunen nog steeds 'pionieren' en zoeken. Het is een blijvend groeiproces waarvoor tijd nodig is om zichzelf te kunnen verdiepen in de materie, te reflecteren op hun eigen handelen, etc. Het is de ervaring van de inclusiecoaches dat de tijd hiervoor momenteel onvoldoende beschikbaar is naast de essentie van hun halftijdse opdracht als inclusiecoach en de taken die ze hebben binnen de kinderopvangorganisatie – CIK – waaraan ze verbonden zijn. Sommige inclusiecoaches benadrukken dat ze een klankbord missen: iemand die hen prikkelt om zichzelf in vraag te stellen en om van ideeën te wisselen, ervaringen te delen, etc. Sommige inclusiecoaches hebben binnen hun kinderopvanglocatie een 'buddy' toegekend gekregen. De ervaringen hiermee zijn niet unaniem positief, want niet elke 'buddy' lijkt even betrokken en beschikbaar te zijn voor de inclusiecoach. Nochtans heeft de kinderopvanglocatie – CIK – een verantwoordelijkheid op te nemen ten aanzien van de inclusiecoach om voor hen een omgeving te creëren waarin de inclusiecoach zich verder kan ontwikkelen. De opdrachten van de CIK, waaronder ook het mee uitdragen van de inclusieve visie en het realiseren van een intern inclusief beleid behoort, zijn wettelijk vastgelegd.

Iedere inclusiecoach heeft zijn eigen stijl ontwikkeld en hanteert 'eigen' methodieken, zet meer/minder in op lerende netwerken, etc. Het zijn individuele keuzes gemaakt door de inclusiecoaches gebaseerd op hun ervaring van wat wel/niet aanslaat bij de kinderopvang in de eigen zorgregio, hetgeen voor hen het meest efficiënt is en waarbij ze zichzelf het best voelen. De inclusiecoaches proberen telkens om samen met de kinderopvang op weg te gaan. Als inclusiecoach kennen ze ook niet meteen dé oplossing, maar proberen ze met de kinderopvang oplossingsgericht te denken, het perspectief te verbreden, een situatie eens vanuit een andere invalshoek te bekijken, na te gaan wat voor iedereen wenselijk en haalbaar is, etc. Uit het onderzoek blijkt dat de inclusiecoaches vinden dat ze soms ook gewoon moeten kunnen luisteren naar de bezorgdheden en ervaringen van kinderbegeleiders met een specifiek kind alsook hun bekommernissen serieus nemen en hen doorheen het hele traject blijven aanmoedigen opdat ze een zo positief mogelijke ervaring zouden hebben met inclusief werken. Een positieve ervaring is een sterke motivator en zorgt voor zelfvertrouwen bij de kinderopvang. De inclusiecoaches zien voor zichzelf ook een rol weggelegd in relatie met ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte. Binnen de eigen organisatie zijn sommigen aanwezig als brugfiguur tijdens intakegesprekken. Toch ervaren de inclusiecoaches een gemis voor wat betreft een meer concrete omschrijving van hun rol.

Een ondersteuningstraject dat door een inclusiecoach wordt aangegaan met een kinderopvanglocatie begint bij het vinden van een ingang bij de kinderopvang. Dit is volgens de inclusiecoaches moeilijkste kantelmoment. Een concrete vraag naar ondersteuning gesteld vanuit de kinderopvang maakt het volgens de inclusiecoaches gemakkelijker om met hen aan de slag te gaan en nadien een traject aan te gaan waarbij er vanuit een breder perspectief over inclusie kan worden nagedacht. De inclusiecoaches proberen te streven naar een duurzaam traject dat bestaat uit meerdere contactmomenten. Niet alle vragen die vanuit een kinderopvang aan een inclusiecoach worden gesteld, geven echter aanleiding tot een traject.

Aangezien elke situatie en vraag anders zijn, bestaat er geen 'ideaal' traject. Toch worden een aantal basisvoorwaarden gesteld door de inclusiecoaches. Een eerste voorwaarde waarop er door inclusiecoaches wordt aangedrongen, is de aanwezigheid van de verantwoordelijke wanneer er een traject rond inclusie wordt aangegaan. Tevens is het belangrijk dat men vanuit de kinderopvang voldoende tijd kan vrijmaken om zo'n traject dat uit meerdere contactmomenten bestaat, aan te gaan. Een duurzaam traject bestaat ook uit een terugkoppeling achteraf.

Vanuit Kind en Gezin wordt verwacht dat de inclusiecoaches jaarlijks zeven externe ondersteunings-trajecten aangaan. Daarnaast gaan inclusiecoaches ook interne trajecten aan. Dit zijn trajecten binnen de eigen kinderopvangorganisatie. Sommige inclusiecoaches gaan uitsluitend externe trajecten aan, terwijl anderen ook veel intern, binnen de eigen kinderopvangorganisatie, rond inclusie werken. De inbedding in een kinderopvangorganisatie wordt door de inclusiecoaches positief ervaren. Het zorgt voor een directe link met de dagelijkse praktijk van de kinderopvang waaruit kan worden geput wanneer andere kinderopvanglocaties moeten worden ondersteund. Anderzijds stellen we in dit onderzoek vast dat de verantwoordelijkheden die een inclusiecoach naast deze halftijdse opdracht binnen de eigen organisatie bijkomend heeft, ook kan leiden tot een gebrek aan focus. Hoewel dit niet voor alle inclusiecoaches geldt, blijkt het niet gemakkelijk om de functie als inclusiecoach binnen de eigen organisatie scherp te stellen en het inclusieve takenpakket duidelijk af te bakenen ten aanzien van de andere opdrachten die er intern zijn.

De zorgregio's waarin de inclusiecoaches actief zijn, vertonen verschillende karakteristieken. Er zijn inclusiecoaches die verantwoordelijk zijn voor meer dan 100 kinderopvanglocaties daar waar een andere persoon inclusiecoach is voor slechts een tiental kinderopvangorganisaties. In bepaalde regio's liggen de kinderopvanglocaties dicht bij elkaar en andere gebieden worden dan weer gekenmerkt door een verspreide ligging ervan. Bij wijze van uitzondering zijn er twee inclusiecoaches die elk in dezelfde zorgregio actief zijn. Er zijn zorgregio's die aan elkaar grenzen waardoor samenwerking tussen de inclusiecoaches gemakkelijker is, daar waar anderen meer op zichzelf aangewezen zijn. Er wordt geprobeerd om tegemoet te komen aan de vragen tot ondersteuning vanuit kinderopvang die niet in een zorgregio van een CIK liggen omdat de inclusiecoaches merken dat ook daar opportuniteiten zijn om de inclusieve visie uit te dragen en inclusieve kinderopvang te stimuleren.

Tot slot vinden de inclusiecoaches het essentieel om partners te vinden binnen de bredere welzijnssector en ondersteuningslandschap. Het leggen van contacten gebeurt enerzijds spontaan en anderzijds wordt er bewust op ingezet. Vooral regionale/lokale (netwerk)momenten waarop verscheidene welzijnsactoren samenkomen, vormen een ideaal platform om elkaar te leren kennen, en/of om als inclusiecoach meer onder de aandacht te komen en bekendheid te geven aan hun opdracht. De inclusiecoaches zien een potentieel in het nieuwe, geïntegreerde ondersteuningsnetwerk kinderopvang alsook in de Huizen van het Kind als relevante partner die op lokaal niveau expertise bundelt.

Het streven naar inclusie beperkt zich dus niet enkel tot de sector van de kinderopvang, maar er zijn linken met welzijn alsook het onderwijs. Er zijn reeds mooie voorbeelden inzake uitwisseling van expertise tussen het onderwijs en inclusiecoaches, maar de reflex om nog meer samen naar inclusie te streven, is volgens de inclusiecoaches nog niet overal voldoende aanwezig.

De overkoepelende essentie en rode draad doorheen de actie- en aandachtspunten

De essentie van dit onderzoek is terug te brengen tot **de noodzaak van een goede basisstructuur voor iedere kinderopvang**. Dit is dé belangrijkste voorwaarde om de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften te doen slagen. Een goede basisstructuur moet ervoor zorgen dat alle kinderopvanglocaties in optimale omstandigheden inclusie kunnen realiseren. Een goede basisstructuur laat toe dat kinderopvanglocaties die nog geen ervaring hebben zich in de best mogelijke omstandigheden kunnen voorbereiden op de opvang van kinderen met specifieke zorgnoden. De kinderopvanglocaties die al kinderen met specifieke zorgbehoeften opvangen, moeten dit in zo'n gunstig mogelijke omstandigheden kunnen doen. Een goede basisstructuur heeft als effect dat alle kinderopvanglocaties kunnen groeien als inclusieve kinderopvang.

De noodzaak van een goede basisstructuur voor iedere kinderopvang zal ook de rode draad vormen doorheen de actie- en aandachtspunten die we hebben geformuleerd. In de kern zullen meerdere acties hiernaar terug te leiden zijn. Dit geldt niet enkel voor de actie- en aandachtspunten omtrent inclusieve kinderopvang, maar ook voor aanbevelingen m.b.t. de CIK.

De term 'basisstructuur' zoals deze doorheen dit onderzoek wordt gebruikt, hangt nauw samen met het concept 'basiskwaliteit' zoals doorgaans wordt gebruikt binnen de context van de kinderopvang. Hieronder beschrijven we wat we bedoelen met een goede basisstructuur en de daarmee samenhangende randvoorwaarden die moeten vervuld zijn alsook de effecten ervan.

Iedere kinderopvanglocatie in Vlaanderen moet bij het aanbieden van opvang kunnen vertrekken van een goede basisstructuur. Een goede basisstructuur garandeert 1) de kwaliteit van de opvang voor *alle* kinderen, 2) de draagkracht van de individuele kinderbegeleider alsook het team en 3) de veiligheid van iedereen – kinderen en kinderbegeleiders.

Opdat er hieraan kan worden voldaan, moet er worden nagegaan wat mogelijk is om een betere personeelsbezetting te kunnen realiseren. Het huidige aantal kinderen per kinderbegeleider ligt te hoog. Een aanpassing van dit ratio zal ervoor zorgen dat kinderbegeleiders meer tijd en ruimte hebben om aandacht te schenken aan *alle* kinderen.

Een goede basisstructuur zorgt er tevens voor dat kinderopvanglocaties zich optimaal kunnen voorbereiden op de (toekomstige) opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften en deze opvang, wanneer de vraag zich stelt, ook effectief zo goed mogelijk kunnen realiseren.

Het aanbieden van inclusieve kinderopvang brengt uitdagingen met zich mee. Er zijn situaties waarin (één van) de drie modaliteiten nog niet kunnen worden gegarandeerd, maar we benadrukken dat dit *nooit* zou mogen worden gebruikt door de kinderopvang om niet tenminste naar inclusie te streven.

Het voorzien van een goede basisstructuur die het mogelijk maakt om kinderbegeleiders op een meer kwaliteitsvolle manier in te zetten, zal er echter toe bijdragen dat elke kinderopvang in staat zal zijn om aan de drie modaliteiten te voldoen. Investeren in een goede basisstructuur zal het mogelijk maken om stappen vooruit te zetten op vlak van inclusie.

De positieve gevolgen van een goede basisstructuur zijn:

- meer tijd en ruimte om te investeren in een goede band en communicatie met ouders;
- meer tijd en ruimte om vormingen te volgen;

- **meer tijd en ruimte om op zoek te gaan naar gepaste ondersteuning en deze zo optimaal mogelijk in te plannen;**
- **meer tijd en ruimte om te investeren in het verhogen van de pedagogische kwaliteit voor alle kinderen;**
- **meer tijd en ruimte om te investeren in kennisverhoging en het uitwisseling van ervaringen;**
- **meer tijd en ruimte om als team van verantwoordelijke en kinderbegeleiders onderlinge overlegmomenten in te plannen;**
- **meer tijd en ruimte om te reflecteren over inclusie en hieromtrent intervisies/trajecten aan te gaan geboden door inclusiecoaches;**
- **etc.**

De CIK als ondersteuningsvorm is **een middel, dat in combinatie/afstemming met andere ondersteuningsvormen en (lokale) actoren uit het bredere welzijnslandschap, meer inclusie in de Vlaamse kinderopvang kan helpen stimuleren en realiseren.** Het is een ondersteuningsvorm die al goede elementen bevat, maar waar op bepaalde punten ook nog bijsturing nodig is ter optimalisatie. Een uitbreiding van het aantal CIK's lijkt ons een aangewezen piste omdat het dan een ondersteuningsvorm wordt die beschikbaar is voor alle kinderopvanglocaties.

Overkoepelend stellen we voor dat de inclusieve visie niet enkel wordt uitgedragen binnen de sector van de kinderopvang. De inclusieve visie is vb. ook terug te vinden in de nota 'Perspectief 2020 – Nieuw ondersteuningsbeleid voor personen met een handicap'. **Het streven naar inclusie is een sector- en beleid overschrijdende verantwoordelijkheid** dewelke een gezamenlijke inzet vraagt. Als sectoren die het dichtst aanleunen bij de kinderopvang zien we hierin ook een rol weggelegd voor 'welzijn' en 'onderwijs'. Wij willen daarom ook nadrukkelijk de aandacht vestigen op het belang van een flankerende aanpak waarbij iedereen een verantwoordelijkheid opneemt om inclusie te stimuleren in de brede samenleving. Het streven naar inclusie vraagt ook nog veel **sensibiliseringswerk** van alle actoren over het bestaan van inclusieve kinderopvang, het bestaan van inclusiecoaches en hun opdracht.

Voor de concrete actie- en aandachtspunten die hieromtrent werden geformuleerd, verwijzen we naar het rapport.

Inhoud

Inleiding	21
Hoofdstuk 1 Onderzoeksdoelstellingen en methodologie	23
1 Onderzoeksdoelstellingen	23
2.2 Respons	27
3 Methodologie kwalitatief luik	28
3.1 Aanpak bevraging koepel- en ondersteuningsorganisaties	28
3.2 Aanpak bevraging focusgroepen	29
4 Opbouw van het rapport	31
Hoofdstuk 2 Kwantitatief luik	33
1 Inleidend	33
2 Ervaring met kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte	36
2.1 Aantal opgevangen kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte	37
3 Zorgbehoeften en subsidies	38
3.1 Aard van de specifieke zorgbehoefte	38
3.2 De subsidies	39
4 Extra inspanningen om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen	44
4.1 Extra personeel of een vrijwilliger	48
4.2 Gespecialiseerde ondersteuning	50
4.3 Kennisverhoging	55
4.4 Ervaringen en tips	59
4.5 Ander materiaal	61
5 Evaluatie van inclusieve opvang	62
5.1 Inclusieve opvang als positieve ervaring	62
5.2 Uitdagingen die samenhangen met inclusieve opvang	66
5.3 Stopzetten van de opvang	69
6 Welke ondersteuning vindt men aangewezen?	71
6.1 Aangewezen vast aanspreekpunt	73
6.2 Aangewezen vormen	74
6.3 Aangewezen financiële ondersteuning	76
6.4 Inhoud van de ondersteuning	77
7 Actieve profilering als inclusieve opvang	78
7.1 Reden voor actieve profilering als een inclusieve opvang	80
7.2 Inspanningen om de werking meer inclusief te maken	81

8	Reden voor geen ervaring	83
8.1	Openstaan voor een toekomstige vraag met betrekking tot inclusieve opvang	84
8.2	Voorwaarden om te kunnen ingaan op een inclusieve opvangvraag	85
9	Vermoeden van ontwikkelingsproblemen	87
9.1	Communicatie met ouders over het vermoeden van een ontwikkelingsprobleem	88
10	Inclusieve kinderopvang als meerwaarde?	92
11	Samenvatting	95

Hoofdstuk 3 Kwalitatief luik 101

1	Synthese gesprekken koepel- en ondersteuningsorganisaties	101
1.1	Algemene visie ten aanzien van inclusieve kinderopvang	101
2	Synthese focusgroep kinderopvang voor baby's en peuters	107
2.1	Inclusief werken	107
2.2	Dialogoog met ouders	108
2.3	Transitiemomenten	109
2.4	Ondersteuning	110
2.5	Noden, voorwaarden en mogelijkheden	111
2.6	Samenvatting	113
3	Synthese focusgroep buitenschoolse kinderopvang	115
3.1	Inclusief werken	115
3.2	Dialogoog met ouders	116
3.3	Afstemming met de school	118
3.4	Ondersteuning	119
3.5	Noden, voorwaarden en mogelijkheden	120
3.6	Samenvatting	123
4	Synthese focusgroepen inclusiecoaches	124
4.1	Uitdragen van de inclusieve visie en sensibilisering	124
4.2	Inclusiecoach	126
4.3	Trajecten en kantelmomenten	131
4.4	Werkingsgebied	135
4.5	Tot slot	136
4.6	Samenvatting	137

Hoofdstuk 4 Conclusies en aanbevelingen 141

1	Overkoepelende slotconclusies	141
1.1	Inclusieve kinderopvang als positief onthaald concept met een meerwaarde, maar...	141
1.2	... met randvoorwaarden	142
1.3	Communicatie met de ouders als cruciale succesfactor	143
1.4	Inspanningen om kennis te verhogen, ervaringen uit te wisselen en samenwerkingen aan te gaan	145

1.5	De mogelijkheid om goed ondersteund te worden en bijkomende opleidingen te kunnen volgen	146
1.6	Het team als hoeksteen	148
1.7	(Nog) niet iedereen heeft ervaring en stopzetting is soms onvermijdelijk	149
1.8	Inclusieve kinderopvang misschien toch nog te vrijblijvend en te onbekend?	151
1.9	Kinderopvang als evenwaardige partner met een eigen expertise	152
2	Essentie van de slotconclusie en rode draad doorheen de aandachts- en actiepunten	153
3	Aandachts- en actiepunten	155
3.1	Kinderopvang	155
3.2	Centra voor Inclusieve Kinderopvang en inclusiecoaches	162

BIJLAGEN **173**

Lijst Tabellen

Tabel 1	Totaal aangeschreven kinderopvanglocaties en kinderopvangvoorzieningen	27
Tabel 2	Survey respons	27
Tabel 3	Ontvangen van plussubsidie bij opvang voor baby's en peuters met IKT (n= 1.083)	34
Tabel 4	Opvang van een of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte sinds 2015 (n= 1.824)	36
Tabel 5	Ingeschatte ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte (n= 915)	37
Tabel 6	Aantal kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte opgevangen (n= 915)	37
Tabel 7	Aanvraag subsidie individuele inclusieve kinderopvang (n= 915)	40
Tabel 8	Ontvangen van een bijkomende subsidie naast de subsidie voor individuele inclusieve kinderopvang (n= 403)	41
Tabel 9	Redenen niet aanvragen subsidie (n= 669)	42
Tabel 10	Extra inspanningen om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen (n= 915)	44
Tabel 11	Extra personeel of een vrijwilliger (n= 380)	49
Tabel 12	Gespecialiseerde ondersteuning (n= 784)	51
Tabel 13	Onbruikbare informatie betreft gespecialiseerde hulp van welke organisatie/persoon (n= 784)	52
Tabel 14	Type ondersteuning (n= 784)	54
Tabel 15	Organisatie waarop men beroep doet voor kennisverhoging (n= 900)	55

Tabel 16	Onbruikbare informatie betreft kennisverhoging van welke organisatie/persoon (n= 900)	57
Tabel 17	Wat hield de kennisverhoging in (n= 900)	58
Tabel 18	Op wie beroep voor ervaringen en tips (n= 709)	60
Tabel 19	Opvang van een kind met specifieke zorgbehoeften ervaren als positieve ervaring (n= 915)	62
Tabel 20	Succesfactoren (n= 793)	63
Tabel 21	Uitdagingen van inclusieve opvang (n= 915)	66
Tabel 22	Opvang stopgezet door diegenen die reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen (n= 915)	69
Tabel 23	Redenen voor het stopzetten van de opvang (n= 201)	70
Tabel 24	Aangewezen ondersteuningsvormen door diegenen die reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen (n= 915)	72
Tabel 25	Aangewezen vast aanspreekpunt (n= 726)	73
Tabel 26	Aangewezen vormingen (n= 607)	75
Tabel 27	Gewenste focus m.b.t. de inhoud van ondersteuning (n= 915)	77
Tabel 28	Actieve profilering als opvang waar kinderen met een specifieke zorgbehoefte terecht kunnen (n= 915)	78
Tabel 29	Wijze van profileren (n= 281)	79
Tabel 30	Inspanningen om meer inclusief te werken	82
Tabel 31	Reden niet opvangen van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte (n= 909)	83
Tabel 32	Het openstaan voor een toekomstige opvangvraag van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte (n= 843)	85
Tabel 33	Voorwaarden om wel te kunnen ingaan op een opvangvraag door diegenen die nog geen kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen (= 909)	86
Tabel 34	Kinderen opgevangen met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.824)	87
Tabel 35	Communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.289)	88
Tabel 36	Evaluatie van de communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.202)	89
Tabel 37	Hulp gezocht bij communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.202)	89

Tabel 38	Type ondersteuner(s) waarvan men hulp inroept met het oog op de communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 466)	90
Tabel 39	Het concept inclusieve kinderopvang als meerwaarde (n= 1.824)	92
Tabel 41	Samenstelling stuurgroep	175
Tabel 42	Een CIK aanwezig in de regio van de opvanglocatie naar opvangtype en -vorm (n= 1.817)*	201
Tabel 43	Opvang van een of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte sinds 2015 naar het al dan niet aanwezig zijn van een CIK in de regio (n= 1.817)*	201
Tabel 44	Extra inspanningen gezinsopvang met IKT baby's en peuters (n= 188)	202
Tabel 45	Extra inspanningen gezinsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 40)	203
Tabel 46	Extra inspanningen groepsopvang met IKT baby's en peuters (n= 347)	204
Tabel 47	Extra inspanningen groepsopvang niet met IKT baby's en peuters (n= 159)	205
Tabel 48	Extra inspanningen buitenschoolse gezinsopvang (n= 21)	206
Tabel 49	Extra inspanningen buitenschoolse groepsopvang (n= 160)	207
Tabel 50	Gespecialiseerde hulp gezinsopvang met IKT baby's en peuters (n= 144)	208
Tabel 51	Gespecialiseerde hulp gezinsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 33)	208
Tabel 52	Gespecialiseerde hulp groepsopvang met IKT baby's en peuters (n= 316)	209
Tabel 53	Gespecialiseerde hulp groepsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 135)	209
Tabel 54	Gespecialiseerde hulp buitenschoolse gezinsopvang (n= 16)	210
Tabel 55	Gespecialiseerde hulp buitenschoolse groepsopvang (n= 140)	210
Tabel 56	Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging gezinsopvang met IKT baby's en peuters (n= 184)	211
Tabel 57	Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging gezinsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 36)	211
Tabel 58	Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging groepsopvang met IKT baby's en peuters (n= 343)	211
Tabel 59	Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging groepsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 157)	212
Tabel 60	Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging buitenschoolse gezinsopvang (n= 21)	212
Tabel 61	Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging buitenschoolse groepsopvang (n= 159)	212

Tabel 62	Goede relatie met de ouder(s)	213
Tabel 63	Leerrijk voor het team/mij (n= 793)	213
Tabel 64	De motivatie/drive bij het team/bij mij om te zoeken naar manieren om de opvang te laten slagen (n= 793)	214
Tabel 65	Kleine aanpassingen van de dagelijkse werking (n= 793)	214
Tabel 66	Ondersteuning van specialisten (n= 793)	215
Tabel 67	Ondersteuning vanuit pedagogische hoek (n= 793)	215
Tabel 68	De opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte vraagt een hoge personeelsinzet	216
Tabel 69	Ervaren van moeilijkheden gerelateerd aan de zorgbehoeften	216
Tabel 70	Ervaren moeilijkheden gerelateerd aan de houding van/band met de ouders	217
Tabel 71	Bezorgdheden aanwezig bij andere ouders	217
Tabel 72	Onzekerheden ervaren omtrent het goed genoeg kunnen opvangen van een kind met specifieke zorgbehoeften	218
Tabel 73	Onzekerheden ervaren bij de verantwoordelijkheid die gepaard gaat met de opvang van een kind met specifieke zorgbehoeften	218
Tabel 74	Krijgen van begeleiding rond inclusief werken en omgaan met diversiteit (n= 915)	219
Tabel 75	Krijgen van begeleiding van gespecialiseerde personen of organisaties (n= 915)	219
Tabel 76	Uitwisselen van ervaringen en aanpak met andere kinderopvanglocaties (n= 915)	220
Tabel 77	Een vast aanspreekpunt voor vragen rond opvang van een kind met specifieke zorgnoden (n= 915)	220
Tabel 78	Volgen van bijkomende opleidingen	221
Tabel 79	Krijgen van (meer) financiële ondersteuning (n= 915)	221
Tabel 80	Inclusieve kinderopvang als meerwaarde voor voorzieningen met ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte	222
Tabel 81	Inclusieve kinderopvang als meerwaarde voor voorzieningen zonder ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte	222

Lijst Figuren

Figuur 1	Deelgenomen kinderopvanglocaties (n= 1.824)	34
Figuur 2	Opvangplaatsen groepsopvang baby's en peuters (n= 830)	35
Figuur 3	Locaties buitenschoolse groepsopvang (n= 174)	35
Figuur 4	Opvangplaatsen buitenschoolse groepsopvang (n= 174)	36
Figuur 5	Types specifieke zorgbehoeften (n= 915)	38
Figuur 6	Types specifieke zorgbehoeften naar opvangtype (n= 915)	39
Figuur 7	Extra inspanningen die af en toe tot vaak worden geleverd om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen naar opvangtype en -vorm (n= 915)	46
Figuur 8	De personen die af en toe tot vaak worden gecontacteerd voor gespecialiseerde ondersteuning om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen naar opvangtype en -vorm (n= 784)	51
Figuur 9	De personen/organisaties die af en toe tot vaak worden gecontacteerd voor kennisverhoging om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen naar opvangtype en -vorm (n= 900)	56
Figuur 10	Succesfactoren die als eerder belangrijk tot belangrijk worden beschouwd naar opvangtype en -vorm (n= 793)	64
Figuur 11:	Uitdagingen van inclusieve opvang naar opvangtype en -vorm (n= 915)	67
Figuur 12	Aangewezen ondersteuningsvormen die als (erg) waardevol worden beschouwd door diegenen die reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen naar opvangtype en -vorm (n= 915)	72

Inleiding

Inclusieve kinderopvang, de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte samen met kinderen zonder specifieke behoeften, kadert binnen 'Perspectief 2020 – nieuw ondersteuningsbeleid voor personen met een handicap' dat in 2010 werd gelanceerd door de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (Vandeuren, 2010). Het streven naar een inclusieve samenleving staat hierin centraal.

Op vlak van kinderopvang betekent dit dat ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte eveneens het recht hebben op een kwaliteitsvolle opvang in hun buurt waarbij ze bovendien zelf de keuze hebben tussen een reguliere kinderopvang en een gespecialiseerde opvang. Inclusieve kinderopvang is sinds 2001 structureel opgenomen in de wetgeving. Sindsdien worden inclusieve kinderopvanginitiatieven ook financieel ondersteund voor de bijkomende inspanningen die ze op dit vlak leveren. In 2014 werden er ook Centra voor Inclusieve Kinderopvang (CIK) opgericht. CIK bieden zelf inclusieve kinderopvang aan, maar sensibiliseren en ondersteunen daarnaast ook andere kinderopvanglocaties bij het verder uitbouwen van een kwalitatieve, inclusieve kinderopvang die gebaseerd is op het diversiteitsdenken. Ze bieden ondersteuning op maat via ondersteuningstrajecten en/of lerende netwerken omtrent inclusie.

Het realiseren en verder optimaliseren van inclusieve kinderopvang is een voortdurende zoektocht voor zowel de CIK, de kinderopvang als voor de ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte. Dit onderzoek situeert zich binnen een ruimer geheel waarbij het beleid en de praktijk m.b.t. inclusieve kinderopvang wordt beschouwd en geëvalueerd. Aan de ene kant worden de ervaringen en noden van ouders van een kind met specifieke zorgnoden in kaart gebracht (vraagzijde) en aan de andere kant betreft het de ondersteuningsbehoeften die leven bij de kinderopvang om inclusieve opvang te kunnen realiseren alsook een evaluatie van de CIK (aanbodzijde). De focus van dit onderzoek ligt op de aanbodzijde.

In dit onderzoek worden de ondersteuningsnood en succesfactoren voor inclusieve kinderopvang ervaren door de kinderbegeleiders in kaart gebracht. Daarnaast wordt ook de werking van de CIK geanalyseerd waarbij er aandacht is voor de factoren die hun opdracht bemoeilijken of vergemakkelijken. De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: *'Welke hefboomen en noodzakelijke randvoorwaarden kunnen worden geïdentificeerd om inclusieve kinderopvang te doen slagen voor ouders, de kinderopvang en de CIK'.*

Om een antwoord te bieden op deze onderzoeksvraag worden in dit onderzoek zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden gebundeld. Kinderbegeleiders en verantwoordelijken werden bevraagd aan de hand van een websurvey. Er vonden bijkomend verdiepende gesprekken plaats met koepel- en ondersteuningsorganisaties. Tevens werden kinderbegeleiders uit zowel de opvang voor baby's en peuters als buitenschoolse kinderopvang bevraagd in een focusgroep met als opzet knelpunten en verbeterpunten te identificeren opdat actiepunten konden worden geformuleerd. Tot slot werden ook focusgroepen georganiseerd met de inclusiecoaches verbonden aan de CIK.

Dit onderzoek gebeurde in opdracht van Kind en Gezin. Het onderzoek is uitgevoerd binnen het kader van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

Hoofdstuk 1

Onderzoeksdoelstellingen en methodologie

In dit hoofdstuk beschrijven we in eerste instantie de doelstelling van dit onderzoeksrapport. We verduidelijken de centrale onderzoeksvragen en lichten de daarbij horende deelvragen toe.

Vervolgens beschrijven we de manier waarop de onderzoeksdata werden verzameld en geanalyseerd. Het onderzoek is gebaseerd op zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden. Het is een triangulatie van methoden die elkaar aanvullen en een verdiepend inzicht bieden in de thematiek.

Vooreerst wordt het kwantitatieve luik toegelicht. Het betreft een websurvey die werd georganiseerd om een beeld te krijgen van de manier waarop inclusie wordt ervaren door verantwoordelijken en kinderbegeleiders van kinderopvang. Hierbij hebben we aandacht voor de ervaring binnen zowel de gezins- en groepsopvang voor baby's en peuters (met subsidie voor het inkomenstarief alsook waar de opvangprijs vrij door de opvang wordt bepaald) en de buitenschoolse gezins- en groepsopvang. De manier waarop deze websurveys werden opgezet en uitgevoerd, wordt beschreven.

Vervolgens wordt een toelichting gegeven bij de kwalitatieve onderzoeksmethodes. Het betreft enerzijds een aantal bevestigingen met koepel- en ondersteuningsorganisaties en anderzijds focusgroepen met zowel verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de opvang voor baby's en peuters als de buitenschoolse opvang als met inclusiecoaches.

Tot slot bespreken we kort de opbouw van dit rapport.

1 Onderzoeksdoelstellingen

Om het beleid m.b.t. inclusieve formele kinderopvang te stimuleren, is een omvattende analyse nodig waarbij twee zaken in kaart worden gebracht. Enerzijds betreft het de ervaringen en de noden van ouders met een kind met specifieke zorgen (de vraagzijde). Anderzijds gaat het om het identificeren van de ondersteuningsbehoeften die leven bij de kinderopvang om inclusieve opvang te kunnen realiseren alsook de mogelijkheden binnen het bestaande ondersteuningsaanbod hieromtrent (de aanbodzijde). De focus van dit onderzoek en rapport ligt op de aanbodzijde.

De centrale onderzoeksdoelstelling luidt als volgt: *'Welke hefboomen en noodzakelijke randvoorwaarden kunnen worden geïdentificeerd om inclusieve kinderopvang te doen slagen voor de kinderopvang zelf en de CIK?'*

De centrale onderzoeksdoelstelling is onderverdeeld in twee deelthema's waaronder meer concrete onderzoeksvragen vallen.

Ten eerste zijn er onderzoeksvragen die betrekking hebben op de analyse van de overtuigingen en ondersteuningsbehoeften inzake inclusieve opvang bij de kinderopvang:

- welke inspanningen leveren de koepel- en ondersteuningsorganisaties rond inclusieve kinderopvang?
- hoe ondersteunen koepel- en ondersteuningsorganisaties leden die vragen hebben rond inclusieve kinderopvang?

- wat is de visie en motivatie van kinderopvanglocaties ten aanzien van inclusie?
- wat is de ervaring van kinderopvanglocaties met inclusie?
- welke ondersteuningsnood ervaren zij (financieel, visie en motivatie, handicapspecifieke kennis, handelingsonzekerheid, materieel, personeelsinzet, etc.)?
- welke inspanningen doen kinderopvanglocaties voor inclusie (op niveau van het kind alsook op het niveau van de organisatie).

Ten tweede zijn er onderzoeksvragen die betrekking hebben op de analyse van de werking van de CIK:

- wat zijn de kritische succesfactoren om te slagen als CIK?
- welke vorm van ondersteuning of sensibilisering is voor welke actor een must?
- welke opdrachten zijn moeilijk dan wel gemakkelijk te realiseren, wat heeft hier invloed op?
- welke nodige acties moeten opgenomen worden door een CIK?
- welke aanpassingen aan het beleidskader zijn wenselijk?

2 Methodologie kwantitatief luik

2.1 Praktische organisatie van de websurvey

Om een inzicht te krijgen in de ervaring en ondersteuningsbehoefte van de kinderopvanglocaties met betrekking tot inclusieve kinderopvang werd een websurvey georganiseerd. Een websurvey laat namelijk toe om met een relatief beperkte investering een potentieel grote groep te bereiken. Op die manier was het mogelijk om alle kinderopvanglocaties waarvoor een e-mailadres beschikbaar was, te bereiken en moest er geen steekproef geselecteerd worden uit de populatie.

2.1.1 Het opstellen van twee parallelle websurveys

Aangezien de websurvey door de onderzoekers van het HIVA verstuurd werd, leverde Kind en Gezin, de opdrachtgever, een databestand aan waarin alle kinderopvanglocaties waarvoor het e-mailadres gekend was, in vevat zaten. Het databestand bevatte gegevens over kinderopvanglocaties van verschillende opvangtypes en -soorten. Voor bepaalde opvangsoorten was voor elke individuele kinderopvanglocatie het e-mailadres beschikbaar terwijl voor andere soorten enkel het e-mailadres van de dienstverantwoordelijke beschikbaar was. Bij deze laatste groep konden de individuele kinderopvanglocaties dus niet rechtstreeks bereikt worden en moest er gewerkt worden met een tussenschakel. De mail waarin de link naar de websurvey vevat zat, werd daarbij eerst verstuurd naar de dienstverantwoordelijke die dan deze mail moest doorsturen naar elke individuele kinderopvanglocatie onder haar bevoegdheid. Dit had gevolgen voor de praktische organisatie van de websurvey en leidde tot de creatie van twee aparte websurveys.

Een *gerichte websurvey* werd opgesteld voor de kinderopvanglocaties waarbij voor elke locatie het e-mailadres gekend was. Dit was het geval voor de 'groepsopvang van baby's en peuters' en 'buitenschoolse kinderopvang'.

Een *anonieme websurvey* werd opgesteld voor de kinderbegeleiders in de gezinsopvang (met inbegrip van de samenwerkende kinderbegeleiders in de gezinsopvang de z.g. ‘groepsopvang samenwerking’) die via de tussenschakel (dienstverantwoordelijken) bereikt moesten worden..

2.1.2 Het opstellen en technische ondersteuning van de websurveys

Binnen het Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA) is er een surveydienst. Deze dienst is gespecialiseerd in het opzetten en praktisch ondersteunen van websurveys. De surveydienst was verantwoordelijk voor het operationeel maken van de websurvey en de monitoring van de binnenkomende resultaten¹. Concreet betekent dit dat de surveydienst ervoor gezorgd heeft dat de vragenlijst werd omgezet in een overzichtelijke websurvey waarbij maximaal werd ingezet op filtervragen. Aan de hand van deze filtervragen was het mogelijk om iedere gebruiker een zo gepersonaliseerd mogelijke websurvey te laten invullen waarbij ze overbodige vragen, die niet op hun situatie van toepassing was, niet te zien kregen. Hierdoor kon de vragenlijst telkens zo kort mogelijk gehouden worden.

2.1.3 Contactgegevens en versturen van de websurveys

Voor het versturen van de *gerichte websurvey* volstond het om alle gekende e-mailadressen op te laden in het websurvey-programma. Doordat de link naar de websurvey gelinkt was aan een welbepaald e-mailadres kon voor deze groep opgevolgd worden wie de websurvey (nog) (niet) had ingevuld. Dit maakte het gericht versturen van herinneringsmails naar enkel de opvanglocaties die (nog) niet geantwoord hadden mogelijk.

Bij het versturen van de *anonieme websurvey* moesten de dienstverantwoordelijken fungeren als noodzakelijke tussenschakel voor het doorsturen van de websurvey naar alle individuele kinderbegeleiders in de gezinsopvang onder hun verantwoordelijkheid. Uiteraard werd ervoor gezorgd dat de inspanning die zij hiervoor moesten leveren zo minimaal mogelijk zou blijven. Daarom werd er door de onderzoekers een standaardmail voorzien die reeds de link naar de websurvey bevatte. In deze mail werd ook het doel van het onderzoek en het belang van deelname uitgelegd. Deze mail kon integraal door de dienstverantwoordelijken worden doorgestuurd. Doordat de websurvey anoniem was, was het gericht versturen van herinneringsmails in dit geval niet mogelijk waardoor iedereen (dus ook diegenen die de websurvey al hadden ingevuld) opnieuw aangeschreven worden.

Beide websurveys werden begin oktober 2018 verstuurd. Eind oktober 2018 werden de websurveys afgesloten. Er werden in tussentijd twee herinneringsmails gestuurd.

2.1.4 Vragenlijst

Om een maximale vergelijkbaarheid tussen beide websurveys mogelijk te maken werd dezelfde vragenlijst gebruikt voor beide surveys. Om de respondenten te ‘begeleiden’ bij het invullen van de websurvey en op die manier de respons te verhogen, werden praktische instructies geformuleerd die zij bij aanvang van de survey op hun computer te zien kregen. Een beknopte uitleg over het doel en de relevantie van het onderzoek werd ook voorzien. Daarnaast werd ook verwezen naar een e-mailadres waarop respondenten met vragen of opmerkingen over de vragenlijst de onderzoekers konden bereiken.

¹ De onderzoekers willen de HIVA surveydienst bedanken voor de geleverde inspanningen, i.c. mevrouw Yo Gazia.

Bovendien werd geopteerd voor een relatief eenvoudige en korte vragenlijst om de kans op een zo hoog mogelijke respons te vergroten

De uiteindelijke vragenlijst was opgedeeld in volgende secties:

Inleidende vragen: in deze sectie werd gepeild naar het type opvanglocatie, de subsidies die eventueel ontvangen werden, het aantal opvangplaatsen binnen de locatie en de geografische ligging.

Ervaring met kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte: in deze sectie werd er gepeild naar de eventuele ervaring van de respondenten met inclusieve kinderopvang en hoe groot deze ervaring dan was. Deze sectie vormde een belangrijke filter voor de rest van de vragenlijst. Indien de respondenten aangaven ervaring te hebben kregen zij een uitgebreidere vragenlijst (met hoofdzakelijk andere vragen) ten opzichte van die van respondenten zonder ervaring.

Zorgbehoeftes en subsidies: in dit deel werd er gevraagd naar de specifieke zorgbehoeftes van de kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte en werd er dieper ingegaan op de subsidies voor inclusieve kinderopvang.

Extra inspanningen: deze sectie bevatte vragen over de aard en frequentie van inspanningen die de opvanglocaties gedaan hebben om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen.

Vermoeden van ontwikkelingsproblemen: dit gedeelte focuste op de potentiële ervaring met kinderen waarbij er een vermoeden van ontwikkelingsproblemen is.

Visie rond inclusieve kinderopvang: in deze sectie werd gepolst naar de opinies met betrekking tot inclusieve kinderopvang: Wat was er positief en/of negatief aan de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte?

Ondersteuningsnoden: hier werd gepeild naar welke ondersteuningsbehoeften de kinderopvang heeft OF naar welke vormen van ondersteuning waardevol zijn voor de kinderopvang .

Bekendmaking: in deze sectie werd voornamelijk gefocust op de mate waarin de opvanglocaties zich actief profileren als inclusieve kinderopvang en hoe ze dit doen.

Redenen voor gebrek aan ervaring: in deze sectie werden de opvanglocaties zonder ervaring met inclusieve kinderopvang bevraagd naar de redenen hiervoor en wat ze eventueel nodig hebben om kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de toekomst wel te kunnen opvangen.

Inclusieve kinderopvang een meerwaarde: dit deel bevatte vragen over de mate waarin het concept inclusieve kinderopvang in het algemeen een meerwaarde is voor het opvanglandschap en waarom (niet).

Slotvragen: hier konden de respondenten algemene bedenkingen kwijt en werd bij de groep mét ervaring met inclusieve kinderopvang gepolst naar hun interesse om deel te nemen aan een focusgroep over dit thema.

De volledige vragenlijst is terug te vinden in bijlage 2.

2.2 Respons

De kinderopvang (baby's en peuters en buitenschoolse opvang) waarvoor de opdrachtgever, Kind en Gezin, over een e-mailadres beschikte, kregen de websurvey toegestuurd. Dit betrof in totaal 2.954 kinderopvanglocaties en kinderopvangorganisaties.

Tabel 1 Totaal aangeschreven kinderopvanglocaties en kinderopvangvoorzieningen

Totaal aangeschreven kinderopvanglocaties en kinderopvangorganisaties waarvan binnen de	2.954
• gerichte survey	2.077 ²
• anonieme survey	877 ³

(Bron: Kind en Gezin + eigen bewerking)

Van diegenen die werden aangeschreven, hebben in totaal 1.824 kinderopvanglocaties en kinderopvangvoorzieningen effectief deelgenomen aan de websurvey. Dit is een totale responsgraad van 62%.

Tabel 2 Survey respons

Totaal aangeschreven kinderopvanglocaties en kinderopvangorganisaties	2.954
Totale survey respons	1.824
• gerichte survey	988
• anonieme survey	836
Totaal percentage survey respons	62%
• gerichte survey	48%

(Bron: eigen bewerking)

Zoals in de tabel hierboven is op te merken, is de responsgraad van de gerichte websurvey 48%.

De responsgraad van de anonieme websurvey hebben we bewust niet opgenomen omdat het niet mogelijk is deze correct te bepalen. Zoals eerder reeds werd verduidelijkt, werd de anonieme websurvey immers verstuurd naar dienstverantwoordelijken die als tussenpersoon de vragenlijst op hun beurt moesten doorsturen naar de kinderbegeleiders die onder hun verantwoordelijkheid vallen. Het absolute aantal kinderbegeleiders die uiteindelijk hebben deelgenomen aan de anonieme websurvey, kan worden vastgesteld (n= 836). Er kan echter geen uitspraak worden gedaan over het totale aantal kinderbegeleiders die effectief werden bereikt aangezien we niet precies weten naar hoeveel kinderbegeleiders de dienstverantwoordelijken de websurvey effectief hebben doorgestuurd.

² De onderzoekers kregen van de opdrachtgever, Kind en Gezin, een Excel bestand bestaande uit 2.589 rijen met contactgegevens. 428 e-mailadressen kwamen meermaals voor en voor meerdere rijen was er geen e-mail adres beschikbaar. In totaal werden er dus 2.077 contactgegevens weerhouden.

³ De onderzoekers kregen van de opdrachtgever, Kind en Gezin, een Excel bestand bestaande uit 5.369 rijen met contactgegevens. Verschillende e-mailadressen kwamen meermaals voor. Na filtering werden er in totaal 877 contactgegevens weerhouden.

3 Methodologie kwalitatief luik

3.1 Aanpak bevraging koepel- en ondersteuningsorganisaties

Naast de rechtstreekse bevraging van de kinderopvanglocaties aan de hand van een websurvey, werden in de beginfase van het onderzoek een aantal verkennende telefonische gesprekken gevoerd met negen koepel- en ondersteuningsorganisaties van de kinderopvanglocaties. Deze bevraging had een dubbel nut. Hoewel het opstellen van de websurvey was afgerond nog voor alle gesprekken met de koepel- en ondersteuningsorganisaties achter de rug waren, kon de input uit de gesprekken die al wel hadden plaatsgevonden, worden gebruikt voor het vervolledigen en verfijnen van de websurvey. Anderzijds waren de ervaringen van de overkoepelende instanties *an sich* relevant voor het beantwoorden van een aantal belangrijke onderzoeksvragen. In de bevraging van de koepel- en ondersteuningsorganisaties werd namelijk gefocust op de inspanningen die ze leveren rond inclusieve kinderopvang en wat hun visie daaromtrent is. Concreet wilden we weten in welke mate ze locaties sensibiliseren en ondersteunen inzake inclusie. Daarnaast wilden we een beeld krijgen van hun algemene indruk van de ondersteuningsnood bij de kinderopvang met betrekking tot inclusie.

De opdrachtgever, Kind en Gezin, leverde hiervoor een lijst aan met organisaties die zeker bevraagd moesten worden. Dit leverde volgende samenstelling op:

- Koepelorganisaties of brede ondersteuners (5)
 - Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
 - Vormingscentrum Opvoeding en Kinderopvang
 - Unie van Zelfstandige Ondernemers
 - Unieke Kinderopvang
 - Vlaams Welzijnsverbond
- Pedagogische en Taal ondersteunende Organisaties (PTO) (2)
 - Karel de Grote Hogeschool (Antwerpen)
 - Vier Hoog
- Grote aanbieders van kinderopvang (2)
 - Partena
 - Infano

Om de gesprekken met de verschillende verantwoordelijken van bovenstaande organisaties zo gestructureerd mogelijk te laten verlopen, werd samen met Kind en Gezin een topiclijst opgesteld. Deze topiclijst is een overzicht van de thema's die tijdens het gesprek aan bod zouden komen. Per thema werden een aantal concrete vragen ter inspiratie uitgewerkt. De topiclijst werd op voorhand aan de verantwoordelijken bezorgd opdat ze, indien gewenst, zich konden voorbereiden op het gesprek. De topiclijst is terug te vinden in bijlage 3.

3.2 Aanpak bevraging focusgroepen

In het kader van dit onderzoek werden vier focusgroepen georganiseerd. Het betreft twee parallelle focusgroepen met verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit enerzijds de opvang voor baby's en peuters en anderzijds de buitenschoolse kinderopvang. Daarnaast werden er ook twee sequentiële focusgroepen met inclusiecoaches georganiseerd. Het was de bedoeling om op basis van de focusgroepen een verdiepend en meer genuanceerd inzicht te krijgen in de manier waarop het streven naar inclusie wordt opgevat, waar knelpunten zich bevinden en welke mogelijkheden er zijn om het inclusief werken verder te optimaliseren.

3.2.1 Focusgroepen met verantwoordelijken en kinderbegeleiders

3.2.1.1 *Praktische organisatie*

Er werden twee parallelle focusgroepen georganiseerd. Er werd één focusgroep georganiseerd met verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de opvang voor baby's en peuters. Voor de tweede focusgroep werden verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de buitenschoolse kinderopvang uitgenodigd. Beide types opvang werden apart bevestigd (homogene bevestiging) om de vertrouwde met de 'eigen' groep te behouden alsook omwille van de specifieke context waarbinnen de opvang voor baby's en peuters dan wel de buitenschoolse kinderopvang werkt.

De focusgroepen werden samengesteld met personen die in de websurvey hadden aangegeven dat ze bereid waren hieraan deel te nemen. In totaal betrof dit 230 respondenten (177 personen binnen de opvang voor baby's en peuters; 53 personen binnen de buitenschoolse opvang). Rekening houdend met de geografische spreiding en de verdeling tussen de opvang voor baby's en peuters en buitenschoolse gezins- alsook groepsopvang werd een selectie gemaakt van respondenten die vervolgens werden uitgenodigd om deel te nemen aan de focusgroepen.

De focusgroep met de verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de opvang voor baby's en peuters vond plaats op 27 november 2018. Er hebben tien personen deelgenomen⁴. Het betrof personen uit de groepsopvang voor baby's en peuters met subsidie voor inkomenstarief, de groepsopvang voor baby's en peuters waar de opvangprijs vrij door de opvang wordt bepaald en de gezinsopvang waar de opvangprijs vrij door de opvang wordt bepaald.

De focusgroep met de verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de buitenschoolse kinderopvang vond plaats op 29 november 2018. Er hebben elf personen deelgenomen. Het betrof allemaal verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de buitenschoolse groepsopvang. Na afloop van iedere focusgroep werd er een verslag opgemaakt en teruggekoppeld aan de deelnemers. Op die manier konden ze nagaan of het verslag een correcte interpretatie van het gesprek was alsook eventueel nog zaken aanvullen, corrigeren, nuanceren, etc. Van elke focusgroep is er ook een audioversie beschikbaar.

⁴ Eén persoon kon omwille van omstandigheden niet aanwezig zijn, maar heeft via mail een reactie gegeven.

3.2.1.2 *Inhoudelijke organisatie*

In een focusgroep worden er geen specifieke vragen gesteld, maar ligt de nadruk op een aantal topics. Een focusgroep is een open gesprek waarin er, met respect voor ieders mening, kan worden gediscussieerd en van elkaar geleerd. Een focusgroep vergt geen voorbereiding van de deelnemers.

De belangrijkste bevindingen uit de websurvey vormden de insteek voor beide focusgroepen. Deze resultaten werden aan de deelnemers voorgelegd en vormden de basis voor een *in-depth* bevraging. Hierbij komen de 'waarom en hoe' vragen aan bod die het mogelijk maken om, naast het algemene inzicht geboden door de survey resultaten, een meer genuanceerd beeld te krijgen van de manier waarop inclusief werken binnen de kinderopvang concreet wordt beleefd.

Bij het opstellen van de topiclijst werd er eveneens rekening gehouden met een aantal specifieke aandachtspunten die vanuit de opdrachtgever, Kind en Gezin, werden aangekaart. De topiclijst werd eerst ook nog aan de opdrachtgever teruggekoppeld. De topiclijst fungeerde als leidraad doorheen de focusgroep. Per topic werden een aantal inspirerende vragen opgesteld (zie bijlage 4).

3.2.2 Focusgroepen inclusiecoaches

3.2.2.1 *Praktische organisatie*

Er werden twee sequentiële focusgroepen met inclusiecoaches georganiseerd. Het opzet van twee opeenvolgende focusgroepen waaraan dezelfde personen deelnemen is te komen tot een verdiepend inzicht waarbij er wordt verder gebouwd op de input en inzichten die tijdens de eerste focusgroep werden gegenereerd.

De focusgroepen met de inclusiecoaches vonden plaats op 13 december 2018 (zes deelnemers) en 10 januari 2019 (vier deelnemers). Er werden enkel inclusiecoaches uitgenodigd die al langer dan één jaar aan de slag waren als inclusiecoach. Er werd bewust voldoende tijd gelaten tussen beide focusgroepen opdat de deelnemers de opgedane inzichten konden verwerken en verdiepend integreren tijdens de tweede focusgroep. Net zoals bij de focusgroepen met de verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de kinderopvang werd er na elke focusgroep een verslag opgemaakt en teruggekoppeld aan de deelnemers zodat ze dit konden nalezen. Er zijn tevens audio versies beschikbaar van deze focusgroepen.

3.2.2.2 *Inhoudelijke organisatie*

De opdrachtgever, Kind en Gezin, heeft een uitgebreide topiclijst aangeleverd waaruit de onderzoekers een aantal thema's hebben gedistilleerd. Hierbij werd rekening gehouden met de aandachtspunten die door de opdrachtgever als het meest belangrijk werden aangehaald. Aangezien er twee focusgroepen met inclusiecoaches werden georganiseerd, werden er ook twee topiclijsten opgesteld waarbij de tweede topiclijst gebaseerd was op de bevindingen uit de eerste focusgroep. Beide topiclijsten alsook een algemeen overzicht van de bevindingen uit de eerste focusgroep werden teruggekoppeld aan de opdrachtgever. De topiclijsten zijn terug te vinden in bijlage 5 en 6.

4 Opbouw van het rapport

In het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 2) presenteren we de resultaten van de websurvey. Hierin maken we een onderscheid tussen de verschillende types kinderopvang, namelijk de gezins- en groepsopvang voor baby's en peuters (zowel met subsidie voor inkomensstarief, alsook opvang met een prijs die vrij door de opvang wordt bepaald) en de buitenschoolse gezins- en groepsopvang. Op het einde van dit hoofdstuk wordt een korte samenvatting gegeven.

In hoofdstuk drie bespreken we de resultaten van de kwalitatieve bevestigingen. In het eerste deel van dit hoofdstuk komen de getuigenissen van koepel- en ondersteuningsorganisaties aan bod. In het tweede deel wordt er ingegaan op de inzichten vanuit enerzijds de kinderopvang voor baby's en peuters en anderzijds de buitenschoolse kinderopvang. Tot slot worden de ervaringen van de inclusiecoaches aangekaart. Na iedere bespreking volgt een korte samenvatting.

Het laatste hoofdstuk bundelt de conclusies van dit onderzoeksproject. In dit slothoofdstuk worden, op basis van de verzamelde onderzoeksresultaten, knelpunten en verbeterpunten in kaart gebracht. We formuleren actiepunten en noodzakelijke randvoorwaarden die kunnen dienen als inspiratie bij de verdere optimalisering van het realiseren van beleid en praktijk.

Doorheen dit rapport zullen termen zoals opvangtype, opvangsoort en subsidietype aan bod komen. We willen deze dan ook eerst verduidelijken. Met opvangtype wordt de opvang voor baby's en peuters of de buitenschoolse kinderopvang bedoeld. De opvangsoort verwijst naar de gezins- of groepsopvang. Het subsidietype houdt verband met de opvangprijs die al dan niet inkomensgerelateerd is.

Hoofdstuk 2

Kwantitatief luik

Dit kwantitatieve hoofdstuk beschrijft de resultaten die zijn bekomen door de (gerichte en anonieme) websurvey^{5 6}. De focus van de websurvey lag op de ervaring van de kinderopvang met de opvang van één of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte, de inspanningen die werden gedaan om de inclusieve opvang te doen slagen, de ondersteuning die hiervoor werd ingeroepen alsook de ervaring hiermee, en de (bijkomende) ondersteuning die eventueel nodig is om (meer) kinderen met specifieke zorgbehoeften op te vangen en hun visie rond inclusief werken. Ter afsluiting van dit hoofdstuk volgt een samenvatting.

1 Inleidend

Van de 1.824 respondenten, werkt de meerderheid binnen een kinderopvang voor baby's en peuters (89%, n= 1.614). Een tiende werkt in de buitenschoolse opvang (11%, n= 210). De verdeling naar gezins- en groepsopvang wordt geïllustreerd in Figuur 1.

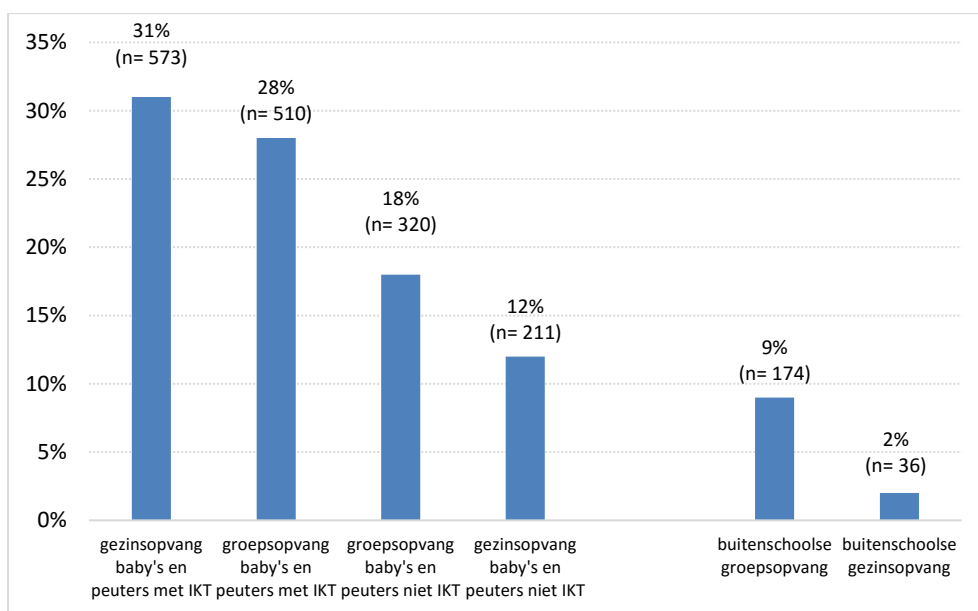
Daaruit blijkt dat de meeste respondenten in een gezinsopvang voor baby's en peuters met een subsidie voor inkomenstarief (IKT) werken, namelijk 31% (n= 573). Een iets kleiner aandeel (28%, n= 510) werkt binnen een groepsopvang voor baby's en peuters met IKT. Het aandeel respondenten uit de groepsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs is lager en bedraagt 18% (n= 320). De gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs alsook de buitenschoolse groepsopvang nemen ongeveer een tiende van het totale aandeel respondenten in (respectievelijk n= 211 en n= 174). Een minderheid van de respondenten werkt in een buitenschoolse gezinsopvang (2%, n= 36)⁷.

Bijkomende analyses laten zien dat 44% (n= 798) van de deelnemende opvanglocaties gelegen is in een zorgregio met een CIK (zie Tabel 42 in Bijlage 7). Dit aandeel is het hoogst binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (49%, n= 140).

⁵ Dezelfde vragenlijst werd gebruikt voor beide websurveys waardoor de resultaten konden worden samengevoegd tot één geheel. De resultaten, zoals deze in dit hoofdstuk worden beschreven, hebben betrekking op de integratie van de data afkomstig uit beide websurveys. Vanaf nu zal er ook worden gesproken van 'de websurvey'.

⁶ De figuren en tabellen die niet in de tekst werden opgenomen, zijn terug te vinden in Bijlage 7.

⁷ Bij de analyse van de surveyresultaten werd er telkens een opsplitsing gemaakt tussen de zes verschillende opvangtypes en -vormen. Op die manier kan er een zo concreet en apart mogelijk beeld worden gegeven van de ervaring met inclusief werken. We dienen wel op te merken dat, gezien het kleiner aantal respondenten voor de buitenschoolse opvang en de opvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs er voorzichtig met de interpretatie van de grootte van de % binnen deze opvang moet worden omgesprongen.

Figuur 1 Deelgenomen kinderopvanglocaties (n= 1.824)

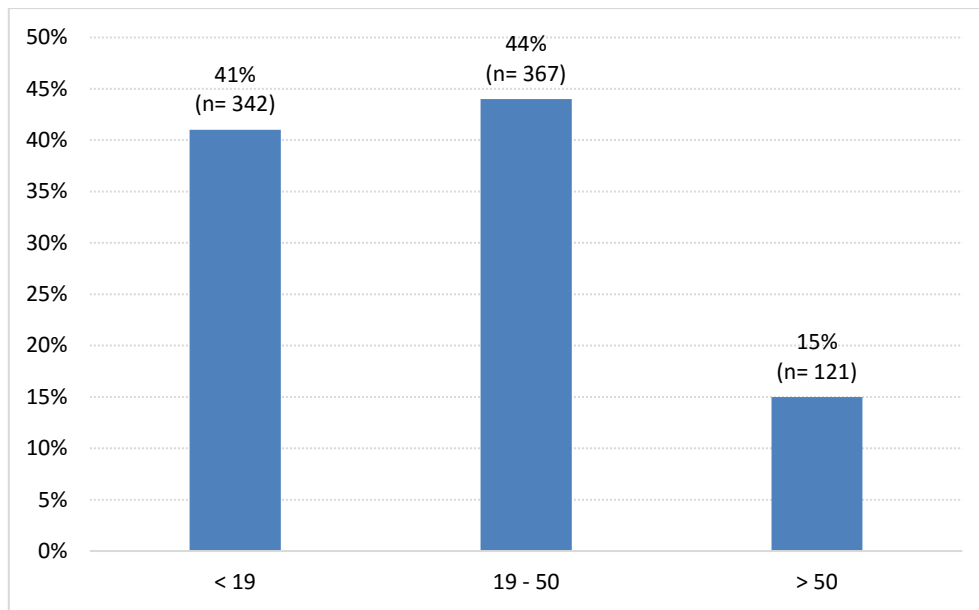
Van de 1.083 respondenten die binnen een (gezins- of groeps-) opvang voor baby's en peuters met IKT werken, ontvangt 8% een plussubsidie⁸ (n= 91), zie Tabel 3. Een vierde weet niet of ze al dan niet een plussubsidie krijgen (24%, n= 265).

Tabel 3 Ontvangen van plussubsidie bij opvang voor baby's en peuters met IKT (n= 1.083)

	Ja	Nee	Weet niet	Totaal
Groepsopvang	6% (n= 63)	35% (n= 380)	6% (n= 67)	47% (510)
Gezinsopvang	3% (n= 28)	32% (n= 347)	18% (n= 198)	53% (n= 573)
Totaal	8% (n= 91)	67% (n= 727)	24% (n= 265)	100% (n= 1.083)

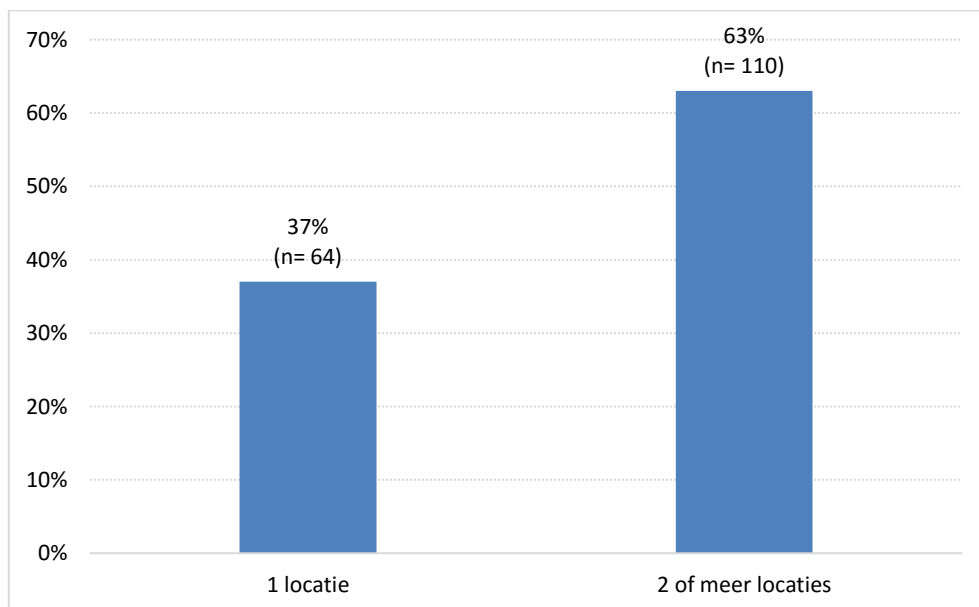
44% (n= 367) van de 830 respondenten uit de groepsopvang voor baby's en peuters hebben tussen 19 en 50 opvangplaatsen (zie Figuur 2). Voor 41% (n= 342) zijn er minder dan 19 opvangplaatsen. De groepsopvanglocaties voor baby's en peuters met meer dan 50 opvangplaatsen zijn beperkt tot 15% (n= 121).

⁸ Een plussubsidie is een subsidie (trap 3 binnen subsidiesysteem) voor kinderopvang van baby's en peuters die kwetsbare gezinnen ondersteund (zie <https://www.kindengezin.be/kinderopvang/sector-babys-en-peuters/subsidies-en-financieel/plussubsidie/>). Kinderen van deze gezinnen krijgen voorrang en vertegenwoordigen minstens 30% van de opgevangen kinderen.

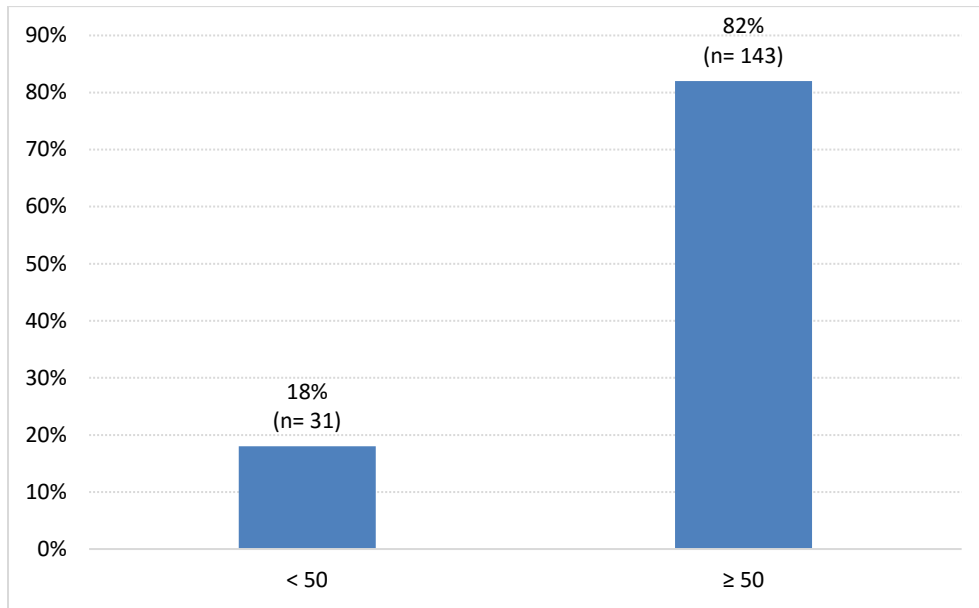
Figuur 2 Opvangplaatsen groepsopvang baby's en peuters (n= 830)

Meer dan de helft (63%, n= 110) van de buitenschoolse groepsopvang beschikt over twee of meer locaties (zie Figuur 3).

Figuur 3 Locaties buitenschoolse groepsopvang (n= 174)

De meerderheid van de buitenschoolse groepsopvang (82%, n= 143) beschikt over 50 of meer opvangplaatsen, zie Figuur 4.

Figuur 4 Opvangplaatsen buitenschoolse groepsopvang (n= 174)

2 Ervaring met kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte

De helft (of 915 van de 1.824 respondenten) van de opvanglocaties geeft aan dat ze sinds 2015 (tot oktober 2018 wanneer de websurvey was afgerond) ervaring heeft met het opvangen van één of meerdere kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte (zie Tabel 4).

Bijkomende analyses laten zien dat 50% van de opvanglocaties met een CIK in de regio en 51% van de opvanglocaties zonder een CIK in de regio ervaring hebben met het opvangen van een kind of meerdere kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar (zie Tabel 43 in Bijlage 7). Het al dan niet aanwezig zijn van een CIK in de regio hangt dus niet samen met de inclusieve ervaring van de opvanglocaties, aangezien het aandeel opvanglocaties met ervaring rond de 50% ligt ongeacht het aanwezig zijn van een CIK in de regio.

Tabel 4 Opvang van een of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte sinds 2015 (n= 1.824)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 1.824)
	Gezinsopvang IKT (n= 573)	Gezinsopvang niet IKT (n= 211)	Groepsopvang IKT (n= 510)	Groepsopvang niet IKT (n= 320)	Gezinsopvang (n= 36)	Groepsopvang (n= 174)	
Ja	33% (n= 188)	19% (n= 40)	68% (n= 347)	50% (n= 159)	58% (n= 21)	92% (n= 160)	50% (n= 915)
Nee	67% (n= 385)	81% (n= 171)	32% (n= 163)	50% (n= 161)	42% (n= 15)	8% (n= 14)	50% (n= 909)

Bijna alle respondenten (92%, n= 160) uit de buitenschoolse groepsopvang geven aan dat ze een kind of meerdere kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen in de voorbije drie jaar. De middenpositie wordt ingenomen door de groepsopvang voor baby's en peuters (met IKT: 68%, n= 347; niet IKT: 50%, n= 159) en de buitenschools gezinsopvang (58%, n= 21). De minste

ervaring wordt gerapporteerd door de gezinsopvang voor baby's en peuters (met IKT: 33%, n= 188; niet IKT: 19%, n= 40).

Iets meer dan de helft (53%, n= 489) van de respondenten, schat hun ervaring met de opvang van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte als matig in (zie Tabel 5). Dit aandeel blijft quasi ongewijzigd in de opvang voor baby's en peuters (al dan niet IKT) en in de buitenschoolse opvang ongeacht gezins- of groepsopvang (zie Tabel 4).

Tabel 5 Ingeschatte ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Erg beperkt	32% (n= 60)	28% (n= 11)	33% (n= 115)	31% (n= 49)	14% (n= 3)	22% (n= 35)	30% (n= 273)
Matig	55% (n= 103)	45% (n= 18)	52% (n= 180)	55% (n= 88)	57% (n= 12)	55% (n= 88)	53% (n= 489)
Groot	13% (n= 25)	28% (n= 11)	15% (n= 52)	14% (n= 22)	29% (n= 6)	23% (n= 37)	17% (n= 153)

2.1 Aantal opgevangen kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte

Het aantal kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte dat in de periode 2015 - (oktober) 2018 werd opgevangen, beperkt zich globaal gezien tot drie of minder kinderen (zie Tabel 6). De buitenschoolse groepsopvang vormt hierop de uitzondering. Binnen dit type opvang heeft bijna de helft gedurende de voorbije drie jaar meer dan tien kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte opgevangen (46%, n= 74). 42% onder hen (n= 67) heeft tussen vier en tien kinderen opgevangen. Deze bevinding kan worden gekaderd binnen de context van de buitenschoolse groepsopvang waarbij 82% van de respondenten over meer dan 50 opvangplaatsen beschikt.

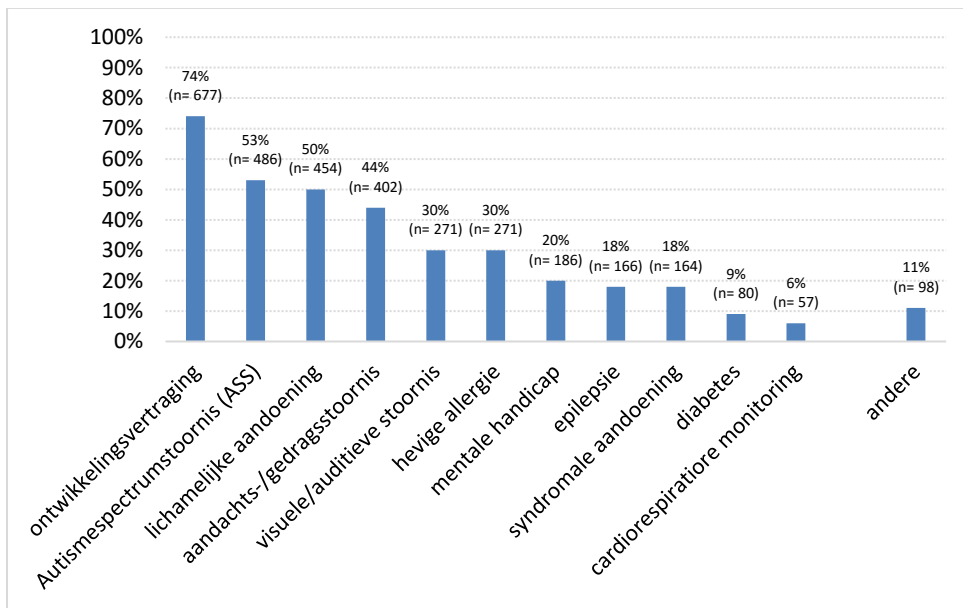
Tabel 6 Aantal kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte opgevangen (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
≤ 3 kinderen	91% (n= 171)	93% (n= 16)	65% (n= 224)	83% (n= 133)	76% (n= 16)	12% (n= 19)	66% (n= 600)
4 – 10 kinderen	8% (n= 16)	7% (n= 3)	27% (n= 94)	16% (n= 25)	14% (n= 3)	42% (n= 67)	23% (n= 208)
> 10 kinderen	1% (n= 1)	0% (n= 0)	8% (n= 29)	1% (n= 1)	10% (n= 2)	46% (n= 74)	12% (n= 107)

3 Zorgbehoeften en subsidies

3.1 Aard van de specifieke zorgbehoefte

Globaal genomen, observeren we een brede waaier aan specifieke zorgbehoeften (zie Figuur 5). De meest voorkomende specifieke zorgbehoefte is een ontwikkelingsvertraging. Het betreft 74% (n= 677) van de respondenten die reeds een kind met (een vermoeden van een) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen in de laatste drie jaren (2015-2018). Autismespectrumstoornis (ASS) en een lichamelijke aandoening komen in de helft van de gevallen voor. 44% van de respondenten (n= 402) heeft reeds een kind opgevangen met een aandachts- en/of gedragsstoornis. Iets minder dan een derde van de zorgbehoeften betreffen een auditieve en/of visuele stoornis. Een hevige allergie, een mentale handicap, epilepsie en een syndromale aandoening vormen elk ongeveer een vijfde van de antwoorden.

Figuur 5 Types specifieke zorgbehoeften⁹ (n= 915)

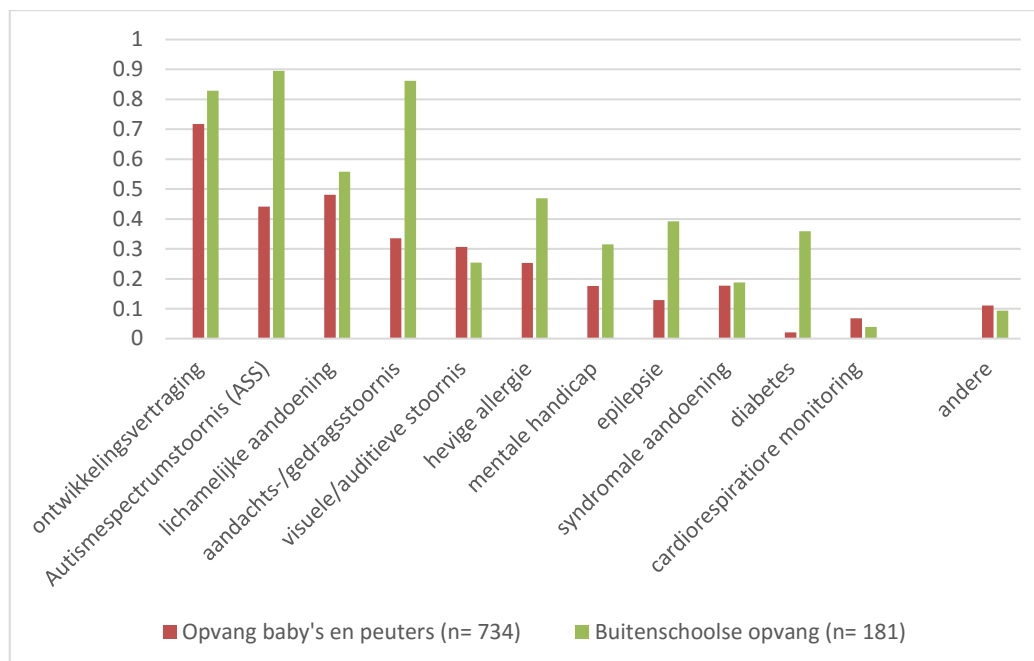
11% (n=98) van de respondenten hebben nog een andere specifieke zorgbehoefte gespecificeerd. Er werden meerdere en uiteenlopende antwoorden gegeven. Een aantal voorbeelden:

'bloedstollingsziekte', 'stofwisselingsziekte', 'ziekte van Crohn', 'nierziekte', 'Down syndroom', 'muco', 'hoogbegaafd', 'Prader Willy', 'aangeboren hartritmestoornis', 'eetstoornis', 'groeiachterstand', 'open ruggetje', 'sondevoeding', 'spraakproblemen', 'anderstalige kinderen met een grote taalachterstand', 'problematische opvoedingssituatie', 'oorlogstrauma', etc.

De top drie van meest aangegeven zorgbehoeften binnen de opvang voor baby's en peuters verschilt van de top drie binnen de buitenschoolse opvang (zie Figuur 6). Binnen de opvang voor baby's en peuters (n= 734) wordt een ontwikkelingsvertraging (72%, n= 527) het meeste aangehaald, vervolgens een lichamelijke aandoening (48%, n= 353) en ASS (44%, n= 324). Terwijl binnen de buitenschoolse op-

⁹ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

vang (n= 181) ASS het meeste wordt aangehaald (90%, n= 162), vervolgens een aandachts-/gedragsstoornis (86%, n= 156) en een ontwikkelingsvertraging (83%, n= 150). De top drie van meest aangegeven zorgbehoeften binnen de opvangvormen (d.i. groeps- en gezinsopvang) is gelijkaardig.

Figuur 6 Types specifieke zorgbehoeften naar opvangtype¹⁰ (n= 915)

3.2 De subsidies

Om ouders met een kind met een specifieke zorgbehoefte binnen een redelijke afstand een opvangplaats aan te bieden, voorziet de Vlaamse Overheid drie verschillende soorten subsidies voor de inclusieve opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte: de subsidie voor individuele inclusieve kinderopvang, de subsidie voor structurele inclusieve kinderopvang en de subsidie voor centrum inclusieve kinderopvang.

Voor elk kind met een specifieke zorgbehoefte kan de kinderopvang de subsidie voor de individuele inclusieve kinderopvang aanvragen (men moet hiervoor geen andere subsidies van Kind en Gezin ontvangen). De subsidie is een vast bedrag per dag waarop men een kind met specifieke zorgbehoefte ontvangt. Informatie over de bedragen, de voorwaarden en procedure kan worden teruggevonden op de website van Kind en Gezin (www.kindengezin.be).

De subsidie voor structurele inclusieve kinderopvang is de subsidie voor de structurele uitbouw van inclusieve kinderopvang binnen een opvanglocatie (men moet ook een subsidie voor individuele inclusieve opvang aanvragen). Opnieuw is deze subsidie een vast bedrag per gesubsidieerde opvangplaats per kalenderjaar (met maximum één derde van de vergunde of erkende plaatsen). Opnieuw kan op de website van Kind en Gezin meer informatie hierover worden gevonden.

Tot slot is er de subsidie voor centrum inclusieve kinderopvang (mag niet in combinatie met de subsidie voor structurele inclusieve kinderopvang worden aangevraagd). Er zijn op dit moment 16 Centra Inclusieve Kinderopvang (CIK's), gespreid over 15 Vlaamse zorgregio's en Brussel (in totaal zijn er 60

¹⁰ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

zorgregio's). Via inclusiecoaches zetten de CIK's in op het sensibiliseren, het delen van expertise en het ondersteunen van organisatoren/kinderopvanglocaties. De subsidie is een vast bedrag per kalenderjaar en komt overeen met de loonlast voor een halftijds werkend personeelslid op bachelor-niveau. Voor meer informatie over de bedragen, de voorwaarden en procedure zie website van Kind en Gezin.

In totaal hebben 403 van de 915 respondenten aangegeven dat ze een aanvraag voor een subsidie voor individuele inclusieve kinderopvang hebben gedaan, al dan niet voor ieder kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte (zie Tabel 7). Dit is 44% van het totale aantal respondenten die reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen.

19% (n= 178) diende altijd voor elk kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte een subsidieaanvraag in voor individuele inclusieve kinderopvang. Dit aandeel is het grootst binnen de opvang voor baby's en peuters met IKT, gaande van 23% (groepsopvang) tot 31% (gezinsopvang). Binnen de andere opvangtypes is dit aandeel duidelijk lager (+/- 10%)¹¹.

Hoewel men niet voor elk kind een individuele subsidieaanvraag indient, betekent dit niet noodzakelijk dat men nooit een subsidie aanvraagt. Zo heeft 25% (n= 225) van de locaties dit wel gedaan voor sommige kinderen. Indien men binnen de buitenschoolse (gezins- of groepsopvang) opvang een subsidieaanvraag doet dan wordt dit vooral niet standaard gedaan voor elke kind met een specifieke zorgbehoefte maar voor sommige kinderen.

Het valt echter niet te ontkennen dat ongeveer de helft (49%, n= 444) nooit een subsidieaanvraag voor individuele inclusieve kinderopvang heeft overwogen. Dit aandeel is het grootst binnen de opvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs, gaande van 67% (groepsopvang) tot 75% (gezinsopvang).

Tabel 7 Aanvraag subsidie individuele inclusieve kinderopvang (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Altijd	31% (n= 58)	18% (n= 7)	23% (n= 79)	11% (n= 18)	9% (n= 2)	9% (n= 14)	19% (n= 178)
Niet voor iedereen	18% (n= 35)	2% (n= 1)	28% (n= 97)	16% (n= 26)	29% (n= 6)	37% (n= 60)	25% (n= 225)
Nooit	38% (n= 71)	75% (n= 30)	44% (n= 154)	67% (n= 106)	38% (n= 8)	47% (n= 75)	49% (n= 444)
Weet niet	13% (n= 24)	5% (n= 2)	5% (n= 17)	6% (n= 9)	24% (n= 5)	7% (n= 11)	7% (n= 68)

Van de 403 respondenten die, al dan niet voor ieder kind, een aanvraag voor een subsidie voor individuele inclusieve kinderopvang hebben gedaan, geeft 72% (n= 289) aan dat dit de enige subsidie met betrekking tot inclusie is die ze ontvangen (zie Tabel 8). 6% (n= 26) van de respondenten ontvangt

¹¹ We dienen wel op te merken dat, gezien het kleiner aantal respondenten voor de buitenschoolse gezinsopvang en de gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs er voorzichtig met de interpretatie van de grootte van de % binnen deze opvang moet worden omgesprongen.

bijkomend een subsidie voor structurele inclusieve opvang en 4% (n= 16) een subsidie voor een CIK. Het valt tevens op dat een aanzienlijk aandeel respondenten niet weet of ze bijkomende subsidies ontvangen (18%, n= 72).

Tabel 8 Ontvangen van een bijkomende subsidie naast de subsidie voor individuele inclusieve kinderopvang (n= 403)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 403)
	Gezinsopvang IKT (n= 93)	Gezinsopvang niet IKT (n= 8)	Groepsopvang IKT (n= 176)	Groepsopvang niet IKT (n= 44)	Gezinsopvang (n= 8)	Groepsopvang (n= 74)	
Enkel subsidie individuele inclusieve opvang	63% (n= 58)	100% (n= 8)	73% (n= 128)	77% (n= 34)	63% (n= 5)	76% (n= 56)	72% (n= 289)
Subsidie structurele inclusieve opvang	5% (n= 5)	0% (n= 0)	7% (n= 13)	0% (n= 0)	12% (n= 1)	9% (n= 7)	6% (n= 26)
Subsidie CIK	2% (n= 2)	0% (n= 0)	6% (n= 11)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	4% (n= 3)	4% (n= 16)
Weet niet	30% (n= 28)	0% (n= 0)	14% (n= 24)	23% (n= 10)	25% (n= 2)	11% (n= 8)	18% (n= 72)

De redenen waarom geen of niet voor alle kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte een individuele subsidie voor inclusieve kinderopvang wordt aangevraagd (zie vraag 5b 'Waarom deed je geen subsidieaanvraag voor (sommige van) deze kinderen?' in Bijlage 2), zijn divers, hangen samen en verschillen naargelang type en vorm van de opvang (zie Tabel 9).

Globaal gezien worden de volgende redenen het meeste aangehaald:

- het was moeilijk om hierover met de ouders te spreken (32%, n= 211);
- er is/was geen specifieke zorgbehoefte vastgesteld (31%, n= 207);
- we hadden een vermoeden dat er geen subsidie wordt gegeven voor deze aandoening of zorgbehoefte (28%, n= 184).

Het ontbreken van een vastgestelde zorgbehoefte wordt door de (gezins- en groeps-) opvang voor baby's en peuters met IKT het meeste aangehaald. Hierover moeilijk kunnen praten met de ouders en dat de subsidie te laag is ten opzichte van de administratieve last, zijn redenen die vaker door de groepsopvang (zowel opvang voor baby's en peuters als buitenschoolse opvang) worden aangehaald. Terwijl door de gezinsopvang (zowel opvang voor baby's en peuters als buitenschoolse opvang) vaker wordt aangehaald dat ze niet op de hoogte waren van de subsidie voor individuele inclusieve opvang. Over alle opvangtypes en -vormen heen vindt slechts 5% (n= 33) dat het aanvragen van een subsidie niet binnen hun visie past.

Tabel 9 Redenen niet aanvragen subsidie (n= 669)¹²

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 669)
	Gezinsopvang IKT (n= 106)	Gezinsopvang niet IKT (n= 31)	Groepsopvang IKT (n= 251)	Groepsopvang niet IKT (n= 132)	Gezinsopvang (n= 14)	Groepsopvang (n= 135)	
Moeilijk praten met ouders	26% (n= 28)	19% (n= 6)	31% (n= 79)	35% (n= 46)	7% (n= 1)	38% (n= 51)	32% (n= 211)
Geen zorgbehoefte vastgesteld	38% (n= 40)	19% (n= 6)	35% (n= 89)	22% (n= 29)	14% (n= 2)	30% (n= 41)	31% (n= 207)
Geen subsidie voor deze zorgbehoefte	25% (n= 27)	19% (n= 6)	34% (n= 86)	24% (n= 32)	36% (n= 5)	21% (n= 28)	28% (n= 184)
Wist niets van subsidie	25% (n= 26)	29% (n= 9)	16% (n= 40)	29% (n= 38)	36% (n= 5)	9% (n= 12)	19% (n= 130)
Subsidie is te laag ten opzichte van de administratieve last	2% (n= 2)	6% (n= 2)	19% (n= 47)	11% (n= 15)	7% (n= 1)	24% (n= 32)	15% (n= 99)
Onze visie geen subsidie aanvragen	4% (n= 4)	16% (n= 5)	2% (n= 5)	10% (n= 13)	0% (n= 0)	4% (n= 6)	5% (n= 33)
Andere	14% (n= 15)	10% (n= 3)	18% (n= 45)	18% (n= 24)	14% (n= 2)	34% (n= 46)	20% (n= 135)

De respondenten konden ook vrijblijvend nog andere redenen opgeven (20%, n= 135). Er werd meermaals verwezen naar moeilijkheden die ze ervaren in de relatie met de ouders, het tijdsgebrek en de procedure, het (nog) niet hebben van een diagnose en/of het nog geen duidelijk zicht hebben op de regelmaat waarmee het kind naar de opvang zal komen. Sommigen willen nog niet meteen een 'stempel' op het kind plakken door een subsidie aan te vragen en anderen zijn van mening dat er geen extra middelen/inspanningen nodig waren of dat het aanvragen van de subsidie afhankelijk is van de zorgnoden. Enkele illustraties:

Relatie met de ouders

'niet alle ouders werken mee', 'ouders brengen moeilijk de nodige attesten binnen', 'tijd om in te geven en soms geen samenwerking van de ouders', 'het vereiste document verkrijgen bij de ouder is geen evidentie, ook al loopt de intake en de opvolging vlot', 'ik heb het gevraagd aan de ouders, maar de moeder vond het echter zo confronterend en hilde daarover. Daarom ben ik gelijk ermee gestopt', etc.

Procedure, tijdsinvestering

'procedure te omslachtig', 'zware administratieve rompslomp', 'te veel werk voor te weinig kinderen', 'tijdsgebrek', 'inzet van extra middelen of personeel is soms moeilijk aan te tonen', 'het bedrag zorgt er ook niet voor dat je plots heel wat kan verwezenlijken - bijvoorbeeld: inzet bijkomende begeleider (wat soms wel de verwachting is van ouders)', 'tijdsgebrek, officiële diagnose bereikt ons vaak niet', etc.

¹² De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

Het (nog) niet hebben van een diagnose, het vermijden van een 'stempel'

'nog geen diagnose', 'ik wou het kindje niet meteen een stempel geven - er is nog kans dat het goed komt', 'we vangen heel wat kinderen op met een specifieke zorgbehoefte, maar als opvang willen we vooral een warme plek zijn voor alle kinderen en doen we enkel een vraag naar subsidie wanneer we echt specifieke inspanningen moeten doen, we willen kinderen zo weinig mogelijk in een hokje steken', etc.

Niet nodig en/of enkel bij meer inspanningen/afhankelijk van de zorgnood

'zelf opleiding als kinderpsychologe, diversiteit in het team om met bepaalde fysieke stoornissen om te gaan', wij vonden het niet nodig voor de opvang van deze kinderen extra middelen aan te vragen omdat we nauw samenwerken met de ouders en we voldoende draagkracht hebben om de ondersteuning te bieden', de extra zorgen die het kind vroeg waren niet groot genoeg om er een aanvullende subsidie voor aan te vragen. het vroeg aandacht van begeleiding, maar geen extra middelen', 'hangt af van de zorg in de opvang. Wanneer een kind een specifieke zorgbehoefte heeft, maar geen extra zorg in de opvang vraagt, dien ik het niet in', etc.

Geen zekerheid over regelmaat van opvang

'geen zekerheid over regelmaat dat kind zal komen', 'het kind met zorgbehoefte kwam heel kort bij ons in de opvang. de ouders vonden dat ze toch beter thuis is met mama', etc.

4 Extra inspanningen om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen

De 915 respondenten die hebben aangegeven minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen in 2015-2018, hebben ook allemaal aangegeven welke extra inspanningen ze uitvoeren en met welke frequentie om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen (zie vraag 6 in Bijlage 2).

Uit Tabel 10 en Figuur 7 komt naar voren dat de meeste acties die af en toe tot vaak worden ondernomen te maken hebben met het verhogen van de kennis en het uitwisselen van ervaringen/informatie.

Tabel 10 Extra inspanningen om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen (n= 915)¹³

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak	Totaal (af en toe + vaak)
Kennis verhogen					
Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen	2% (n= 19)	1% (n= 7)	20% (n= 184)	77% (n= 705)	97% (n= 889)
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit	8% (n= 73)	10% (n= 92)	49% (n= 444)	33% (n= 306)	82% (n= 750)
inwinnen gespecialiseerd advies	15% (n= 139)	15% (n= 140)	40% (n= 362)	30% (n= 274)	70% (n= 636)
Uitwisseling					
Extra overlegmomenten met ouders	2% (n= 22)	7% (n= 65)	45% (n= 415)	45% (n= 413)	90% (n= 828)
Extra overlegmomenten (intern)	12% (n= 110)	7% (n= 66)	37% (n= 343)	43% (n= 396)	81% (n= 739)
Extra overlegmomenten met het netwerk	26% (n= 240)	17% (n= 155)	42% (n= 387)	15% (n= 133)	57% (n= 520)
Bijwonen intervisie met andere opvanglocaties over inclusieve opvang	68% (n= 618)	13% (n= 120)	15% (n= 138)	4% (n= 39)	19% (n= 177)
Andere inspanningen					
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders	2% (n= 22)	4% (n= 37)	31% (n= 281)	63% (n= 575)	94% (n= 856)
Op zoek naar ervaringen en tips rond inclusief werken	12% (n= 107)	11% (n= 99)	50% (n= 462)	27% (n= 247)	77% (n= 709)
Materiele inspanningen					
Aankoop van specifiek spelmateriaal	38% (n= 347)	15% (n= 139)	38% (n= 348)	9% (n= 81)	47% (n= 429)
Aankoop van ander materiaal	40% (n= 368)	14% (n= 126)	37% (n= 338)	9% (n= 83)	46% (n= 421)
Herinrichting locatie	38% (n= 347)	16% (n= 144)	36% (n= 328)	10% (n= 96)	46% (n= 424)
Personeelsinzet					
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in opvang	43% (n= 392)	12% (n= 110)	30% (n= 277)	15% (n= 136)	45% (n= 413)
Inzet in extra personeel	64% (n= 582)	6% (n= 55)	21% (n= 192)	9% (n= 86)	30% (n= 278)
Werken met vrijwilligers	72% (n= 660)	6% (n= 53)	16% (n= 149)	6% (n= 53)	22% (n= 202)

¹³ De verdeling van de antwoorden per opvangtype staan in Bijlage 7.

Binnen de **kennisverhoging** wordt er bijna door alle opvanglocaties (97%, n= 889) af en toe (20%) tot vaak (77%) gewerkt aan de pedagogische kwaliteit voor alle kinderen als er een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte wordt opgevangen. Dit geldt voor alle opvangtypes en –vormen (zie Figuur 7).

Door 82% (n= 750) van de respondenten wordt er ook af en toe tot vaak advies ingewonnen over inclusieve opvang en hoe om te gaan met diversiteit. We zien dat dit advies het vaakst wordt ingewonnen door de buitenschoolse groepsopvang (93% af en toe tot vaak, n= 149). Hiermee samenhangend zien we dat 77% (n= 709) aangeeft af en toe tot vaak op zoek te gaan naar ervaringen en tips rond inclusief werken (zie ‘andere inspanningen’), maar dat dit aandeel stijgt tot 83% (n= 132) binnen de buitenschoolse groepsopvang.

Het inwinnen van gespecialiseerd advies (bv. kiné, thuisbegeleiding, verpleegkundige) wordt door ongeveer 70% (n= 636) van de respondenten af en toe tot vaak aangehaald. Dit aandeel is het hoogst binnen de groepsopvang voor baby’s en peuters met IKT (78%, n= 720).

Wat betreft het **uitwisselen van ervaringen en informatie** zien we dat bijna alle respondenten (90%, n= 828) af en toe tot vaak inzetten op extra overlegmomenten met de ouders. Hiermee samenhangend investeert bijna iedereen (94%, n= 856) extra tijd in goede communicatie met de ouders (zie ‘andere inspanningen’). Deze bevindingen komen binnen elk opvangtype en -vorm naar voren.

Ook een groot aandeel, namelijk 81% (n= 739) last af en toe tot vaak extra interne overlegmomenten in met het team. Dit aandeel is logischerwijze lager in de gezinsopvang (zowel voor baby’s en peuters als buitenschools, gaande van 38% tot 65%) dan in de groepsopvang (89%).

Verder zien we dat er meer door de groepsopvang (zowel voor baby’s en peuters als buitenschools) af en toe tot vaak extra overlegmomenten ingepland worden met het netwerk van het kind (gaande van 53% tot 64%) dan door de gezinsopvang (gaande van 43% tot 48%).

Hoewel het aandeel laag is dat af en toe tot vaak een intervisie bijwoont met andere opvanglocaties over inclusieve opvang (19%, n= 177), zien we dat de buitenschoolse groepsopvang meer inspanningen levert om kennis uit te wisselen rond inclusieve opvang met andere opvanglocaties (28%, n= 45).

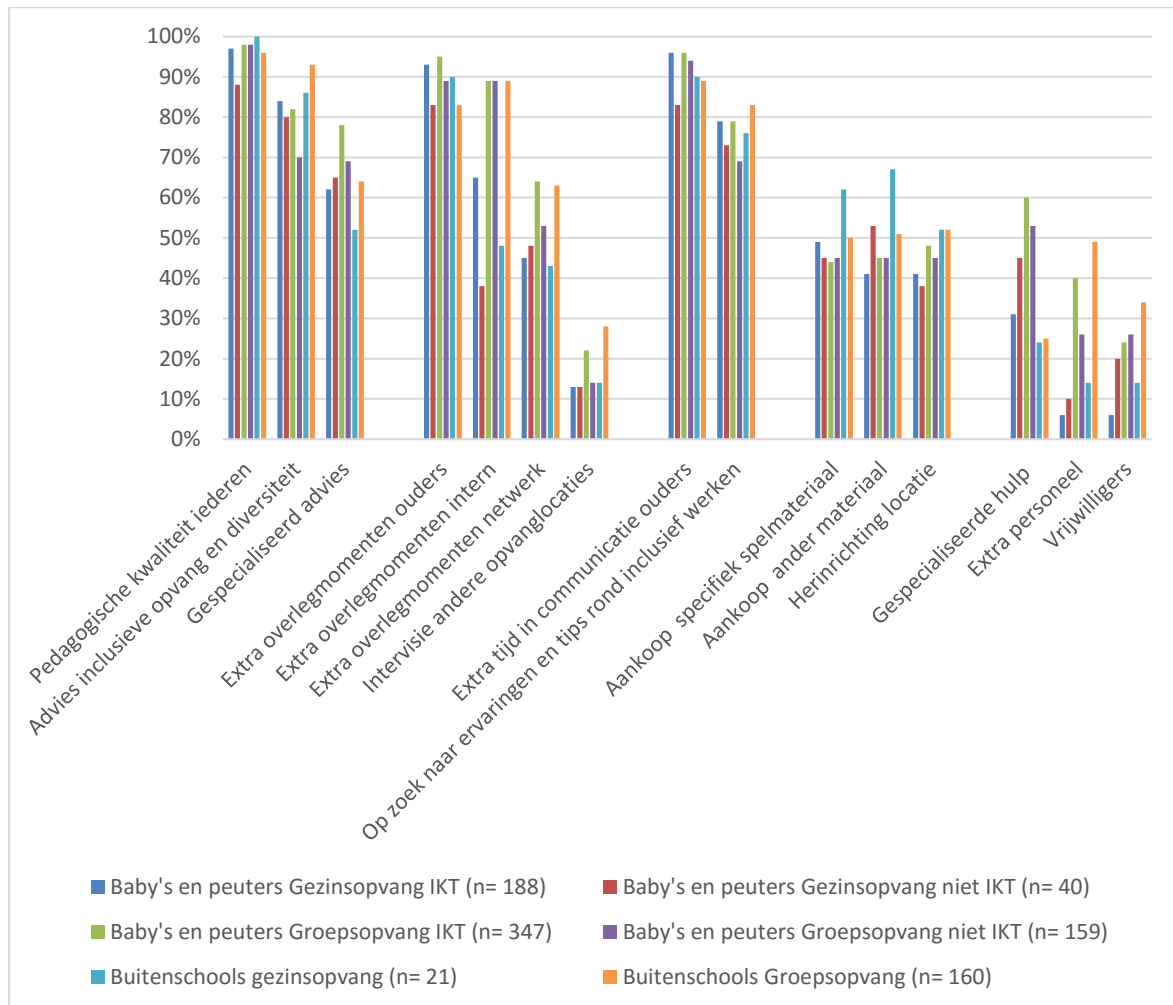
De **materiële inspanningen**, zoals het herinrichten van de locatie, het aankopen van specifiek spel materiaal en het aankopen van ander materiaal, wordt door ongeveer 46% van de respondenten af en toe tot vaak aangewend. Er zijn weinig verschillen hierin tussen de opvangtypes en –vormen, behalve dat het aankopen van specifiek spel materiaal en ander materieel iets vaker wordt gerapporteerd door de buitenschoolse gezinsopvang.

Het **inzetten van extra personeel** wordt veel minder vaak aangewend dan de andere inspanningen, zelfs 64% (n= 582) heeft nooit extra personeel ingezet en 72% (n= 660) werkt nooit met vrijwilligers. Het aandeel dat af en toe tot vaak extra personeel inzet is opvallend hoger in de groepsopvang (zowel voor baby’s en peuters als buitenschools, gaande van 26% tot 49%) dan in de gezinsopvang (gaande van 6% tot 14%). Het aandeel dat af en toe tot vaak beroep doet op vrijwilligers is het laagst in de gezinsopvang voor baby’s en peuters met IKT (6%, n= 12) en het hoogst in de buitenschoolse groepsopvang (34%, n= 54).

Verder zien we dat het aandeel dat af en toe tot vaak gespecialiseerde hulp ingeschakelt in de opvang hoger is voor de groepsopvang voor baby’s en peuters (gaande van 53% tot 60%) dan voor de gezinsopvang voor baby’s en peuters (gaande van 31% tot 45%) en de buitenschoolse opvang (gaande

van 24% tot 25%). Deze bevinding sluit aan bij bovenstaande bevinding dat de groepsopvang voor baby's en peuters ook meer gespecialiseerd advies inwint dan de andere opvangtypes- en vormen.

Hoewel extra personeel niet vaak wordt ingezet door de opvanglocaties, komt er uit dit onderzoek wel naar voren dat bovenvermelde inspanningen veel tijd en inzet vragen van het aanwezige personeel (zie verder).

Figuur 7 Extra inspanningen die **af en toe tot vaak** worden geleverd om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen naar opvangtype en -vorm¹⁴ (n= 915)

210 respondenten (26%) hebben ook nog andere inspanningen gespecificeerd. De opgegeven inspanningen zijn divers en hangen ook vaak samen met de bovenvermelde inspanningen. Wat betreft kennisverhoging, zien we dat er vanuit de opvang zelf ook wordt geïnvesteerd om meer zicht te krijgen op de specifieke zorgbehoefte (bv. door observatie, dagboekjes). Het volgen van trainingen en vormingen komt ook aan bod. Een ander aspect dat wordt aangekaart is het aanpassen van de zorg van het kindje door bijvoorbeeld het dagschema, het eten en de manier van omgang aan te passen. Om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte toch te laten slagen is er ook aangegeven dat men het aantal kinderen (zonder of met specifieke zorgbehoefte) beperkt. Naast het begeleiden/coachen van het team wordt er ook ondersteuning geboden aan de ouders bij hun zoektocht naar hulp.

¹⁴ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

Verder wordt ook het overleg met andere diensten en een inclusiecoach aangehaald. Hieronder enkele voorbeelden:

Zelf meer zicht krijgen op de specifieke zorgbehoefte: informatie inwinnen over en opvolging

'extra gesprekken en observaties met de begeleidsters van de leefgroep waar het kindje zit', 'extra observaties voor de dokter verslagen juister te maken, hoe functioneert het kind in een groep', 'het bijhouden van administratie zoals verslagen maken, extra observaties, ...', 'administratie: dagboekje bijhouden met gedragsbeschrijving bij specifieke situatie. Brieven opmaken kinderneuroloog, enz.', 'zowel wij als de begeleiding spenderen extra tijd en aandacht aan de observatie en ontwikkeling van deze kinderen', 'bij het opmerken van een probleem gaat onze verantwoordelijke voor inclusieve opvang steeds een observatie doen, indien nodig wordt er ook nog een observatie gedaan door onze CIK', etc.

Vorming/trainingen volgen

'vorming/training voor team bv. SMOG (= spreken met ondersteuning en gebaren)', 'vormingskansen voor de volledige begeleidersequipe over omgaan met inclusie als deel van één diversiteitsverhaal, zowel in groep (pedagogische studiedagen) als op individuele vraag', 'aanleren van SMOG/gebarentaal', 'specifieke vormingen rond autisme, of een vorming die we nodig hebben om met het kindje te kunnen communiceren', 'workshop 'shernborn' om de 14 dagen', 'Intern heeft er iemand avondschoon gevolgd voor kindcoach. Daar heeft ze heel wat geleerd rond stoornissen bv. hoogsensitiviteit', etc.

Aanpassing zorg (dagschema, eten, omgang, etc.) voor het kindje

'aanpassen van het opvangschema (bv. eetmoment voor kinderen met inclusie)', 'aangepast koken voor kind met meervoudige voedselallergieën', 'apart eten koken', 'andere manier van omgang met het kindje', 'vooral ook ervoor zorgen dat de andere kinderen van de leefgroep goed kunnen omgaan met de aanpassingen die we soms deden aan het verloop van de dag. Bv muziek niet te luid, vrij spel voor het kind toelaten wanneer anderen een voorleesmoment hadden', 'zoeken naar aangepaste activiteiten aangepast aan de behoefte en de leeftijd rekening houdend met de beperking', 'veel van deze kinderen hebben veel structuur nodig. Daarom is er in elk van onze 5 locaties een dagindelingbord', 'we maken extra tijd vrij voor deze kinderen', 'extra ondersteuning van het kind zelf', 'de zorg voor de kinderen blijft gewoon langer. Bv. langer duur bij het eten, langer hulp nodig voor het zelfstandig zal eten, ...', 'als verantwoordelijke gaan we wel 1 op 1 relatie bieden aan kinderen die er nood aan hebben. Dit kan echter niet permanent, gezien onze andere opdrachten in meerdere voorzieningen', 'gestructureerde opvang aanbieden en werken met muziek en visualisatie', 'planning en tijdsindeling aanpassen aan het kind', 'meer individueel spel aanbieden aan het kind', 'extra stimulans geven aan dit kind of juist extra rust gunnen bij overprikkeling', etc.

Het aantal kinderen beperken

'het aantal kinderen beperken met inkomstenverlies als gevolg. Je kan geen 5 kindjes met auti samen opvangen', 'een week tijdens de vakantieperiode 5 kinderen opvangen die beperkt zijn in hun mogelijkheden', 'bij het kind met vermoeden van autisme probeerden we minder kinderen in de groep te plannen', 'minder kinderen om meer rust te creëren', 'minder kinderen in opvang omwille van zwaarder doorwegen van een kind met verhoogde zorgbehoefte', etc.

Ouders ondersteunen bij de zoektocht naar hulp

'stappen ondernemen samen met de ouders naar onderzoekscentra (contacteren, intake gesprek)', 'ouders uit kansgroepen wegwijs maken in de hulpverlening', 'ouders inlichten over waar ze terecht kunnen voor info en eventueel diagnose', 'de ouders helpen bij het invullen en aanvragen van documenten. De ouders helpen opzoeken in boeken en instanties waar ik contacten mee hou, of gewoon langs gaan bij diensten en informatie opvragen', etc.

Het team coachen/begeleiden en communicatie met dienstverantwoordelijke

'de personeelsploeg blijven motiveren. Het gaat om een uitdaging, ook al zijn er vaak ook moeilijke momenten. De kleine stapjes vooruit die je boekt, zijn de motivatie om verder te doen', 'competentiegericht coachen van alle begeleid(st)ers, met als doel: het doorleven van de waarde van inclusie', 'wij hebben binnen de organisatie een eigen inclusiecoach die alle teams ondersteunt in het omgaan met inclusie', 'de teams staan onder begeleiding van de pedagogisch medewerker, die samen met het team aan de slag gaat rond inclusie', 'coachen van de kinderbegeleiders

m.b.t. tot specifieke aandacht voor de noden van de kinderen met extra zorgbehoefte', 'vaker langs gaan bij het personeel om hen te ondersteunen', 'communiceren met dienstverantwoordelijke', etc.

Samenwerking met andere diensten/inclusiecoach

'samenwerking CIK, COS, MFC, CAR', 'ons kinderdagverblijf is verbonden aan een Centrum voor Ambulante Revalidatie. Hierdoor hebben wij bijna dagelijks overleg met de kiné, ergotherapeuten, logo's, voedingsbegeleiding. Dit contact zorgt ervoor dat wij vlog op de bal kunnen inspelen en gespecialiseerde ondersteuning kunnen bieden.', 'externe diensten raadplegen die gespecialiseerd zijn in het algemeen welbevinden van het kind, zoals kinderpsychologen', 'samenwerking met onderwijs: Samen-naar-schoolproject, inschakelen van een leerkracht in ons team', 'nauwe samenwerking met onze inclusiecoach van Stad Gent', 'daarnaast bekijken we regelmatig samenwerkingen en hebben wij ons momenteel ingeschreven voor het project pioniers in samenwerking met MFC', 'na overleg met ouders contact opnemen met specifieke diensten zoals dienst vroegbegeleiding', 'contact opnemen met plaatselijk consultatiebureau Kind en Gezin, 'goede samenwerking met Centrum Inclusieve Kinderopvang', etc.

In de volgende onderdelen wordt elke extra inspanning meer uitgediept met betrekking tot de inhoud en/of frequentie. Hierbij wordt er gekeken naar het globale beeld en naar de verschillen tussen de opvangtypes en -vormen. Om de vragenlijst op maat te behouden, werd deze verdiepende bevraging enkel doorgevoerd indien men 'af en toe' of 'vaak' aankruiste bij (minstens één van) de extra inspanning(en) die betrekking hebben op de verdiepende bevraging of indien men bij minstens twee van deze extra inspanningen 'eenmalig' aankruiste.

4.1 Extra personeel of een vrijwilliger

Van de respondenten die aangaven beroep te doen¹⁵ op extra personeel of inzet van vrijwilligers (n= 380) doet ongeveer 40% beroep op een extra personeelslid tijdens drukke momenten (n= 155) en op een extra personeelslid voor ondersteuning van de algemene werking (n= 154). Vooral in de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT en de buitenschoolse groepsopvang wordt beroep gedaan op een extra personeelslid op drukke momenten en voor de ondersteuning van de algemene werking (zie Tabel 11). In het algemeen wordt er in mindere mate beroep gedaan op een vrijwilliger (op drukke momenten (28%, n= 106) en voor de ondersteuning van de algemene werking (31%, n= 117)).

¹⁵ Bevraging indien men 'af en toe' of 'vaak' aankruiste bij minstens één van de extra inspanningen 'inzet in extra personeel' en 'werken met vrijwilligers' of bij beide extra inspanningen 'eenmalig' aankruiste.

Tabel 11 Extra personeel of een vrijwilliger (n= 380)¹⁶

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 380)
	Gezinsopvang IKT (n= 20)	Gezinsopvang niet IKT (n= 11)	Groepsopvang IKT (n= 178)	Groepsopvang niet IKT (n= 67)	Gezinsopvang (n= 4)	Groepsopvang (n= 100)	
Extra personeelslid							
Op drukke momenten	30% (n= 6)	0% (n= 0)	46% (n= 81)	31% (n= 21)	25% (n= 1)	46% (n= 46)	41% (n= 155)
Ondersteuning algemene werking	15% (n= 3)	36% (n= 4)	47% (n= 84)	31% (n= 21)	25% (n= 1)	41% (n= 41)	41% (n= 154)
Vrijwilliger							
Op drukke momenten	35% (n= 7)	45% (n= 5)	22% (n= 40)	46% (n= 31)	75% (n= 3)	20% (n= 20)	28% (n= 106)
Ondersteuning algemene werking	15% (n= 3)	36% (n= 4)	31% (n= 56)	40% (n= 27)	0% (n= 0)	27% (n= 27)	31% (n= 117)
Andere	30% (n= 6)	18% (n= 2)	13% (n= 24)	15% (n= 10)	0% (n= 0)	24% (n= 24)	17% (n= 66)

66 respondenten (17%) hebben ook andere antwoorden opgegeven. In de eerste plaats hebben veel antwoorden te maken met het inschakelen van een personeelslid dat specifiek de taak heeft om in te staan voor kinderen met een specifieke zorgbehoefte of die flexibel kan worden ingezet ('de vlinder'). Naast het inspringen van de verantwoordelijke of coördinator van de opvang, komen ook andere personen aan bod: dit kan gaan om vrijwilligers, familieleden, stafleden, paramedici, een pedagogische coach, stagiaires en jobstudenten. Naast het inzetten van extra begeleiders, werd er ook aangehaald dat men het aantal kinderen beperkt. Enkele illustraties:

Een begeleider die specifiek instaat voor kinderen met een specifieke zorgbehoefte

'in het uurrooster is er 1 begeleider die de specifieke taak heeft om de zorg op zich te nemen voor onze "extra - zorgenkinderen" (hieronder zijn niet alleen onze inclusiekinderen, maar ook onze instappertjes, nieuwkomers of kinderen die zich wat ziekjes voelen inbegrepen)', 'aandachtsbegeleid(st)er', '4/5 zorgkindbegeleidster', 'er werd een vaste medewerker ingezet om het welzijn van het kind te verhogen, door de kennis van deze persoon was cruciaal in de omgang met het betreffende kind', 'voltijdse zorgbegeleidster', etc.

Een begeleider die flexibel kan worden ingezet

'vliegende begeleider gaat ondersteunen indien niet ingezet voor een vervanging op een andere locatie', 'de "vlinder" functie wordt dan specifiek naar leefgroep gestuurd waar extra hulp meest aangewezen is', etc.

Ondersteuning door verantwoordelijke/coördinator van de opvang

'ik als verantwoordelijke spring extra in als ik zelf vrij ben', 'coördinator + pedagogisch medewerker springen in of verschuiven van personeel uit andere locaties indien mogelijk', '

Andere medewerkers

'stagiaires', 'jobstudenten', 'de oma van het kindje komt op medicatiemomenten helpen op vrijwillige basis', 'extra vakantiejobs en vrijwilligers met een vergoeding in leefgroepen met specifieke zorgkinderen', 'we hebben 2 verpleegkundigen in dienst die hierdoor extra ingeschakeld worden voor de kinderen met beperking tijdens eetmomenten. daarnaast zijn we als verantwoordelijke die bijspringen waar nodig', 'op drukke momenten springt er iemand van de staf/bureel in', 'stagiaires van volwassenonderwijs', 'we hebben een pedagogisch coach die de groepen ondersteunt in de dagelijkse werking. Ze werkt vooral structureel bv. hoe de dag indelen, hoe de ruimte aanpakken, wat

¹⁶ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

doen als een kind moeilijk gedrag stelt- consequentie', '1 op 1 begeleiding door vrijwilliger', 'enkele jongeren komen spelen met de kinderen tijdens de vakantieopvang op drukke dagen. Ze helpen ook bij het eetmoment', etc.

Het aantal kinderen beperken

'systematisch niet aan maximumnorm werken', 'i.p.v. 1bgl per 14 kinderen zetten we op bepaalde momenten bv. 1bgl per 10 kinderen', etc.

4.2 Gespecialiseerde ondersteuning

Van de respondenten die aangaven beroep te doen¹⁷ op specialisten voor hulp of advies of op het netwerk rond het kind (82%, n= 784) doet 85% (n= 667) af en toe tot vaak beroep op de ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte (zie Tabel 12 en Figuur 8). Meer nog, ongeveer de helft doet vaak beroep op de ouders en dit geldt voor alle opvangtypes en -vormen. Hieruit komt duidelijk naar voren dat de ouders de belangrijkste bron van hulp zijn voor de opvanglocaties.

Op de tweede plaats komt een paramedicus of verpleegkundige die door 60% (n= 472) van de respondenten af en toe tot vaak wordt geraadpleegd voor gespecialiseerde ondersteuning. Er zijn wel verschillen tussen de opvangtypes. Het aandeel dat af en toe tot vaak beroep doet op een paramedicus of verpleegkundige is hoger binnen de opvang voor baby's en peuters (gaande van 51% tot 70%) dan binnen de buitenschoolse opvang (gaande van 37% tot 42%).

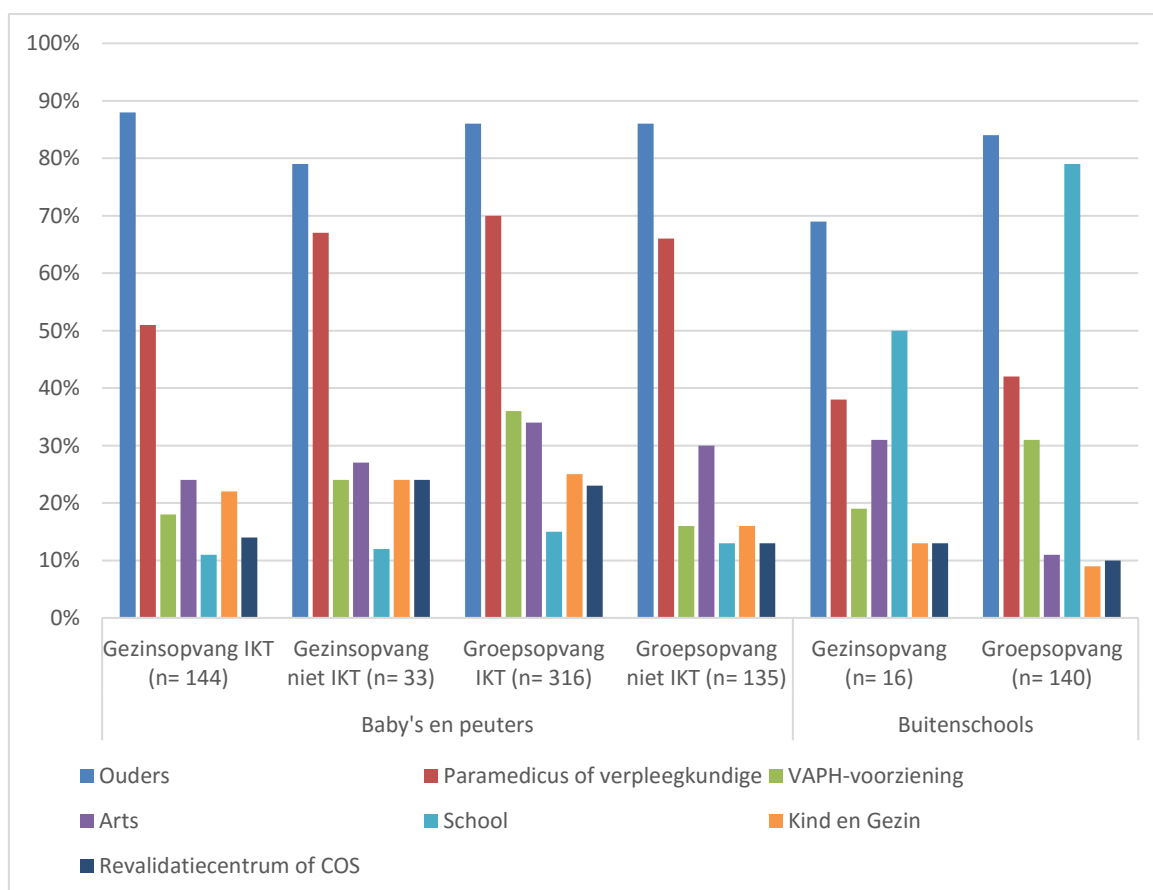
Ongeveer één op de vier opvanglocaties doet af en toe tot vaak beroep op een VAPH-voorziening (28%, n= 217), een arts (27%, n= 212) en de school (of hun ondersteuningsteam) van het kind (26%, n= 203). Dit aandeel verschilt wel tussen de opvangtypes en -vormen. Zo is het aandeel dat af en toe tot vaak beroep doet op een VAPH-voorziening het hoogst binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (36%, n= 114) en de buitenschoolse groepsopvang (32%, n= 44). Het aandeel dat af en toe tot vaak beroep doet op de school is logischerwijs het hoogst binnen de buitenschoolse opvang (gaande van 50% tot 79%). En een arts wordt het minst gecontacteerd door de buitenschoolse groepsopvang (11%, n= 15).

Tot slot, ongeveer één op de vijf opvanglocaties doet af en toe tot vaak beroep op Kind & Gezin (20%, n= 156) en een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS) (17%, n= 134). Hoewel er weinig opvallende verschillen zijn tussen de opvangtypes zien we dat er door de buitenschoolse opvang minder af en toe tot vaak beroep wordt gedaan op een revalidatiecentrum of COS en Kind en Gezin dan door de opvang voor baby's en peuters.

¹⁷ Bevraging indien men 'af en toe' of 'vaak' aankruiste bij minstens één van de extra inspanningen 'inwinnen van gespecialiseerde advies', 'extra overlegmomenten met het netwerk' en 'inschakelen van gespecialiseerde hulp in de opvang' of bij minstens twee van deze drie extra inspanningen 'eenmalig' aankruiste.

Tabel 12 Gespecialiseerde ondersteuning (n= 784)¹⁸

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak	Totaal (af en toe + vaak)
De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte	8% (n= 66)	7% (n= 51)	32% (n= 251)	53% (n= 416)	85% (n= 667)
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige	23% (n= 178)	17% (n= 134)	38% (n= 295)	23% (n= 177)	60% (n= 472)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum,...)	57% (n= 445)	16% (n= 122)	21% (n= 168)	6% (n= 49)	28% (n= 217)
Een arts	59% (n= 465)	14% (n= 107)	22% (n= 172)	5% (n=40)	27% (n= 212)
De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind	66% (n= 514)	9% (n= 67)	20% (n= 155)	6% (n= 48)	26% (n= 203)
Kind en Gezin	70% (n= 545)	11% (n= 83)	17% (n= 133)	3% (n= 23)	20% (n= 156)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	71% (n= 554)	12% (n= 96)	12% (n= 95)	5% (n= 39)	17% (n= 134)

Figuur 8 De personen die **af en toe tot vaak** worden gecontacteerd voor gespecialiseerde ondersteuning om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen naar opvangtype en -vorm ¹⁹ (n= 784)

¹⁸ De verdeling van de antwoorden per opvangtype en -vorm staan in Bijlage 7.

¹⁹ De respondenten konden meerdere personen aanduiden.

Het gebeurt echter ook dat een vraag wordt gesteld aan een organisatie of persoon maar waar de opvang dan niet echt aan de slag kon gaan met de verkregen informatie. Dit is al gebeurd bij één op de vier respondenten, maar drie op de vier (73%, n= 569) gaf aan voldoende of nuttige informatie te krijgen (zie Tabel 13).

Van de respondenten die onbruikbare informatie hadden gekregen (n= 215), betrof het in 29% (n= 63) van de gevallen een paramedicus of verpleegkundige, in 24% (n= 51) een ander gespecificeerd persoon of organisatie (zie hieronder) en in 22% (n= 48) Kind & Gezin. In 18% of minder werd er onbruikbare informatie verkregen van een arts (18%, n= 39), een VAPH-voorziening (14%, n= 30), de school (13%, n= 29) en een revalidatiecentrum of COS (10%, n= 22).

Tabel 13 Onbruikbare informatie betreft gespecialiseerde hulp van welke organisatie/persoon (n= 784)²⁰

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 784)
	Gezinsopvang IKT (n= 144)	Gezinsopvang niet IKT (n= 33)	Groepsopvang IKT (n= 316)	Groepsopvang niet IKT (n= 135)	Gezinsopvang (n=16)	Groepsopvang (n= 140)	
Niet van toepassing/we kregen voldoende informatie	74% (n= 107)	55% (n= 18)	74% (n= 233)	71% (n= 96)	56% (n= 9)	76% (n= 106)	73% (n= 569)
Indien wel onbruikbare/onvoldoende informatie							
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist,...) of verpleegkundige	38% (n= 14)	33% (n= 5)	33% (n= 27)	28% (n= 11)	14% (n= 1)	15% (n= 5)	29% (n= 63)
Kind & Gezin	24% (n= 9)	27% (n= 4)	30% (n= 25)	21% (n= 8)	0% (n= 0)	6% (n= 2)	22% (n= 48)
Een arts	22% (n= 8)	13% (n= 2)	24% (n= 20)	15% (n= 6)	14% (n= 1)	6% (n= 2)	18% (n= 39)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, Multifunctioneel Centrum, ...)	14% (n= 5)	7% (n= 1)	16% (n= 13)	13% (n= 5)	29% (n= 2)	12% (n= 4)	14% (n= 30)
De school (of iemand van het ondersteuningsteam)	8% (n= 3)	7% (n= 1)	5% (n= 4)	5% (n= 2)	29% (n= 2)	50% (n= 17)	13% (n= 29)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	8% (n= 3)	33% (n= 5)	11% (n= 9)	8% (n= 3)	14% (n= 1)	3% (n= 1)	10% (n= 22)
Andere	30% (n= 11)	13% (n= 2)	24% (n= 20)	28% (n= 11)	0% (n= 0)	21% (n= 7)	24% (n= 51)

²⁰ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden behalve als het antwoord 'niet van toepassing/we kregen voldoende informatie' werd aangeduid.

Door 51 respondenten (24%) werden nog andere personen of organisaties aangehaald die onbruikbare informatie hadden doorspeeld, zie de antwoorden hieronder:

Ouders, pedagogisch ondersteuner of medewerker, dienstverantwoordelijke, CLB, inclusiecoach

Ook het type van de ondersteuning werd bevraagd in de survey (zie Tabel 14)²¹. In 85% (n= 669) van de gevallen bestaat de ondersteuning uit concrete tips op maat van het kind en de opvang. Dit geldt voor alle opvangtypes en -vormen.

Door ongeveer de helft van de respondenten (53%, n= 416) die beroep doen op gespecialiseerde ondersteuning wordt er aangegeven dat de ondersteuning bestaat uit tips rond ontwikkelingsstimulatie. Dit aandeel is opvallend hoger in de opvang voor baby's en peuters (gaande van 45% tot 67%) dan in de buitenschoolse opvang (gaande van 25% tot 36%). Hiermee samenhangend zien we dat de opvang voor baby's en peuters (gaande van 31% tot 40%) meer beroep doet op therapie of ontwikkelingsstimulatie door gespecialiseerde ondersteuners dan de buitenschoolse opvang (gaande van 9% tot 25%). Deze bevindingen sluiten aan bij het gegeven dat in de opvang voor baby's en peuters er jongere kinderen volop in hun ontwikkeling worden opgevangen dan in de buitenschoolse opvang.

Ongeveer 40% à 50% geeft aan ondersteuning te krijgen gerelateerd aan de aanpak van een kind met een specifieke zorgbehoefte (48%, n= 380) en de context van de kinderopvang (bv. eet-, slaap- en spelmoment) (41%, n= 320). Hierbij komt naar voren dat de buitenschoolse groepsopvang het meest ondersteuning krijgt rond de aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte (64%, n= 89) en het minst in functie van de context van de opvang (bv. eet-, slaap- en spelmoment) (28%, n= 39).

Ongeveer één op de vier opvanglocaties geeft aan ondersteuning te krijgen bij het aanleren van specifieke (para)medische handelingen (26%, n= 201) en in iets mindere mate gaat het over het uitvoeren van verpleegkundige handelingen (16%, n= 122).

Ook één op de vier opvanglocaties geeft aan een vorming te volgen rond bepaalde specifieke zorgbehoeften (25%, n= 196), met een opvallend groter aandeel in de buitenschoolse groepsopvang (gaande van 44% tot 54%).

²¹ Bevraging indien men 'af en toe' of 'vaak' aankruiste bij minstens één van de extra inspanningen 'inwinnen van gespecialiseerde advies', 'extra overlegmomenten met het netwerk' en 'inschakelen van gespecialiseerde hulp in de opvang' of bij minstens twee van de deze drie extra inspanningen 'eenmalig' aankruiste.

Tabel 14 Type ondersteuning (n= 784)²²

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n=784)
	Gezinsopvang IKT (n= 144)	Gezinsopvang niet IKT (n= 33)	Groepsopvang IKT (n= 316)	Groepsopvang niet IKT (n= 135)	Gezinsopvang (n=16)	Groepsopvang (n= 140)	
Concrete tips op maat van het kind en de opvang	82% (n= 118)	73% (n= 24)	86% (n= 271)	81% (n= 110)	94% (n= 15)	94% (n= 131)	85% (n= 669)
Tips rond ontwikkelingsstimulatie	48% (n= 69)	45% (n= 15)	67% (n= 211)	50% (n= 67)	25% (n= 4)	36% (n= 50)	53% (n= 416)
Uitwerken aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte	38% (n= 55)	48% (n= 16)	50% (n= 158)	41% (n= 55)	44% (n= 7)	64% (n= 89)	48% (n= 380)
Ondersteuning gerelateerd aan context kinderopvang (eet-, slaap-, spelmoment)	35% (n= 51)	39% (n= 13)	49% (n= 155)	41% (n= 55)	44% (n= 7)	28% (n= 39)	41% (n= 320)
Therapie of ontwikkelingsstimulatie	31% (n= 44)	39% (n= 13)	40% (n= 127)	30% (n= 41)	25% (n= 4)	9% (n= 12)	31% (n= 241)
Aanleren specifieke (para)medische handelingen	18% (n= 26)	18% (n= 6)	29% (n= 91)	26% (n= 35)	6% (n= 1)	30% (n= 42)	26% (n= 201)
Een vorming over bepaalde specifieke zorgbehoeften	15% (n= 21)	12% (n= 4)	21% (n= 66)	16% (n= 22)	44% (n= 7)	54% (n= 76)	25% (n= 196)
Uitvoeren verpleegkundige handelingen	13% (n= 18)	6% (n= 2)	17% (n= 53)	17% (n= 23)	13% (n= 2)	17% (n= 24)	16% (n= 122)
Andere	5% (n= 7)	9% (n= 3)	5% (n= 16)	5% (n= 7)	6% (n= 1)	1% (n= 2)	5% (n= 36)

In totaal hebben 36 respondenten (5%) ook andere soorten van ondersteuning opgegeven. Zoals een training over communicatietechnieken met een kind met een specifieke zorgbehoefte, communicatie met de ouders en het uitvoeren van observaties door gespecialiseerde ondersteuners. Zie enkele illustraties hieronder:

Training rond communicatie met een kind met een specifieke zorgbehoefte

'basiscursus SMOG', 'gebarentaal', etc.

Tips voor de ouders en rond communicatie met ouders

'tips om mee te geven aan de ouders', 'ondersteuning in het gesprek met de ouders', etc.

Observatie en opvolging door gespecialiseerde ondersteuners

'samenwerking door ter plaatsen komen en observatie en dan doelgerichte aanwijzingen in het handelen opvolgen', 'bijwonen eetmoment', 'observatie', etc.

²² De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

4.3 Kennisverhoging

Van de respondenten die aangaven inspanningen te doen²³ om de expertise te verhogen rond inclusieve opvang en de pedagogische kwaliteit voor alle kinderen (n= 900), doet 54% (n= 491) af en toe tot vaak hiervoor beroep op een pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie (zie Tabel 15 en Figuur 9). Dit aandeel is het hoogst in de gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs (61%, n= 22) en de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (64%, n= 221).

Op de tweede plaats wordt er door 34% (n= 307) van de respondenten binnen dit kader af en toe tot vaak beroep gedaan op andere opvanglocaties. Dit aandeel is gelijkaardig voor de verschillende opvangtypes en -vormen met uitzondering van de buitenschoolse groepsopvang waarvan het aandeel stijgt tot 52% (n= 83).

In mindere mate wordt er af en toe tot vaak beroep gedaan op een Pedagogische en Taal ondersteunende (PTO) dienst (23%, n= 207), een koepelorganisatie (17%, n= 149) en een Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (13%, n= 121)²⁴. Figuur 9 laat zien dat er voor deze organisaties verschillen zijn tussen de opvangtypes en -vormen.

Voor de kennisverhoging rond inclusieve opvang en de pedagogische kwaliteit wordt een CIK het meest aangewend door de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (17%, n= 58) en de buitenschoolse groepsopvang (22%, n= 35). Een koepelorganisatie wordt hiervoor ook vaker aangewend door de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (20%, n= 71) en de buitenschoolse opvang (gaande van 19% tot 30%). Een Pedagogische en Taal ondersteunende dienst wordt voornamelijk, met uitzondering van de gezinsopvang met IKT (10%), door de opvang voor baby's en peuters geraadpleegd (gaande van 25% tot 32%) dan door de buitenschoolse opvang (gaande van 14% tot 16%).

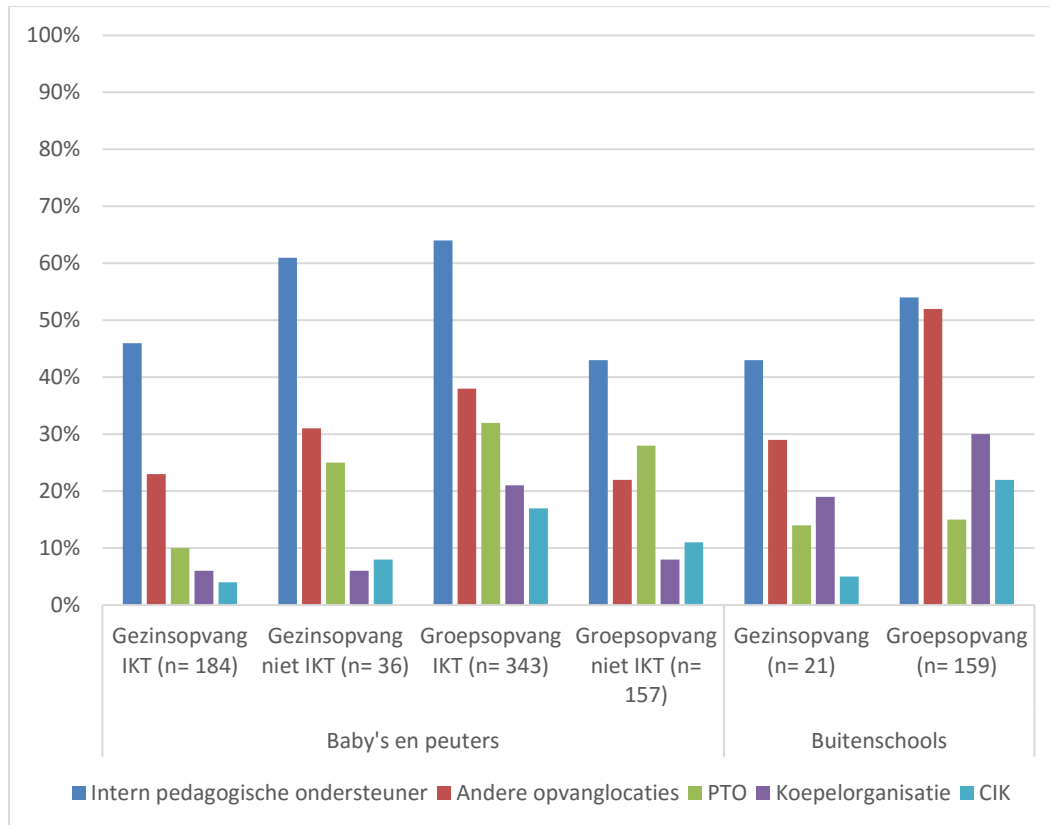
Tabel 15 Organisatie waarop men beroep doet voor kennisverhoging (n= 900)²⁵

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak	Totaal (af en toe + vaak)
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	40% (n= 358)	6% (n= 51)	25% (n= 227)	29% (n= 264)	55% (n= 491)
Andere opvanglocaties	57% (n= 512)	9% (n= 81)	27% (n= 239)	8% (n= 68)	34% (n= 307)
Pedagogische en Taal ondersteunende dienst (PTO)	68% (n= 610)	9% (n= 83)	17% (n= 154)	6% (n= 53)	23% (n= 207)
Koepelorganisatie	77% (n= 693)	6% (n= 58)	14% (n= 124)	3% (n= 25)	17% (n= 149)
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	78% (n= 704)	8% (n= 75)	8% (n= 73)	5% (n= 48)	13% (n= 121)

²³ Bevraging indien men 'af en toe' of 'vaak' aankruiste bij minstens één van de extra inspanningen 'inwinnen van advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit' en 'werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen' of bij beide extra inspanningen 'eenmalig' aankruiste.

²⁴ Uit een bijkomende analyse komt naar voren dat opvanglocaties in een zorgregio waar een CIK aanwezig is (n= 389) meer af en toe tot vaak beroep doen op een CIK voor de kennisverhoging dan opvanglocaties in een zorgregio waar geen CIK aanwezig is (n= 507), namelijk 22% (n= 85) versus 7% (n= 35).

²⁵ De verdeling van de antwoorden per opvangtype en -vorm staan in Bijlage 7.

Figuur 9 De personen/organisaties die **af en toe tot vaak** worden gecontacteerd voor kennisverhoging om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen naar opvangtype en -vorm²⁶ (n= 900)

De meerderheid (84%, n= 756) geeft aan voldoende of nuttige informatie te hebben verkregen (zie Tabel 16) van de organisatie of persoon waar een vraag werd aan gesteld. Dit geldt voor alle opvangtypes en -vormen, hoewel de tevredenheid lager is in de buitenschoolse gezinsopvang (62%, n= 13). Dit betekent dat in minder dan 20% van de gevallen (n= 144) de opvang informatie kreeg waarmee niets kon worden aangevangen. In dat geval kwam deze informatie het vaakst van de eigen pedagogische ondersteuner (29%, n= 42).

²⁶ De respondenten konden meerdere personen aanduiden.

Tabel 16 Onbruikbare informatie betreft kennisverhoging van welke organisatie/persoon (n= 900)²⁷

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 900)
	Gezinsopvang IKT (n= 184)	Gezinsopvang niet IKT (n= 36)	Groepsopvang IKT (n= 343)	Groepsopvang niet IKT (n= 157)	Gezinsopvang (n=21)	Groepsopvang (n= 159)	
Niet van toepassing/we kregen voldoende informatie	84% (n= 155)	86% (n= 31)	89% (n= 305)	75% (n= 118)	62% (n= 13)	84% (n= 134)	84% (n= 756)
Indien wel onbruikbare/onvoldoende informatie							
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	45% (n= 13)	20% (n= 1)	16% (n= 6)	28% (n= 11)	38% (n= 3)	32% (n= 8)	29% (n= 42)
Andere opvanglocaties	3% (n= 1)	0% (n= 0)	29% (n= 11)	18% (n= 7)	25% (n= 2)	16% (n= 4)	17% (n= 25)
Pedagogische en Taal- ondersteunende dienst	0% (n= 0)	20% (n= 1)	26% (n= 10)	28% (n= 11)	0% (n= 0)	4% (n= 1)	16% (n= 23)
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	10% (n= 3)	40% (n= 2)	16% (n= 6)	10% (n= 4)	0% (n= 0)	12% (n= 3)	13% (n= 18)
Koepelorganisatie	10% (n= 3)	0% (n= 0)	5% (n= 2)	10% (n= 4)	13% (n= 1)	28% (n= 7)	12% (n= 17)
Andere	48% (n= 14)	20% (n= 1)	24% (n= 9)	38% (n= 15)	50% (n= 4)	32% (n= 8)	35% (n= 51)

51 respondenten (35%) hebben ook andere personen aangehaald die onbruikbare informatie hebben voorzien, zie hieronder:

Ouders, pedagogisch ondersteuner of medewerker, dienstverantwoordelijke

Ook de inhoud van de kennisverhoging werd bevraagd in de survey²⁸ (zie Tabel 17). Op de eerste plaats geeft 67% (n= 603) van de respondenten aan dat de kennisverhoging vooral te maken heeft met het uitwerken van een aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte. Dit geldt voor alle opvangtypes en -vormen.

Op de tweede plaats gaat de kennisverhoging over het realiseren van kwalitatieve opvang voor alle kinderen dat door 41% (n= 367) van de respondenten wordt aangehaald. Dit aandeel is echter lager in de gezinsopvang (zowel voor baby's en peuters als buitenschoolse opvang; gaande van 11% tot 20%) dan in de groepsopvang (gaande van 39% tot 53%).

Het volgen van een vorming (éénmalig of in een traject) rond inclusieve opvang en diversiteit gebeurt minder. De buitenschoolse groepsopvang volgt wel vaker een vorming hierover en gaat ook meer op zoek naar ervaringen van anderen rond inclusieve opvang dan de opvang van baby's en peuters.

²⁷ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden behalve als het antwoord 'niet van toepassing/we kregen voldoende informatie' werd aangeduid.

²⁸ Bevraging indien men 'af en toe' of 'vaak' aankruiste bij minstens één van de extra inspanningen 'inwinnen van advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit' en 'werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen' of bij beide extra inspanningen 'eenmalig' aankruiste.

Tabel 17 Wat hield de kennisverhoging in (n= 900)²⁹

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 900)
	Gezinsopvang IKT (n= 184)	Gezinsopvang niet IKT (n= 36)	Groepsopvang IKT (n= 343)	Groepsopvang niet IKT (n= 157)	Gezinsopvang (n=21)	Groepsopvang (n= 159)	
Uitwerken van de aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte	65% (n= 120)	75% (n= 27)	72% (n= 247)	59% (n= 93)	57% (n= 12)	65% (n= 104)	67% (n= 603)
Ondersteuning hoe voor alle kinderen een kwalitatieve opvang realiseren	20% (n= 37)	11% (n= 4)	52% (n= 177)	39% (n= 61)	14% (n= 3)	53% (n= 85)	41% (n= 367)
Uitwisselen van ervaringen (interview/klankbord)	22% (n= 40)	22% (n= 8)	29% (n= 99)	19% (n= 30)	14% (n= 3)	42% (n= 66)	27% (n= 246)
Vorming/ondersteuning rond de communicatie met ouders	21% (n= 38)	14% (n= 5)	24% (n= 84)	21% (n= 33)	24% (n= 5)	25% (n= 40)	23% (n= 205)
Eénmalige vorming over inclusieve opvang en diversiteit	14% (n= 26)	14% (n= 5)	18% (n= 62)	16% (n= 25)	29% (n= 6)	37% (n= 59)	20% (n= 183)
Een vormingstraject over inclusieve opvang en diversiteit	5% (n= 10)	0% (n= 0)	9% (n= 30)	4% (n= 6)	10% (n= 2)	19% (n= 30)	9% (n= 78)
Andere	10% (n= 18)	14% (n= 5)	7% (n= 23)	12% (n= 19)	24% (n= 5)	9% (n= 15)	9% (n= 85)

85 respondenten (9%) hebben nog andere vormen van kennisverhoging gespecificeerd, zoals een training rond communicatietechnieken en ontwikkelingsstimulatie van een kind met een specifieke zorgbehoefte. Ook werd aangehaald dat de ouders een belangrijke bron zijn van kennisverhoging. Dit sluit aan bij de bevinding dat ouders zeer belangrijk blijken voor het leveren van gespecialiseerde hulp (zie puntje '4.2 Gespecialiseerde Ondersteuning'). Zie de illustraties hieronder:

Training rond communicatie en ontwikkelingstimulatie van een kind met een specifieke zorgbehoefte

'aanleren van gebarentaal', 'opleiding SMOG', 'opleiding MISC', etc.

Kennis verkregen door de ouders

'vooral zelf veel informatie opzoeken. Ouders spelen hierin de grootste rol ook!', 'raad vragen aan de mama', 'uitleg en info van de ouders', 'van de ouders kreeg ik materiaal aangereikt om mee te oefenen die ze krijgen van het medisch centrum', 'overleg met ouder', 'ondersteuning via ouders', etc.

²⁹ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

4.4 Ervaringen en tips

Van de respondenten die aangaven af en toe of vaak op zoek te gaan naar ervaringen en tips rond inclusieve opvang (77%, n= 709) wordt er het meeste beroep gedaan op de ouders van het kind met specifieke zorgen, namelijk door 86% van de respondenten (n= 612). Dit geldt voor alle opvangtypes en -vormen (zie Tabel 18).

Ongeveer de helft van de respondenten (53%, n= 376) geeft aan beroep te doen op een (intern of extern) pedagogische ondersteuner voor ervaringen en tips rond inclusieve opvang. Dit aandeel is het hoogst binnen de buitenschoolse groepsopvang (67%, n= 88) en het laagst voor de gezinsopvang voor baby's en peuters met IKT (31%, n= 46).

Door ongeveer 40% van de respondenten wordt er beroep gedaan op gespecialiseerde ondersteuners of hulpverleners (37%, n= 263) en het internet (43%, n= 308). Opnieuw zien we dat de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT het meeste beroep doet op gespecialiseerde ondersteuners of hulpverleners (46%, n= 127). Er is een hoger gebruik van het internet door de buitenschoolse gezinsopvang (69%, n= 11).

Ongeveer een derde van de respondenten geeft aan beroep te doen op andere opvanglocaties met ervaring met opvang van kinderen met specifieke zorg voor tips en ervaringen (31%, n= 218), waarbij de buitenschoolse groepsopvang hierop het meeste beroep doet (52%, n= 69). Deze bevinding sluit aan bij de bevinding dat de buitenschoolse groepsopvang vaak ervaringen uitwisselt met anderen om hun kennis te verhogen (zie '4.3 Kennisverhoging').

Tot slot, ongeveer een zesde van de respondenten doet beroep op een Centrum voor Inclusie Kinderopvang (16%, n= 112) en andere ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte (15%, n= 108). Opnieuw komt naar voren dat de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (22%, n= 59) en de buitenschoolse groepsopvang (23%, n= 30) het meeste beroep doen op een CIK (zie ook '4.3 Kennisverhoging').

Tabel 18 Op wie beroep voor ervaringen en tips (n= 709)³⁰

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 709)
	Gezinsopvang IKT (n= 148)	Gezinsopvang niet IKT (n= 29)	Groepsopvang IKT (n= 274)	Groepsopvang niet IKT (n= 110)	Gezinsopvang (n=16)	Groepsopvang (n= 132)	
De ouders van het kind met specifieke zorgen	84% (n= 125)	79% (n= 23)	88% (n= 240)	78% (n= 86)	94% (n= 15)	93% (n= 123)	86% (n= 612)
Pedagogische ondersteuners (intern/extern)	31% (n= 46)	55% (n= 16)	59% (n= 163)	51% (n= 56)	44% (n= 7)	67% (n= 88)	53% (n= 376)
Het internet	45% (n= 67)	38% (n= 11)	38% (n= 104)	46% (n= 51)	69% (n= 11)	48% (n= 64)	43% (n= 308)
Gespecialiseerde ondersteuners of hulpverleners	22% (n= 33)	34% (n= 10)	46% (n= 127)	33% (n= 36)	31% (n= 5)	39% (n= 52)	37% (n= 263)
Andere opvanglocaties met ervaring met opvang van kinderen met specifieke zorg	22% (n= 32)	31% (n= 9)	32% (n= 88)	15% (n= 17)	19% (n= 3)	52% (n= 69)	31% (n= 218)
Centrum voor Inclusie Kinderopvang (CIK)	5% (n= 7)	7% (n= 2)	22% (n= 59)	13% (n= 14)	0% (n= 0)	23% (n= 30)	16% (n= 112)
Andere ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte	18% (n= 26)	28% (n= 8)	13% (n= 36)	16% (n= 18)	19% (n= 3)	13% (n= 17)	15% (n= 108)
Andere	13% (n= 19)	7% (n= 2)	7% (n= 19)	5% (n= 6)	13% (n= 2)	8% (n= 11)	8% (n= 59)

59 respondenten (8%) hebben nog andere antwoorden gegeven, zoals de school of de inclusiecoach. Sommigen hebben ook aangegeven dat ze tips hebben kunnen halen uit eigen ervaringen door te hebben gewerkt in het onderwijs, in een andere opvang met een inclusief karakter, door de eigen opleiding of door zelf ouder te zijn van een kind met een specifieke zorgbehoefte. Andere voorbeelden staan hieronder:

(zorgleerkracht) school, eigen ervaringen (bv. uit het onderwijs of vroegere opvangsituaties met een inclusief karakter of zelf een kind hebben met een specifieke zorgbehoefte of uit eigen opleiding), inclusiecoach, (huis)arts, vormingen, dienstverantwoordelijke/diensthoofd, literatuur, etc.

³⁰ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

4.5 Ander materiaal

488 respondenten (53%) hebben spontaan (d.i. open antwoordruimte zonder vooraf gedefinieerde antwoordmogelijkheden) aangegeven dat ze extra materiaal hebben gekocht. Het materiaal dat werd aangekocht, is divers. De aankopen zijn enerzijds onder te brengen in praktische zaken en aanpassingen en anderzijds aangepast spel materiaal. Hieronder enkele voorbeelden:

Praktische zaken, aanpassingen

'aangepast eetgerief, aangepast loopwagentje, fluohesje', 'een snoezelhut, zachte matten', 'time-timer, kussens voor rustige hoek, extra beveiliging deuren & ramen (sloten)', 'we lieten verschillende houten stoeltjes ombouwen zodat kinderen met meer steun samen met de anderen aan tafel kunnen zitten, we kochten zintuiglijk materiaal aan om specifieke stimulansen te geven, een eetstoel voor een peuter, op hoogte, een bed op hoogte, zodat het tillen van het kind comfortabel kan gebeuren, een borstvoedingskussen, stevige kussens voor op de mat, kinderboeken rond diversiteit en inclusie, om alle ouders en begeleiding te sensibiliseren', 'grote springbal om de kiné te vergemakkelijken', 'fiches SMOG-taal', 'inrichten 'rustige ruimtes/hoeken', 'producten om de allergieën tegen te gaan (wasmiddel, voedingsmiddelen,...)', 'aangepast bestek, aangepast spel materiaal', 'stoel met leuning, bolderkar (voor de peuters die niet stappen), boeken, materialen die de grove/fijne motoriek stimuleren,...', 'een specifieke relax, extra speelgoed dat geluid maakt voor kinderen met een gehoorstoornis, specifiek materiaal om de leefgroep in te richten voor kinderen met ASS, hoogsappers voor kinderen met ASS (bed kan volledig afgesloten worden, ook bovenaan zijn er spijlen zodat het kind er niet kan uitkruipen wat bij een gewoon bed met spijlen wel het geval is), zwevende vloer in functie van kinderen met een gehoorstoornis', 'aangepaste eettafel en stoel', 'placemat om kleurcontrast met bord/bestek van de tafel te scheiden...', 'aangepaste lepels, slaapmateriaal', etc.

Aangepast speelgoed

'activity' bord voor het stimuleren van de motoriek, aangepast constructiemateriaal, grote bouwblokken, aangepaste schaatjes waarbij de begeleiding kan helpen, gehoorbeschermers (koptelefoons),..., , 'zacht speelgoed, speelgoed met geluid', 'speelgoed om de fijne motoriek te stimuleren zoals steekparels', 'speelgoed dat de zintuigen meer prikkelde', 'brilletjes voor alle kinderen, zodat ze de bril van het kindje met een visuele beperking niet steeds zouden afpakken + hoofdtelefoon voor een hoog sensitief kind dat erg fel reageerde op bijna alle geluiden', 'wij hebben een kind met mentale achterstand (aankoop babyspullen) - wij hebben een kind met het syndroom van Down. Hij is gek op treinen (extra treinset) - kinderen met ADHD (snoezelruimte ingericht + extra rustige hoek)', 'op advies van CIK hebben wij verscheidene materialen aangekocht bij Senso-care en K2-publisher waaronder boeken voor kinderen en voor begeleidsters, prikkel beperkende en prikkel stimulerende hulpmiddelen voor kinderen, spel materiaal,... voor een budget van ongeveer 3.000€, individueel spel, time timers, speelgoed dat dient als uitlaatklep,...', 'trillend materiaal/speelgoed voor een doof kind, stevig looprekje voor een kind met een trage ontwikkeling (syndromatische ontwikkeling),...', 'kleurpotloden met speciale grip', 'tent om kind af te zonderen, koptelefoon, time-timer, aangepast speelgoed', 'time-timer - beloningsstickers van 'Cars' omdat dit een bepaald kind aansprak', 'spel materiaal waar zorgkinderen in de voor- en naschoolse opvang uitgesproken interesse voor hebben', 'extra uitdagend spel materiaal gehuurd bij VGC tijdens vakantieperiode om het spelaanbod te verbreden en de kinderen extra uitdagingen en nieuwe ontdekkingen aan te bieden', etc.

5 Evaluatie van inclusieve opvang

5.1 Inclusieve opvang als positieve ervaring

Onderstaande Tabel 19 maakt duidelijk dat het opvangen van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte door bijna iedereen (87%, n= 793) met ervaring in het opvangen van minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte sinds 2015 als een positieve ervaring wordt beschouwd. Binnen elk type en vorm van kinderopvang ligt het aandeel respondenten die dit als positief ervaarde telkens rond 80% of meer.

Tabel 19 Opvang van een kind met specifieke zorgbehoeften ervaren als positieve ervaring (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Ja	89% (n= 168)	80% (n= 32)	89% (n= 310)	86% (n= 136)	86% (n= 18)	81% (n= 129)	87% (n= 793)
Nee	11% (n= 20)	20% (n= 8)	11% (n= 37)	14% (n= 23)	14% (n= 3)	19% (n= 31)	13% (n= 122)

De respondenten konden ook aangeven wat de factoren waren die hebben geleid tot de positieve ervaring(en). Per succesfactor konden ze een score geven op een 5-puntenschaal gaande van onbelangrijk tot belangrijk.

Uit Tabel 20 en Figuur 10 komt duidelijk naar voren dat een goede relatie met de ouders samen met de verrijking van deze ervaring voor de opvang ('het was erg leerrijk voor het team/voor mij') de belangrijkste factoren zijn die bijdragen tot een positieve ervaring (91% evalueert deze factoren als (eerder) belangrijk). De sleutelrol van de ouders kwam ook reeds hierboven aan bod. Zo zijn ze ook een belangrijke partner in het geven van ondersteuning, tips en ervaringen (zie '4. Extra inspanningen om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen').

Op de voet volgt de drive en de motivatie van het team ('de motivatie/drive bij het team/bij mij om te zoeken naar hoe we de opvang kunnen doen slagen'). Ongeveer 90% stipt dit als (eerder) belangrijke succesfactor aan. Dit aandeel is grotendeels hetzelfde voor de verschillende opvangtypes en -vormen.

73% (n= 578) van de respondenten geeft aan dat kleine aanpassingen aan de dagelijkse werking (bv. wenprocedure) ook (eerder) belangrijk zijn in het bijdragen tot een positieve ervaring. Dit aandeel is het hoogst in de gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs (84%, n= 27) en de buitenschoolse gezinsopvang (83%, n= 15) en het laagst in de buitenschoolse groepsopvang (64%, n= 83).

56% (n= 450) van de respondenten geeft aan dat de ondersteuning vanuit pedagogische hoek (CIK, PTO, koepel, eigen verantwoordelijke of pedagoog) ook (eerder) belangrijk is in het bijdragen tot een positieve ervaring. Dit aandeel varieert van 45% (groepsopvang baby's en peuters met niet inkomensgerelateerde opvangprijs) tot 69% (gezinsopvang baby's en peuters met niet inkomensgerelateerde opvangprijs). Deze bevinding sluit aan bij het gegeven dat 77% van de opvanglocaties vaak aangeeft de pedagogische kwaliteit voor alle kinderen te versterken om de opvang van een kind met (een

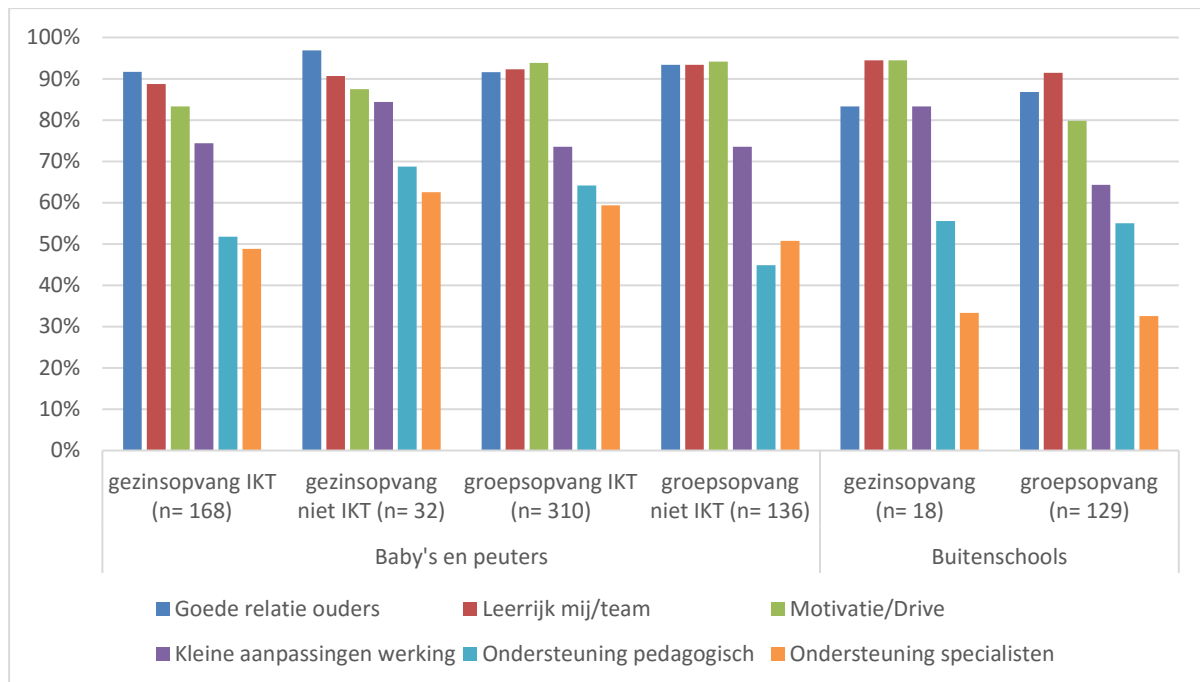
vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen (zie '4. Extra inspanningen om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen').

Ongeveer de helft van de respondenten (51%, n= 403) geeft aan dat de ondersteuning van specialisten (eerder) belangrijk is in het bijdragen tot een positieve ervaring. Dit aandeel is hoger in de opvang voor baby's en peuters (gaande van 49% tot 63%) dan in de buitenschoolse opvang (gaande van 32% tot 33%). Deze bevinding is gelijklopend aan de bevindingen dat de opvang voor baby's en peuters meer beroep doet op specialisten voor de communicatie met ouders en voor gespecialiseerde ondersteuning om de inclusieve opvang te doen slagen dan de buitenschoolse opvang.

Tabel 20 Succesfactoren (n= 793)³¹

	Onbelangrijk	Eerder onbelangrijk	Noch onbelangrijk, noch belangrijk	Eerder belangrijk	Belangrijk	Totaal belangrijk (Eerder belangrijk + belangrijk)
Goede relatie ouders	1% (n= 6)	1% (n= 5)	7% (n= 59)	19% (n= 153)	72% (n= 570)	91% (n= 723)
Leerrijk voor het team/mij	0% (n= 3)	1% (n= 4)	8% (n= 60)	35% (n= 280)	56% (n= 446)	91% (n= 726)
Motivatie/drive om te zoeken naar manieren om het te doen slagen	1% (n= 6)	1% (n= 9)	9% (n= 71)	38% (n= 301)	51% (n= 406)	89% (n= 707)
Kleine aanpassingen van dagelijkse werking (bv. wenprocedure)	2% (n= 16)	5% (n= 43)	20% (n= 156)	39% (n= 308)	34% (n= 270)	73% (n= 578)
Ondersteuning vanuit pedagogische hoek	8% (n= 65)	12% (n= 95)	23% (n= 183)	26% (n= 210)	30% (n= 240)	56% (n= 450)
Ondersteuning van specialisten	7% (n= 57)	15% (n= 120)	27% (n= 213)	26% (n= 206)	25% (n= 197)	51% (n= 403)

³¹ De verdeling van de antwoorden per opvangtype staan in Bijlage 7.

Figuur 10 Succesfactoren die als **eerder belangrijk tot belangrijk** worden beschouwd naar opvangtype en -vorm³² (n= 793)

De respondenten die een positieve ervaring hadden met de opvang van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte konden deze ervaring ook concreter schetsen in een open antwoordruimte (82%, n= 112). De positieve ervaringen hebben vooral te maken met het maken van goede afspraken en een goede communicatie. De voldoening en de persoonlijke/professionele verrijking die inclusief werken biedt, is voor velen ook een positieve factor. Hieronder worden enkele antwoorden ter illustratie gegeven:

Een goede communicatie, afspraken en ondersteuning

'goed overleg met ouders, goede samenwerking met team', 'duidelijke afspraken', 'dit is voor ons vooral afhankelijk van de 'medewerking' van de ouders. Indien er een open communicatie met hen mogelijk is, is dit meestal positief (zowel wij als zij en het kind leren hier heel wat uit). Meestal geven ze dan ook de toelating om met de school in overleg te gaan waardoor een gezamenlijke aanpak mogelijk is. Indien de ouders hier weinig voor open staan, is het eerder een eigen zoektocht waarbij het heel moeilijk is om vooruitgang te maken (ieder op zijn eilandje bezig)', 'we konden ouders de tijd geven om (het vermoeden van) het probleem te aanvaarden. Ze kregen ook meer zicht op het functioneren van hun kind in een groep. Zeker het gevoel gehad dat we iets aan de ouders en hun kind hebben kunnen bieden!', 'omdat de begeleidsters en ouders hier positief tegenover stonden. We mochten altijd alles vragen. Er kwamen ook kinesisten, pedagogen langs die de ouders aanstelden', 'we hadden heel veel contact met de ouders, waardoor die band verdiepte', 'er is een heel open communicatie mogelijk met de ouders. dit heeft ertoe geleid dat de "lastige" gesprekken met andere ouders omwille van totaal andere aard ook durven aanpakken en ook de visie van het team is veranderd. Iedereen is gelijk en tevens zo verschillend... niet alle afspraken kunnen door ieder kind gevolgd worden en dat heeft hun kijk doen veranderen op de werking', etc.

Diversiteit als verrijkend, voldoening gevend en een afspiegeling van de maatschappij

'de voldoening die je haalt uit de stappen vooruit (klein of groot) die je zet met het nodige geduld en aanmoediging, 'Verrijking voor zowel het personeel als de andere kinderen', 'diversiteit in de opvang', , 'goed dat de andere kinderen op jonge leeftijd al eens contact kunnen leggen met een kind met het syndroom van Down en het benadrukken van het respect voor ieders eigenheid', 'je staat meer stil bij dingen die anders zo gewoon zijn en bij die kinderen zo een

³² De respondenten konden meerdere personen aanduiden.

moeilijkheid kan zijn’, ‘veel voldoening om de vordering in ontwikkeling te kunnen zien’, ‘we hebben er zelf van genoten om onze wereld ook open te trekken!’ , ‘geeft voldoening als dit kind dan uiteindelijk opgroeit tot een verkennende, gezonde peuter’, etc.

Nieuwe ervaringen en kennis opdoen

‘de aanpak die je ontwikkelt naar kinderen met een specifieke zorgnood kunnen ook toegepast worden onder andere omstandigheden; bv moeilijke eters, nood aan structuur bij kinderen die snel overprikkeld zijn, ...’, ‘altijd interessant om nieuwe dingen bij te leren, dingen op te zoeken’, ‘omdat je oplossingen moet zoeken of dingen anders bekijken en vaak komt dit ook andere kinderen ten goede – bv. nog meer met pictogrammen werken, voelmaterialen, ...’, ‘uit elke ervaring leren we bij. We leren wat we kunnen, wat we kunnen mits we hierover ons nog verder bijscholen en ook wat onze beperkingen zijn. Sommige zaken zullen we niet kunnen, ook niet met meer begeleiding of extra vorming, omdat we een grote opvang zijn en dat voor bepaalde kinderen voor teveel prikkels zorgt’, ‘veel dingen tips uit geleerd die voor andere kinderen soms ook van toepassing kunnen zijn’, ‘het verruimt je blik en doet je bewuster te werk gaan’, ‘je gaat dieper inzoomen ook op de ontwikkeling van alle kinderen en wat je leerde kan je vaak ook toepassen bij alle kinderen’, ‘een kindje met extra zorg laat je nadenken over alternatieve manieren van communiceren, omgang met het kindje zelf. Maar is zeker ook een meerwaarde voor de andere kindjes in de opvang’, ‘het kind had nog geen zorgbehoefte, dit is pas later gekomen, maar je leert daar veel uit!’ , ‘het is een extra uitdaging voor de kinderbegeleiders. Samen zoeken naar een ander soort aanpak. Op zoek naar een nieuwe kijk. De werking in vraag stellen’, ‘we hebben hier samen veel uit geleerd en kunnen dit weer gebruiken om andere kinderen en ouders te helpen, al vele positieve ervaringen mee gehad’, ‘er werden plots ook andere activiteiten gedaan, we werden er creatiever door, en gingen ook andere kinderen op een andere manier bekijken, je bent alerter voor de zaken die minder goed lopen, korter op de bal’, ‘het blijft een proces waarin we leren van elkaar en van de omgang met alle kinderen’, etc.

5.2 Uitdagingen die samenhangen met inclusieve opvang

De respondenten die aangaven ervaring te hebben met het opvangen van één of meerdere kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte de voorbije drie jaar (n= 915) konden ook aangeven met welke uitdagingen, die voorkomen uit het inclusief werken, ze worden geconfronteerd. Dit gebeurde aan de hand van zes stellingen die gescoord werden op een 5-punten schaal gaande van niet akkoord tot akkoord (zie Tabel 21 en vraag 8 in Bijlage 2).

Tabel 21 Uitdagingen van inclusieve opvang (n= 915)³³

	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Noch niet akkoord, noch akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Totaal akkoord (eerder akkoord + akkoord)
Hoge personeelsinzet	4% (n= 40)	7% (n= 63)	18% (n= 168)	39% (n= 361)	31% (n= 283)	70% (n= 644)
Moeilijkheden gerelateerd aan zorgbehoefte	6% (n= 52)	11% (n= 104)	25% (n= 228)	40% (n= 363)	18% (n= 168)	58% (n= 531)
Onzekerheden omtrent kwaliteit van opvang van kind met specifieke zorgbehoefte	16% (n= 146)	21% (n= 196)	23% (n= 207)	30% (n= 275)	10% (n= 91)	40% (n= 366)
Onzekerheden bij de verantwoordelijkheid	16% (n= 144)	22% (n= 198)	23% (n= 207)	30% (n= 270)	10% (n= 96)	40% (n= 366)
Moeilijkheden gerelateerd aan houding/band met ouders	15% (n= 139)	24% (n= 223)	25% (n= 228)	27% (n= 247)	9% (n= 78)	36% (n= 325)
Bezorgdheden bij andere ouders	32% (n= 297)	29% (n= 263)	19% (n= 177)	15% (n= 140)	4% (n= 38)	19% (n= 178)

Over alle opvangtypes en -vormen heen gaat 70% (n= 644) van de respondenten (eerder) akkoord dat de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte een hoge personeelsinzet vraagt. Dit aandeel is het hoogst bij de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (78%, n= 272) en de buitenschoolse groepsopvang (90%, n= 144), zie Figuur 11.

Ongeveer 60% (n= 531) van de respondenten geeft aan (eerder) akkoord te gaan dat ze moeilijkheden gerelateerd aan de zorgbehoefte ervaren (bv. legt geen communicatie, 'moeilijk' gedrag, etc.). Dit aandeel is hoger in de buitenschoolse opvang dan in de opvang voor baby's en peuters, zie Figuur 11.

40% (n= 366) van de respondenten geeft aan (eerder) akkoord te gaan met de stelling dat ze zich onzeker voelen bij de opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte en de aanpak die hiervoor nodig is (bv. verpleegkundige handelingen of juiste aanpak van gedrag). Dit aandeel is het hoogst bij de buitenschoolse groepsopvang (68%, n= 108).

40% (n= 366) van de respondenten geeft ook aan (eerder) akkoord te gaan met de stelling dat ze zich onzeker voelen bij de verantwoordelijkheid die gepaard gaat met de opvang van kinderen met een

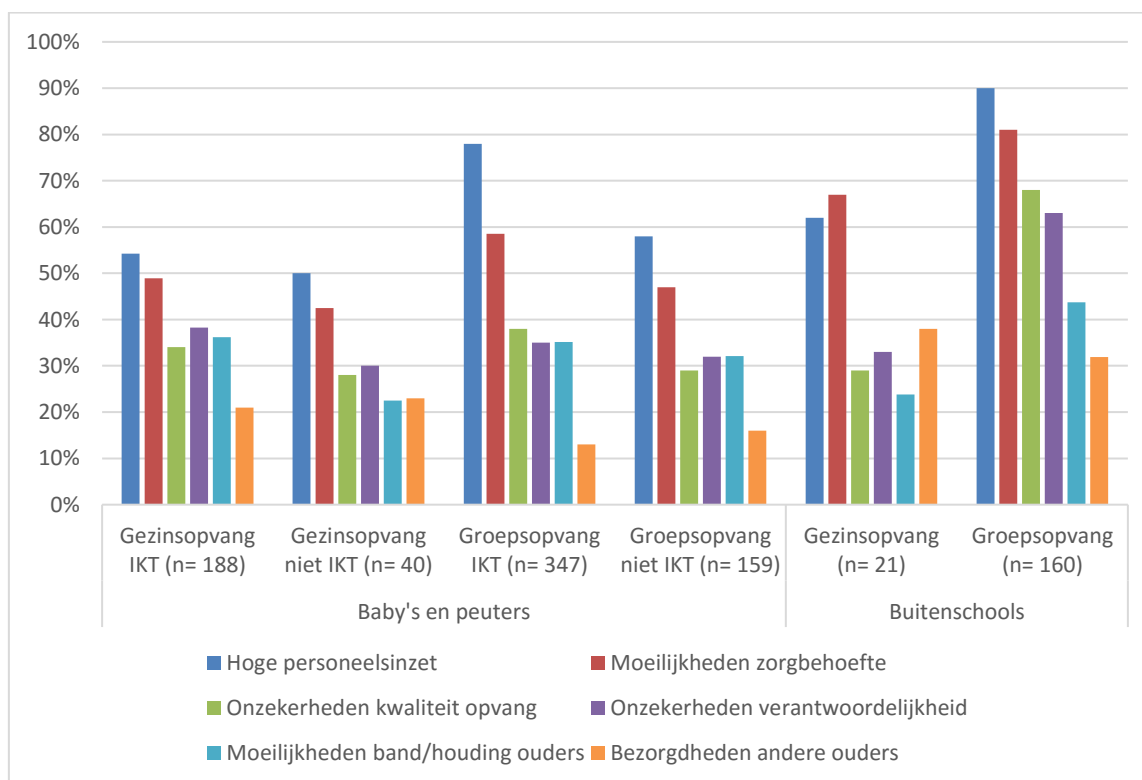
³³ De verdeling van de antwoorden per opvangtype staan in Bijlage 7.

specifieke zorgbehoefte. Opnieuw, net zoals bij de onzekerheid omtrent kwaliteit van opvang, zien we dat binnen de buitenschoolse groepsopvang er duidelijk meer respondenten zijn die een dergelijke onzekerheid ervaren (63%, n= 101).

Verder geeft 36% (n= 325) van de respondenten aan (eerder) akkoord te gaan dat ze moeilijkheden ervaren die verband houden met de houding van/band met de ouders van het kind met een specifieke zorgbehoefte (bv. moeilijke communicatie rond bezorgdheden, ontevredenheid bij ouders, etc.). In de buitenschoolse groepsopvang is dit aandeel het hoogst (44%, n= 70).

Ongeveer 20% van de respondenten geeft aan (eerder) akkoord te gaan dat ze bezorgdheden merken bij andere ouders (bv. over algemene kwaliteit van opvang, voorkeursbehandeling, etc.). Dit aandeel is hoger in de buitenschoolse opvang dan in de opvang voor baby's en peuters, zie Figuur 11.

Kortom, inclusieve opvang blijkt voor de kinderopvang die er al ervaring mee heeft niet zo evident te zijn. Het vraagt meer personeelsinzet, de aard van de zorgbehoefte kan een uitdaging zijn, de relatie met de ouders verloopt niet altijd zoals gewenst en bovendien wordt men soms ook geconfronteerd met de bezorgdheid van ouders met een kind in de opvang zonder een specifieke zorgbehoefte. Dit zorgt toch bij een aantal opvanglocaties voor onzekerheid bij de verantwoordelijkheid die ze dragen en voor onzekerheid in het kunnen bieden van kwaliteitsvolle opvang voor kinderen met een specifieke zorgbehoefte.

Figuur 11 Uitdagingen van inclusieve opvang naar opvangtype en -vorm³⁴ (n= 915)

In een open vraag hadden de respondenten ook de mogelijkheid om te speciëren waarom de opvang eerder over negatieve ervaringen spreekt. Binnen dit kader werd verwezen naar de dagelijkse praktijk. Een goede communicatie is essentieel, maar niet altijd evident zoals blijkt uit meerdere reacties.

³⁴ De respondenten konden meerdere personen aanduiden.

Daarnaast werd de te grote werkdruk en de negatieve impact op de andere kinderen aangehaald als elementen die hebben bijgedragen tot een eerder negatieve ervaring. Het gebrek aan gespecialiseerde kennis/kunde werd ook meermaals genoemd als belemmerende factor om een kwaliteitsvolle opvang te kunnen bieden. Enkele illustratieve voorbeelden:

Gebrekkige communicatie en erkenning van de bestaande noden

'soms geeft een kind met specifieke zorg extra druk in de leefgroep als bij de kinderbegeleiders. Loopt de communicatie met de ouders fout(anderstalig) en willen ouders problematiek niet helemaal erkennen, zelfs niet na diagnose door COS', 'omdat we er niet in geslaagd zijn om aan de ouders (die superintelligent waren) duidelijk te maken dat hun kindje meer nodig had dan wat wij te bieden hadden', 'het ene kind met een zorgbehoefte, is het andere niet. Sommige ervaringen waren positief, anderen negatief. In mijn ervaring hangt veel af van het karakter van het kind en de houding van zijn of haar ouders. Bijvoorbeeld: wanneer ouders een probleem met de ontwikkeling van hun kind niet erkennen, geen gespecialiseerde (medische) hulp zoeken en het kind hierdoor gefrustreerd raakt, kan de opvang van zo'n kind erg lastig zijn. Als zo'n kind de nodige hulp krijgt en verder kan ontwikkelen, geeft dat een ander verhaal. Helaas duurt het soms een hele tijd voor ouders openstaan voor zulk nieuws', etc.

Werkdruk en impact op de andere kinderen

'hoge werkdruk voor het team en belastend voor de andere kinderen', 'bij sommige kinderen loopt dit zeer vlot, bij andere verloopt het moeilijker. Afhankelijk van de problematiek', 'ondanks dat het wel leerrijk was voor het team en dat het positief is om soms een vooruitgang te boeken, is het heel moeilijk wegens grote last op uw team zelf en op de werking', 'het brengt toch heel wat extra werk en kopzorgen mee. Met een grote groep vind ik het niet zo haalbaar om gepast op alle noden van sommige zorgbehoefte te voldoen', 'zeer tijdsintensief. Een zorgenkindje in de leefgroep, vraag heel veel van de kinderbegeleidsters. De groepen zijn groot er is te weinig tijd om met het specifiek kind bezig te zijn. Het kind vraagt meer aandacht op het gebied van veiligheid (een gevaar voor zichzelf en voor de andere kinderen). Er is veel meer kans op ongelukken. De ouders zitten in een verwerkingsproces dat ze projecteren op de opvang. Ze kunnen niet begrijpen dat wij niet meer tijd kunnen vrijmaken voor hun kind. Ze zien het geheel niet (begrijpelijk). Ondanks alle inspanningen, toch moeten opgeven is zeer ontmoedigend', 'te grote druk op begeleidsters, zorgde ook voor problemen onderling, stressfactor werd te hoog en andere ouders gaven commentaar', 'het is vaak een zware belasting voor personeel', 'extra werkdruk en stress voor het personeel. Gaf wel voldoening om het kind te helpen en te stimuleren', 'we hebben een moeilijke samenwerking achter de rug en het is een enorme verantwoordelijkheid voor de opvang. Praktisch ook niet altijd de ruimte voor extra ondersteuning of paste moeilijk in de dagplanning van de andere kinderen', 'van sommige kinderen is dit zeker een meerwaarde. We leren er sowieso veel uit. Inclusie is sowieso belangrijk voor de maatschappij, zo leren we elkaar kennen en waarderen. Maar over het algemeen is de ervaring eerder negatief dan positief, doordat sommige problematieken echt de draagkracht van onze begeleiding overschrijden. Ze voelen zich onzeker, bang en schuldig omdat ze het kind onvoldoende goede begeleiding kunnen geven. We hebben het gevoel dat we te weinig begeleiders hebben om bepaalde kinderen de nodige zorg te geven. Wij zijn een grote locatie, wat het extra moeilijk maakt voor bepaalde kinderen om zich hier goed te voelen (bv. veel prikkels). Als wij voelen dat een kind zich hier niet goed voelt, kunnen wij ouders niet altijd goede alternatieven voorstellen omdat die er niet zijn (in de buurt). Soms hebben we te maken met agressie van kinderen met specifieke zorgbehoeften en dan maken de begeleiders zich ook zorgen over de andere kinderen', 'er zijn zowel positieve als negatieve ervaringen. Ik heb toch negatief aangeduid, omdat die er wel degelijk zijn. Dit is vooral het geval wanneer er sprake is van gedragsproblemen die uitmonden in fysieke agressie en/of herhaaldelijke grensoverschrijdende handelingen met veel jongere kinderen', etc.

Specifieke noden en gebrek aan ondersteuning/kennis/kunde

'na meerdere goede ervaringen, ook een mindere. We merkten de gedragsproblemen op, maar konden er nergens mee terecht. Na een overleg met de ouders, kwam de regioverpleegkundige thuis observeren (thuis, enig kind). Wij zagen vooral problemen in de sociale en emotionele ontwikkeling. Thuis kon de verpleegkundige naar onze mening weinig doen. Waarom er bij ons nooit geobserveerd werd is ons een raadsel', 'omdat wij niet de juiste zorgen/aandacht kunnen geven (te weinig en geen specifiek geschoold personeel) omdat het de draagkracht van het team overschrijdt en omdat het kind zelf niet gelukkig is', 'in één situatie was het niet positief, we konden het kind niet bieden wat het nodig had. Het werd overprikkeld door de gewone gang van zaken in de kinderopvang', 'frustraties

bij personeel omdat we niet konden bieden wat het kind nodig had', 'je kan de kinderen niet helpen zoals je zou willen omdat je medewerkers vaak niet over de juiste competenties beschikken, omdat er te weinig medewerkers zijn om met de problematiek om te kunnen gaan. Dit maakt dat je vindt dat je voor het kind te weinig kan bieden, dat zijn/haar kansen verkleint i.p.v. vergroot', 'enerzijds omdat we niet altijd beschikken over extra personeel en anderzijds omdat we niet beschikken over een multidisciplinair team om intern het kind te kunnen begeleiden', 'kinderen soms nood aan 1-1 begeleiding, die kunnen wij niet altijd bieden in grote groepen', 'jammer genoeg zijn onze begeleiders hier niet voldoende opgeleid en is er te weinig geld voor hoger opgeleid en meer personeel waardoor de opvang voor de kinderen met een specifieke zorgbehoefte niet voldoende kwaliteitsvol en ondersteunend is ook al maken onze begeleiders samen met de hulp van de ouders er steeds het beste van', etc.

5.3 Stopzetten van de opvang

Van de 915 respondenten die aangaven dat ze reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, hebben er in totaal 201 de opvang al eens moeten stopzetten. Dit is een totaal aandeel van 22% (zie Tabel 22). De meerderheid heeft dus nog nooit de opvang van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte moeten stopzetten (78%, n= 714). Uit Tabel 22 komt ook naar voren dat respondenten uit de buitenschoolse groepsopvang het vaakst aangeven de opvang al eens te hebben moeten stopzetten (54%, n= 87). Deze bevinding sluit aan bij het gegeven dat respondenten uit de buitenschoolse groepsopvang verhoudingsgewijs ook meer bezorgheden m.b.t. inclusieve opvang rapporteren (zie 5.2 'Uitdagingen die samenhangen met inclusieve opvang').

Tabel 22 Opvang stopgezet door diegenen die reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Ja	9% (n= 16)	12% (n= 5)	19% (n= 65)	16% (n= 25)	14% (n= 3)	54% (n= 87)	22% (n= 201)
Nee	91% (n= 172)	88% (n= 35)	81% (n= 282)	84% (n= 134)	86% (n= 18)	46% (n= 73)	78% (n= 714)

De redenen die aan de basis liggen van het stopzetten van de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte zijn divers en verschillend per type en vorm van opvang (zie Tabel 23). Veelal betreft het ook een samengaan van verschillende redenen.

Globaal genomen, wordt de opvang veelal stopgezet door of in samenspraak met de ouders (63%, n= 127). Het niet langer kunnen garanderen van de beste zorgen (53%, n= 107), negatieve gevolgen voor de andere kinderen (53%, n= 106) en een te complexe zorgzwaarte (44%, n= 89) zijn eveneens vaak aangehaalde redenen. In vergelijking met de opvang voor baby's en peuters, worden deze laatste drie redenen vaker aangehaald door de buitenschoolse opvang.

Tabel 23 Redenen voor het stopzetten van de opvang (n= 201)³⁵

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 201)
	Gezinsopvang IKT (n= 16)	Gezinsopvang niet IKT (n= 5)	Groepsopvang IKT (n= 65)	Groepsopvang niet IKT (n= 25)	Gezinsopvang (n= 3)	Groepsopvang (n= 87)	
Opvang stopgezet met/door ouders	75% (n= 12)	40% (n= 2)	60% (n= 39)	76% (n= 19)	0% (n= 0)	63% (n= 56)	63% (n= 127)
Negatieve gevolgen kinderen	13% (n= 2)	40% (n= 2)	26% (n= 17)	32% (n= 8)	67% (n= 2)	86% (n= 75)	53% (n= 106)
Geen garantie op de beste zorgen	31% (n= 5)	20% (n= 1)	51% (n= 33)	40% (n= 10)	67% (n= 2)	64% (n= 56)	53% (n= 107)
Complexe/grote zorgzwaarte	13% (n= 2)	0% (n= 0)	40% (n= 26)	20% (n= 5)	0% (n= 0)	64% (n= 56)	44% (n= 89)
Emotioneel lastig	13% (n= 2)	40% (n= 2)	12% (n= 8)	20% (n= 5)	33% (n= 1)	47% (n= 41)	29% (n= 59)
Te grote impact	6% (n= 1)	0% (n= 0)	26% (n= 17)	16% (n= 4)	0% (n= 0)	40% (n= 35)	28% (n= 57)
Andere	38% (n= 6)	40% (n= 2)	35% (n= 23)	28% (n= 7)	33% (n= 1)	10% (n= 9)	24% (n= 48)

De respondenten konden de redenen voor stopzetting ook nog verder speciëren. 48 respondenten (24%) hebben dit gedaan. Meerdere van deze antwoorden hadden betrekking op het (niet) garanderen van de veiligheid van alle kinderen, inclusief het kind met een specifieke zorgbehoefte alsook deze van derden zoals de kinderbegeleiders zelf. Een beslissing tot stopzetting in overleg met ouders, artsen, etc. kwam ook regelmatig naar voor alsook redenen die te maken hebben met de specifieke zorgen die het kind nodig heeft. Enkele illustraties:

(niet) meer garanderen van de veiligheid van de kinderen en/of kinderbegeleiders

'ouders wilde niet meewerken en de veiligheid van de andere kinderen was niet meer gegarandeerd - je kan een kind niet heel de dag isoleren en je andere kinderen laten molesteren - ook al stonden we er met haast dubbele bezetting, zodra er ruimte was voor het kind vielen er slachtoffers', 'gevaar voor de andere kinderen', 'gevaar voor andere kinderen in de leefgroep', 'geweld en agressie naar andere kinderen toe', 'fysieke agressie was gevaarlijk', 'het kindje werd 5 en ondanks zijn mentale leeftijd van 9 maanden werd hij fysiek te sterk', 'de veiligheid van derden kwam in het gedrang', 'incident met arbeidsongeschiktheid tot gevolg', 'het kind kon de groep niet meer aan, er was bijna één op één begeleiding nodig tijdens de start', 'kind was ook 7 jaar en was voor de kleinste kinderen niet makkelijk liep ze omver', etc.

Overstap naar gespecialiseerde hulp

'moesten te grote zorgen krijgen die wij niet konden bieden, 'ouders waren niet tevreden, ze dachten dat wij het probleem konden oplossen door pedagogisch handelen', 'we zochten samen naar een andere oplossing', 'kind wordt nu opgevangen door gespecialiseerd centrum waar het ook zijn behandelingen intensiever krijgt. Minder druk voor de ouders, het welbevinden van het kind kon niet meer worden gegarandeerd', 'overgang naar specifieke opvang', 'kindje ging naar aangepaste instelling', etc.

Stopzetting in overleg met derden

'infectiegevaar – op advies behandelende arts', 'beslissing van de dokters en raad van bestuur wilde dit niet, verantwoordelijkheid lag te hoog', 'op aanraden van arts dat ouder zelf voor het kind zou zorgen', etc.

³⁵ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

6 Welke ondersteuning vindt men aangewezen?

Er zijn 915 respondenten of 50% van de respondenten die hebben aangegeven tussen 2015 en (oktober) 2018 een kind of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen. Deze respondenten hebben niet alleen kunnen aangeven welke extra inspanningen ze leveren om de inclusieve opvang te doen slagen (zie '4. Extra inspanningen') maar ook welke ondersteuning ze aangewezen vinden bij de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte. Dit gebeurde door verschillende ondersteuningsvormen te scoren op een 5-punten schaal gaande van helemaal niet waardevol tot erg waardevol (zie vraag 11 in Bijlage 2).

Het merendeel van de 915 respondenten, ongeacht het type en vorm van opvang, vindt alle opgegeven ondersteuningsvormen waardevol tot zelfs erg waardevol (zie Tabel 24 en Figuur 12).

Het hebben van een vast aanspreekpunt wordt door 70% tot 80% van de respondenten binnen ieder opvangtype en -vorm als (erg) waardevol ervaren (met een globaal percentage van 80%). Het krijgen van begeleiding van gespecialiseerde personen of organisaties, het krijgen van begeleiding rond inclusief werken en omgaan met diversiteit en het kunnen beschikken over (meer) financiële ondersteuning scoren binnen ieder opvangtype en -vorm eveneens hoog (respectievelijk een globaal percentage van 78%, 75% en 75%).

66% van de respondenten vindt het krijgen van bijkomende opleidingen (erg) waardevol. Respondenten uit de buitenschoolse opvang ervaren het krijgen van bijkomende vormingen vaker als (erg) waardevol (76%) dan de respondenten uit de opvang voor baby's en peuters (tussen 53% en 67%).

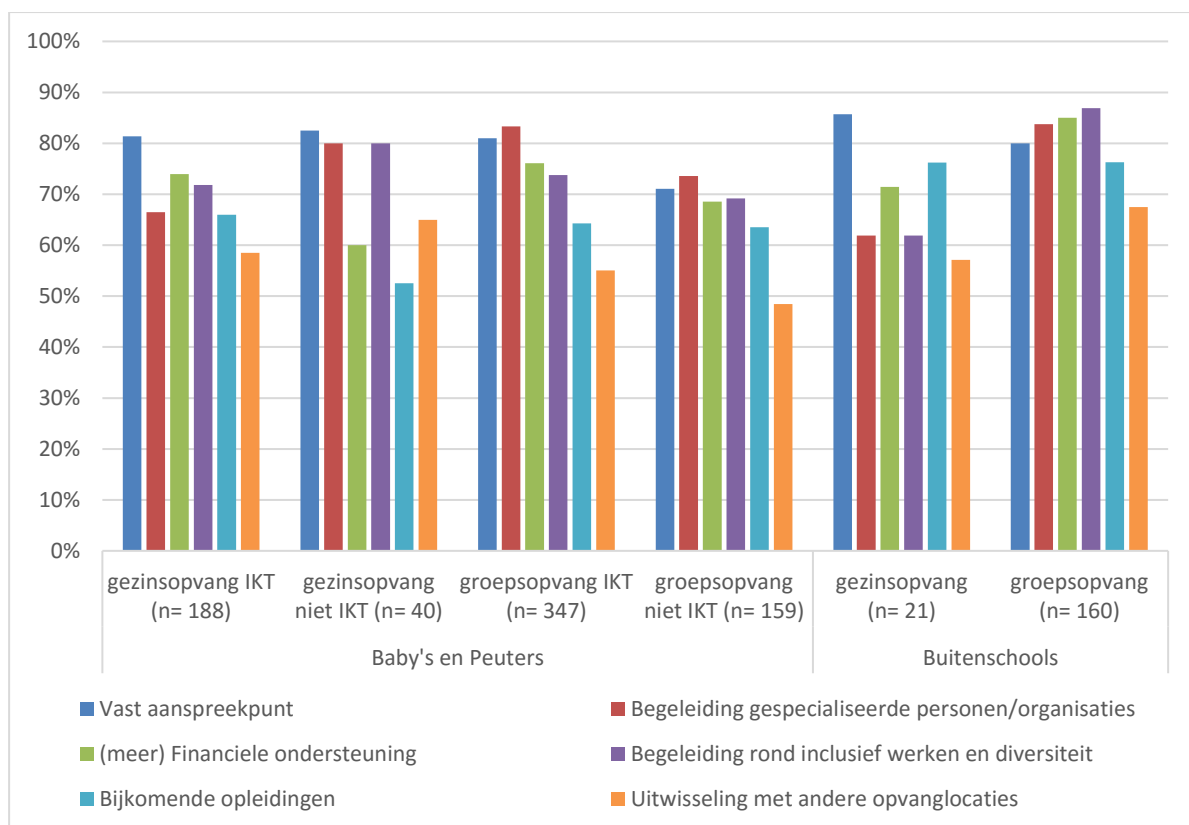
De buitenschoolse groepsopvang ervaart het kunnen beschikken over (meer) financiële ondersteuning ook vaker als (erg) waardevol (85%) dan de andere opvangtypes en -vormen (tussen 60% en 76%).

Hoewel het kunnen uitwisselen van ervaringen met andere kinderopvanglocaties binnen alle opvangtypes en -vormen als eerder (erg) waardevol wordt beschouwd, is dit globaal aandeel (58%) toch veelal iets lager in vergelijking met de andere ondersteuningsvormen³⁶.

³⁶ De exacte verdeling van elke ondersteuningsvorm binnen ieder opvangtype is terug te vinden in Bijlage 7.

Tabel 24 Aangewezen ondersteuningsvormen door diegenen die reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen (n= 915)³⁷

	Helemaal niet waardevol	Niet waardevol	Noch niet waardevol, noch waardevol	Waardevol	Erg waardevol	Totaal waardevol (waardevol + erg waardevol)
Een vast aanspreekpunt	2% (n= 15)	4% (n= 40)	15% (n= 134)	32% (n= 291)	48% (n= 435)	80% (n= 726)
Begeleiding van gespecialiseerde personen of organisaties	1% (n= 13)	4% (n= 41)	17% (n= 151)	36% (n= 329)	42% (n= 381)	78% (n= 710)
(Meer) financiële ondersteuning	4% (n= 35)	4% (n= 41)	17% (n= 152)	27% (n= 245)	48% (n= 442)	75% (n= 687)
Begeleiding rond inclusief werken en omgaan met diversiteit	2% (n= 15)	5% (n= 43)	19% (n= 172)	33% (n= 305)	42% (n= 380)	75% (n= 685)
Bijkomende opleidingen	2% (n= 21)	6% (n= 52)	26% (n= 235)	36% (n= 330)	30% (n= 277)	66% (n= 607)
Uitwisseling ervaring en aanpak met andere opvanglocaties	5% (n= 48)	10% (n= 92)	27% (n= 251)	30% (n= 271)	28% (n= 253)	58% (n= 524)

Figuur 12 Aangewezen ondersteuningsvormen die als **(erg) waardevol** worden beschouwd door diegenen die reeds een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen naar opvangtype en -vorm³⁸ (n= 915)

³⁷ De verdeling van de antwoorden per opvangtype staan in Bijlage 7.

³⁸ De respondenten konden meerdere personen aanduiden.

6.1 Aangewezen vast aanspreekpunt

In totaal hebben 726 respondenten (80%) aangegeven dat ze een vast aanspreekpunt waardevol tot zelfs erg waardevol vinden (zie Tabel 24). De meerderheid hiervan, namelijk 63% (n= 458) is van mening dat een pedagogisch ondersteuner hiervoor een aangewezen persoon is (zie Tabel 25). Dit aandeel is het hoogst binnen de gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet-inkomensgerelateerde opvangprijs (79%, n= 26) en de buitenschoolse groepsopvang (73%, n= 94).

Ongeveer 40% (n= 307) is van mening dat een CIK (erg) waardevol kan zijn als vast aanspreekpunt. Opnieuw zien we dat vooral de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT en buitenschoolse groepsopvang een CIK vaker als aangewezen vast aanspreekpunt opgeven dan de andere opvangvormen. Dit stemt overeen met de bevindingen dat groepsopvang voor baby's en peuters met IKT en de buitenschoolse groepsopvang ook meer beroep doen op een CIK om hun expertise rond inclusieve opvang en de pedagogische kwaliteit voor alle kinderen te verhogen (zie '4.3 Kennisverhoging').

Tot slot, een handicapspecifieke ondersteuner wordt door 28% (n= 203) van de respondenten aangehaald als aangewezen vast aanspreekpunt. De groepsopvang voor baby's en peuters met IKT lijkt een handicapspecifieke ondersteuner vaker op te geven als aangewezen vast aanspreekpunt dan de andere opvangtypes en -vormen.

Tabel 25 Aangewezen vast aanspreekpunt (n= 726)³⁹

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 726)
	Gezinsopvang IKT (n= 153)	Gezinsopvang niet IKT (n= 33)	Groepsopvang IKT (n= 281)	Groepsopvang niet IKT (n= 113)	Gezinsopvang (n= 18)	Groepsopvang (n= 128)	
Pedagogisch ondersteuner	63% (n= 96)	79% (n= 26)	57% (n= 161)	61% (n= 69)	67% (n= 12)	73% (n= 94)	63% (n= 458)
CIK	25% (n= 39)	27% (n= 9)	53% (n= 148)	40% (n= 45)	22% (n= 4)	48% (n= 64)	42% (n= 307)
Handicap- specifieke ondersteuner	19% (n= 29)	24% (n= 8)	35% (n= 98)	29% (n= 33)	17% (n= 3)	25% (n= 32)	28% (n= 203)
Andere	21% (n= 32)	18% (n= 6)	13% (n= 37)	12% (n= 14)	22% (n= 4)	11% (n= 14)	15% (n= 107)

107 respondenten (15%) hebben ook andere vaste aanspreekpunten vermeld. In de antwoorden die werden gegeven, werd verwezen naar een CIK, de ouders en de ondersteuners die reeds aanwezig zijn alsook allerlei andere types van ondersteunende organisaties, etc. Een paar respondenten verwezen naar het nut van een vast aanspreekpunt.

³⁹ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

CIK

'CIK moet dan wel voor alle regio's kunnen werken', 'eigen inclusiecoach', etc.

(Voor) de ouders en ondersteuners rond het kind

'de ouders', 'de ouders van het kind als eerste en afhankelijk van de situatie een professional', 'afhankelijk van de situatie', 'bij vermoeden is het moeilijk en zou een aanspreekpunt handig kunnen zijn, bij effectieve zorg is er een aanspreekpunt via ouders en thuisbegeleiding of revalidatiecentrum', 'meestal stellen de ouders zelf een ondersteuner voor', 'de ouders en hun zorgverleners', 'ouders en andere ondersteuners die met het kind bezig zijn', 'ondersteuner die het dichtst bij het kind en ouder(s) staat: huisarts, verpleegkundige K&G', 'volgens keuze van de ouders de professionele hulp', 'afhankelijk van de problematiek een persoon die zowel de ouders als onszelf als opvang kan ondersteunen', 'een centrum dat ook ouders kan begeleiden en waar we samen naar oplossingen kunnen zoeken, te vertrekken vanuit de opvang zodat ook de zorg van de ouders een oplossing krijgt, want meestal zit het thuis ook moeilijk, maar wordt dit niet altijd gecommuniceerd in de opvang', etc.

Verschillende types ondersteuners, centra, artsen, etc.

'thuisbegeleidingsdiensten', 'iemand met kennis van zaken die ook ter plaatse kan komen', 'een kinderpsychologe of psychiater die komt observeren en ons op weg help met een plan van aanpak', 'therapeuten vanuit Centrum voor Ambulante Revalidatie', 'artsen', 'kinderpsychologen', 'kinesist', 'een zorgverlener die dicht bij het kind staat en het probleem als zijn broekzak kent', '(para)medicus uit team rondom het specifieke kind', 'ook CLB', 'de thuisbegeleider van het kind, de juf, de zorgleerkracht', 'iemand binnen het Huis van het Kind waaraan je verbonden bent en omdat er al een samenwerking is', 'gezinstherapeut', 'logopedist', 'dienstverantwoordelijke', etc.

Nut van een aanspreekpunt

'moeilijk om te weten waar je de juiste info kunt krijgen, maar het zou heel handig zijn een vast punt te hebben voor info', 'het maakt niet uit, een algemeen online punt waar je naartoe kan met je vragen', 'iemand die je steeds kan bereiken met welke vraag dan ook', 'maakt niet uit zolang er samenwerking is met bepaalde diensten zodat we met zen allen dezelfde zorg kunnen toedienen bij het kind', 'het grootste probleem dat wij dagelijks ervaren, is het kunnen vinden van mensen die ons kunnen ondersteunen, er is nood aan een duidelijk regionaal aanbod tussen de verschillende partners heen en wat mij betreft zelfs aan meer structurele samenwerkingen tussen alle regionale partners', etc.

6.2 Aangewezen vormingen

In totaal hebben 607 respondenten (66%) aangegeven dat ze bijkomende vormingen waardevol tot zelfs erg waardevol vinden (zie Tabel 24). De meerderheid hiervan, namelijk 78% (n= 473) is van mening dat een vorming omtrent bepaalde (meest voorkomende) zorgbehoeften interessant zou zijn (zie Tabel 26). Een vorming over veel voorkomende zorgbehoeften wordt binnen ieder type en vorm van kinderopvang als meest aangewezen vorming aangeduid.

De andere vormingen waarbij de focus ligt op het realiseren van pedagogische kwaliteit voor alle kinderen/gezinnen (57%, n= 344) alsook een vorming over communicatie met gezinnen en omgaan met diversiteit (50%, n= 301) worden door een aanzienlijk aandeel van respondenten aangehaald. Binnen bijna alle opvangtypes en -vormen betreft het telkens een aandeel van ongeveer 50% tot iets meer dan 60%. De respondenten uit de buitenschoolse gezinsopvang vormen hierop een uitzondering voor wat betreft een vorming omtrent communicatie met ouders en omgaan met diversiteit met slechts een aandeel van 25% (n=4).

Tabel 26 Aangewezen vormingen (n= 607)⁴⁰

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 607)
	Gezinsopvang IKT (n= 124)	Gezinsopvang vrije opvangprijs (n= 21)	Groepsopvang IKT (n= 223)	Groepsopvang vrije opvangprijs (n= 101)	Gezinsopvang (n= 16)	Groepsopvang (n= 122)	
Veel voorkomende zorgbehoeften	80% (n= 99)	67% (n= 14)	74% (n= 164)	85% (n= 86)	75% (n= 12)	80% (n= 98)	78% (n= 473)
Realiseren van pedagogische kwaliteit	52% (n= 65)	57% (n= 12)	55% (n= 122)	52% (n= 53)	63% (n= 10)	67% (n= 82)	57% (n= 344)
Communicatie met gezinnen en over diversiteit	47% (n= 58)	43% (n= 9)	48% (n= 107)	50% (n= 50)	25% (n= 4)	60% (n= 73)	50% (n= 301)
Andere	6% (n= 7)	5% (n= 1)	5% (n= 11)	7% (n= 7)	0% (n= 0)	4% (n= 5)	5% (n= 31)

De respondenten konden ook zelf voorstellen formuleren m.b.t. andere vormingen die zij relevant zouden vinden (5%, n= 31). De voorstellen die werden geformuleerd hebben betrekking op vormingen die zijn toegespitst op de specifieke behoeften van de kinderen die ze opvangen, praktijkkennis en communicatie met ouders. Er waren ook een aantal reacties waarin wordt verwezen naar de manier waarop vormingen zouden kunnen worden aangeboden. Hieronder een aantal voorbeelden.

Huidige zorgbehoeften en toegepaste kennis

'vorming over huidige zorgbehoeftes', 'vormingen die écht afgestemd zijn op de vraag en nood op dat moment én voor dat kind', 'vorming rond zorgbehoeften van een specifiek kind', 'specifieke vormingen rond de problematiek die zich voor doet op dat moment', 'op maat van het kind: doof, halfzijdig verlamd, ...', 'de minder voorkomende zorgbehoeften is eerder aangewezen. Daarom geen vaste vormingen, maar op de moment er zich een situatie voordoet, dat dit dan eventueel kan gevolgd worden', 'handvatten en uitwisseling met anderen/ aan de slag met casussen', 'vorming over specifieke zorgbehoeften in de praktijk bv. begeleidingstips en geen theoretische kennis', 'activiteiten die mogelijk zijn en die stimuleren', 'vorming over de specifieke noden die het kind heeft', 'het leren omgaan met kinderen met een GES-problematiek⁴¹ is noodzakelijk en momenteel te hoog gegrepen voor bepaalde begeleiders. Aanwerving van een gespecialiseerd begeleider die mee op de werkvloer kan staan is cruciaal om de inclusie waar te kunnen maken', etc.

Communicatie naar kinderen met specifieke zorgbehoeften toe en met ouders

'SMOG⁴²', 'communicatie met ouders', 'communicatie met ouders die moeilijk openstaan voor de zorgbehoefte', etc.

Manier van aanbieden

'specifieke vorming via een digitaal/online platform', 'online platform, zodat je het kunt opzoeken/aanleren wanneer nodig en wanneer je zelf tijd hebt', 'een vorming buiten mijn openingsuren', 'vorming herhalen voor nieuwe begeleiders'.

⁴⁰ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

⁴¹ Gedrags- en emotionele problematiek.

⁴² Spreken Met Ondersteuning van Gebaren.

6.3 Aangewezen financiële ondersteuning

De respondenten die aangaven dat (meer) financiële ondersteuning (erg) waardevol zou zijn (75%, n= 687), zouden dit veelal gebruiken voor het aanwerven van meer (gespecialiseerd) personeel, de aankoop van aangepast materiaal of het (her)inrichten van de kinderopvang in functie van de kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte (zelfgeformuleerde antwoorden op een open vraag zonder vooraf gedefinieerde antwoordmogelijkheden). Daarnaast zijn er ook meerdere respondenten die de extra financiële middelen zouden investeren in bijkomende opleidingen. Een aantal voorbeelden:

Meer (gespecialiseerd) personeel en aangepast materiaal

'extra personeelsinzet en tegemoetkoming om in die leefgroep de bezetting bewust laag te houden', 'extra personeel en meer materiaal', 'extra / aangepast spelmateriaal', 'extra personeelsinzet en extra aandacht voor elk kind dat bijna altijd de sleutel tot succes is, zeker bij gedragsproblemen', 'aankopen van benodigd materiaal voor dat specifieke kind', 'personele bezetting en aangepast speelgoed/aangepaste (prikkelarme) ruimte', 'om een extra kinderbegeleider te laten werken op deze momenten', 'inzet van extra personeel, kunnen aankopen van meer gespecialiseerd speelgoed/materiaal', 'om vaste gespecialiseerde personen te kunnen tewerkstellen bv. een kiné die elke voormiddag de kindjes met een motorische achterstand komt helpen', 'in de ideale wereld zouden wij een aandachtsbegeleider voor elk kind met een specifieke zorgbehoefte inzetten', 'extra personeel of vrijwilligersvergoeding en aankoop specifiek spelmateriaal', 'extra personeel om het kind beter te begeleiden, aankoop beter materiaal om het kind te stimuleren', 'om een flexibele kracht in te zetten die extra inzet op kinderen met een extra tje. Nu is dat dikwijls de oma of tante of mama die zich in bochten wringen om ons te ondersteunen omdat we de taak al in de crèche op ons willen nemen', 'extra personeel zodat er 1 op 1 gewerkt kan worden indien nodig, ook voor ontlasten van de andere begeleiding', 'voor de inrichting van de opvang, voor het betalen van meer personeel, voor vorming van het personeel, voor het inschakelen van extra ondersteuning, voor specifiek materiaal', etc.

Bijkomende vormingen en ondersteuning

'extra vorming / opleiding', 'extra bijscholing kost geld en met subsidietrap 1 heb je hier geen middelen voor', 'om andere materialen te kopen, een vorming te organiseren', 'inzet van personele middelen. het aanbieden van/volgen van vormingen vraagt ook personele middelen. Je kan niet zomaar elke vorming volgen, soms moet je op zoek naar heel specifieke zaken en dit vraagt voorbereiding, ook het volgen van een vorming door een team vraagt extra middelen, middelen die weggenomen worden van de aanwezigheid op de werkvloer. Veelvuldige gesprekken met ouders, volgen van teamvergaderingen over 1 specifiek kind, etc. Bijna alle extra's die ondernomen worden voor de opvang van kinderen met een specifieke zorg kosten personele middelen. De extra zaken die aangekocht worden zijn meestal ook bruikbaar bij kinderen met een normale ontwikkeling', 'coaching en vorming voor het team', 'meer personeel, aanpassing infrastructuur, meer begeleiding van RTH⁴³ - in plaats van een eenmalig bezoek zouden drie of vier bezoeken kunnen worden ingepland zodat er een traject afgelegd kan worden', etc.

Aanpassing ruimte

'specifiek: inrichten van verwonderingsruimte die voor alle kinderen kan gebruikt worden', 'om eventueel de ruimte aan te passen waar nodig, maar vooral om extra personeel te kunnen aannemen', 'inrichting van locatie', 'snoezelruimte', etc.

⁴³ RTH = rechtstreeks toegankelijke hulp.

6.4 Inhoud van de ondersteuning

De 915 respondenten (50%) die hebben aangegeven tussen 2015 en (oktober) 2018 een kind of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen konden ook de gewenste inhoud van de ondersteuning aangeven (zie vraag 12 in Bijlage 2: 'Op welke inhoud moet ondersteuning zich voornamelijk focussen afgaande op jouw ervaring in de opvang?').

Binnen ieder type en vorm van kinderopvang valt op (zie Tabel 27) dat de inhoud van de ondersteuning vooral zou mogen liggen op het bieden van concrete tips op maat van het kind met de specifieke zorgbehoefte en de kinderopvang, met een globaal percentage van 90% (n= 824).

De helft van de opvanglocaties (n= 460) zou ook graag meer ondersteuning krijgen bij het inrichten van hun kinderopvang, het creëren van specifieke ruimtes en andere materiële aanpassingen. Ondersteuning omtrent de realisatie van inclusieve kinderopvang (45%, n= 410), handicapspecifieke informatie (42%, n= 388) en pedagogische tips (41%, n= 373) zijn echter ook elementen waarop de ondersteuning zich mag focussen volgens eveneens een aanzienlijk aandeel respondenten binnen ieder type en vorm van kinderopvang. De ondersteuning omtrent de realisatie van inclusieve kinderopvang komt sterker naar voren in de buitenschoolse groepsopvang (58%, n= 93) en handicapspecifieke informatie in de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (50%, n= 174).

Tabel 27 Gewenste focus m.b.t. de inhoud van ondersteuning (n= 915)⁴⁴

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Concrete tips op maat van het kind en de opvang	92% (n= 173)	85% (n= 34)	93% (n= 322)	84% (n= 134)	67% (n= 14)	92% (n= 147)	90% (n= 824)
Materiële aanpassingen	49% (n= 92)	30% (n= 12)	55% (n= 192)	47% (n= 75)	48% (n= 10)	49% (n= 79)	50% (n= 460)
Ondersteuning rond realisatie inclusieve opvang	44% (n= 82)	33% (n= 13)	43% (n= 148)	42% (n= 67)	33% (n= 7)	58% (n= 93)	45% (n= 410)
Handicap- specifieke info	34% (n= 64)	38% (n= 15)	50% (n= 174)	42% (n= 66)	43% (n= 9)	38% (n= 60)	42% (n= 388)
Pedagogische info/tips	43% (n= 81)	48% (n= 19)	39% (n= 136)	39% (n= 62)	43% (n= 9)	41% (n= 66)	41% (n= 373)
Andere	1% (n= 2)	5% (n= 2)	3% (n= 9)	4% (n= 7)	10% (n= 2)	4% (n= 7)	3% (n= 29)

Een beperkt aantal personen heeft (ook) voor de antwoordoptie andere gekozen (3%, n= 29). De antwoorden die werden gegeven, zijn divers. Sommige antwoorden houden verband met het ondersteunen van het personeel op allerlei vlakken, andere reacties hebben betrekking op meer financiële ondersteuning, praktische ondersteuning of het vertalen van specifieke kennis naar de dagelijkse praktijk, etc.

⁴⁴ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

Ondersteuning van de kinderbegeleiders

'hoe mijn team blijvend motiveren om inclusief te werken, ook na een eventuele negatieve ervaring', 'veiligheidsmanagement in geval van een crisissituatie bij de kinderen', 'zorgen voor ondersteuning op de werkvloer', 'psychologische ondersteuning voor personeel die zitten met zorglast', 'groepsondersteuning – de specifieke begeleiders moeten voldoende ondersteuning krijgen. Dit dient vraaggestuurd te kunnen. Ik kan me inbeelden dat de ene begeleidster behoefte heeft aan een specifieke vorming terwijl de andere gecoacht wil worden bij de aanpak van een specifiek kind. Niet onbelangrijk blijft de ratio van 1/8. Die is gewoon onvoldoende. Investeren in kinderen vraagt tijd en net die is er onvoldoende omdat we met te weinig mensen te veel kinderen begeleiden', etc.

Financiële, praktische ondersteuning

'financieel', 'hoe subsidies aanvragen, we hebben er in die 13 jaar al heel wat misgelopen. Voor wat kan je eigenlijk een subsidie aanvragen? Wat is handicap of een beperking?', 'liefst digitaal/online eventueel met een chatfunctie of een telefonische helpdesk', etc.

Vertalen van theorie naar praktijk

'vertalen handicapspecifieke info naar de kinderopvang', 'inzicht per nood', observatie en tips los van de controle van Kind en Gezin (zorginspectie)', etc.

7 Actieve profilering als inclusieve opvang

De 915 respondenten (50%) die hebben aangegeven tussen 2015 en (oktober) 2018 een kind of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen konden aangeven of ze zich actief profileren als een opvang waar kinderen met een specifieke zorgbehoefte terecht kunnen en op welke manier (zie vraag 13 in Bijlage 2).

31% (n= 281) van de 915 respondenten profileert zich actief als opvang waar ook kinderen met een specifieke zorgbehoefte terecht kunnen (zie Tabel 28). In de gezinsopvang voor baby's en peuters (zowel met IKT als niet IKT) is dit aandeel lager, namelijk 20%.

47% profileert zich niet actief als een opvang waar ook kinderen met een specifieke zorgbehoefte terecht kunnen. Een niet te verwaarlozen groep (22%, n= 200) lijkt niet te weten of men zich al dan niet actief profileert naar kinderen met een specifieke zorgbehoefte toe⁴⁵. Dit aandeel is lager voor de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (17%, n= 57) en de buitenschoolse groepsopvang (11%, n= 17) en ligt voor de andere opvangvormen rond de 30% à 35%.

Tabel 28 Actieve profilering als opvang waar kinderen met een specifieke zorgbehoefte terecht kunnen (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Ja	20% (n= 37)	20% (n= 8)	35% (n= 122)	30% (n= 48)	29% (n= 6)	37% (n= 60)	31% (n= 281)
Nee	48% (n= 91)	45% (n= 18)	48% (n= 168)	42% (n= 66)	38% (n= 8)	52% (n= 83)	47% (n= 434)
Weet niet	32% (n= 60)	35% (n= 14)	17% (n= 57)	28% (n= 45)	33% (n= 7)	11% (n= 17)	22% (n= 200)

⁴⁵ Het kan zijn dat bijvoorbeeld een kinderbegeleider de bevraging invulde en op de hoogte is van de dagelijkse werking maar niet van de organisatorische werking van de opvang.

De 281 respondenten wiens kinderopvang zich actief profileert naar kinderen met specifieke zorgbehoeften toe, doen dit op verschillende manieren (zie Tabel 29). Veelal gaat het om een gecombineerd inzetten van verschillende methoden, zoals:

- Het opnemen van het inclusief werken in het huishoudelijk reglement en/of het kwaliteitshandboek. Deze methodiek komt het vaakst voor binnen elk type en vorm kinderopvang (globaal percentage van 83%, n= 233), hoewel het iets meer gebruikelijk is in de groepsopvang (zowel opvang voor baby's en peuters als in de buitenschoolse opvang).
- Het bekendmaken van de inclusieve werking binnen het netwerk van de kinderopvang gebeurt door 54% (n= 153) van de respondenten, met het hoogste aandeel binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (65%, n= 79) en de buitenschoolse groepsopvang (62%, n= 37).
- 46% (n= 128) van de respondenten vermeldt hun inclusieve werking op hun website. Dit aandeel lijkt wat hoger te liggen binnen de groepsopvang (zowel in de opvang voor baby's en peuters als in de buitenschoolse opvang).
- Het bekendmaken van de inclusieve werking bij specifieke partners zoals bv. een ziekenhuis of revalidatiecentra gebeurt het vaakst binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (39%, n= 48). Binnen de andere opvangtypes en -vormen is dit aandeel eerder beperkter, met een globaal aandeel van 24% (n= 67).

Tabel 29 Wijze van profileren (n= 281)⁴⁶

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 281)
	Gezinsopvang IKT (n= 37)	Gezinsopvang vrije opvangprijs (n= 8)	Groepsopvang IKT (n= 122)	Groepsopvang vrije opvangprijs (n= 48)	Gezinsopvang (n= 6)	Groepsopvang (n= 60)	
Huishoudelijk reglement en/of kwaliteitshandboek	54% (n= 20)	63% (n= 5)	89% (n= 108)	85% (n= 41)	50% (n= 3)	93% (n= 56)	83% (n= 233)
Bekendmaking binnen netwerk kinderopvang	46% (n= 17)	38% (n= 3)	65% (n= 79)	31% (n= 15)	33% (n= 2)	62% (n= 37)	54% (n= 153)
Vermelding op de website	19% (n= 7)	50% (n= 4)	56% (n= 68)	42% (n= 20)	33% (n= 2)	45% (n= 27)	46% (n= 128)
Bekendmaking bij partners	16% (n= 6)	13% (n= 1)	39% (n= 48)	10% (n= 5)	0% (n= 0)	12% (n= 7)	24% (n= 67)
Andere	14% (n= 5)	13% (n= 1)	9% (n= 11)	10% (n= 5)	50% (n= 3)	13% (n= 8)	12% (n= 33)

⁴⁶ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

Er werden ook nog andere manieren aangehaald waarop de inclusieve werking wordt bekend gemaakt (12%, n= 33). Er werd verwezen naar mondelinge reclame, folders die via verschillende kanalen worden verspreid en samenwerkingen met partners die niet in de antwoordopties stonden vermeld, voornamelijk bijzonder onderwijs. Enkele voorbeelden:

Folders, (sociale) media

'info fiche bij dienstverantwoordelijke', 'een brochure rond inclusieve opvang in ons kinderdagverblijf', flyers', 'alle diensten in ruime omgeving aangeschreven bij de opstart en op momenten dat er veel vrije plekjes komen', 'folder', 'hangt uit in onze inkomhal', 'sociale media', 'media', 'evenementen', etc.

Mondelinge reclame en reputatie

'opvang staat bekend als kleine familiale opvang waar het kind heel individueel wordt benaderd met een sterke band met verzorgers', 'mondelinge reclame van ouders en scholen die al ervaringen met ons hadden', 'mensen weten dit via anderen', 'ouders die dit delen met andere ouders', 'mond aan mond reclame door tevreden ouders', etc.

Samenwerking met bijzonder onderwijs en andere diensten

'aan nieuwe ouders geven we een folder mee. We hebben ook een samenwerking met een school uit het bijzonder onderwijs', 'werken samen met bijzonder onderwijs', 'we hebben in de gemeente een school met kinderen met een beperking en in de buurgemeenten ook', 'paramedische diensten', etc.

7.1 Reden voor actieve profilering als een inclusieve opvang

Er werd ook gepeild via een open vraag (d.i. open antwoordruimte zonder vooraf gedefinieerde antwoordmogelijkheden) naar wat de reden was voor de actieve profilering bij de 281 respondenten wiens kinderopvang zich actief profileert naar kinderen met specifieke zorgbehoeften toe. Deze vraag is door 226 respondenten ingevuld (80%).

De reden waarom men zich profileert als inclusieve kinderopvang is vooral terug te brengen tot een algemene overtuiging van de meerwaarde van de inclusiegedachte. Er zijn ook een aantal reacties waaruit blijkt dat de inclusieve kinderopvang mede is gegroeid uit de nabijheid van andere diensten die kinderen met specifieke zorgnoden ondersteunen. Enkele voorbeeldreacties:

Inclusie als meerwaarde en vanuit (persoonlijke) overtuiging

'wij staan open voor iedereen. We bekijken elke vraag in functie van haalbaarheid en hiervoor steeds in gesprek met ouders wanneer dit vooraf geweten is', 'we willen bewust de drempel voor ALLE kinderen/ouders heel laag houden en willen ook iedereen het gevoel geven dat ze welkom zijn! Ook ons (nieuwe) logo is hierop geïnspireerd. We hebben ook al gemerkt dat inclusie in zekere zin een meerwaarde kan zijn voor iedereen want zo leert iedereen omgaan met beperkingen, specifieke zorgen', 'heb zelf kinderen met een beperking dus vind het niet meer dan normaal om ook voor iemand anders zijn kindjes te zorgen met of zonder beperking', 'omdat we het belangrijk vinden dat elk kind een plaatsje vindt in de kinderopvang en omdat we merken dat dit ons nog meer laat werken op maat van elk kind', 'de inclusiegedachte vinden we een belangrijk uitgangspunt, rekening houdend met de noden van het kind, de ouders en de draagkracht van de leefgroep waarbij de redelijkheid van de aanpassingen ook steeds bekeken wordt naast de haalbaarheid (juridische mogelijkheid) op vlak van verpleegkundige handelingen', 'omdat alle kinderen een kans moeten kunnen krijgen om te groeien en te kunnen spelen en alle ouders moeten kunnen gaan werken', 'overtuigd van de meerwaarde en door de aanwezigheid van verpleegkundigen in onze onderneming', 'inclusie is voor ons een breed begrip, dat innig verbonden is met de toegankelijkheid van onze opvang: iedereen is welkom, ongeacht zijn afkomst of mogelijkheden. Kinderen met specifieke zorgbehoefte zijn één evidente vorm van diversiteit die we erg graag in onze werking willen', 'we vinden het belangrijk dat iedereen zich welkom voelt en we vinden het belangrijk dat kinderen met een zorgbehoefte tussen andere kinderen kunnen opgroeien en zich ontwikkelen', 'omdat het hele team dit een verrijking vindt voor alle betrokken partijen', 'omdat we voor iedereen toegankelijk willen zijn! iedereen

is welkom bij ons!', 'is het geen vanzelfsprekendheid dat alle kinderen de kans krijgen om zich bij ons te komen amuseren?', etc.

Ontstaan in de nabijheid van andere diensten gerelateerd aan specifieke zorgnoden

'ons kinderdagverblijf is ontstaan vanuit het aanpalende revalidatiecentrum. Hierdoor heeft het kinderdagverblijf altijd kinderen met specifieke zorgbehoeften opgevangen. Hiernaast krijgen kinderen met specifieke zorgbehoefte doorheen de dagopvang ook therapie in het aanpalende centrum', 'wij voorzien de opvang voor alle scholen van onze gemeente, dus ook voor het bijzonder onderwijs waardoor deze kinderen hier sowieso terecht komen. Daarnaast vinden we het ook een belangrijke visie dat iedereen welkom is en we steeds samen op weg willen gaan naar wat er kan, maar we merken de laatste tijd dat het vooral tevreden ouders en scholen zijn die reclame maken over onze werking. Dit is enerzijds wel aangenaam, maar zorgt anderzijds voor een soms te grote toestroom', 'de opvang is ontstaan vanuit de inclusieve visie en de nood die we voelden bij ouders met kinderen met een handicap. Dit allemaal is gegroeid vanuit het vrijetijdscentrum voor mensen met een beperking', 'wij werken nauw samen met het centrum voor ambulante revalidatie Sint-Lievenspoort en met het multifunctioneel centrum Sint-Lievenspoort alsook de thuisbegeleidingsdiensten. Het is een grote meerwaarde dat kinderen vanuit de leefgroep naar de therapie kunnen gaan, er kan meer rekening gehouden worden met het ritme van het kind en ook de uitwisseling tussen therapeuten en kinderbegeleiders verloopt vlot. Wij hebben reeds jaren expertise opgebouwd en willen deze behouden, uitbreiden en delen', etc.

7.2 Inspanningen om de werking meer inclusief te maken

Bij de 281 respondenten wiens kinderopvang zich actief profileert naar kinderen met specifieke zorgbehoeften werd er ook doorgevraagd naar de inspanningen die (in de loop der jaren) werden ondernomen om de werking meer inclusief te maken (ze vraag 14 in Bijlage 2).

Door alle opvangtypes en – vormen die zich actief profileren als inclusieve kinderopvang werden er in de loop der jaren verschillende stappen ondernomen om (nog) meer inclusief te werken (zie Tabel 30). Het volgen van vormingen is hierin een belangrijk aspect (globaal percentage van 65%, n= 183). Binnen de opvang voor baby's en peuters heeft telkens de helft tot iets meer dan 60% van de respondenten een vorming gevolgd. Binnen de buitenschoolse kinderopvang is dit bijna iedereen (83% en 90%).

Globaal heeft 65% (n= 184) ook een (in)formele dialoog met het opvangteam opgezet omtrent inclusieve opvang. Dit aandeel is het hoogst binnen de buitenschoolse groepsopvang (87%, n= 52) en de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (73%, n= 89).

Door ongeveer de helft van de respondenten werden er ook inspanningen geleverd rond het voorzien en/of aanpassen van een intake, de wenprocedure en de dagelijkse communicatie (bv. volgboekje, etc.). Binnen de buitenschoolse opvang wordt er ook samengewerkt met de school/zorgteam om inclusief werken te bevorderen (gaande van 50% tot 65%).

Tot slot wordt er in mindere mate (globaal percentage van 13%, n= 36) een ondersteuningstraject gelopen met een pedagogische ondersteuningsdienst of CIK in vergelijking met de andere stappen die de opvanglocaties die zich actief profileren als inclusieve kinderopvang hebben ondernomen om inclusief werken te bevorderen.

Tabel 30 Inspanningen om meer inclusief te werken⁴⁷

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 281)
	Gezinsopvang IKT (n= 37)	Gezinsopvang niet IKT (n= 8)	Groepsopvang IKT (n= 122)	Groepsopvang niet IKT (n= 48)	Gezinsopvang (n= 6)	Groepsopvang (n= 60)	
Volgen van vormingen	51% (n= 19)	50% (n= 4)	61% (n= 75)	54% (n= 26)	83% (n= 5)	90% (n= 54)	65% (n= 183)
Dialogoog met het team	30% (n= 11)	38% (n= 3)	73% (n= 89)	54% (n= 26)	50% (n= 3)	87% (n= 52)	65% (n= 184)
Voorzien/aanpassen communicatie	70% (n= 26)	50% (n= 4)	60% (n= 73)	65% (n= 31)	50% (n= 3)	35% (n= 21)	56% (n= 158)
Voorzien/aanpassen wenprocedure	49% (n= 18)	38% (n= 3)	64% (n= 78)	50% (n= 24)	50% (n= 3)	48% (n= 29)	55% (n= 155)
Voorzien of aanpassen intake	54% (n= 20)	38% (n= 3)	53% (n= 65)	40% (n= 19)	17% (n= 1)	62% (n= 37)	52% (n= 145)
Samenwerken met organisaties/personen met specifieke kennis	16% (n= 6)	38% (n= 3)	46% (n= 56)	29% (n= 14)	0% (n= 0)	27% (n= 16)	34% (n= 95)
Samenwerken met de school/zorgteam	5% (n= 2)	13% (n= 1)	22% (n= 27)	15% (n= 7)	50% (n= 3)	65% (n= 39)	28% (n= 79)
Traject pedagogische onder- steuningsdienst of CIK	22% (n= 8)	0% (n= 0)	23% (n= 28)	15% (n= 7)	0% (n= 0)	32% (n= 19)	22% (n= 62)
Andere	11% (n= 4)	0% (n= 0)	12% (n= 15)	13% (n= 6)	0% (n= 0)	18% (n= 11)	13% (n= 36)

Er zijn 36 respondenten die nog een andere inspanning hebben opgegeven (13%). Er werd meermaals verwezen naar de hulp die ze hebben gekregen van interne pedagogische ondersteuners, de communicatie met de ouders en de samenwerking met allerlei diensten alsook aanpassingen in de manier van werken.

Intern pedagogisch ondersteuner

'pedagogisch coach van onze eigen organisatie', 'interne pedagogisch medewerker met focus op inclusie', 'intern ondersteuningstraject onder leiding van de interne pedagogisch medewerker', 'samenstelling van een sterk pedagogisch team met een diepgaande gedragen en regelmatig doorgesproken visie, ondersteuning van onze supervisor, samenwerking met ervaren diensten rond specifieke kinderen en thema's, zorg op maat (in alle gesprekken, procedures, ...)', 'een interne pedagogische coach', etc.

Communicatie en samenwerking met ouders/andere diensten

'diverse samenwerkingen met 'vroegbegeleidingsdiensten' en plaatselijke therapeuten', 'specifieke besprekingen met artsen, ouders, verpleegkundigen diensten zoals De Stap, de opvoedingswinkel, zorgco's via de scholen', 'goede relatie met de ouders', 'ouders betrekken bij uitleg naar het team toe', 'ouders naar een teamoverleg laten komen om te praten over de specifieke zorg die gewenst is bij hun kind', 'een goed contact onderhouden met thuisbegeleidingsdiensten en/of andere diensten die frequent contact hebben met het gezin zoals OCMW, familiehelp, verpleegkundigen van Kind en Gezin', 'contact en communicatie met de ouders is heel belangrijk', 'contacten met huisarts', 'gezocht naar partners zoals o.a. ergotherapie, momenteel een logopediste waarmee we willen samen kijken naar een meerwaarde voor onze beide werkingen', etc.

⁴⁷ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

Aanpassingen dagelijkse werking

'onze inschrijvingsfiche ('kindpaspoort') werd volledig aangepast met heel concrete vragen, zodat de ouders die een kind met een specifieke zorgbehoefte niet het gevoel krijgen dat ze de enige zijn die "extra info" moeten verschaffen over hun kind. de vragen zijn ook heel laagdrempelig op het intakeformulier', 'aanpassen van de leefgroep', 'plaatsen vrij houden, aparte wachtlijst, 'kinderbegeleiders in een actieve rol betrekken', 'wij hebben voornamelijk gezorgd dat er genoeg verzorgsters aanwezig waren en volgden de SMOG-opleiding. Bij ons ging het steeds om kindjes die al bij ons waren of in twee gevallen een kindje met syndroom van Down', etc.

8 Reden voor geen ervaring

Bij de 909 respondenten (50%) die aangaven nog geen kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen in de periode 2015 - (oktober) 2018 werd ook gepeild via vooraf gedefinieerde antwoordmogelijkheden naar de reden voor hun gebrek aan ervaring.

Van de 909 respondenten geeft bijna iedereen (90%, n= 820) aan dat ze nog nooit dergelijke vraag hebben gekregen. Dit geldt voor alle types en vormen van kinderopvang (zie Tabel 31).

Tabel 31 Reden niet opvangen van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte (n= 909)⁴⁸

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 909)
	Gezinsopvang IKT (n= 385)	Gezinsopvang niet IKT (n= 171)	Groepsopvang IKT (n= 163)	Groepsopvang niet IKT (n= 161)	Gezinsopvang (n= 15)	Groepsopvang (n= 14)	
Nooit de vraag gekregen	89% (n= 343)	90% (n= 154)	92% (n= 150)	91% (n= 147)	100% (n= 15)	79% (n= 11)	90% (n= 820)
Niet klaar voor de vraag	2% (n= 7)	4% (n= 6)	4% (n= 7)	1% (n= 2)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	2% (n= 22)
Ouders kozen niet voor onze opvang	3% (n= 11)	2% (n= 3)	3% (n= 5)	1% (n= 2)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	2% (n= 21)
Eerdere negatieve ervaringen	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 0)
geweigerd	1% (n= 4)	1% (n= 1)	1% (n= 1)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	7% (n= 1)	1% (n= 7)
Opvang afgeraden door andere diensten	0% (n= 0)	0% (n= 0)	1% (n= 1)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 2)
Andere	5% (n= 21)	5% (n= 8)	3% (n= 5)	8% (n= 13)	0% (n= 0)	14% (n= 2)	5% (n= 49)

Er is een zeer beperkt aantal respondenten die aangaven wel al een vraag tot opvang te hebben gekregen, maar waarvoor men zich niet klaar voelde (2%, n= 22) en/of de opvang geweigerd werd omwille van bepaalde redenen (1%, n= 7).

⁴⁸ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

De redenen waarom deze zeer beperkte groep respondenten (n= 29) niet op dergelijke vraag is ingegaan, zijn divers en vaak een samengaan van verschillende elementen:

- Met als belangrijkste reden het niet beschikken over de nodige kennis (50%, n= 14).
- Het beperkt zijn in capaciteit (36%, n= 10) alsook financiële draagkracht (29%, n= 8) spelen ook een rol.
- Slechts in mindere mate wordt er aangegeven nooit kinderen met een specifieke zorgbehoefte op te vangen (18%, n=5).

49 respondenten (5%) hebben nog andere antwoorden gegeven wat betreft de reden voor hun gebrek aan ervaring. Meerdere respondenten verduidelijkten dat ze nog maar net met een kinderopvang waren gestart. Andere antwoorden hadden betrekking op het overlijden van het kind, het volzet zijn van de kinderopvang, het niet kunnen beschikken over voldoende personeel of het vóór 2015 reeds hebben opgevangen van een kind met een specifieke zorgbehoefte. Hieronder enkele antwoorden:

Recent open

'we zijn sinds Januari 2018 nog maar gestart. Tot op heden kregen we de vraag nog niet, maar we staan er wel voor open', 'we zijn nog maar recent geopend, 'omdat ik nog maar sinds januari 2018 bezig ben', 'we zijn pas begonnen met onze opvang', 'nog maar net startende, we staan er voor open aangezien de verantwoordelijke een specifieke opleiding jeugd- en gehandicapte zorg heeft gevolgd', 'omdat ik nog maar 1 jaar onthaalmoeder ben', etc.

Overlijden van het kind of voor 2015 in de opvang

'we kregen een vraag, maar het kind is op vroege leeftijd overleden', 'we hebben een kindje gehad dat sondevoeding kreeg, maar dit was vóór 2015', 'voor 2015 heb ik 3 kindjes gehad, nadien heb ik geen vraag meer gekregen van LKO', etc.

Volzet, gebrek aan personeel of persoonlijke redenen

'volzet', 'gebrek aan voldoende (extra) kinderbegeleiders', 'volle bezetting en dan nog een zorgbehoefte. je kunt er niet genoeg tijd in steken omdat je er alleen voor staat', 'heb zelf een zoon met een beperking en kan voor het ogenblik die extra zorg even niet aan', etc.

8.1 Openstaan voor een toekomstige vraag met betrekking tot inclusieve opvang

De respondenten die aangaven nog geen kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen in de periode 2015 - (oktober) 2018 omwille van redenen die buiten hun wil om lagen (d.i. nog nooit de vraag hebben gekregen, ouders die uiteindelijk kiezen voor een andere opvang, de opvang die werd afgeraden door andere diensten; n= 843) kregen de vraag of ze in (in de toekomst) open zouden staan voor een opvangvraag voor een kind met een specifieke zorgbehoefte (zie vraag 15c in Bijlage 2).

Van de 843 respondenten staat de meerderheid (90%, n= 762) open om, indien de mogelijkheid zich aandient, een kind met een specifieke zorgbehoefte op te vangen. Dit geldt voor alle opvangtypes en -vormen (zie Tabel 32). Het is hierbij wel belangrijk om op te merken dat de zorgnood hierbij wel een belangrijke voorwaarde is. Binnen ieder type en vorm van kinderopvang wil telkens meer dan de helft van de respondenten wel een kind met een specifieke zorgbehoefte opvangen, maar is dit wel afhankelijk van de zorgnood (60%, n= 512).

80 respondenten (10%) geven aan niet open te staan voor een toekomstige vraag rond inclusieve opvang. Uit Tabel 31 kwam reeds naar voren dat 29 respondenten niet bereid waren om op een opvangvraag van een kind met een specifieke zorgbehoefte in te gaan. In totaal zijn er dus 109 respondenten of 6% van de totale steekproef (n= 1.824) die niet openstaan voor inclusieve opvang. Verder staan 512 respondenten (zie Tabel 32) voorwaardelijk (d.i. afhankelijk van de zorgnood van het kind) open voor een toekomstige inclusieve opvangvraag, wat overeenkomt met 28% van de totale steekproef (n= 1.824). Hierdoor komen we uit op een aandeel van 34% dat nog een nood heeft aan sensibilisering wat betreft het opvangen van kinderen met een specifieke zorgbehoefte.

Tabel 32 Het openstaan voor een toekomstige opvangvraag van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte (n= 843)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 843)
	Gezinsopvang IKT (n= 355)	Gezinsopvang niet IKT (n= 157)	Groepsopvang IKT (n= 156)	Groepsopvang niet IKT (n= 149)	Gezinsopvang (n= 15)	Groepsopvang (n= 11)	
Ja	35% (n= 123)	20% (n= 32)	34% (n= 53)	26% (n= 39)	13% (n= 2)	9% (n= 1)	30% (n= 250)
Ja, afhankelijk van de zorgnood	57% (n= 204)	61% (n= 96)	63% (n= 99)	66% (n= 98)	67% (n= 10)	55% (n= 6)	60% (n= 512)
Nee	8% (n= 28)	19% (n= 29)	3% (n= 4)	8% (n= 12)	20% (n= 3)	36% (n= 4)	10% (n= 80)

8.2 Voorwaarden om te kunnen ingaan op een inclusieve opvangvraag

Aan de respondenten die aangaven nog geen kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te hebben opgevangen in de periode 2015 - (oktober) 2018 werd ook de vraag gesteld wat ze nodig hebben om in de toekomst wel in te gaan op een inclusieve opvangvraag (zie vraag 15a in Bijlage 2).

Het wel kunnen ingaan op een opvangvraag m.b.t. een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte veronderstelt het samengaan van verschillende ondersteunende aspecten (zie Tabel 33). Er is niet één aspect dat duidelijk opvalt. Meer informatie over de specifieke zorgbehoeften van het kind (38%, n= 346), een betere financiële ondersteuning (37%, n= 334), een betere algemene omkadering (27%, n= 247) en meer personeel⁴⁹ (25%, n= 231) zijn voorwaarden die door de meeste opvangtypes en -vormen worden vernoemd. Binnen elk type en vorm van opvang is er ook een aandeel, variërend tussen 12% en 33%, dat vindt dat er niets extra nodig is (globaal percentage van 23%, n= 212).

⁴⁹ Vooral aangehaald door de groepsopvang (zowel baby's en peuters als buitenschools) dan door de gezinsopvang.

Tabel 33 Voorwaarden om wel te kunnen ingaan op een opvangvraag door diegenen die nog geen kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen (= 909)⁵⁰

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 909)
	Gezinsopvang IKT (n= 385)	Gezinsopvang niet IKT (n= 171)	Groepsopvang IKT (n= 163)	Groepsopvang niet IKT (n= 161)	Gezinsopvang (n= 15)	Groepsopvang (n= 14)	
Meer info specifieke zorgbehoeften	42% (n= 163)	32% (n= 54)	44% (n= 72)	29% (n= 46)	27% (n= 4)	50% (n= 7)	38% (n= 346)
Betere financiële ondersteuning	35% (n= 135)	27% (n= 47)	43% (n= 70)	45% (n= 72)	40% (n= 6)	29% (n= 4)	37% (n= 334)
Betere algemene omkadering	27% (n= 103)	15% (n= 26)	40% (n= 66)	29% (n= 47)	13% (n= 2)	21% (n= 3)	27% (n= 247)
Meer personeel	12% (n= 45)	15% (n= 25)	55% (n= 90)	39% (n= 62)	13% (n= 2)	50% (n= 7)	25% (231)
Niets extra nodig	24% (n= 91)	28% (n= 48)	12% (n= 20)	28% (n= 45)	33% (n= 5)	21% (n= 3)	23% (n= 212)
Meer tijd voor overlegmomenten	17% (n= 67)	11% (n= 19)	32% (n= 52)	15% (n= 24)	7% (n= 1)	7% (n= 1)	18% (n= 164)
Meer aandacht tijdens opleiding	14% (n= 52)	5% (n= 9)	12% (n= 19)	10% (n= 16)	7% (n= 1)	21% (n= 3)	11% (n= 100)
Andere	6% (n= 23)	11% (n= 18)	3% (n= 5)	3% (n= 5)	7% (n= 1)	7% (n= 1)	6% (n= 53)

53 respondenten (6%) hebben bijkomend een ander aspect voorgesteld dat zij nodig achten om kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte op te vangen. Er zijn een aantal respondenten die verwijzen naar de infrastructuur, de tijd die nodig is om in een goede opvang te voorzien, het aantal kinderen in de opvang en het type zorgbehoeften, etc. Hieronder een greep uit de antwoorden:

Infrastructuur

'eventuele aanpassingen in infrastructuur', 'ander indeling van ruimtes en gemakkelijker toegankelijk is voor kindjes met extra zorg', 'onmogelijk = structuur is niet aangepast', etc.

Type zorgbehoeften, tijd en aantal kinderen in de opvang

'dit hangt af van de specifieke zorgbehoefte van het kind', 'afhankelijk van de zorgbehoefte', 'hangt af van de zorgnoed', 'meer tijd', 'minder andere kindjes zodat er meer tijd is voor kindje met zorgbehoefte', 'minder aanwezige kindjes', 'afhankelijk van het aantal kinderen in de opvang', 'als je er alleen voor staat is dat bijna niet mogelijk', 'met 8 aanwezige kinderen, is dit echt niet haalbaar', etc.

Overleg met ouders

'veel overleg met ouders', 'een goed gesprek met de ouders, zodat ik open kan staan aan de behoefte van het kindje', 'heb dat vroeger al gedaan, een goede samenwerking met de ouders is echt wel noodzakelijk', 'moest dit bij ons van toepassing zijn, is het belangrijk om de juiste ondersteuning te geven en extra overlegmomenten in te voeren', etc.

Pensionering en niet willen opvangen van kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte

'wil de verantwoordelijkheid niet nemen', ouders worden doorgestuurd door onze verantwoordelijke, ik weet niets over wie er zich inschrijft voor de opvang', 'ik heb liever geen zulke kinderen', 'vraagt teveel aandacht ten opzichte

⁵⁰ De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

van de andere kindjes', 'ik doe geen opvang van zorgbehoefte kindjes', 'stop met kinderopvang in 2019', 'ik ben aan het uitbollen dus ik aanvaard geen nieuwe kindjes meer', 'ik ga binnenkort met pensioen', etc.

9 Vermoeden van ontwikkelingsproblemen

In de opvang voor baby's en peuters worden kinderen soms aangemeld met een specifieke zorgbehoefte die reeds voor of kort na de geboorte is vastgesteld. In de buitenschoolse opvang kan dit ook gebeuren wanneer er bijvoorbeeld wordt samengewerkt met het buitengewoon onderwijs. Dit is evenwel lang niet altijd het geval. Het komt geregeld voor dat de zorgbehoeften pas gaandeweg aan het licht komen. Dit kan ervoor zorgen dat niet iedere kinderopvang zich even bewust is van het inclusief werken binnen hun opvang. Daarom is er in dit onderzoek ook gepeild naar het opvangen van kinderen met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem. Zo werd er aan alle respondenten gevraagd of ze al kinderen hebben opgevangen waarvan ze een ontwikkelingsprobleem vermoedde (zie vraag 7 in Bijlage 2) los van hun ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte.

In totaal heeft 71% (n= 1.289) van de respondenten al een kind opgevangen waarvan men een ontwikkelingsprobleem vermoedde (zie Tabel 34). Dit aandeel is hoger dan de 50% dat ervaring heeft in het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte. Met andere woorden er is een vijfde bijgekomen indien men de vraag met betrekking tot inclusieve kinderopvang verruimd naar het al dan niet al eens zorgen hebben gemaakt over de ontwikkeling van een kind in de opvang.

Het aandeel dat aangeeft al eens een kind te hebben opgevangen met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem is het hoogst voor de buitenschoolse groepsopvang (89%, n= 155) en de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (84%, n= 427). Voor de gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs is dit aandeel het laagst, namelijk 48% (n= 101).

De verschillen tussen de opvangtypes en -vormen wat betreft hun ervaring in het opvangen van kinderen met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem stemmen overeen met de verschillen wat betreft hun ervaring in het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte.

Tabel 34 Kinderen opgevangen met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.824)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 1.824)
	Gezinsopvang IKT (n= 573)	Gezinsopvang niet IKT (n= 211)	Groepsopvang IKT (n= 510)	Groepsopvang niet IKT (n= 320)	Gezinsopvang (n= 36)	Groepsopvang (n= 174)	
Ja	63% (n= 362)	48% (n= 101)	84% (n= 427)	69% (n= 221)	64% (n= 23)	89% (n= 155)	71% (n= 1.289)
Nee	37% (n= 211)	52% (n= 110)	16% (n= 83)	31% (n= 99)	36% (n= 13)	11% (n= 19)	29% (n= 535)

9.1 Communicatie met ouders over het vermoeden van een ontwikkelingsprobleem

De meerderheid tot bijna iedereen van de respondenten die reeds een kind met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem hebben opgevangen (n= 1.289), ongeacht het type en vorm van de opvang, heeft hierover gecommuniceerd met de ouders (93%, n= 1.202), zie Tabel 35.

Tabel 35 Communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.289)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 1.289)
	Gezinsopvang IKT (n= 362)	Gezinsopvang niet IKT (n= 101)	Groepsopvang IKT (n= 427)	Groepsopvang niet IKT (n= 221)	Gezinsopvang (n= 23)	Groepsopvang (n= 155)	
Ja	91% (n= 330)	97% (n= 98)	95% (n= 405)	95% (n= 210)	96% (n= 22)	88% (n= 137)	93% (n= 1.202)
Nee	9% (n= 32)	3% (n= 3)	5% (n= 22)	5% (n= 11)	4% (n= 1)	12% (n= 18)	7% (n=87)

Een vermoeden dat de ontwikkeling anders verloopt dan men gewend is, roept niet enkel onzekerheid op over het gevoel zelf maar ook over de communicatie met ouders (zie ook verder). Zo kan het een gevoelig thema zijn en kan het tempo van de ouders verschillen. Begeleiders dienen een dialoog aan te gaan met de ouders waarin het bondgenootschap met de ouders versterkt wordt en de zorg en vragen die er zijn over het een kind gemeenschappelijk gemaakt worden⁵¹.

In de websurvey is er ook een vraag gesteld naar de moeilijkheidsgraad van de communicatie met ouders (zie vraag 7b in Bijlage 2). In het algemeen wordt de communicatie met ouders vooral als 'noch moeilijk, noch gemakkelijk' ingeschat (zie Tabel 36). Met andere woorden heel wat opvanglocaties vinden de communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem niet evident en maar weinigen bestempelen dit als (zeer) gemakkelijk (20%, n= 240).

Bij de gezinsopvang voor baby's en peuters is het aandeel respondenten die de communicatie als gemakkelijk dan wel moeilijk beschouwt (min of meer) in evenwicht. Binnen de resterende opvangtypes en -vormen is het aandeel die de communicatie als moeilijk ervaart hoger dan het aandeel die dit als gemakkelijk ervaart.

⁵¹ Vandenbroeck, M., Boudry, C., De Brabandere K. en Vens, N. (2007). *Handleiding Inclusie van kinderen met specifieke zorgbehoeften*. Gent: VBJK.

Tabel 36 Evaluatie van de communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.202)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 1.202)
	Gezinsopvang IKT (n= 330)	Gezinsopvang niet IKT (n= 98)	Groepsopvang IKT (n= 405)	Groepsopvang niet IKT (n= 210)	Gezinsopvang (n= 22)	Groepsopvang (n= 137)	
Zeer moeilijk	8% (n= 25)	6% (n= 6)	7% (n= 29)	11% (n= 24)	5% (n= 1)	4% (n= 5)	7% (n= 90)
Moeilijk	28% (n= 92)	26% (n= 25)	31% (n= 126)	23% (n= 49)	27% (n= 6)	39% (n= 53)	29% (n= 351)
Noch moeilijk, noch gemakkelijk	38% (n= 125)	36% (n= 35)	47% (n= 190)	47% (n= 98)	50% (n= 11)	45% (n= 62)	43% (n= 521)
Gemakkelijk	23% (n= 77)	26% (n= 26)	13% (n= 53)	13% (n= 27)	18% (n= 4)	12% (n= 17)	17% (n= 204)
Zeer gemakkelijk	3% (n= 11)	6% (n= 6)	2% (n= 7)	6% (n= 12)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	3% (n= 36)

Van de 1.202 respondenten die met de ouders hebben gecommuniceerd over hun vermoeden van een ontwikkelingsprobleem, hebben in totaal 466 personen hierbij hulp gezocht (39%), zie Tabel 37. Diegenen die het frequentst hulp zoeken zijn de gezinsopvang voor baby's en peuters met IKT (52%, n= 171).

Tabel 37 Hulp gezocht bij communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 1.202)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 1.202)
	Gezinsopvang IKT (n= 330)	Gezinsopvang niet IKT (n= 98)	Groepsopvang IKT (n= 405)	Groepsopvang niet IKT (n= 210)	Gezinsopvang (n= 22)	Groepsopvang (n= 137)	
Ja	52% (n= 171)	35% (n= 34)	36% (n= 144)	30% (n= 64)	45% (n= 10)	31% (n= 43)	39% (n= 466)
Nee	48% (n= 159)	65% (n= 64)	64% (n= 261)	70% (n= 146)	55% (n= 12)	69% (n=94)	61% (n= 736)

De respondenten die hulp hebben gezocht inzake de communicatie met de ouders in geval van opvang van een kind met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 466), hebben allemaal een beroep gedaan op meerdere ondersteuners (zie Tabel 38). Op de eerste plaats wordt er intern naar een klankbord gezorgd door beroep te doen op de verantwoordelijke of pedagogisch ondersteuner binnen de eigen organisatie (60%, n= 280). Op de tweede en derde plaats komen een persoon/organisatie met medische of gespecialiseerde kennis (19%, n= 87) en een extern pedagogische ondersteuner (18%, n= 83). In veel mindere mate wordt er beroep gedaan op Kind en Gezin (11%, n= 52), een CIK (8%, n= 37) en de school (of hun ondersteuningsteam) van het kind (8%, n= 36).

Tussen de opvangtypes en -vormen zijn er ook een aantal verschillen. Binnen de opvang voor baby's en peuters wordt er vaker een beroep gedaan op een persoon/organisatie met medische of gespecialiseerde kennis, een extern pedagogische ondersteuner en Kind & Gezin dan binnen de buitenschoolse opvang. Terwijl de buitenschoolse opvang logischerwijs veel vaker een beroep doet op de school van het kind, deze ondersteuner wordt zelfs door 40% tot 60% van de respondenten uit de buitenschoolse opvang aangehaald. Een CIK wordt voornamelijk door de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT

en de buitenschoolse groepsopvang aangehaald als ondersteuner voor de communicatie met de ouders in geval van opvang van een kind met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem.

Tabel 38 Type ondersteuner(s)⁵² waarvan men hulp inroept met het oog op de communicatie met de ouders over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem (n= 466)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 466)
	Gezinsopvang IKT (n= 171)	Gezinsopvang niet IKT (n= 34)	Groepsopvang IKT (n= 144)	Groepsopvang niet IKT (n= 64)	Gezinsopvang (n= 10)	Groepsopvang (n= 43)	
Verantwoordelijke of intern pedagogische ondersteuner	81% (n= 138)	0% (n= 0)	62% (n= 89)	34% (n= 22)	60% (n= 6)	58% (n= 25)	60% (n= 280)
Persoon/organisatie medisch/speciale kennis	13% (n= 23)	29% (n= 10)	24% (n= 35)	23% (n= 15)	0% (n= 0)	9% (n= 4)	19% (n= 87)
Extern pedagogische ondersteuner	4% (n= 7)	29% (n= 10)	20% (n= 29)	45% (n= 29)	10% (n= 1)	16% (n= 7)	18% (n= 83)
Kind en Gezin	8% (n= 14)	15% (n= 5)	15% (n= 22)	16% (n= 10)	0% (n= 0)	2% (n= 1)	11% (n= 52)
CIK	1% (n= 2)	0% (n= 0)	15% (n= 22)	9% (n= 6)	0% (n= 0)	16% (n= 7)	8% (n= 37)
School (hun ondersteunend team) van het kind	1% (n= 2)	3% (n= 1)	2% (n= 3)	0% (n= 0)	40% (n= 4)	60% (n= 26)	8% (n= 36)
Andere	8% (n= 14)	21% (n= 7)	15% (n= 21)	13% (n= 8)	30% (n= 3)	9% (n= 4)	12% (n= 57)

Een aantal respondenten (12%, n= 57) hebben nog andere ondersteuningsbronnen verduidelijkt. Vormingen en de hulp van een arts worden regelmatig opgenoemd. Enkele illustraties:

'vormingen', 'tips van andere ouders of kiné', 'kinderziekenhuis', 'huisarts', 'pediater', 'revalidatiecentrum', 'psycholoog', 'CLB', 'collega's', 'boeken', 'internet', etc.

Een kleine minderheid van alle respondenten die reeds een kind hebben opgevangen waarvan men een ontwikkelingsprobleem vermoedde, heeft (nog) niet gecommuniceerd met de ouders over het vermoeden van het ontwikkelingsprobleem van hun kind (7%, n= 87). De respondenten konden hier ook spontaan (d.i. open antwoordruimte zonder vooraf gedefinieerde antwoordmogelijkheden) de redenen voor opgeven.

De redenen voor het niet communiceren met de ouders over het vermoeden van het ontwikkelingsprobleem van hun kind zijn hoofdzakelijk terug te brengen tot de moeilijke communicatie met de ouders, maar ook de onzekerheid die er (nog) is over het vermoeden van een specifieke zorgbehoefte of ontwikkelingsprobleem speelt mee. Er zijn ook respondenten die de communicatie over de bezorgdheden overlaten aan een andere partner, veelal de school van het kind (dit door respondenten uit de buitenschoolse opvang). Hieronder zijn enkele reacties terug te vinden:

⁵² De respondenten konden meerdere antwoorden aanduiden.

Onzekerheid m.b.t. een vermoeden van een specifieke zorgbehoefte

'bij gebrek aan uitgebreide kennis en omdat we niet geneigd zijn om kinderen al vlug een stempel te geven, zoals kinderbegeleiders vaak willen doen', 'bang voor als er geen probleem is en ik het wel vermoedde', 'omdat we het niet zeker zijn', 'geen zekerheid en ouders staan hier niet voor open, ze wimpelen de communicatie en de feedback die wij geven af', 'omdat ik niet zeker ben dat er effectief een ontwikkelingsprobleem is. Een ouder staat ook meestal niet te wachten op deze melding vanuit de begeleiders van een kinderopvang. Wij worden meestal niet professioneel bevonden om zulke zaken te melden', 'is maar een vermoeden. Kindje gaat nog niet naar school. Willen de ouders niet nodeloos ongerust maken en mama weet dat hij wat trager is dan de andere kindjes. Wel al terloops over gesproken dat sommige dingen wat moeilijker gaan', etc.

Gevoeligheden/moeilijkheden in de communicatie met ouders

'dit ligt zeer gevoelig bij de ouders in het verleden al eens geprobeerd maar liep verkeerd af de ouders gingen weg om dat ze daar nog niet klaar voor waren voor de boodschap', 'als er een vermoeden is maar geen zekerheid is het altijd gevoelig om de ouders in te lichten. Ze onnodig bezorgd maken willen we niet', 'niet met ouders direct omdat het kind maar enkele dagen kwam in één vakantie. het was ook mogelijk dat de ouders het wel wisten maar nog niet over wilden communiceren met ons zolang ze ons nog niet goed kennen', 'dat ligt soms moeilijk, is ook afhankelijk van de ouders', 'heb wel gepolst in gesprekken maar merk dat het moeilijk ligt en dat ouders er niet open voor staan', 'dit wordt niet besproken met de ouders bij een vermoeden', 'ouders hadden geen luisterend oor', 'omdat dit heel moeilijk ligt om daar over te praten', 'vrees dat de ouders dit probleem niet inzien', 'momenteel hebben we het vermoeden van een kind maar hebben we al enkel malen een visje geworpen naar de ouders toe. Zij zien momenteel nog geen probleem en we vinden het onze taak om dit wel duidelijk te maken dus hebben we als verantwoordelijken samengezeten en zullen binnenkort een gesprek plannen. Anderzijds hebben we het idee dat het zeer moeilijk is omdat de ouders niets door hebben', 'mama gaf bij de intake zelf aan dat ze vanuit andere voorzieningen vragen kreeg maar dat er volgens haar geen sprake was van een beperking of een probleem. Er werd verder geen poging ondernomen om dit te herkaderen', 'zo'n een probleem ligt zeer gevoelig bij de ouders, dikwijls wimpelen ze conversaties over dat bepaald onderwerp af. Ofwel geven ze een reden op om werkelijkheid te omzeilen', 'doordat de ouders dit niet van ons zouden aanvaarden', etc.

Communicatie via een andere partner

'kinderen zitten vaak in de kleuterklas en ouders zien zelf geen probleem, uiten geen bezorgdheden. Dus we wachten op school om de eerste signalen te vertellen', 'intern werd dit wel besproken, en hebben we aanpassingen doorgevoerd in onze werking. Begeleiding vindt het erg moeilijk om met ouders de communiceren over het vermoeden van een ontwikkelingsprobleem. Zij gaan meestal eerst ten rade bij de school/leerkracht. Als zij ook reeds een vermoeden hebben, gebeurt de communicatie via die weg. Begeleiding gaan deze gesprekken liever uit de weg', 'onze vermoedens worden meestal gedeeld met de school. Het is dan de afspraak dat de school dit via de zorgcoördinator verder op zich neemt', 'de zorg coördinator van de school waaraan we verbonden zijn, neemt deze taak op zich', 'omdat de school dit eerst moet opvangen', etc.

10 Inclusieve kinderopvang als meerwaarde?

Aan alle respondenten (n= 1.824), zowel met als zonder ervaring in het opvangen van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte sinds 2015, werd ook de volgende vraag gesteld 'Vind je het concept inclusieve kinderopvang in het algemeen een meerwaarde in het opvanglandschap?' (zie vraag 16 in Bijlage 2).

71% (n= 1.298) van de respondenten staat eerder positief tot zelfs zeer positief ten aanzien van het concept van inclusieve kinderopvang (zie Tabel 39). Dit aandeel is het hoogst binnen de buitenschoolse groepsopvang (80%, n= 139) en de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (79%, n= 399) en het laagst binnen de gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs (57%, n= 119).

Indien men rekening houdt met het al dan niet ervaring hebben met inclusieve opvang sinds 2015 (d.i. 'ja' op vraag 3 'Heb je recent een kind of kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte opgevangen ten vroegste sinds 2015) zien we dat het aandeel dat (eerder) positief staat ten aanzien van het concept van inclusieve opvang groter is voor de groep met ervaring dan voor de groep zonder ervaring, namelijk 81% versus 61%.

Tabel 39 Het concept inclusieve kinderopvang als meerwaarde (n= 1.824)⁵³

	Baby's en peuters				Buitenschools		Met ervaring inclusieve opvang (n= 915)	Zonder ervaring inclusieve opvang (n= 909)	Totaal (n= 1.824)
	Gezinsopvang IKT (n= 573)	Gezinsopvang niet IKT (n= 211)	Groepsopvang IKT (n= 510)	Groepsopvang niet IKT (n= 320)	Gezinsopvang (n= 36)	Groepsopvang (n= 174)			
Zeker niet	2% (n= 10)	4% (n= 9)	1% (n= 2)	2% (n= 6)	0% (n= 0)	1% (n= 2)	1% (n= 8)	2% (n= 21)	2% (n= 29)
Eerder niet	3% (n= 18)	4% (n= 9)	2% (n= 10)	6% (n= 18)	6% (n= 2)	4% (n= 7)	2% (n= 21)	5% (n= 43)	4% (n= 64)
Noch, noch	27% (n= 155)	35% (n= 74)	19% (n= 99)	21% (n= 69)	28% (n= 10)	15% (n= 26)	16% (n= 145)	32% (n= 288)	24% (n= 433)
Eerder wel	31% (n= 176)	34% (n= 72)	30% (n= 151)	33% (n= 107)	30% (n= 11)	39% (n= 68)	31% (n= 282)	33% (n= 303)	32% (n= 585)
Zeker wel	37% (n= 214)	23% (n= 47)	49% (n= 248)	38% (n= 120)	36% (n= 13)	41% (n= 71)	50% (n= 459)	28% (n= 254)	39% (n= 713)

De overtuiging van de meerwaarde van inclusieve kinderopvang is veelal terug te leiden tot het gegeven dat de respondenten het belangrijk vinden dat iedereen op een respectvolle manier met elkaar leert omgaan (afgeleid uit de antwoorden op de open vraag 16a 'Waar zit voor jou deze meerwaarde'). Het wordt door velen als leerrijk beschouwd voor zowel de kinderen, ouders als de kinderbegeleiders zelf. Ze geloven in de positieve impact ervan en de mogelijkheden dat het biedt om met de diversiteit in de samenleving beter te leren omgaan. Sommigen formuleren ook een aantal randvoorwaarden. Een aantal voorbeelden:

Leerrijk voor kinderen, leren zorg dragen voor elkaar en omgaan met diversiteit

'kinderen leren omgaan met diversiteit, vinden dit normaal en leren omgaan met verschillen', 'dit is tweevoudig - zorgenkindje moet de stimulatie krijgen om in een "normale" omgeving op te groeien. Andere kindjes leren van het zorgenkindje dat niet iedereen hetzelfde is', 'leren van en door elkaar', 'leren omgaan met verschillen', 'kinderen leren

⁵³ De verdeling van de antwoorden per opvangtype volgens het al dan niet hebben van ervaring met kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte staan in Bijlage 7.

dat iedereen anders is en dat alle kinderen mee tellen in de maatschappij', 'als het goed is voor de zwakste, is het beter voor iedereen, kinderen leren omgaan met verschillen, zorg voor elkaar wordt vanzelfsprekend', 'voor sommige kinderen zal een aparte en gespecialiseerde opvang zeker een meerwaarde zijn, maar heel wat kinderen hebben nog geen diagnose of hebben een diagnose waarmee zij wel in een opvang bij andere kinderen terecht kunnen. Ook voor de andere kinderen is het een meerwaarde om met allerlei andere kinderen in contact te komen', etc.

Positieve impact op ontwikkeling en herstel

'zeer vaak krijgen we feedback van ziekenhuizen dat kinderen veel sneller en beter revalideren'

Verrijkend voor kinderbegeleiders en ouders

'zoals eerder vermeld, is dit verrijkend zowel voor de andere kinderen in de opvang. Ze leren van elkaar en leren ook zorg dragen voor elkaar. Het team is vooral heel anders gaan kijken binnen de organisatie en is veel flexibeler geworden. Natuurlijk moeten we heel goed waken over de draagkracht van alle partijen en moeten we soms ook beslissingen nemen waarbij we één of andere partij dan "teleurstellen"', 'zeer zeker bij de ouders: dat zij mogen ervaren dat hun kind NIET zo verschillend is van de anderen en thuishoort bij al de andere kinderen. Voor de medewerkers om hun blik open te houden voor iedereen in onze samenleving', 'een team leert hierdoor - vooral het samen zoeken naar een best mogelijke aanpak en dit uitproberen brengt een team vooruit', 'andere kinderen leren al van kleins af aan hoe ze hiermee moeten omgaan. Niet iedereen is hetzelfde komt dan dagelijks aan bod... soms kan het wel vermoeiend zijn, maar vond dit zeker een meerwaarde voor ons team en de groep. Ook voor het kind dat extra noden had is alles goed gegaan', 'zolang het voor alle partijen haalbaar is, is dit volgens mij een meerwaarde voor het kind met een specifieke zorgbehoefte zelf in een gewone opvang te kunnen worden opgevangen', 'het prikkelt het team. Er is een extra uitdaging naar communicatie met ouders. Andere ouders leren ook andere situaties kennen. Kindjes leren van jongs af aan dat kinderen met specifieke zorgbehoeftes hetzelfde zijn als hen', etc.

Randvoorwaarden

'weerspiegeling van de maatschappij. Het blijft wel belangrijk dat het concept "buitenschoolse opvang" tegemoet komt aan de zorgnood. Draagkracht kind, andere kinderen, opvang en begeleiding mag niet overschreden worden', 'voor de kindjes zelf zou dit beter zijn. Het is alleen de vraag of het praktisch haalbaar is met het aantal begeleidsters en de kosten die hier aan verbonden zijn', 'er zit een grote meerwaarde in zowel voor gewone ontwikkeling of met beperkingen, ze leren van elkaar, dit echter wel als dit haalbaar is in de opvang', 'als er genoeg tijd is om extra kwalitatieve tijd in te steken dewelke voor een positieve meerwaarde zorgt voor het kindje en voor de ganse groep', 'kinderen leren dat er een verscheidenheid is in mensen en leren problematieken kennen en ermee omgaan. De kinderen met problematiek kunnen in de mate van het mogelijke deelnemen aan een gewone opvang. Voor sommige problematieken is dit wel niet haalbaar', etc.

Een aantal respondenten (6%, n= 93) die van mening zijn dat inclusieve kinderopvang (zeker/eerder) geen meerwaarde vormt, hebben ook verduidelijkt aan de hand van een open vraag waarom ze deze mening zijn toegedaan. Meerdere personen verwijzen naar de specifieke aandacht, tijdsinvestering en kennis die nodig is om kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte kwaliteitsvol te kunnen opvangen. Er zijn ook een aantal personen die aangeven dat de opvang van een kind met specifieke noden niet evident is wanneer hiervoor niet voldoende (geschoold) personeel beschikbaar is en/als men maar alleen een kinderopvang openhoudt. Een paar mensen vragen zich ook af wat de meerwaarde ervan is voor het kind met de specifieke noden zelf en/of hebben bedenkingen bij de impact hiervan op de andere kinderen in de opvang. Hoewel men aangaf minder positief te staan ten aanzien van inclusief werken in de kinderopvang, betekent dit niet noodzakelijk dat niet iedereen gelooft in het idee, maar eerder dat het mede afhankelijk is van een aantal randvoorwaarden (bv. type zorgbehoefte). Niettegenstaande zijn er een aantal respondenten (zie laatste citaten) die vinden dat kinderen met specifieke zorgbehoeften thuishoren in gespecialiseerde settings. Een aantal antwoorden ter illustratie:

Tijdsinvestering, personeelsbezetting en impact op de andere kinderen en kwaliteit van de geboden opvang

'te veel invloed op de algemene werking en kwaliteit in de opvang', 'het is moeilijker om overeenkomende activiteiten met leeftijdgenoten te voorzien', 'omdat dit vaak de rest van de groep remt/beperkt', 'als onthaalouder sta je er alleen voor en hebt de handen vol met de kindjes die er zijn en hun behoeften. Eén kindje met een vermoeden van weegt al zwaar door in de gezinsopvang', 'wij zijn een kinderopvang met maar 1 leefgroep (dus baby's, kruipers en peuters samen), het zou moeilijk zijn om daar nog eens één of meerdere kinderen met specifieke zorgen erbij te nemen. Hiervoor zou ik meer personeel moeten aannemen', 'kwestie van tijdsgebrek, ook de andere kinderen hebben voldoende nood aan je tijd', 'te weinig kinderbegeleiders - de werking met de andere kinderen zal verminderen van kwaliteit', 'het is als opvang bijna onmogelijk om extra zorg te geven met te weinig personeel', 'vragen teveel aandacht ten koste van de andere kinderen als je alleen werkt', 'als je alleen staat wil je voor al de kindjes even veel aandacht geven en ik denk dat dit niet lukt als je een kind hebt met specifieke zorgbehoefte', 'omdat ze meer aandacht vragen', 'moeilijk om dan aan alle kinderen evenveel aandacht te schenken', 'meer druk op andere kinderen', etc.

Randvoorwaarden – (gespecialiseerd) personeel, grootte van de opvang, type handicap en zorgnoden

'mits genoeg personeel kan het wel een meerwaarde zijn - hangt ook van de extra zorgbehoefte af van het kind', 'indien de handicap niet te zwaar is (of tijdelijk) kan het kind wel goed opgevangen worden in de kribbe tussen de andere kinderen', 'ik denk dat een gespecialiseerde opvang kwalitatievere opvang kan bieden. Ik vind het wel positief om opvang te creëren samen met kindjes met specifieke zorgbehoefte maar in veel kleinere groepjes', 'als gezinsopvang sta je er meestal alleen voor, en omdat er een tekort is aan opvang, moeten we veel kindjes toelaten. Het hangt natuurlijk af van het probleem van het kind, maar het vraagt dikwijls toch een individuele begeleiding, liefst in een klein groepje', 'deze vraag is te afhankelijk van de soort zorgbehoefte. bv. spel van kinderen kan zeer chaotisch en lawaaiig zijn. Kan dit een meerwaarde zijn voor een kind dat zwaar autistisch is? Als het zorgbehoevende kind hierbij geen negatief gevoel ervaart kan het een meerwaarde zijn', 'kinderen die leiden aan een allergie of visuele beperking of zelfs een lichte lichamelijke beperking kunnen perfect opgevangen worden in een normale groepsopvang', 'bij baby's en peuters is het nog doenbaar, maar als opvoedster lijkt me het toch beter dat kinderen aangepaste tijd en aandacht krijgen om zichzelf optimaal te kunnen ontplooien. Helaas ontbreekt het hier aan binnen de huidige mogelijkheden zowel binnen scholen als kinderopvang. Er zijn nu eenmaal aanpassingen nodig. Daar is ook extra materiaal en personeel voor nodig. Hoe erg we ook allemaal ons best doen, erkenning lijkt me beter dan absoluut willen bewijzen dat je kind wel kan meedraaien met andere kinderen. Daar help je het kind in kwestie helemaal niet mee', 'een kindje die specifieke zorgbehoefte nodig heeft, kan bij ons niet bij andere 13 kindjes zonder specifieke zorgbehoefte, zichzelf zijn, niet openbloeien, niet de nodige aandacht krijgen die ze verdienen. Ook voelen deze kindjes zich hier niet op zijn plaats, ze voelen zich het buitenbeentje. Wij zijn van mening dat deze kindjes beter opgevangen worden in kinderdagverblijven waar specifieke zorgbehoefte mogelijk is, waar er mensen zijn die deze zorg kunnen geven en extra aandacht kunnen geven die ze verdienen. Pas dan zullen deze kindjes zich goed in hun vel voelen en beginnen open bloeien en ontwikkelen', 'omdat ik vind dat deze kinderen specifiekere zorg nodig hebben die een gewone kinderverzorgster niet kan bieden en dan is het voor zulke kinderen beter opgevangen worden in een speciale kinderopvang waar ze wel de nodige zorg krijgen die ze verdienen', 'soms moeilijk om aan de specifieke noden te voldoen of voldoende kennis erover te hebben, soms beter bij mensen die hier specifiek voor hebben geleerd of werken?', 'in theorie is dit prachtig maar in praktijk is dit moeilijk wegens te weinig gespecialiseerd personeel. Bij sommige kinderen heb je echt wel een extra persoon nodig en die is er niet', 'kinderen met een mentale beperking, zoals het down syndroom, autismspectrumstoornis of ... horen niet thuis in een normale kinderopvang. In 90% van de locaties waar opvang georganiseerd wordt, zijn de onthaalouders niet in staat om met deze groep kinderen om te gaan door het feit zij geen opleiding hebben voltooid in een medische of zorgrichting', 'zielig voor de kindjes met specifieke zorg! Ze kunnen niet mee, het gaat allemaal te snel, ze worden de hele tijd geconfronteerd met hun beperking. Wat doet dat met het zelfbeeld van een kind???!', etc.

11 Samenvatting

Van de 1.824 respondenten (89% opvang voor baby's en peuters en 11% buitenschoolse opvang) heeft 50% (n= 915) aangegeven **ervaring** te hebben met het opvangen van één of meerdere kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de periode 2015 – (oktober) 2018. Er zijn wel verschillen tussen de opvangtypes -en vormen. Bijna alle respondenten (92%) uit de buitenschoolse groepsopvang geven aan dat ze een kind of meerdere kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen in de voorbije drie jaar. De middenpositie wordt ingenomen door de groepsopvang voor baby's en peuters (tussen 50% (niet IKT) en 68% (IKT)) en de buitenschoolse gezinsopvang (58%). De minste ervaring wordt gerapporteerd door de gezinsopvang voor baby's en peuters (tussen 19% (niet IKT) en 33% (IKT)). De opvanglocaties schatten hun ervaring met inclusieve opvang zelf eerder als matig in.

Binnen de opvang voor baby's en peuters zijn een ontwikkelingsvertraging (72%), een lichamelijke aandoening (48%) en ASS (44%) de **meest voorkomende zorgbehoeften**, terwijl binnen de buitenschoolse opvang het vooral gaat om ASS (90%), een aandachts-/gedragsstoornis (86%) en een ontwikkelingsvertraging (83%).

Slechts 19% (n= 178) vraagt altijd een **subsidie** aan voor individuele inclusieve opvang en 25% (n= 225) vraagt deze subsidie aan afhankelijk van kind tot kind. Ongeveer de helft (n= 444) doet nooit een subsidieaanvraag voor individuele inclusieve opvang, hierbij gaat het voornamelijk om opvang voor baby's en peuters (zowel groeps- als gezinsopvang) met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs. De redenen die het meeste worden aangehaald voor het niet (altijd) aanvragen van een subsidie voor een individuele inclusieve opvang zijn: het moeilijk spreken hierover met de ouders, nog geen vastgestelde specifieke zorgbehoefte en het vermoeden geen subsidie voor deze aandoening of zorgbehoefte te kunnen krijgen. Door de opvanglocaties die altijd of soms een subsidievraag voor individuele inclusieve opvang hebben gedaan, heeft 6% (n= 26) bijkomend een subsidie voor een structurele inclusieve opvang ontvangen en 4% (n= 16) een subsidie voor een CIK.

Elke opvanglocatie met ervaring in het opvangen van minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar (n= 915) heeft aangegeven **extra inspanningen** te leveren om de inclusieve opvang te doen slagen. De meeste inspanningen die af en toe tot vaak worden ondernomen hebben betrekking op het verhogen van de kennis en het uitwisselen van ervaringen/informatie. Meer specifiek wordt door bijna iedereen af en toe tot vaak gewerkt aan de pedagogische kwaliteit van de opvang voor alle kinderen (97%), extra tijd geïnvesteerd in goede communicatie met de ouders (94%) en extra overlegmomenten ingepland met de ouders (90%).

Door ongeveer 80% wordt er af en toe tot vaak advies ingewonnen over inclusieve opvang en hoe om te gaan met diversiteit. Binnen de buitenschoolse groepsopvang wordt er echter nog vaker inspanningen geleverd die te maken hebben met kennisverhoging rond inclusieve opvang, het opzoeken van ervaringen en tips rond inclusief werken en het uitwisselen van kennis hierover (intervisie) met andere opvanglocaties. Ook ongeveer 80% last af en toe tot vaak extra interne overlegmomenten in met het team. Dit aandeel is lager in de gezinsopvang (zowel voor baby's en peuters als buitenschools). Door ongeveer 70% wordt er ook af en toe tot vaak gespecialiseerd advies (bv. kiné, thuisbegeleiding, verpleegkundige) ingewonnen. Binnen de groepsopvang voor baby's en peuters wordt er echter nog vaker inspanningen geleverd die te maken hebben met gespecialiseerd advies inwinnen, gespecialiseerde hulp inschakelen in de opvang en extra overlegmomenten inplannen met het netwerk van het kind.

In vergelijking met bovenvermelde extra inspanningen, wordt er in mindere mate materiële inspanningen geleverd (bv. herinrichting van locatie, aankoop ander of specifiek (spel)materiaal) en extra personeel (bv. personeelslid, vrijwilliger, gespecialiseerde hulpverlener) ingezet om de inclusieve opvang te doen slagen. Niettegenstaande vergen de bovenvermelde extra inspanningen veel tijd en inzet van het aanwezige personeel.

Indien men beroep doet op **gespecialiseerde hulp of op het netwerk van het kind**, vormen de ouders de belangrijkste bron van hulp (85% doet af en toe tot vaak hierop beroep). Een paramedicus of verpleegkundige (60%) komt op de tweede plaats en wordt meer geraadpleegd door de opvang voor baby's en peuters dan door de buitenschoolse opvang. Ongeveer één op de vier opvanglocaties doet af en toe tot vaak beroep op een VAPH-voorziening (voornamelijk de groepsopvang), een arts en de school. Logischerwijs vormt de school (en hun ondersteuningsteam) een belangrijkere bron van hulp voor de buitenschoolse opvang dan voor de opvang voor baby's en peuters.

De **inhoud van de ondersteuning** die hierbij geboden wordt bestaat voornamelijk uit concrete tips op maat van het kind en de opvang (85%). Binnen de opvang voor baby's en peuters bestaat de ondersteuning ook vaak uit tips rond ontwikkelingsstimulatie en therapie of uit ontwikkelingsstimulatie door gespecialiseerde ondersteuners. Binnen de buitenschoolse groepsopvang is de ondersteuning vaak gerelateerd aan de aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte of bestaat deze uit een vorming rond bepaalde specifieke zorgbehoeften. Ongeveer 75% van de opvanglocaties die beroep deed op een organisatie of persoon voor gespecialiseerde hulp kon aan de slag met de geboden hulp.

Indien men inspanningen levert inzake **kennisverhoging** rond inclusieve opvang en de pedagogische kwaliteit voor alle kinderen, doet men af en toe tot vaak beroep op verschillende ondersteuners:

- Op de eerste plaats komt de pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie (55%).
- Op de tweede plaats andere opvanglocaties (34%), die vaker door de buitenschoolse groepsopvang worden gecontacteerd (52%).
- In mindere mate wordt er beroep gedaan op een Pedagogische en Taal ondersteunende (PTO) dienst (23%), een koepelorganisatie (17%) en een CIK (13%). Een CIK en een koepelorganisatie worden het meest aangewend door de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT en de buitenschoolse groepsopvang. Een PTO wordt meer geraadpleegd door de opvang voor baby's en peuters dan door de buitenschoolse opvang.

De **inhoud van de kennisverhoging** heeft vooral te maken met het uitwerken van een aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte (67%) en het realiseren van kwalitatieve opvang voor alle kinderen (41%). De buitenschoolse groepsopvang volgt meer éénmalige vormingen en een vormingstraject rond inclusieve opvang en diversiteit en wisselt meer ervaringen uit rond inclusieve opvang (een intervisie/klankbord). Ongeveer 85% van de opvanglocaties die beroep deden op een organisatie of persoon voor kennisverhoging konden aan de slag met de geboden hulp.

Voor **ervaringen en tips rond inclusieve opvang** wordt er opnieuw beroep gedaan op verschillende ondersteuners:

- Op de eerste plaats staat opnieuw de ouders van het kind met specifieke zorgen (86%).
- Op de tweede plaats staat een (intern of extern) pedagogische ondersteuner (53%), die nog vaker door de buitenschoolse groepsopvang wordt gecontacteerd (67%).

- Door ongeveer 40% van de opvanglocaties wordt er ook beroep gedaan op gespecialiseerde ondersteuners of hulpverleners en het internet. Niet alleen voor gespecialiseerde hulp maar ook voor ervaringen en tips rond inclusieve opvang wordt er door de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT het meeste beroep doet op gespecialiseerde ondersteuners of hulpverleners (46%).
- 31% doet beroep op andere opvanglocaties met ervaring rond inclusieve opvang, die nog vaker door de buitenschoolse groepsopvang worden gecontacteerd (52%).
- 16% doet beroep op een CIK (opnieuw voornamelijk door groepsopvang voor baby's en peuters met IKT en buitenschoolse groepsopvang) en 15% op andere ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte.

85% (n= 793) van de respondenten die de voorbije drie jaar minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, bestempelt deze ervaring als **positief**. De belangrijkste succesfactoren zijn een goede relatie met de ouders, een verrijking van deze ervaring voor de opvang en de drive en motivatie van het team om de opvang te doen slagen.

De respondenten die de voorbije drie jaar minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen konden ook aangeven **welke uitdagingen** voortkomen uit het inclusief werken. Zo komt er naar voren dat 70% (eerder) akkoord gaat dat inclusief werken een hoge personeelsinzet vraagt. Dit aandeel is het hoogst binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (78%) en de buitenschoolse groepsopvang (90%). Ongeveer 60% gaat (eerder) akkoord dat ze moeilijkheden ervaren gerelateerd aan de zorgbehoeften en dit aandeel is hoger in de buitenschoolse groepsopvang (81%). 40% gaat (eerder) akkoord dat ze zich onzeker voelen omtrent de kwaliteit van de opvang (d.i. handelingen/aanpak die nodig zijn/is) en omtrent de verantwoordelijkheid. Deze onzekerheden komen meer naar voren in de buitenschoolse groepsopvang. 36% gaat (eerder) akkoord dat ze moeilijkheden ervaren gerelateerd aan de houding van/band met de ouders en dit aandeel is opnieuw hoger in de buitenschoolse groepsopvang (44%). Ongeveer 20% geeft aan (eerder) akkoord te gaan dat ze bezorgdheden merken bij andere ouders met een kind in de opvang zonder specifieke zorgbehoefte. Dit aandeel ligt ook opnieuw hoger in de buitenschoolse groepsopvang (39%).

22% (n= 201) van de respondenten die de voorbije drie jaar minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, heeft de opvang van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte al eens moeten **stopzetten**. De meest aangehaalde redenen voor het stopzetten zijn: het stopzetten door of in samenspraak met de ouders (63%), het niet meer kunnen garanderen van de beste zorgen (53%), te grote negatieve gevolgen voor de andere kinderen (53%) en een te complexe zorgzwaarte (44%).

Hoewel 90% van de **buitenschoolse groepsopvang** al eens minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte de voorbije drie jaar heeft opgevangen en 80% een positieve ervaring heeft met inclusie, rapporteren respondenten binnen deze opvang niet alleen vaker uitdagingen wat betreft inclusief werken maar ook vaker dat ze de inclusieve opvang al eens hebben moeten stopzetten (54%).

De opvanglocaties met ervaring in het opvangen van minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar vinden volgende **ondersteuningsvormen (erg) waardevol** bij de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte: een vast aanspreekpunt (80%), begeleiding van gespecialiseerde personen of organisaties (78%), begeleiding rond inclusief werken en omgaan met diversiteit (75%) en (meer) financiële ondersteuning (75%). In mindere mate, maar toch

noemenswaardig, worden bijkomende opleidingen (66%) en uitwisseling van ervaring en aanpak met andere opvanglocaties (58%) als (erg) waardevol beschouwd.

Volgens de meerderheid van de opvanglocaties die een **vast aanspreekpunt** (erg) waardevol vinden is een pedagogisch ondersteuner (63%) hiervoor een aangewezen persoon. Een CIK wordt door 42% aangehaald als aangewezen aanspreekpunt, en dit aandeel stijgt tot 53% voor de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT, die ook aangaven meer ervaring te hebben met ondersteuning van een CIK. Een handicapspecifieke ondersteuner wordt door 28% aangehaald als aangewezen aanspreekpunt, met vooral een voorkeur voor deze ondersteuner binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (35%).

Volgens de meerderheid van de opvanglocaties die **bijkomende opleidingen** (erg) waardevol vinden, gaan deze best over bepaalde (meest voorkomende) zorgbehoeften (78%), het realiseren van pedagogische kwaliteit voor alle kinderen (57%) en communicatie met gezinnen en over omgaan met diversiteit (50%).

De opvanglocaties die aangaven dat (extra) **financiële ondersteuning** (erg) waardevol zou zijn, zouden dit veelal inzetten om meer (gespecialiseerd) personeel te kunnen aanwerven, aangepast materiaal te kunnen aankopen of de opvang te kunnen (her)inrichten en om bijkomende opleidingen te financieren.

De opvanglocaties met ervaring in het opvangen van minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar vinden dat de **inhoud van de ondersteuning** vooral zou mogen liggen op het bieden van concrete tips op maat van het kind of op maat van de opvang (90%). Ondersteuning omtrent materiële aanpassingen (50%), de realisatie van inclusieve kinderopvang (45%, hoger aandeel binnen de buitenschoolse groepsopvang), handicapspecifieke informatie (42%, hoger aandeel binnen groepsopvang voor baby's en peuters met IKT) en pedagogische tips (41%) zijn echter ook elementen waarop de ondersteuning zich mag focussen.

31% (n= 281) van de opvanglocaties met ervaring in het opvangen van minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar **profileert zich actief** als opvang waar ook kinderen met een specifieke zorgbehoefte terecht kunnen (met een kleiner aandeel binnen de gezinsopvang voor baby's en peuters); 22% weet het niet en kan hier niet éénduidig op antwoorden (mogelijks te wijten aan het feit dat een kinderbegeleider die niet op de hoogte is van de organisatorische werking van de opvang de vragenlijst invulde).

Het actief profileren uit zich vooral in het opnemen van het inclusief werken in het huishoudelijk reglement en/of het kwaliteitshandboek (83%). Bekendmaking binnen het netwerk van de kinderopvang (54%; met een hoger aandeel binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT en de buitenschoolse groepsopvang), vermelding op de website (46%) en bekendmaking bij specifieke partners (24%; met een hoger aandeel binnen de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT) zijn ook andere vormen van actief profileren die worden toegepast. De opvanglocaties die zich actief profileren vermelden ook dat ze extra inspanningen doen om meer inclusief te (kunnen) werken. Deze zijn voornamelijk het volgen van vormingen (65%, met een hoger aandeel binnen de buitenschoolse opvang), het in dialoog gaan met het team (65%, met een hoger aandeel binnen de buitenschoolse groepsopvang en de groepsopvang voor baby's en peuters met IKT) en het voorzien en aanpassen van intake, wenprocedure en communicatie (50%).

50% (n= 909) van alle deelnemende respondenten (n= 1.824) gaf aan **geen ervaring** te hebben met het opvangen van een kind met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar.

Bijna iedereen hiervan (90%) gaf aan dat dit te wijten is aan het feit dat ze nog nooit de vraag hebben gekregen. Slechts 1% (n= 7) heeft de opvang geweigerd en 2% (n= 22) was nog niet klaar voor de vraag voornamelijk omdat men meenden niet over de nodige kennis te beschikken (50%). Een beperkte capaciteit (36%) en financiële draagkracht (29%) spelen eveneens een rol.

Van de opvanglocaties zonder ervaring (n= 909) staat de meerderheid (90%, n= 762) wel **open voor een toekomstige vraag** met betrekking tot inclusieve opvang. 30% (n= 250) staat altijd klaar voor deze vraag en 60% (n= 512) laat dit afhangen van de zorgnood. Om op een toekomstige vraag te kunnen ingaan, werden de volgende voorwaarden aangehaald: meer informatie over de specifieke zorgbehoefte (38%), een betere financiële ondersteuning (37%), betere algemene omkadering (27%) en meer personeel (25%); 23% heeft niets extra nodig.

10% (n= 80) geeft aan niet open te staan voor een toekomstige vraag met betrekking tot inclusieve opvang. Ten opzichte van de totale steekproef (n= 1.824), staat 6% (n= 109) niet open voor inclusieve opvang aangezien ze niet bereid waren of zullen zijn om op een opvangvraag in te gaan en staat 28% (n= 512) slechts voorwaardelijk (d.i. afhankelijk van de zorgnood van het kind) open voor een toekomstige opvangvraag. Dus in totaal heeft 34% nog een nood aan sensibilisering wat betreft het opvangen van kinderen met een specifieke zorgbehoefte.

Het komt geregeld voor dat de specifieke zorgbehoeften pas gaandeweg aan het licht komen. Dit kan ervoor zorgen dat niet iedere kinderopvang zich even bewust is van het inclusief werken binnen hun opvang. Zo blijkt ook uit dit onderzoek dat 71% (n= 1.289) van de totale steekproef al eens een kind opgevangen waarvan men **een ontwikkelingsprobleem vermoedde**. Dit aandeel is hoger dan de 50% (n= 915) dat ervaring heeft in het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte. Met andere woorden er komt een vijfde bij indien de vraag verruimd wordt naar het al dan niet al eens zorgen hebben gemaakt over de ontwikkeling van een kind in de opvang. Gelijkaardig aan de verschillen tussen de opvangtypes en -vormen inzake ervaring in het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte, is het aandeel dat ervaring heeft met het opvangen van kind(eren) met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem het hoogst voor de buitenschoolse groepsopvang (89%) en groepsopvang voor baby's en peuters met IKT (84%).

93% van de opvanglocaties met ervaring in het opvangen van kind(eren) met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem heeft over dit vermoeden gecommuniceerd met de ouders. Heel wat opvanglocaties vinden deze communicatie echter niet evident en zelfs 39% heeft hier hulp voor gezocht. Men zoekt voornamelijk hulp hiervoor bij een verantwoordelijke of intern pedagogische ondersteuner (60%).

Van alle opvanglocaties (al dan niet met ervaring in het opvangen van minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar) staat 71% (n= 1.298) (eerder) **positief ten aanzien van het concept van inclusieve kinderopvang**. Dit aandeel is het hoogst binnen de buitenschoolse groepsopvang (80%) en het laagst binnen de gezinsopvang voor baby's en peuters met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs (57%).

Voor de opvanglocaties met ervaring in het opvangen van minstens één kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in de voorbije drie jaar (n= 915) staat 81% (eerder) positief ten aanzien van inclusieve opvang, terwijl dit aandeel 61% bedraagt bij de opvanglocaties die (nog) geen ervaring hebben. Een concrete ervaring met de opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte, kan mogelijks dus bijdragen aan de positieve perceptie/openheid rond inclusieve opvang. Voor de opvanglocaties die er positief tegenover staan, spelen volgende overtuigingen mee: het is belangrijk om op een respectvolle manier met elkaar te leren omgaan, het leerrijk is voor de kinderen, ouders en

kinderbegeleiders en we geloven in de positieve impact en mogelijkheden om met diversiteit in de samenleving om te gaan.

Hoofdstuk 3

Kwalitatief luik

In dit hoofdstuk bespreken we eerst de gesprekken die plaatsvonden met de koepel- en ondersteuningsorganisaties. De bevindingen uit de focusgroepen met de opvang voor baby's en peuters en de buitenschoolse kinderopvang zijn hier ook terug te vinden. De twee focusgroepen die plaatsvonden met de inclusiecoaches komen hier eveneens aan bod. Na elke bespreking zijn de kernpunten in een samenvatting gebundeld.

We willen erop wijzen dat het opinies en indrukken van de betrokken personen betreft.

1 Synthese gesprekken koepel- en ondersteuningsorganisaties

Hieronder volgt de bespreking van de verdiepende gesprekken die telefonisch werden gevoerd met de vertegenwoordigers van de koepel- en ondersteuningsorganisaties. Het betreft vijf koepelorganisaties, twee Pedagogisch en Taal ondersteunende Organisaties (PTO's) en twee aanbieders van kinderopvang. In wat volgt worden de belangrijkste inzichten van de organisaties gegroepeerd naargelang hun type: er wordt dus een onderscheid gemaakt tussen (1) koepelorganisaties, (2) PTO's en (3) grote aanbieders van kinderopvang.

1.1 Algemene visie ten aanzien van inclusieve kinderopvang

Binnen de koepelorganisaties heerst de gedachte dat kinderopvang op zich eigenlijk al inclusief zou moeten zijn. Volgens een koepelorganisatie zouden de verschillende kinderopvanglocaties namelijk sowieso rekening moeten houden met de onderlinge verschillen tussen de kinderen, zowel in mogelijkheden als ontwikkeling. Kinderen zijn uniek en moeten worden aanvaard zoals ze zijn. Alle kinderen worden op die manier erkend in hun eigenheid.

Een andere koepelorganisatie bevestigt dat inclusieve kinderopvang deels vervat zit in het diversiteitsbeleid van kinderopvang waarbij er sowieso aandacht moet zijn voor kwetsbare gezinnen. Die kwetsbaarheid kan zich onder andere manifesteren op het gebied van kansarmoede maar ook kinderen met een beperking of met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte vallen volgens de organisatie hier onder.

Een volgende koepelorganisatie verwijst naar de diversiteitsgedachte waarbij vooral het werken aan een goede basiskwaliteit centraal moet staan. Er mag daarbij niet uitgegaan worden van een 'tekortdenken'. Door het aanbieden van een goede basiskwaliteit met oog voor verschillende facetten moet het mogelijk zijn om ook kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te kunnen opvangen in een reguliere opvang.

Een andere koepelorganisatie is wat sceptischer ten aanzien van het concept inclusieve kinderopvang. In de realiteit kan de opvang van een kind met een specifieke problematiek namelijk een dermate grote verandering teweegbrengen waardoor een kinderopvanglocatie zonder ervaring met dergelijke kinderen niet altijd in staat zal zijn om zo'n kind te kunnen opvangen. De gedachte dat elke kinderopvang

een kind met een specifieke problematiek zonder problemen zou moeten kunnen opvangen is volgens deze koepelorganisatie dus niet realistisch.

Binnen de Pedagogische en Taal ondersteunende organisaties (PTO's) waarschuwt een PTO voor een al te enge interpretatie van het begrip inclusieve kinderopvang door ervan uit te gaan dat een opvang slechts inclusief werkt als ze hiervoor subsidies voor bepaalde kinderen aanvragen. Zo weten veel opvanglocaties namelijk niet dat ze hier recht op hebben, maar werken ze al wel inclusief door kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte op te vangen.

Een andere PTO hamert erop, naar analogie met de heersende visie binnen de koepelorganisaties, dat een kinderopvang sowieso moet openstaan voor kinderen met extra zorgen en dat er in de realiteit dus geen onderscheid gemaakt mag worden tussen de verschillende kinderen.

Bij de gecontacteerde grote aanbieders van kinderopvang is er het besef dat het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte vaak extra noodzakelijke inspanningen met zich meebrengt. Toch probeert men dit vooral te bekijken als een meerwaarde voor het opvanglandschap zolang dit haalbaar blijft voor de opvanglocatie. De grote aanbieders van kinderopvang lijken dus iets sceptischer te zijn in vergelijking met de meeste koepelorganisaties en PTO's en vinden het minder vanzelfsprekend dat een kinderopvang sowieso inclusief werkt.

1.2 Haalbaarheid van inclusieve kinderopvang

In principe zou elke kinderopvang inclusief moeten zijn. De koepel- en ondersteuningsorganisaties zijn van mening dat dit in realiteit niet altijd evident is. Daarom werd er bij de vraag naar de haalbaarheid voor om inclusief te werken door het merendeel van de koepel- en ondersteuningsorganisaties gehamerd op het belang van de draagkracht. Eerst en vooral werd hiermee de draagkracht van de opvanglocatie voor ogen gehouden. Een specifieke koepelorganisatie is daarbij van mening dat in principe elke opvanglocatie inclusief zou moeten kunnen zijn, maar dat de realiteit toont dat door een gebrek aan mogelijkheden, ervaring en/of durf bepaalde opvanglocaties een kind met een specifieke zorgbehoefte toch niet kunnen opvangen. Of inclusieve opvang mogelijk is, is dan ook zeer casus gebonden.

Volgens een andere koepelorganisatie is inclusieve kinderopvang haalbaar op voorwaarde dat de basiskwaliteit van de opvanglocatie voldoende hoog is. Het is dan ook belangrijk om hieraan te blijven werken. Ook al lijkt het opvangen van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in eerste instantie vaak moeilijk, toch is er vaak veel meer mogelijk dan wat initieel gedacht wordt.

Een volgende koepelorganisatie verwijst naast het belang van de draagkracht van de opvanglocatie ook naar de draagkracht van het gezin (en van het kind in het bijzonder). Zo bestaat de kans dat het kind met een specifieke zorgbehoefte de opvang in een welbepaalde locatie niet aankan omwille van de intensiteit en overdaad aan prikkels (o.a. door de aanwezigheid van andere kinderen).

De vraag naar de haalbaarheid van inclusieve kinderopvang is dan ook onmogelijk eenduidig te beantwoorden en is in grote mate afhankelijk van de specifieke context. Zo hangt de haalbaarheid volgens een andere koepelorganisatie in grote mate af van de graad van de (medische) zorgbehoefte, het soort zorg dat hiervoor nodig is en de competenties van de medewerkers binnen de opvanglocatie.

Alle bevraagde koepel- en ondersteuningsorganisaties zijn het verder eens over het feit dat de haalbaarheid in grote mate samenhangt met de grootte van een opvanglocatie. Zo kunnen de locaties

van het type groepsopvang een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte vaak opvangen in een team met meerdere medewerkers wat de draagkracht van de opvanglocatie vergroot. Voorts is binnen dergelijke opvanglocaties de kans groter dat één van de medewerkers reeds ervaring heeft met inclusieve opvang en kunnen zij vaker rekenen op een uitgebreider netwerk. Binnen opvanglocaties van het type gezinsopvang is de situatie meestal anders in die zin dat ze er vaak alleen voor staan of toch dit gevoel hebben. Daarom zijn zij vaak minder snel geneigd om een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte op te vangen.

1.3 Initiatieven om inclusieve kinderopvang in de kijker te zetten

De mate waarin koepel- en ondersteuningsorganisaties initiatieven nemen om inclusieve kinderopvang in de kijker te zetten varieert sterk. Bovendien is de aard van initiatieven ook in grote mate afhankelijk van het type van de desbetreffende organisaties.

Verschillende koepelorganisaties verwijzen vooral naar het belang van een werkgroep waarin ze vertegenwoordigd zijn. Deze werkgroep dient eerst en vooral als beleidsadviseerend orgaan waarbij de leden samen tot een eenduidige visie met betrekking inclusieve kinderopvang trachten te komen. Daarbij worden de voornaamste bevindingen aan Kind en Gezin en het kabinet van de bevoegde ministers overgemaakt. Naast het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie worden in alle werkgroepen van de betrokken koepelorganisaties zeer concrete acties besproken om inclusieve kinderopvang meer bekend te maken bij de kinderopvanglocaties.

Belangrijke voorbeelden zijn onder andere het organiseren van studiedagen en het ontwerpen van affiches die dan verspreid worden onder de opvanglocaties. Daarnaast is de bijeenkomst van de werkgroep een belangrijk intervisiemoment waarbij kennis en ervaringen betreffende inclusieve kinderopvang gedeeld kunnen worden. Op die manier vormt het een lerend netwerk. De werkgroep komt elk kwartaal samen. Eén koepelorganisatie heeft zo'n werkgroep, maar er werd hiernaar ook verwezen door een andere koepelorganisatie.

Een koepelorganisatie die voornamelijk vormingen organiseert meldt dat inclusieve kinderopvang proactief in het vormingsaanbod wordt opgenomen. Hierbij wordt samengewerkt met grotere koepelorganisaties en de CIK. Op zes verschillende locaties worden workshops gegeven en daarbij is inclusie een continue vraag. De initiatieven richten zich daarbij op alle deelnemende opvanglocaties. Een andere koepelorganisatie hanteert een soortgelijke aanpak door het organiseren van vormingen en verdiepingsdagen waarbij standaard dieper wordt ingegaan op inclusieve kinderopvang. Het is dan ook telkens als basispunt op de agenda aanwezig.

Toch zijn er ook koepelorganisaties waarbij er minder proactief gewerkt rond inclusieve kinderopvang. Zo neemt een bepaalde koepelorganisatie geen echte initiatieven om inclusieve kinderopvang onder de aandacht te brengen omdat zij van oordeel is dat de focus zou moeten liggen op een goede basiskwaliteit van de kinderopvanglocaties. De voorgestelde initiatieven beperken zich dus niet tot inclusieve kinderopvang maar zijn algemener van aard.

Onder de PTO's verwijst de ene organisatie voornamelijk naar het belang van een continu communicatieproces met de leden. Omdat verschillende kinderopvanglocaties niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden die er zijn (o.a. subsidieaanvragen) wordt ervoor gekozen om de leden proactief te informeren en te bevragen. Hiervoor wordt samengewerkt met een inclusiecoach. Ze beroepen zich hiervoor op verschillende netwerken waardoor ze een brede groep kunnen bereiken. Een andere PTO

benadrukt naar analogie met de acties van de koepelorganisaties het belang van het lerend netwerk waarin ervaringen over inclusieve kinderopvang worden uitgewisseld en het geven en krijgen van vormingen (train de trainers). Een ander belangrijk initiatief dat genomen is, is de aanwerving van een voltijds personeelslid die zich uitsluitend bezighoudt met de individuele ondersteuning van opvanglocaties van het type gezinsopvang. Hierbij wordt veel aandacht besteed aan het verspreiden van de inclusieve gedachte. Essentieel hierin is vaak het geruiststellen van de kinderopvanglocaties door aan te tonen dat het opvangen van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte vaak minder ingrijpend is dan initieel gedacht wordt. Naast deze individuele begeleiding wordt er ook op een breder niveau gewerkt aan het meer vertrouwd maken met inclusieve kinderopvang door het verdelen van verschillende inclusiespelen onder de leden. Aan de hand van dit gezelschapsspel leren de personeelsleden van de kinderopvanglocaties spelenderwijs wat inclusieve kinderopvang inhoudt waardoor ze vaak hun opinie hieromtrent kunnen bijstellen en in de toekomst sneller ingaan op een vraag.

De initiatieven van de grote aanbieders van kinderopvang zijn eerder beperkt doordat ze focussen op alle kinderen zonder een echt onderscheid te maken. Ze gaan dus vooral uit van de diversiteitsgedachte en zetten inclusieve kinderopvang daarom niet extra in de kijker.

1.4 Ondersteuning omtrent inclusieve kinderopvang

Naast de initiatieven die de koepel- en ondersteuningsorganisaties zelf nemen om kinderopvanglocaties te informeren en begeleiden, zijn er ook opvanglocaties die zich zelf richten tot de organisaties met vragen over inclusieve kinderopvang.

Het aantal vragen dat de koepelorganisaties rond inclusieve kinderopvang ontvangen schommelt sterk per opvanglocatie. Terwijl sommigen gemiddeld slechts 3 à 4 vragen per jaar krijgen, spreken andere koepelorganisaties van zo'n 16 vragen per jaar. Vragen van niet-leden zijn daarbij hoogst uitzonderlijk en worden op één koepelorganisatie na niet zelf beantwoord.

Ook de aard van de vragen is sterk verschillend naargelang de activiteiten van de koepelorganisatie. Terwijl een koepelorganisatie die zich meer met beleidsadviezen bezighoudt voornamelijk vragen over de regelgeving krijgt, krijgen de meeste andere koepelorganisaties meer concrete, casusgerichte vragen waarbij een zeer specifiek probleem wordt aangekaart. Indien het om een zeer concrete vraag gaat, proberen alle koepelorganisaties zoveel mogelijk kort op de bal te spelen door de vraag zelf te beantwoorden. Indien ze niet zelf kunnen helpen, proberen ze de vraagsteller steeds door te verwijzen naar een CIK of gespecialiseerde voorziening.

Bij de PTO's zien we een zeer uiteenlopend beeld. Terwijl de ene organisatie spreekt van gemiddeld één vraag per maand krijgt de andere PTO amper vragen over inclusieve kinderopvang van kinderopvanglocaties. Aangezien de vragen die ze ontvangen vaak heel concreet zijn, verwijzen de PTO's de opvanglocatie meestal door naar een specialist met meer expertise zoals een inclusiecoach of een arts in het geval van een medische vraag.

Ook bij de grote aanbieders van kinderopvang zien we een zeer gemengd beeld met betrekking tot het aantal vragen. Terwijl bij een bepaalde aanbieder slechts één op de 300 vragen inclusie-gerelateerd is, zegt een andere organisatie dat ze toch heel wat vragen krijgen die te maken hebben met inclusieve opvang. In beide gevallen gaat het in het overgrote merendeel om zeer concrete vragen waarbij beide organisaties aangeven dat ze in de mate van het mogelijke zelf een antwoord trachten te voorzien.

Doordat het grote organisaties zijn hebben ze veel *know-how* en kunnen ze de betrokkenen meestal helpen zonder dat ze moeten doorverwijzen naar een andere instantie.

1.5 Hefbomen om inclusieve kinderopvang te realiseren

Uit de gesprekken met de koepel- en ondersteuningsorganisaties komt duidelijk naar voren naar dat er voor veel kinderopvanglocaties nog heel wat drempels bestaan om inclusieve opvang te kunnen realiseren.

Verschillende koepelorganisaties wijzen in eerste instantie op het gebrek aan een goede basiskwaliteit bij veel opvanglocaties en de problemen die hiermee gepaard gaan. Belangrijke pijnpunten die meermaals vermeld werden zijn onder andere een te lage personeelsbezetting en een gebrekkige standaard infrastructuur die inclusieve kinderopvang bemoeilijken. De koepelorganisaties zijn overigens sceptisch over een snelle verbetering van die basiskwaliteit aangezien er momenteel een gebrek aan tijd en middelen is om hierover te reflecteren. Momenteel zijn de opvanglocaties gedwongen om vele problemen ad hoc aan te pakken terwijl er net nood is aan een meer doordachte algemene visie. De problematiek is vaak extra schrijnend bij kinderopvanglocaties van het type gezinsopvang omdat zij er vaak helemaal alleen voor staan en daarom nog meer nood hebben aan een klankbord. Daarom is een betere individuele begeleiding een eerste belangrijke stap in de goede richting.

Naast het gebrek aan middelen en tijd verwijzen verschillende koepelorganisaties naar het gebrek aan kennis. Zo is er volgens hen een gebrek aan kennis over de 'sociale kaart' bij veel opvanglocaties. Ze weten vaak niet op welke externe specialisten ze zich kunnen beroepen en zijn onvoldoende betrokken in een netwerk waar ze ervaringen en '*tips and tricks*' (vb. waar vind ik materiaal?) kunnen uitwisselen met elkaar. Daarom is het volgens de koepelorganisaties essentieel om de CIK's verder uit te rollen naar alle zorgregio's en hun bekendheid te vergroten.

Een ander pijnpunt dat meermaals werd aangehaald door de koepelorganisaties was dat de kinderopvanglocaties meer als evidente partner moet worden beschouwd. Zo missen zij vaak relevante informatie die de inclusie van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte zouden vergemakkelijken doordat ze niet altijd betrokken worden bij gesprekken tussen de ouders en dokters of andere specialisten. De opvanglocaties moeten momenteel vaak rekenen op de goodwill van de ouders terwijl deze niet altijd de juiste informatie aanleveren.

De PTO's bevestigen bovenvermelde pijnpunten en benadrukken hierbij vooral het gebrek aan positieve ondersteuning van de opvanglocaties. Door een groot onzekerheidsgevoel zullen sommige opvanglocaties bijgevolg minder snel ingaan op de vraag om een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte op te vangen. Vaak zijn inclusiecoaches die ondersteuning kunnen aanbieden en op die manier ook het onzekerheidsgevoel kunnen verminderen onbereikbaar en weten de kinderopvanglocaties niet altijd bij wie ze te rade moeten gaan.

Een PTO verwijst verder naar de gebrekkige opleiding van het personeel binnen de kinderopvanglocaties. Doordat het inclusieverhaal onvoldoende aanwezig is in de opleiding is het voor velen iets onbekend en zien ze het eerder als een bedreiging in plaats van een verrijking.

Een andere PTO vermeldt dat de subsidies voor inclusie momenteel vaak ontoereikend zijn en dat kinderopvanglocaties niet altijd weten hoe ze die moeten aanvragen en of ze er recht op hebben.

De grote aanbieders van kinderopvang leggen vooral de nadruk op drempels die reeds werden aangehaald door de koepelorganisaties en de PTO's. Zo verwees een grote aanbieder naar de grote onzekerheid waarmee het personeel vaak kampt doordat het opvangen van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte niet voldoende in de opleiding vervat zit. Diezelfde aanbieder benadrukt bovendien de grote afhankelijkheid van de ouders. Indien zij bepaalde belangrijke informatie niet (willen) geven, kan het personeel van een kinderopvanglocatie vaak niet gepast inspelen op een situatie.

Een andere grote aanbieder is van mening dat de CIK's voorlopig onvoldoende gekend zijn bij de kinderopvanglocaties en nog niet over voldoende tijd en mogelijkheden beschikken om inclusieve kinderopvang op een brede manier uit te dragen.

1.6 Samenvatting

Uit de gesprekken blijkt dat PTO's en koepel- en ondersteunende organisaties van mening zijn dat inclusief werken al deels vervat zou moeten zitten in het diversiteitsdenken van een kinderopvang. Het is volgens een PTO echter belangrijk om inclusieve kinderopvang niet te eng te definiëren. Meerdere kinderopvanglocaties werken reeds inclusief door kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgnood op te vangen zonder dat ze hiervoor subsidies aanvragen. De mening bestaat dat niet alle kinderopvang op de hoogte is van het bestaan van deze subsidies.

Het opvangen van kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgnood vraagt wel vaker extra inspanningen. Het is belangrijk om hieraan ook de nodige aandacht te schenken. Inclusief werken is niet altijd evident. Haalbaarheid en draagkracht zijn hierbij centrale concepten die naar voren worden geschoven. Een gebrek aan mogelijkheden vanuit de kinderopvang, een gebrek aan ervaring en durf kunnen voor een bepaalde kinderopvang een hindernis vormen om kinderen met extra behoeften op te vangen. Inclusief werken is bovendien ook casus gebonden. Draagkracht heeft niet enkel betrekking op de kinderopvang en de kinderbegeleiders, maar ook op het kind met specifieke noden zelf. Soms is de inclusieve opvang niet de beste oplossing voor het kind. Daarnaast is draagkracht ook niet eenduidig te definiëren. Het is afhankelijk van verschillende factoren zoals de specifieke zorgnoden, de aanpak die nodig is, de competenties van de kinderbegeleiders, etc. De grootte van de opvanglocatie en het bestaande netwerk rond de kinderopvang kan hierin ook een rol spelen. Het werken in team en het hebben van een netwerk kan bijdragen tot een grotere draagkracht van de opvanglocatie. Het is de overtuiging van de bevroagde personen dat wanneer een kinderopvang het gevoel heeft er alleen voor te staan of er effectief alleen voor staat (gezinsopvang) men minder geneigd zal zijn om inclusief te werken.

Uit de gesprekken blijkt dat de drempels met betrekking tot inclusieve kinderopvang terug te brengen zijn tot het (blijvend) kunnen garanderen van een basiskwaliteit inzake kinderopvang. Een te lage personeelsbezetting, gebrekkige infrastructuur, weinig kennis van andere ondersteuners (vb. de sociale kaart) en organisaties die externe expertise kunnen aanbieden, een gebrek aan tijd en middelen om over inclusie te reflecteren, zijn hierin knelpunten. Er is volgens de bevroagde personen nood aan een klankbord, een betere individuele begeleiding (zeker in de gezinsopvang) en een (lerend) netwerk om ervaringen en tips uit te wisselen. Er zou daarom moeten worden ingezet op het uitbreiden en meer bekend maken van de CIK. Vanuit een CIK zou er ook meer mogelijkheden en tijd moeten kunnen worden vrijgemaakt om inclusieve kinderopvang op een brede manier uit te dragen. Uit de gesprekken blijkt dat de inclusiecoaches niet altijd bereikbaar zijn en niet alle kinderopvanglocaties weten waar ze

terecht zouden kunnen voor ondersteuning. Dit vergroot het onzekerheidsgevoel dat van inclusief werken een bedreiging maakt in plaats van een verrijking.

PTO's alsook koepel- en ondersteuningsorganisaties zetten, zij het in verschillende mate en op verschillende manieren, (pro)actief in op het bekend maken van de inclusieve werking, bieden vormingen, individuele begeleiding, beantwoorden specifieke alsook meer algemene vragen vanuit de kinderopvang, etc. Dit gebeurt al dan niet in samenwerking met inclusiecoaches vanuit een CIK.

Tot slot zou de kinderopvang ook meer als een evidente partner moeten worden beschouwd in de relatie met andere actoren zoals vb. artsen, kinderspecialisten, etc. Door een kinderopvang meer te betrekken bij overlegmomenten zouden ze hun kennis over het kind in kwestie ook kunnen delen. Daarnaast geven ouders ook niet altijd de informatie die nodig is om in te spelen op de noden van het kind of leveren ze niet steeds de nodige documenten om een subsidieaanvraag te kunnen indienen. Niet alle kinderopvanglocaties zijn bovendien voldoende op de hoogte van de mogelijkheden/subsidies die er bestaan om inclusieve opvang te bevorderen.

2 Synthese focusgroep kinderopvang voor baby's en peuters

In wat volgt bespreken we de focusgroep waaraan verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de kinderopvang voor baby's en peuters hebben deelgenomen.

2.1 Inclusief werken

De deelnemers vertellen dat ze, nog voor er werd gesproken over inclusief werken, al inclusief aan de slag gingen. Inclusief werken is wel niet altijd evident, maar de positieve ervaringen overheersen. Bij alle deelnemers is een wil aanwezig om inclusieve kinderopvang te realiseren en daarin stappen vooruit te zetten. Dit neemt niet weg dat ze een grote verantwoordelijkheid ervaren inzake de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften. Veelal voelen ze zich ook onzeker in de opvang en het voorzien in de specifieke noden van specifieke kinderen. Het is de expliciete mening van een aantal deelnemers dat deze onzekerheid nooit volledig zal verdwijnen. Het volgen van bijvoorbeeld vormingen, etc. zal dit onzeker gevoel evenmin helemaal kunnen wegnemen. Het is hun overtuiging dat het opvangen van kinderen met specifieke zorgnoden altijd 'springen in het onbekende' is. Het vergt telkens opnieuw een leerproces dat met het kind in kwestie moet worden aangegaan. Alle deelnemers geven aan dat inclusieve kinderopvang maatwerk is. Elk kind, ook de kinderen zonder specifieke zorgnoden, is anders en vraagt een andere aanpak. Het is daarom ook steeds opnieuw zoeken naar de beste aanpak. Hoe ga ik het beste met dit kind om, wat zijn goede oplossingen, welke alternatieven zijn er indien de aanpak niet lukt, etc. Dit zijn allemaal vragen die niet op voorhand kunnen worden beantwoord, maar die op het moment zelf moeten worden bekeken.

Tijdens het gesprek werd door één van de deelnemers aangehaald dat inclusief werken, het samen integreren van kinderen met specifieke zorgbehoeften met kinderen zonder noden, soms net exclusief handelen wordt. Kinderen met specifieke noden worden soms nog te veel opgedeeld in een apart hokje waarbij er tevens vanuit wordt gegaan dat een vooraf vastgelegde manier van handelen nodig is. Deze vooraf vastgelegde manier van handelen, wordt dan vaak ook beschouwd als dé oplossing terwijl dit in de realiteit niet noodzakelijk zo is. Tijdens de focusgroep wordt het voorbeeld gegeven van een kind met Down. Een psycholoog was ter observatie in de kinderopvang langsgekomen om vervolgens op basis daarvan advies te geven. Eén van de tips betrof het steeds terugleggen van speelgoed op dezelfde vaste

plaats. Dit zou voor meer structuur en rust zorgen bij het kind in kwestie. Vanuit de kinderopvang werd echter beslist om het kind op dezelfde manier te behandelen als de andere kinderen. Het kind met Down heeft aan dezelfde activiteiten deelgenomen, etc. Doorheen de opvangperiode heeft men een positieve evolutie opgemerkt bij dit kind. Uiteindelijk is dit kind ook naar een 'gewone' school gegaan. Deze illustratie geeft weer dat gespecialiseerde tips niet altijd dé oplossing zijn om tot mooie resultaten te komen.

Bovenstaand voorbeeld toont volgens de deelnemers eveneens aan dat het moeilijk is om algemene uitspraken te doen over inclusieve kinderopvang. Het is telkens werken op maat van het kind en op het moment zelf bekijken welke aanpak het beste werkt. Een andere deelnemer, een orthopedagoog verbonden aan een kinderopvang, geeft een bijkomend voorbeeld uit de eigen praktijk. De ouders van een tweejarig kind met een ASS diagnose hadden hun kind aangemeld bij een gespecialiseerde opvang (therapie, leefgroep werking, etc.). In afwachting van een vrije plaats, werd het kind ook ingeschreven bij de inclusieve kinderopvang. Vanuit haar functie als orthopedagoog zat ze regelmatig samen met de kinderbegeleiders om hen tips te geven die zouden kunnen helpen bij de opvang van het kind met ASS. Er werd gezocht naar een evenwicht in het geven van voldoende, bruikbare tips, maar ook niet te veel. De kinderbegeleiders zagen dat het kind zich goed ontwikkelde en zagen ook kansen op vlak van socialisatie. Het kind met ASS begon het gedrag van de andere kinderen te imiteren en het samen kunnen spelen met de andere kinderen bracht een positieve evolutie teweeg. Uiteindelijk, toen er een plaats vrijkwam, hebben de ouders ervoor gekozen om het kind toch naar de gespecialiseerde opvang te brengen. Hoewel dit een begrijpelijke keuze is, werd dit door de kinderbegeleiders toch als een gemiste kans beschouwd. Het is de mening van deze deelnemer dat er kinderen zijn voor wie een gespecialiseerde opvang noodzakelijk is omdat een inclusieve kinderopvang hen niet kan bieden wat ze nodig hebben. Anderzijds zijn er ook kinderen, zoals blijkt uit de illustratie, voor wie een inclusieve kinderopvang een meerwaarde kan zijn voor hun ontwikkeling.

Tot slot kunnen we op basis van de focusgroep stellen dat alle deelnemers inclusieve kinderopvang aanbieden, maar dat er toch verschillen zijn in hun ontwikkeling als kinderopvang op dit vlak. Bepaalde kinderopvang waaraan o.a. een orthopedagoog verbonden is, waarvan de verantwoordelijken en kinderbegeleiders zelf (ortho)pedagoog zijn of een kinderopvang dewelke ook een CIK is, staan verder in hun evolutie. Ze hebben bijvoorbeeld meer kennis van bestaande ondersteunende diensten, ze vinden gemakkelijker hun weg hiernaartoe, hebben een goede manier gevonden om te communiceren met ouders en bezorgdheden over de ontwikkeling van een kind te delen, etc. Andere kinderopvang zijn nog meer zoekende.

2.2 Dialoog met ouders

Alle deelnemers zijn het erover eens dat een goede dialoog met ouders en de onderlinge afstemming die hierin kan worden bereikt, cruciaal zijn. Tegelijkertijd is dit echter ook een aspect dat niet iedereen even gemakkelijk vindt. Alle deelnemers zijn van mening dat het opbouwen van een goede band, het winnen van vertrouwen en het aangaan van een constructieve dialoog met ouders tijd kost.

De communicatie met ouders waarbij bezorgdheden met betrekking tot de ontwikkeling van hun kind worden aangekaart, worden door de meeste deelnemers als het moeilijkst beschouwd. Een deelnemer benadrukt dat het belangrijk is om ouders de nodige tijd te geven en hun tempo te respecteren. Het is belangrijk om dergelijke bezorgdheden te signaleren aan de ouders, hen hierin, indien en wanneer ze dit wensen, eventueel ondersteuning aan te bieden (vb. al eens met de school samenzitten, etc.), maar hen hierin ook niet te overdonderen. Het tempo van de ouders moet steeds worden gerespecteerd.

De focusgroep maakt duidelijk dat het niet ongebruikelijk is dat kinderbegeleiders merken dat een kind zich niet ontwikkelt zoals het hoort. Daarnaast wordt door meerdere deelnemers ook benadrukt dat er vaak veel tijd zit tussen het hebben van bezorgdheden omtrent de ontwikkeling van een kind en het effectief stellen van een diagnose. Dit heeft niet enkel te maken met het verwerkingsproces van de ouders zelf, maar ook met de soms lange wachttijden bij vb. centra voor ontwikkelingsstoornissen, een gespecialiseerde arts, etc. vooraleer een kind ook effectief kan worden getest. Een kind over wiens ontwikkeling men zich ongerust maakt, zit vaak al in de kleuterschool wanneer er effectief uitsluit is.

Niet iedereen vindt het gemakkelijk om tijdens de periode waarin er nog geen diagnose is gesteld en men enkel vermoedens heeft, een gepaste aanpak te vinden om met het kind in kwestie om te gaan alsook om hierover met de ouders te communiceren. Dit wordt door sommige deelnemers als een emotionele en zwaar beladen boodschap ervaren. Een paar deelnemers vinden echter dat deze boodschap niet noodzakelijk zwaar beladen hoeft te zijn. In hun mening is dit ook afhankelijk van de manier waarop je deze boodschap (indirect) brengt. Zelf verwijzen ze naar het voorbeeld van een praktisch probleem dat ze tijdens de opvang van een kind over wiens ontwikkeling ze zich ongerust maakte, ervoeren. Ze hebben hun bezorgdheden aangekaart bij de ouders door hen te vragen of ze dit thuis ook ervaren, hoe zij hiermee omgaan, welke tips ze kunnen geven, etc. Sommige andere deelnemers vertellen eveneens dat ze wel proberen om de ouders uit te nodigen voor een gesprek, ervaringen uit te wisselen om vervolgens naar elkaar toe te groeien en een gezamenlijke, consequente aanpak uit te bouwen.

2.3 Transitiemomenten

Tijdens de focusgroep wordt verteld dat het niet ongewoon is dat kinderen met specifieke noden langer in de kinderopvang blijven. Meerdere deelnemers vertellen dat deze kinderen, zelfs wanneer ze al in de kleuterschool zitten, soms nog op woensdagnamiddag of tijdens de vakantieperiodes naar de kinderopvang komen. Dit is mogelijk zolang het kind zich hierbij goed voelt. Er zijn ook kinderen die pas op latere leeftijd de overstap naar de kleuterschool maken. Er worden meerdere voorbeelden uit de praktijk gegeven. Eén voorbeeld heeft betrekking op een achtjarig meisje met specifieke noden dat nog steeds elke woensdag naar de kinderopvang komt. De kinderopvang is naast de kleuterschool gevestigd en men probeert vanuit de kinderopvang ook in te zetten op een nauwe onderlinge samenwerking met de school. Het opzet is om dergelijke samenwerking ook uit te breiden naar andere scholen uit naburige dorpen. Deze deelnemers geloven ook effectief in het positieve effect van dergelijke manier van (samen)werken. Ze ervaren dat kleuterleerkrachten ook vaak op zoek zijn naar manieren om met kinderen met specifieke noden om te gaan. Zowel kinderbegeleiders als de kleuterleerkrachten kunnen een klankbord zijn voor elkaar. Het is wel het aanvoelen van deze deelnemers dat hun 'expertise' soms in twijfel wordt getrokken door vb. een CLB. Ze zijn van mening dat ze niet als evenwaardige partners worden beschouwd. Alle deelnemers zijn ervan overtuigd dat men vanuit de eigen dagelijkse ervaringen met het kind over relevante inzichten beschikt die mee een meerwaarde kunnen vormen in de verdere ondersteuning/opvolging van het kind.

Zoals reeds eerder werd aangehaald, moet men vanuit de kinderopvang het kind op het moment dat de overstap naar de kleuterschool wordt gemaakt, loslaten. Wanneer men een ontwikkelingsprobleem vermoedt, is er op dat moment vaak nog geen definitieve diagnose. Een deelnemer vertelt dat men betreurt dat men dan vaak in het ongewisse blijft over de verdere ontwikkeling van het kind. Een andere deelnemer daarentegen zegt dat men, nadat een kind met specifieke noden uit de kinderopvang is

vertrokken, contact blijft houden met de ouders. Ongeveer een maand na het vertrek, contacteert men de ouders om te vragen hoe het met het kind in kwestie gaat. Op die manier probeert men toch een minimum aan opvolging te garanderen. Men maakt ook steeds duidelijk aan de ouders en de school dat men het dossier van het kind (inclusief info over observaties, etc.) bijhoudt zodat dit later eventueel kan worden ingekeken.

Tot slot, wordt er door een deelnemer aangehaald dat ze proberen om ouders met kinderen met specifieke zorgbehoeften te helpen in hun zoektocht naar een geschikte school. Deze deelnemer verwijst naar een kind dat niet kon lopen. Vanuit de kinderopvang is men op zoek gegaan naar een school in de buurt waar alle lokalen gelijkvloers zijn en waarbij de kleuterschool gescheiden is van de lagere school. Er werd een geschikte school gevonden, waar echter geen vrije plaats meer was.

2.4 Ondersteuning

2.4.1 CIK

Uit de focusgroep blijkt dat niet alle deelnemers op de hoogte zijn van het bestaan van een CIK⁵⁴. Deze deelnemers vroegen zich dan ook af waarom er hierover niet duidelijker werd gecommuniceerd. Ze zijn van mening dat de ondersteuning die vanuit een CIK kan worden geboden hen mogelijk wel zou kunnen helpen om hun inclusieve werking te optimaliseren. Deze deelnemers geven ook aan nood te hebben aan meer ondersteuning en een klankbord.

Een aantal andere deelnemers kennen de CIK wel en sommigen hebben in het verleden ook reeds een beroep op hen gedaan. Een deelnemer is echter niet helemaal tevreden over de manier waarop de ondersteuning werd aangeboden. De inclusiecoach verwachtte van twee kinderbegeleiders dat ze zich gedurende twee uur zouden kunnen vrijmaken om met haar en het kind samen te zitten. Het is volgens de deelnemer echter praktisch moeilijk haalbaar om twee kinderbegeleiders zo lang te moeten missen wanneer er nog verschillende andere kinderen zijn die aandacht nodig hebben.

Enkele andere deelnemers zien meer potentieel in een Huis van het Kind. Als reden hiervoor verwijzen ze naar de lokale inbedding van een Huis van het Kind. In een Huis van het Kind wordt volgens hen ook veel expertise gebundeld. Daarnaast zouden de Huizen van het Kind ook een ideale partner zijn om de inclusieve kinderopvang mee bekender te maken en er mee voor te zorgen dat ouders van kinderen met specifieke noden de weg naar de inclusieve kinderopvang vinden. Bij deze deelnemers leeft immers het idee dat nog niet alle ouders voldoende de weg naar de inclusieve kinderopvang kennen. Het zou volgens hen daarom ook beter zijn om naar de toekomst toe meer te investeren in de verdere uitbouw van een Huis van het Kind dan in een CIK. Idealiter zou er volgens deze deelnemers dan ook binnen het Huis van het Kind een coördinator worden aangesteld die de tijd krijgt om mee te zoeken naar gepaste ondersteuners, etc.

⁵⁴ Vanaf 2014 werden CIK opgericht. Het betreft een pilootfase die momenteel ten einde is (2014-2018). Op dit moment zijn er 16 CIK die binnen hun zorgregio ondersteuning aanbieden. Iedere kinderopvanglocatie binnen deze regio kan hierop gratis een beroep doen. Aangezien het een pilootfase betreft, is er nog niet in alle zorgregio's een CIK terug te vinden. In totaal zijn er 60 zorgregio's waarvan er dus slechts in 16 een CIK is. Dit is 1/4de van de zorgregio's.

2.4.2 Andere ondersteuners

Naast de CIK, zijn er ook andere ondersteuners waar de deelnemers reeds een beroep op gedaan hebben. Een deelnemer verwijst hierbij naar de ondersteuning die ze in het verleden van een RTH-aanbieder⁵⁵ hebben gekregen. Op basis van observaties in de kinderopvang hebben ze specifieke ergotherapeutische tips gekregen. De adviezen die werden gegeven, waren nuttig en vormden een goede basis voor de kinderopvang om op verder te bouwen. Daarnaast heeft deze kinderopvang ook een samenwerking met een andere RTH-aanbieder⁵⁶ opgebouwd.

Een andere deelnemer vertelt over een lopende projectaanvraag die erop gericht is om binnen de kinderopvang een samenwerking uit te bouwen met een multifunctioneel centrum (MFC) uit de buurt. Op termijn zou men zo'n samenwerking ook graag uitbouwen met andere centra. Daarnaast is er ook al een goed contact met een organisatie die expertise heeft opgebouwd m.b.t. slechthorendheid en ASS. Door de nauwe contacten is deze expertise ook steeds beschikbaar voor de kinderopvang wanneer ze een kind met dergelijke problematiek opvangen. Vanuit deze kinderopvang wil men naar de toekomst toe nog meer investeren in het opzetten van structurele samenwerkingsprojecten zodat specifieke *know how* kan worden aangeboord en er meer afstemming ontstaat in de bredere welzijnssector. Alle deelnemers benadrukken wel dat dergelijke inspanningen, die op termijn een meerwaarde teweegbrengen, veel energie en tijd vergen.

Eén van de deelnemers vertelt dat ze zelf niet de 'luxe' hebben om een orthopedagoog in dienst te nemen. Als gewone kinderverzorgster hebben ze noch de kennis, noch de tijd om te zoeken welke ondersteunende diensten er allemaal bestaan en wie hen dan het beste kan ondersteunen, etc. Het zou volgens deze deelnemer beter zijn indien er een ondersteuner op regelmatige basis naar hen kwam om hen van dichtbij op te volgen m.b.t. de opvang van bepaalde kinderen met specifieke noden. Deze persoon zou dan vervolgens ook de eerste contacten kunnen leggen met ondersteunende diensten die relevante kennis zouden kunnen delen.

Een paar deelnemers benadrukken dat ze zelf goed op de hoogte zijn van de sociale kaart waardoor ze gemakkelijker hun weg vinden naar de bestaande ondersteuners. Deze deelnemers zijn zelf orthopedagoog en/of ook de andere kinderbegeleiders hebben deze achtergrond waardoor er al veel kennis in het team zit. Dit neemt uiteraard niet weg dat ze zelf ook nog veel tijd nodig hebben om te onderzoeken welke ondersteuning het beste is, welke aanpak het meeste resultaat heeft, etc.

2.5 Noden, voorwaarden en mogelijkheden

De wil om inclusief te werken is bij iedereen die deelnam aan de focusgroep aanwezig. Alle deelnemers benadrukken echter ook dat inclusief werken enkel succesvol kan zijn indien hiervoor de nodige ruimte kan worden vrijgemaakt. Als kinderopvang zou je de ruimte moeten hebben om te investeren in een goede dialoog/afstemming met de ouders, een gepaste aanpak uit te proberen en te herbekijken indien nodig, te zoeken naar geschikte ondersteuners, etc. Om effectief inclusief te kunnen werken, moet hierin op een structurele manier worden geïnvesteerd. Alle deelnemers zijn het erover eens dat er een

⁵⁵ Specifiek gaat het om de Dienst Ambulante Begeleiding (DAB). Dit is een RTH-aanbieder in Limburg en de Kempen. RTH is de afkorting voor rechtstreeks toegankelijk hulp. Dit is beperkte, handicapspecifieke ondersteuning in de vorm van begeleiding, dagopvang of verblijf voor wie af en toe hulp nodig heeft (<https://www.vaph.be/organisaties/rth/algemeen>).

⁵⁶ Specifiek gaat het om het Koninklijk Instituut voor Doven en Spraakgestoorden (KIDS).

goede basisstructuur moet worden uitgewerkt. Dit veronderstelt volgens hen voldoende tijd en meer personeel om als kinderbegeleider een kind met specifieke zorgnoden op te vangen. Het is volgens hen belangrijk dat de kwaliteit van de opvang voor alle kinderen wordt gevestigd. De huidige regeling waarbij één kinderbegeleider negen kinderen mag opvangen, is volgens hen te hoog gegrepen. Op die manier blijft er heel weinig tijd over om zich op een kwaliteitsvolle manier te richten op de opvang en noden van een kind met specifieke behoeften. Als er bijvoorbeeld een kinesist aanwezig is in de kinderopvang om specifiek advies te geven, is het voor een kinderbegeleider niet evident om zich hiervoor volledig vrij te maken. De andere kinderen hebben ook toezicht nodig en moeten worden verzorgd. Dit is jammer, want de kennis die ze hiermee opdoen kan ook later bij andere kinderen worden toegepast en worden doorgegeven aan de andere kinderbegeleiders. Dit potentieel positieve effect wordt ook bevestigd door een illustratie van een andere deelnemer die als orthopedagoog tips had gegeven omtrent SMOG communicatie (spreken met ondersteuning van gebaren). Doordat de kinderbegeleider op regelmatige basis samen met de ouders aanwezig kon zijn tijdens de sessies, konden er stappen vooruit worden gezet en kon de kinderbegeleider haar opgedane kennis doorgeven aan haar collega's.

Bij de andere deelnemers wordt er ook geprobeerd om intern overlegmomenten te organiseren met alle kinderbegeleiders en verantwoordelijken. Het is niet altijd gemakkelijk om hiervoor de ruimte te vinden en soms worden hiervoor noodgedwongen middagpauzes, vergadermomenten of avonden 'opgeofferd'. Dit wordt door niemand als ideaal ervaren. Om te kunnen groeien als inclusieve kinderopvang zijn dergelijke momenten wel noodzakelijk. Tijdens zo'n momenten wordt er onderling besproken hoe een bepaald kind het best kan worden opgevangen, hoe er best met de ouders kan worden gecommuniceerd, etc. Tijdens de focusgroep werd benadrukt dat overlegmomenten binnen het team ook essentieel zijn om onzekerheden weg te nemen, samen te kunnen groeien, te leren van elkaar, ervaringen uit te wisselen en vertrouwen te tanken. Zo'n momenten geven hen het gevoel dat ze er niet alleen voor staan en dat ze inclusief werken samen kunnen aanpakken.

Vormingen kunnen interessant zijn, maar worden door de deelnemers niet als dé oplossing beschouwd aangezien er telkens op het moment zelf moet worden bekeken hoe men met het kind in kwestie het best kan omgaan en aan de specifieke noden kan voldoen. Bovendien speelt tijdsgebrek hierin opnieuw een rol. Er wordt door een deelnemer aangehaald dat men noodgedwongen met de kinderbegeleiders een vorming tijdens het weekend heeft moeten volgen omdat hiervoor geen tijd is tijdens de week. Het resultaat was dat er de maandag die erop volgde, meerdere kinderbegeleiders ziek waren. Men heeft daarom beslist om nu af en toe op woensdag de kinderopvang te sluiten en die dag te gebruiken voor het volgen van een opleiding.

Ondersteuning is wel een belangrijke factor. Een aantal deelnemers geven expliciet aan nood te hebben aan meer ondersteuning, externe expertise en regelmatige feedback op hun inclusieve werking. Idealiter wordt deze ondersteuning volgens hen dan ook meer toegankelijk gemaakt en aangeboden zodat ze niet te veel tijd verliezen met het zoeken naar geschikte ondersteuners. Eén iemand stelt voor om een aparte ondersteunende dienst op te richten die op regelmatige basis de kinderopvang op de werkvloer komt ondersteunen en hun expertise doorgeeft. Daarnaast zou zo'n ondersteunende dienst volgens deze persoon ook als toegangspoort tot verdere hulpverlening kunnen dienen voor ouders die hierin nog zoekende zijn. Op die manier wordt het bredere hulpverleningsnetwerk voor hen ook gemakkelijker bereikbaar.

Communicatie met ouders over de ontwikkeling van hun kind en de bezorgdheden die kinderbegeleiders hieromtrent ervaren, is voor niemand gemakkelijk. Er wordt op gewezen dat er ook een bepaalde grens is die niet mag worden overschreden. Het is niet aan de kinderopvang om een diagnose te stellen, maar

er kunnen wel signalen worden gegeven aan de ouders. Een deelnemer verwees naar het onderscheid tussen enerzijds de medisch-klinische expertise van vb. een arts en anderzijds de sociaal-pedagogische opdracht die een kinderopvang vervult. Het gevoel leeft dat de sociaal-pedagogische opdracht nog te vaak onderschikt is aan de medisch-klinische expertise. Zelfs wanneer er echter nog geen effectieve diagnose is, gaat men vanuit de kinderopvang wel aan de slag met kinderen van wie de ontwikkeling mogelijks niet normaal verloopt. Dit neemt natuurlijk niet weg dat dit geen evidente opdracht is.

Tijdens de focusgroep wordt ook geopperd dat er (nog) meer zou kunnen worden samengewerkt met partners zoals kindziekenhuizen, kinderartsen, etc. Deze partners zouden de ouders ook attent kunnen maken op het bestaan van de inclusieve kinderopvang. Hoewel uit de focusgroep blijkt dat men vanuit bepaalde kinderopvang toch al geïnvesteerd heeft in het bekender maken van hun werking bij ouders alsook bij andere actoren, blijkt dit toch een moeilijk gegeven te blijven. Het versturen van folders, brochures, mails, etc. lijkt niet voldoende te zijn. Eén deelnemer merkt op dat het soms gemakkelijker is om de werking te verduidelijken bij andere actoren wanneer er effectief tijd beschikbaar is om hen op te zoeken en met hen hierover een gesprek aan te gaan.

Het kunnen blijven garanderen van een basiskwaliteit inzake kinderopvang is de belangrijkste maatstaf. Hiervoor is er volgens alle deelnemers meer tijd en meer personeel nodig. Het gebeurt dat kinderbegeleiders de opvang van een kind met specifieke zorgbehoeften bovenop de opvang van andere kinderen niet aankunnen. Er is één deelnemer die vermeldt dat bepaalde (gedrags)problematieken bovendien extra zwaar kunnen doorwegen. Dit vraagt om (nog) meer gesprekken met de ouders, meer onderlinge afstemming en expertise. De deelnemers geven ook aan dat inclusie en de opvang van 'zorgenkinderen' dan ook breder moet worden opgevat dan enkel kinderen met een handicap.

2.6 Samenvatting

Er is een draagvlak om inclusieve kinderopvang te realiseren en verder te optimaliseren. Inclusieve kinderopvang heeft volgens de deelnemers niet enkel betrekking op kinderen met een handicap, maar gaat ook over andere mogelijke problematieken die een meer intensieve en/of aangepaste aanpak vergen. Daarnaast blijkt uit meerdere praktijkvoorbeelden dat inclusieve kinderopvang voor kinderen met specifieke zorgbehoeften een meerwaarde biedt voor wat betreft hun (sociale) evolutie en integratie tussen andere kinderen.

Het blijvend kunnen aanbieden van een kwalitatieve kinderopvang voor alle kinderen is hierbij echter wel een essentiële voorwaarde. Om hieraan te kunnen voldoen, is het volgens de deelnemers nodig dat er een goede basisstructuur wordt uitgewerkt. Inclusie is een streven dat moet kunnen groeien. Voor de deelnemers bestaat een goede basisstructuur uit meer tijd en meer personeel.

Aangezien een inclusieve aanpak telkens opnieuw maatwerk is waarbij het kind met zijn specifieke zorgbehoeften steeds het uitgangspunt vormt, zijn vormingen interessant, maar niet dé oplossing. Inclusieve kinderopvang is durven springen in het onbekende en voortdurend op het moment zelf oplossingen zoeken en zaken (uit)proberen en (her)evalueren vanuit de pedagogische werking. Bovendien wordt het volgen van vormingen bij sommigen belemmerd door tijdsgebrek waardoor andere momenten (tijdens/na het werk) hiervoor noodgedwongen worden opgeofferd.

Meer structurele en toegankelijke ondersteuning en regelmatige feedback op de inclusieve werking is daarentegen noodzakelijk. Bepaalde kinderopvanglocaties staan hierin verder dan anderen. Ze hebben vb. al zelf stappen ondernomen om structurele samenwerkingsverbanden op te zetten met relevante

actoren uit het bredere welzijnsveld en onderwijs. Anderen vinden hierin moeilijker hun weg en voelen zich belemmerd door hun gebrek aan kennis hieromtrent. Desalniettemin vragen dergelijke inspanningen een enorme tijdsinvestering van alle deelnemers. De ondersteuning die wordt geboden en de tips die via ondersteuners worden verkregen, zijn zeker relevant en dragen ertoe bij dat een inclusieve werking kan worden ingebed in het dagelijks handelen. Het draagt ertoe bij dat ze kunnen groeien in hun rol als inclusieve kinderopvang. De manier waarop deze ondersteuning wordt aangeboden, is evenwel ook belangrijk. De aangeboden ondersteuning moet praktisch haalbaar zijn. De kinderbegeleiders hebben tijd nodig om de geboden ondersteuning (tips, vorming, handelingen) te implementeren in de dagelijkse werking. Ze hebben ook tijd nodig om hierover te reflecteren met het team, etc.

Voldoende tijd om onderling met het team samen te zitten, te overleggen, casussen te bespreken, ervaringen uit te wisselen en vertrouwen op te doen, is cruciaal. Inclusie wordt met een volledig team gerealiseerd.

Een goede communicatie en afstemming met de ouders is een andere voorwaarde die bijdraagt tot een succesvolle inclusieve opvang. Dit is echter niet altijd evident, zeker niet wanneer het gesprekken betreft waarin bezorgdheden over de ontwikkeling van een kind worden gedeeld. Tijdens de focusgroepen werd aangehaald dat men aandacht probeert te schenken aan de manier waarop de dialoog tot stand wordt gebracht. Het tempo van de ouders moet hierin gerespecteerd worden. Soms wordt een effectieve diagnose ook pas gesteld wanneer het kind al weg is uit de kinderopvang en naar de kleuterschool gaat.

Er wordt door sommige deelnemers geprobeerd om hierin aan een minimum van opvolging te voorzien en/of de kinderopvang langer te laten doorlopen of te combineren met de kleuterschool. Op leerkracht/kinderopvang niveau kan een onderlinge afstemming ook bijdragen tot een succesvolle aanpak. Vanuit het CLB en bij andere actoren (artsen, etc.) worden de inzichten van de kinderopvang volgens hen nog als ondergeschikt beschouwd. Ze beschikken nochtans over gecontinueerde niet-moment specifieke observaties en kennis die gebaseerd is op hun dagelijkse omgang met het kind in kwestie. Vanuit de deelnemers bestaat de vraag om meer als volwaardige partner te worden beschouwd met het oog op het vinden van een gepaste aanpak voor de algemene ontwikkeling van kinderen met specifieke zorgbehoeften.

Het bestaan van een CIK en de ondersteuning die ze kunnen bieden, is nog niet bij iedereen doorgedrongen. Sommige deelnemers zien ook meer potentieel in een Huis van het Kind omwille van de lokale inbedding van deze organisatie. Er komt niet enkel expertise en kennis van ondersteuners samen in een Huis van het Kind.

3 Synthese focusgroep buitenschoolse kinderopvang

In wat volgt, bespreken we de focusgroep waaraan verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de buitenschoolse kinderopvang hebben deelgenomen.

3.1 Inclusief werken

Nog voor er expliciet gesproken werd over inclusieve kinderopvang, werden er door de deelnemers al kinderen met specifieke noden opgevangen. Inclusief werken, is dus niet nieuw in de buitenschoolse opvang. De deelnemers benadrukken wel dat de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften afhankelijk is van de manier waarop deze behoeften worden gedefinieerd. Een deelnemer vertelt dat men binnen de eigen kinderopvang hierin een evolutie kan opmerken. Vroeger diende men een subsidiedossier in voor elk kind waarvan men vermoedde dat er een specifieke zorgnood was. Nu doet men dit enkel nog voor de kinderen wiens noden een aanpaste aanpak vereisen. Een kind met een gehoorproblematiek kan gewoon meespelen met de andere kinderen zonder dat hiervoor een uitgesproken andere aanpak nodig is. Bij sommige andere kinderen is er wel een (kleine) bijsturing in de werking nodig en wordt er intern overlegd hoe men dit kind het beste kan opvangen.

Alle deelnemers zijn het eens dat inclusief werken, maatwerk is. In het geval men zich ongerust maakt over de ontwikkeling van een kind begint het steeds met afwachten, observeren en vervolgens aftasten of er al dan niet een aangepaste aanpak nodig is en wat het beste werkt. De groep kinderen waarvoor er nog geen diagnose is, is volgens alle deelnemers de meest moeilijke groep om op te vangen omdat het nog meer dan anders een zoektocht is om de meest geschikte aanpak te vinden. Ouders zijn de expert inzake hun kind en kunnen veel informatie en tips geven, maar als kinderopvang moet men hun tempo respecteren.

De draagkracht van zowel het volledige team van kinderbegeleiders alsook van de individuele kinderbegeleider is een belangrijke maatstaf om op een kwalitatieve manier inclusief te werken. Het gebeurt soms dat de opvang van een kind met specifieke zorgbehoeften moet worden stopgezet omdat dit niet langer haalbaar is. Ernstige gedragsproblemen en agressie zijn vaak redenen om de opvang stop te zetten. Er werden hiervan verschillende voorbeelden gegeven tijdens de focusgroep. Een deelnemer gaf het voorbeeld van een tienjarig kind dat agressief gedrag vertoonde, maar waarbij er nog geen screening was gebeurd. Omwille van het agressieve gedrag heeft men vanuit de kinderopvang beslist om dit kind niet langer op te vangen. Men had te veel schrik dat er op termijn ongelukken zouden gebeuren met het kind zelf, met andere kinderen en/of met de kinderbegeleiders.

Een deelnemer gaf ook expliciet mee dat het voor kinderbegeleiders in dergelijke situaties ook niet gemakkelijk is om hiermee om te gaan, wat hun rol hierin is en waar hun verantwoordelijkheid ligt. Het is voor hen ook niet altijd gemakkelijk om het (onvoorspelbare) gedrag in te schatten. Dit zorgt bij hen voor onzekerheid.

Naast agressie en ernstige gedragsproblematieken, is een aanpak die bijna een één-op-één begeleiding vereist ook vaker een reden om af te haken op de opvang van een kind met specifieke zorgnoden, aldus een deelnemer.

Inclusieve kinderopvang kan een meerwaarde bieden, maar volgens de deelnemers zijn er kinderen voor wie dit moeilijk te realiseren is. Niet alle kinderen passen even goed in de context die eigen is aan een buitenschoolse kinderopvang waarbij er minder structuur is, meer vrijheid en chaos, meer prikkels, etc.

Ondanks de inspanningen die door de kinderopvang worden geleverd, zullen er kinderen zijn die zich binnen de buitenschoolse opvang niet goed zullen blijven voelen. Een deelnemer, een verantwoordelijke in een kinderopvang met 26 plaatsen waar er een vijftal kinderen met een specifieke zorgnood worden opgevangen, illustreerde dit aan de hand van een voorbeeld. Binnen de eigen opvang wordt er steeds geprobeerd om voor elk kind een gepaste aanpak te vinden, maar dit is niet evident. Een onverwacht 'probleem', zoals een bepaalde koek die er niet meer is, kan bij sommige kinderen al tot een grote uitbarsting zorgen. Dit brengt de leefbaarheid van de groep in het gedrang.

De deelnemers kaarten aan dat de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften tijdens de vakantieperiodes voor extra uitdagingen zorgt. De kinderbegeleiders moeten dan een volledige dag instaan voor de opvang van kinderen met extra noden. Dit maakt het voor hen zwaar. Langs de andere kant vinden de deelnemers het wel belangrijk dat ouders, die ook werken tijdens de vakantieperiodes, hun kinderen ergens kunnen laten opvangen.

Alle deelnemers zijn zich bewust van hun verantwoordelijkheid ten aanzien van de ouders met kinderen die specifieke zorgbehoeften hebben. De afweging die aan een stopzetting van de opvang voorafgaat, is voor iedereen onder hen een moeilijke afweging wetende dat sommige ouders buiten de kinderopvang weinig of geen alternatieven hebben om hun kind ergens naartoe te brengen. Sommige ouders kunnen slechts op een beperkt netwerk terugvallen, weten zelf nog niet voldoende hoe ze het best met de problematiek van hun kind moeten omgaan, hebben een beperkte kennis van het ondersteuningslandschap, etc. Een stopzetting wordt door alle deelnemers steeds in overleg met de ouders beslist waarbij men vanuit de kinderopvang wel probeert om mee een andere oplossing te zoeken. Desalniettemin zijn dit vaak emotionele gesprekken.

3.2 Dialoog met ouders

Alle deelnemers gaan in dialoog met de ouders. Het opstarten van een goede dialoog en afstemming vinden met de ouders is voor alle deelnemers cruciaal. Het is voor hen essentieel om een goede band met de ouders te kunnen opbouwen.

Een deelnemer benadrukt wel dat het zoeken naar een gepaste aanpak voor een kind met specifieke zorgnoden begint bij de informatie die de ouders (willen) geven. Indien men vanuit de kinderopvang een subsidie voor individuele inclusieve opvang wil aanvragen, moeten de ouders hen ook de nodige documenten bezorgen. Dit is soms een probleem. Het is ook niet altijd evident om dit ter sprake te brengen. Een deelnemer vertelt dat men in het verleden al een paar keer heeft geprobeerd om deze mogelijkheid aan te kaarten bij ouders wiens kind al naar het buitengewoon onderwijs ging. Dit werd echter niet goed ontvangen waardoor men vanuit de kinderopvang hierop niet verder is ingegaan. Een andere deelnemer verduidelijkt dat ze steeds aan de ouders uitleggen waarvoor ze de subsidie zullen gebruiken (vb. de aankoop van extra speelgoed, de inzet van extra jobstudenten tijdens de zomer, investeren in een gespecialiseerd activiteiten aanbod, etc.). De deelnemers zijn allemaal van mening dat het subsidiebedrag wel te laag is.

Er wordt op verschillende momenten tijdens de opvangperiode in gesprek gegaan met de ouders. In eerste instantie worden er door meerdere deelnemers intakegesprekken georganiseerd. Op basis van de ervaringen binnen de eigen kinderopvang getuigt een deelnemer dat ouders van kinderen met specifieke noden die bij hen opvang zoeken wel weten dat een gesprek omtrent het opvangen van hun kind meer inhoudt dan bij andere ouders. Verschillende deelnemers geven aan dat een intake veelal vlotter verloopt wanneer er al een diagnose is gesteld, de ouders al de tijd hebben gehad om de

problematiek van hun kind te aanvaarden en/of het kind al naar het buitengewoon onderwijs gaat. Afhankelijk van deelnemer tot deelnemer wordt het (intake) gesprek met ouders op een andere manier vormgegeven. Er worden verschillende methodieken gebruikt om het gesprek met ouders aan te gaan en informatie te verkrijgen om de opvang zo goed mogelijk te organiseren. Een deelnemer gaf het voorbeeld van een kinderpaspoort. Voor ieder kind, ook zonder specifieke noden, wordt zo'n paspoort opgemaakt. Het paspoort bestaat uit een aantal standaardvragen met antwoordmogelijkheden die enkel moeten worden aangevinkt. Het betreft vragen over de school waar het kind naartoe gaat, wat het kind blij maakt, waarvan het kind droevig wordt, hoe het kind het liefste getroost wil worden, of het kind liever alleen of in groep speelt, of het kind het liefst met broers/zussen speelt of ook met andere kinderen, of het moeite heeft met het zien van nieuwe gezichten, hoe het z'n boterhammen het liefst opeet, etc. Dit zijn neutrale vragen die wel veel informatie geven over het kind in kwestie. Kinderen met ASS hebben bijvoorbeeld meer moeite met het zien van nieuwe gezichten⁵⁷ of willen hun boterhammen altijd op dezelfde manier opeten⁵⁸. Door zo'n kinderpaspoort in te vullen, krijgen de ouders al de kans om cruciale informatie over hun kind op een minder expliciete manier te delen met de kinderopvang. Het is voor sommige ouders immers niet altijd gemakkelijk om over de problematiek van hun kind te (beginnen) praten. Een kinderpaspoort kan bovendien ook vanuit de kinderopvang worden gebruikt als hulpmiddel om bezorgdheden met ouders te delen en hierover een gesprek aan te gaan. De informatie uit het paspoort en de observaties uit de opvang kunnen dan dienen als insteek voor een gesprek.

Een andere deelnemer verwijst naar een inclusiekaft. Een inclusiekaft is enkel bedoeld voor kinderen met specifieke zorgbehoeften, maar het opzet is hetzelfde als bij een kinderpaspoort. Elke dag schrijft een kinderbegeleider een positieve en/of minder positieve ervaring op die betrekking had op het kind in kwestie. Op die manier wordt de ontwikkeling van het kind in de kinderopvang in kaart gebracht en kan het dienen als handvat bij de communicatie met de ouders.

Naast deze formele methodieken wordt ook ingezet op informele momenten met ouders. Deze zijn volgens alle deelnemers minstens even belangrijk. Wanneer men zich vanuit de kinderopvang ongerust maakt over de ontwikkeling van een kind, is het niet altijd noodzakelijk om de ouders hieromtrent apart te nemen en meteen zo'n beladen onderwerp aan te snijden. Bezorgdheden kunnen ook alvast terloops worden gesignaleerd wanneer de ouders het kind bijvoorbeeld komen ophalen om op die manier een open dialoog met de ouders proberen tot stand te brengen.

Tijdens de focusgroep wordt er door iemand opgemerkt dat men vanuit de eigen kinderopvang steeds probeert om ouders samen met hun kind, nog voor de eerste effectieve opvangdag, te laten kennis maken met de opvang en de andere kinderen. Dit is niet enkel nuttig voor de ouders en het kind, maar ook voor de kinderbegeleiders zelf. Op die manier krijgen ze ook meteen een eerste beeld van de aard van het kind. Er wordt door een deelnemer wel opgemerkt dat men binnen de eigen kinderopvang merkt dat ouders van kinderen met specifieke zorgnoden hier minder vaak op ingaan. Op basis van de eigen ervaring merkt deze deelnemer op dat deze ouders dan eerder op de eerste opvangdag langer willen blijven of eerder zijdelings al eens een opmerking maken over dingen waar hun kind moeite mee heeft.

Zoals eerder reeds werd aangehaald, gebeurt het soms dat de opvang van een kind met specifieke zorgnoden niet kan worden verdergezet ondanks de vele inspanningen die worden geleverd om de

⁵⁷ Door de deelnemer wordt aangehaald dat er soms stagairs of jobstudenten komen helpen voor een beperkte periode.

⁵⁸ Bijvoorbeeld altijd in kleine stukjes gesneden, altijd het beleg eerst apart opeten en dan het brood, etc.

opvang toch te laten slagen. Hierin wordt ook steeds een dialoog gezocht met de ouders, aldus de deelnemers aan de focusgroep. Dit zijn geen gemakkelijke gesprekken en vaak betreft het ook een lang traject waarbij het geleidelijk aan duidelijker wordt dat de opvang van het kind met specifieke zorgnoden moeilijk haalbaar blijft. De deelnemers geven ook aan dat men er dan ook alles aan doet om samen met de ouders op zoek te gaan naar andere oplossingen of een compromis⁵⁹.

Uit de focusgroep blijkt duidelijk dat er een wederkerigheid is in de relatie tussen de ouders en de kinderopvang. Wanneer men vanuit de kinderopvang merkt dat ouders thuis op bepaalde vlakken moeilijkheden ondervinden in hun omgang met hun kind en de specifieke problematiek, probeert men hen tips te geven en hen in sommige gevallen in contact te brengen met organisaties die zouden kunnen helpen. Anderzijds gaven de deelnemers ook aan dat ze ook nuttige tips krijgen van/vragen aan ouders om op een gepaste manier met hun kinderen om te gaan.

3.3 Afstemming met de school

Naast de relatie met de ouders van kinderen met specifieke zorgnoden is de school voor alle deelnemers ook een belangrijke partner. Een deelnemer vertelt dat men de meest positieve inbreng heeft gekregen vanuit het buitengewoon onderwijs. Vanuit het buitengewoon onderwijs kent men de kinderen die bij hen in de opvang verblijven en weet men bijgevolg ook beter wat deze specifieke kinderen nodig hebben om zich goed te voelen. Sinds men de praktische tips van het buitengewoon onderwijs heeft gekregen, merkt men binnen deze kinderopvang dat de opvang van kinderen met specifieke zorgnoden ook vlotter verloopt.

Dergelijke praktische tips en adviezen op maat van het kind zorgen er ook voor dat de kinderbegeleiders zich competent en zelfzekerder gaan voelen in hun aanpak. Tijdens de focusgroep wordt benadrukt dat ze niet hebben geleerd om te kunnen omgaan met allerlei specifieke noden. In het buitengewoon onderwijs beschikt men wel meer over specifieke kennis hieromtrent. In het geval er nog geen diagnose is en het kind nog naar het 'gewone' onderwijs gaat, is het vinden van onderlinge afstemming moeilijker volgens de deelnemers. Vanuit het 'gewone' onderwijs is men dan ook veelal zelf nog zoekende naar een gepaste aanpak. Bovendien bevindt men zich dan ook nog in het stadium van vermoedens en bezorgdheden over de ontwikkeling van een kind. In dergelijke gevallen proberen de deelnemers dan de tips die ze eerder vanuit het buitengewoon onderwijs of via andere ondersteuners hebben gekregen, toe te passen.

Een deelnemer vertelt dat men op een bepaald moment samen met een kind dat moeite had met communiceren, de ouders, de buurvrouw die het kind soms ook opvangt, de school en het CLB heeft samengezeten om SMOG te leren. Dit werd door iedereen als een leerrijke en positieve ervaring beschouwd.

Hoewel er door verschillende deelnemers wordt aangehaald dat ze al een goede samenwerking hebben kunnen realiseren met scholen en leerkrachten, is dit toch niet altijd even gemakkelijk. Enkele deelnemers zijn van mening dat er scholen zijn die, wat betreft inclusie, een samenwerking toch lijken

⁵⁹ De opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften wordt vaker als belastend ervaren tijdens de vakantieperiodes. Soms wordt er dan voorgesteld om het kind een halve dag op te vangen in plaats van een hele dag.

tegen te houden. Een deelnemer gaf het voorbeeld van een GON⁶⁰-overlegmoment georganiseerd door de school waarbij men vanuit de kinderopvang ook graag aanwezig was geweest. De school wilde dit liever niet. Alle deelnemers zijn van mening dat ze als kinderopvang nog steeds niet voldoende als een volwaardige partner worden beschouwd die ook over relevante informatie en kennis beschikt over de kinderen met specifieke noden die bij hen in de opvang zijn. Ze zijn allen vragende partij om te kunnen deelnemen aan dergelijke overlegmomenten. Het is hun overtuiging dat inclusie een gezamenlijk project is waarvoor een samenwerking en afstemming tussen verschillende partners nodig is.

3.4 Ondersteuning

3.4.1 CIK

Tijdens de focusgroep wordt door de deelnemers verteld dat ze al een beroep hebben gedaan op de ondersteuning geboden door een inclusiecoach. Een deelnemer vertelt dat men een inclusiecoach had ingeschakeld om samen met de kinderopvang en de ouders op zoek te gaan naar een alternatieve oplossing voor de opvang van een kind dat te agressief was om nog langer in de kinderopvang te blijven. Vanuit een andere kinderopvang werd aan een inclusiecoach gevraagd om hen een vorming rond inclusie te bieden. Deze vorming omvatte twee sessies en werd aangeboden via een inclusiespel. De vormingssessies vonden plaats tijdens de vergadermomenten. Daarnaast werd eveneens de hulp van een inclusiecoach ingeroepen om een specifieke casus te bespreken. Vanuit de kinderopvang werd gevraagd om hierover op regelmatige basis te kunnen samenkomen. Een andere deelnemer werd door een CIK in contact gebracht met andere ondersteuners.

De meeste deelnemers zijn veelal tevreden over de ondersteuning geboden door een inclusiecoach. De deelnemers zijn eveneens van mening dat er in iedere zorgregio een CIK zou moeten zijn. Dit is momenteel niet het geval en dit vinden ze niet rechtvaardig. Een deelnemer is van mening dat er al meer inclusief wordt gewerkt en meer vooruitgang op vlak van inclusie op te merken valt in regio's waar er een CIK is. Een uitbreiding van de CIK's is volgens de deelnemers dus aan de orde⁶¹.

Naast de veelal positieve ervaringen met een CIK worden er door een paar deelnemers toch ook een aantal kanttekeningen gemaakt. Een deelnemer vertelt dat de inclusiecoach uit de eigen zorgregio zo veel inclusiedossiers moet opvolgen dat er bijgevolg niet voldoende tijd is om ondersteuning te bieden die intensief en diepgaand genoeg is. Een andere deelnemer betreurt het dat de inclusiecoach waarop men vanuit de eigen kinderopvang een beroep deed geen ervaring had met de realiteit van een buitenschoolse kinderopvang. Vanuit de kinderopvang moest men dus zelf nog de vertaalslag naar de eigen praktijk maken. Deze deelnemer merkt ook op dat dit soms ook het geval is bij andere ondersteuners.

⁶⁰ GON = geïntegreerd onderwijs. Het concept GON-begeleiding werd in het schooljaar 2017-2018 vervangen door 'ondersteuning voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften'. Voor leerlingen met een handicap of leer- of opvoedingsmoeilijkheden wordt een specifiek zorgbeleid uitgewerkt zodat ze de kans krijgen om in een gewone school les te volgen. Indien de aangepaste zorg niet volstaat, kan een school extra ondersteuning bieden door samen te werken met een school voor buitengewoon onderwijs (<https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/op-school/geintegreerd-onderwijs-gon-begeleiding-het-onderwijs>).

⁶¹ Wat dit betreft, verwijzen we naar voetnoot nr. 7 waarin reeds werd vermeld dat de CIK slechts in 16 zorgregio's actief zijn (60 zorgregio's in Vlaanderen).

3.4.2 Andere ondersteuners

Naast de CIK worden ook andere ondersteuners geraadpleegd door de deelnemers. Een deelnemer getuigt dat men ondersteuners heeft geraadpleegd om beter te kunnen omgaan met kinderen die gedragsproblemen vertonen. Het betrof ondersteuners zoals een centrum dat kinderen met gedragsproblemen begeleidt en een medisch pedagogisch instituut (MPI)⁶². De deelnemer vindt het verkregen advies en de aangereikte handvatten een meerwaarde voor de eigen kinderopvang.

Op basis van de eigen ervaring vindt een deelnemer het soms toch een zoektocht om geschikte ondersteuners te vinden. Soms doet men een beroep op een ondersteuner, krijgt men tips waarmee men aan de slag gaat, maar merkt men dat dit toch niet voor de beste aanpak zorgt. Men moet dan opnieuw op zoek gaan naar een andere ondersteuner met andere inzichten. Volgens deze deelnemer zou er bovendien nog meer kunnen worden ingezet op het bekender maken van de handicapspecifieke sector zodat het zoeken naar ondersteuning vlotter verloopt. Gaandeweg komt men wel in contact met meerdere ondersteuners en bouwt men een netwerk op, maar er zijn zo veel organisaties, stelt een deelnemer. Een betere kennis van het ondersteuningslandschap zou er volgens deze deelnemer ook kunnen toe bijdragen dat men vanuit de kinderopvang ouders beter op weg zou kunnen helpen in hun eigen zoektocht naar aangepaste hulp. Een Huis van het Kind is een voorbeeld van een organisatie die goed op de hoogte is van ondersteuningsmogelijkheden, maar is dan weer niet in elke gemeente aanwezig. Een andere deelnemer vertelt dat de hulp die ze in het verleden hebben gekregen van ondersteuners soms waardevol was, maar soms ook minder nuttig. Op basis van de eigen ervaring stelt deze deelnemer vast dat de wil om te helpen ondersteunen niet bij iedereen ten volle aanwezig is.

Enkele deelnemers vertellen dat ze vanuit hun kinderopvang zijn aangesteld als inclusiemedewerker. Het werken rond inclusie is niet hun enige taak, maar het maakt wel een belangrijk onderdeel van hun opdracht uit. Als inclusiemedewerker krijgen ze bijvoorbeeld de tijd om vormingen omtrent inclusie te volgen. De opgedane kennis verspreiden ze vervolgens onder de andere kinderopvanglocaties binnen de verschillende deeldorpen van de gemeente waar hun kinderopvang is gevestigd. Indien gewenst, proberen ze ook tips op maat te geven aan de kinderopvanglocaties. Met inclusiemedewerkers uit naburige gemeenten komen ze ook regelmatig samen om specifieke cases te bespreken, meningen en ervaringen uit te wisselen en te zoeken naar een gepaste aanpak. Deze manier van werken wordt door hen als doeltreffend ervaren. Bij het horen van deze getuigenis, waren de andere deelnemers onder de indruk van deze manier van werken en zagen ze hierin ook wel een potentieel.

3.5 Noden, voorwaarden en mogelijkheden

Een belangrijke maatstaf om inclusief werken te doen slagen, is voldoende rekening houden met de draagkracht van zowel de kinderbegeleiders als het kind zelf. Bij elk kind is er een afweging nodig van de specifieke noden die er zijn en de haalbaarheid ervan. Een kwalitatieve opvang voor alle kinderen zou ten alle tijden moeten gegarandeerd blijven. Een deelnemer vertelt dat men, ondanks de vele nuttige tips die men van ondersteuners heeft gekregen, toch een extra kinderbegeleider heeft ingezet om een kwalitatieve en inclusieve kinderopvang te blijven garanderen. Dit hoeft niet noodzakelijk een

⁶² Een medisch pedagogisch instituut (MPI) is een multifunctioneel centrum (MFC). Een multifunctioneel centrum richt zich tot personen met een handicap tot en met 21 jaar (uitzonderlijk verlengbaar tot en met 25 jaar) die nood hebben aan specifieke ondersteuning. Een multifunctioneel centrum biedt begeleiding, dagopvang, verblijf (<https://www.vaph.be/organisaties/mfc/algemeen>).

kinderbegeleider met gespecialiseerde kennis te zijn, maar veeleer een bijkomende werkkracht die ervoor zorgt dat alles vlot en veilig blijft verlopen.

Er is volgens de deelnemers ook meer tijd nodig om te kunnen investeren in het uitbouwen van een inclusieve kinderopvang. Dit is een leerproces waarin geïnvesteerd moet worden. Tijdens de focusgroep wordt verteld dat het niet nodig is om effectief één op één te kunnen werken met een kind met specifieke zorgbehoeften, maar het is wel essentieel om zo'n kind met meer aandacht te kunnen opvolgen. Inclusieve kinderopvang houdt volgens de deelnemers in dat er extra wordt geobserveerd, dat er aandacht is voor bepaalde signalen die aantonen dat het kind zich minder goed voelt, dat er op tijd medicatie wordt toegediend, dat er informatie over het kind wordt bijgehouden door vb. een verslag te schrijven, etc. Door het aanwerven van een extra kinderbegeleider wordt hiervoor ruimte gecreëerd en kan deze persoon tegelijkertijd ook deels worden ingezet om de andere kinderen mee te ondersteunen. Met de huidige personeelsbezetting is dit alles moeilijker haalbaar.

Indien dit niet mogelijk is, zullen er kinderen moeten worden geweigerd omdat inclusief werken dan als een te zware opdracht wordt ervaren. Vanuit de kinderopvang vindt men dit een moeilijke boodschap om te brengen naar ouders toe. Men weet immers dat ouders op hen vertrouwen.

De deelnemers geloven in een inclusieve werking en leveren ook de nodige inspanningen om de opvang van een kind met specifieke noden te doen slagen, maar soms lukt het echt niet. Op basis van hun ervaringen stellen de deelnemers vast dat ouders de pogingen om de opvang toch te laten lukken, wel appreciëren, maar dat dit 'falen' vanuit het beleid minder aanvaard lijkt te worden. Vanuit de kinderopvang heeft men soms het gevoel dat inclusief werken absoluut moet lukken terwijl dit in de realiteit niet altijd mogelijk is. Dit zou meer mogen worden erkend. Enkele deelnemers ervaren hierin een kloof tussen de praktijk en de theorie.

De kloof tussen de praktijk en de theorie komt volgens sommige deelnemers ook tot uiting in de vormingen die ze kunnen volgen. Er zijn deelnemers die vinden dat de vormingen een interessante bijdrage leveren, maar er is eveneens een deelnemer die hiervan minder overtuigd is. Een deelnemer getuigt dat men vanuit de kinderopvang onlangs een vorming heeft gevolgd, maar omdat de link met de praktijk te weinig aanwezig was, werd deze vorming als minder relevant beschouwd. Deze deelnemer is van mening dat vormingen meer gericht zouden moeten zijn op de praktijk met meer aandacht voor de specifieke realiteit van een buitenschoolse kinderopvang. Momenteel ervaart deze deelnemer hierin nog een gemis.

Lerende netwerken, trajecten op maat, het bespreken en mee opvolgen van specifieke casussen, etc. worden door alle deelnemers als nuttig ervaren. Daarnaast opperden de deelnemers ook dat 'opstart trajecten' mogelijks ook interessant zouden kunnen zijn voor kinderopvanglocaties die willen beginnen met inclusief werken, maar hierin nog zoekende zijn.

Ondersteuning is essentieel voor het helpen opbouwen en uitbreiden van specifieke *know-how* over inclusie in de buitenschoolse kinderopvang. Vanuit de focusgroep gaf men aan graag (nog) meer vertrouwd te raken met handicapspecifieke ondersteuners, maar omgekeerd is het volgens hen ook nodig dat deze actoren zich bewuster worden van het bestaan van de inclusieve kinderopvang.

De ondersteuning geboden door een CIK zou mogen worden uitgebreid naar alle zorgregio's. De intensiteit, de diepgang en regelmaat van de ondersteuning zou ook mogen worden verhoogd, volgens de deelnemers. Een inclusiecoach zou volgens hen de tijd moeten krijgen om vertrouwd te worden met de kinderopvang, de kinderbegeleiders, de kinderen, etc. Het aftoetsen van de mogelijkheid tot het

opstarten van een systeem waarbij inclusiemedewerkers verbonden zijn aan een kinderopvang binnen een regionale context een onderling netwerk kunnen opbouwen om kennis en expertise uit te wisselen, praktische ondersteuning op maat te bieden, etc. lijkt volgens alle deelnemers ook een interessante piste om verder te exploreren. Niet enkel kinderbegeleiders hebben nood aan vorming en ondersteuning, maar dit zou ook mogelijk moeten zijn voor verantwoordelijken. Een deelnemer geeft aan dat het als verantwoordelijke ook de taak is om de kinderbegeleiders te motiveren om inclusief aan de slag te gaan, hen terug mentaal op te krikken na een minder positieve ervaring hiermee, hun angsten en onzekerheden weg te nemen, etc. Een deelnemer vertelt dat er kinderbegeleiders zijn die zich onzeker voelen in de manier waarop ze met kinderen met specifieke noden moeten omgaan. Sommigen vrezen dat de ondersteuning te zwaar zal doorwegen en dat ze de verantwoordelijkheid niet zullen aankunnen. Volgens deze deelnemer schuilt de kracht van een kinderbegeleider net in het omgaan met kinderen en zou angst, die te begrijpen is, hen niet mogen beletten inclusief te werken. Ze zouden hierin echter moeten worden versterkt en gerustgesteld.

Alle deelnemers zijn van mening dat het team belangrijk is. Een overleg binnen een team zorgt voor herkenning, de mogelijkheid om ervaringen uit te wisselen, een samenhangsgevoel, nieuwe inzichten, etc. Een teamoverleg zet een leer- en groeiproces in gang.

De deelnemers vinden dat men de kans moet krijgen om te groeien als inclusieve kinderopvang. Dit vraagt tijd. Er is meer tijd nodig om te kunnen spreken met ouders, om gesprekken te kunnen aangaan met de school, de hulp van een inclusiecoach en andere ondersteuners in te roepen, etc. Vormingen kunnen een meerwaarde bieden, maar momenteel is er volgens een deelnemer iets dat dit op een meer structureel niveau tegenhoudt. Deze deelnemer geeft aan dat er niet altijd voldoende tijd is om een vorming te volgen. Bovendien werken sommige kinderbegeleiders maar halftijds wat het nog moeilijker maakt om een geschikt moment hiervoor te vinden. Daarnaast merken de deelnemers op dat er in het hoger onderwijs nog te weinig aandacht is voor het concept 'inclusie'. Een deelnemer getuigt dat stagiaires of nieuwe kinderbegeleiders die bij hen aan de slag gaan, niet voldoende op de hoogte zijn van inclusie als concept. Dit vormt volgens alle deelnemers een hiaat indien men wil dat inclusief werken ingang vindt.

De deelnemers zijn bovendien van mening dat inclusief werken nog te veel vrijblijvend is. Ze hebben het gevoel dat het veelal van de kinderopvang zelf afhangt in hoeverre ze hiermee aan de slag willen gaan. Daarnaast zijn ze van mening dat het ook deels afhangt van de mate waarin het bestuur van een kinderopvang inclusie wil realiseren. Indien men vanuit het bestuur achter een inclusieve visie staat, worden er vaker ook financiële middelen vrijgemaakt die het mogelijk maken om te investeren in inclusief werken door inclusiemedewerkers aan te stellen, regionale netwerken te stimuleren, etc. Een deelnemer vertelt dat men vanuit het beleid het fiat heeft gekregen om een inclusiebegeleider aan te stellen. Deze persoon werkt halftijds als kinderbegeleider en is halftijds bezig met het opvolgen van inclusiedossiers, ondersteunen van kinderen met specifieke noden, etc.

Daarnaast is men van mening dat indien men vanuit het beleid wil dat er meer wordt ingezet op inclusief werken, hiervoor ook de nodige financiële middelen moeten worden voorzien. De deelnemers vinden dat inclusieve kinderopvang geen vrijblijvende, individuele keuze zou mogen zijn. Elke kinderopvang zou inclusief moeten werken. Inclusie zou ook niet expliciet moeten worden benoemd. Inclusie, opgevat als het samen opvangen van kinderen met en zonder specifieke zorgnoden, zou een evidentie moeten worden. Tijdens de focusgroep vertellen de meeste deelnemers dat ze hun inclusieve werking kenbaar maken doordat dit op hun website staat, uithangt in de kinderopvang, opgenomen is in hun kwaliteitshandboek, etc. Een deelnemer zegt echter ook dat het bekend maken van hun inclusieve kinderopvang

ook nadelen heeft. Naast de school in de eigen gemeente beginnen ook meer en meer scholen uit naburige gemeenten kinderen met specifieke noden naar hun kinderopvang door te verwijzen waardoor ze niet langer in staat zijn om iedereen op te vangen. Het is de overtuiging van deze deelnemer dat wanneer elke kinderopvang inclusief werkt, ieders draagkracht beter gevrijwaard blijft.

De deelnemers zijn van mening dat men vanuit Kind en Gezin meer zou moeten inzetten op het centraal aansturen van inclusieve kinderopvang door hierover bijvoorbeeld campagnes te voeren zoals men in het verleden reeds heeft gedaan rond andere kinderopvangthema's. Op die manier kan inclusieve kinderopvang meer worden ingebed, bekender worden gemaakt bij ouders, maar ook bij andere ondersteuners die mogelijks een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van inclusieve kinderopvang. Inclusie als maatschappelijke visie zou volgens de deelnemers ook nog meer een evidentie moeten worden. Een deelnemer vertelt dat er nog steeds ouders zijn die denken dat hun kind, omdat het specifieke noden heeft, niet naar de kinderopvang kan.

3.6 Samenvatting

Het streven naar een inclusieve kinderopvang wordt breed gedragen. Er worden echter wel een aantal randvoorwaarden vooropgesteld om dit op een kwaliteitsvolle manier te kunnen realiseren. De draagkracht van de kinderbegeleiders, het kind met de specifieke zorgnoden en alle andere kinderen staan hierbij steeds centraal. Alle deelnemers zijn zich bovendien bewust van de verantwoordelijkheid die inclusieve kinderopvang met zich meebrengt en vinden dit ook niet altijd even evident. Kinderen met complexe gedragsproblematieken of agressief gedrag zijn het moeilijkst om op een kwaliteitsvolle manier op te vangen. Het gebeurt dat de opvang van zo'n kinderen soms dan ook noodgedwongen moet worden stopgezet. Het nog niet hebben van een diagnose is eveneens een factor die inclusief werken en het zoeken naar de meest gepaste aanpak bemoeilijkt. Inclusief werken, is volgens de deelnemers sowieso maatwerk.

Inclusief werken krijgt op verschillende manieren vorm en er wordt gewerkt met verscheidene methodieken. Een inclusiekaft, kinderpaspoorten, aangepaste intakegesprekken, bezoekenmomenten voorafgaand aan de effectieve opvang, etc. De dialoog met ouders van kinderen met specifieke zorgnoden is van cruciaal belang. De deelnemers vinden het echter belangrijk dat hiervoor voldoende tijd kan worden vrijgemaakt zodat een vertrouwensband kan worden opgebouwd. Ouders kunnen de kinderopvang al veel tips geven om een gepaste aanpak te vinden voor hun kind, maar omgekeerd probeert men vanuit de kinderopvang ouders ook mee op weg te helpen in hun zoektocht naar gepaste ondersteuning voor hun kind.

Ondersteuning is noodzakelijk en wordt door iedereen als een meerwaarde beschouwd. Een goede ondersteuning gebeurt volgens de deelnemers op regelmatige basis, is intensief en diepgaand genoeg, praktisch en gericht op de specifieke realiteit van een buitenschoolse kinderopvang. Idealiter heeft een ondersteuner voldoende tijd om vertrouwd te worden met de kinderopvang, de kinderbegeleiders en de specifieke casus. De deelnemers die een beroep doen op inclusiecoaches zijn hierover ook veelal tevreden. Naast de ondersteuning geboden door een CIK, worden ook andere (handicapspecifieke) ondersteuners aangesproken. Er zijn echter zo veel organisaties die ondersteuning zouden kunnen bieden dat sommige deelnemers dit soms toch als een zoektocht ervaren. Ze zouden graag meer bekend raken met het bestaande ondersteuningsaanbod, maar omgekeerd zouden ondersteuners ook meer op de hoogte mogen zijn van het bestaan van inclusieve kinderopvang. Vanuit het buitengewoon onderwijs

worden vaak nuttige handvatten aangereikt. Desondanks de goede samenwerking met onderwijspartners vinden de deelnemers dat ze soms toch niet als een volwaardige partner worden beschouwd.

Inclusieve kinderopvang is volgens de deelnemers nog te vrijblijvend. Momenteel vinden ze dat er vooral veel initiatief moet worden genomen door de kinderopvang zelf (vb. het vinden van een gepaste aanpak, het contacteren van ondersteuners, het voorzien in aanpassingen, etc.). Tijdens de focusgroep werd er ook geopperd dat er al meer vooruitgang is op vlak van inclusief werken in regio's waar een CIK aanwezig is. Bovendien zou steun vanuit het organiserend bestuur van een kinderopvang ook bijdragen aan meer inclusief werken. Er werden voorbeelden gegeven van inclusiemedewerkers die worden aangeworven, regionale netwerken en onderlinge samenwerking tussen kinderopvanglocaties die wordt gestimuleerd, financiële middelen die worden vrijgemaakt, etc.

Inclusief werken vraagt volgens de deelnemers een investering. Het is nodig om hierin te groeien, tijd te hebben om kinderen beter op te vangen, te communiceren met ouders, ondersteuning te zoeken alsook meer personeel om dit alles beter te kunnen dragen. Inclusieve kinderopvang kan soms beangstigend zijn voor kinderbegeleiders. Daarnaast brengt het ook een grote verantwoordelijkheid met zich mee en is het een uitdaging om de angsten, de minder positieve ervaringen, etc. om te buigen om hiermee vervolgens toch verder te gaan. Het team van kinderbegeleiders speelt een belangrijke rol. Ze zouden meer tijd moeten krijgen om onderling ervaringen uit te wisselen, inzichten te delen, etc.

Tot slot zou men vanuit Kind en Gezin meer moeten inzetten op het verder stimuleren van inclusieve kinderopvang. De inclusieve visie zou bij iedere kinderopvang ingeburgerd moeten raken en het zou een evidentie moeten worden dat kinderen met en zonder specifieke zorgbehoeften samen worden opgevangen.

4 Synthese focusgroepen inclusiecoaches

Hieronder bespreken we de focusgroepen waaraan de inclusiecoaches hebben deelgenomen. Er vonden twee focusgroepen plaats. De bevindingen uit beide focusgroepen werden geïntegreerd tot één geheel.

4.1 Uitdragen van de inclusieve visie en sensibilisering

4.1.1 Binnen de kinderopvang

De inclusiecoaches zijn zich ervan bewust dat nog niet alle kinderopvanglocaties vertrouwd zijn met de opdracht van een inclusiecoach en van een CIK. Deze onbekendheid is volgens hen niet enkel terug te vinden bij kinderopvanglocaties die zich buiten een zorgregio bevinden. Er zijn inclusiecoaches die merken dat er ook binnen de eigen zorgregio kinderopvanglocaties zijn die niet weten dat een inclusiecoach of CIK bestaat. Een inclusiecoach vertelde dat men zich vanuit een bepaalde kinderopvang haar wel herinnerde als iemand die hen in het verleden had ondersteund. Het gegeven dat ze inclusiecoach was, was echter niet blijven hangen. Dit besef dringt niet altijd meteen door en/of blijft niet hangen bij de kinderopvang. Mogelijke redenen hiervoor zouden volgens de inclusiecoaches kunnen worden gezocht in het gegeven dat kinderbegeleiders het vaak enorm druk hebben waardoor hun primaire focus ligt op het bieden van een kwalitatieve ondersteuning aan de kinderen. Personeelwissels of afwezigheden onder het personeel (bv. omwille van een zwangerschap) kunnen er ook toe bijdragen dat niet alle kinderbegeleiders al even vertrouwd zijn met een inclusiecoach en een CIK. Inclusief werken en de inclusieve visie is bovendien nog altijd een relatief recent gegeven, stellen de inclusiecoaches. De

inclusiecoaches zijn van mening dat het bewustzijn rond het inclusieve gedachtegoed en de ondersteuning die een inclusiecoach kan bieden nu pas geleidelijk meer ingang lijkt te vinden.

De inclusiecoaches omschrijven inclusief werken als een olievlek die nog verder moet uitdeinen. Hoewel de inclusieve gedachte, het bestaan van inclusiecoaches en een CIK stilaan meer ingang vindt, verloopt dit proces traag. Om inclusief werken sneller ingang te laten vinden, moet er hierop meer worden ingezet, aldus de inclusiecoaches.

Hoewel de inclusiecoaches aangeven dat ze hierin zelf veel investeren – het uitdragen van de inclusieve visie is immers één van hun opdrachten – vinden ze dat ze hiervoor zelf niet over voldoende tijd en financiële middelen beschikken. De inclusiecoaches proberen zichzelf en hun opdracht op verschillende manieren en via verschillende kanalen kenbaar te maken. Ze verspreiden folders, geven presentaties over hun taak aan kinderopvang, nemen contact op met kinderopvang via telefoon, mail en/of gaan er persoonlijk langs om zichzelf voor te stellen, etc. Mond-tot-mondreclame draagt ook bij tot meer bekendheid.

De inclusiecoaches zijn ervan overtuigd dat het samengaan van al deze inspanningen en het blijvend inzetten hierop essentieel is. Desalniettemin zou een centraal uitgedragen campagne vanuit Kind en Gezin er eveneens voor kunnen zorgen dat de inclusiecoaches en de CIK bekender worden en inclusief werken sneller ingang vindt. Indien men wil dat inclusief werken effectief naar een hoger niveau wordt getild, zal dit ook op beleidsmatig vlak een investering vragen, aldus de inclusiecoaches.

4.1.2 Binnen de bredere welzijnssector

Het bestaan van een inclusiecoach en een CIK is ook binnen de bredere welzijnssector nog niet volledig doorgedrongen, stellen de inclusiecoaches vast. De inclusiecoaches ondernemen ook op dit vlak verschillende initiatieven om hun bekendheid te vergroten. Ze investeren in het opbouwen van hun netwerk en het onderhouden van contacten.

4.1.3 Naar ouders toe

Volgens de inclusiecoaches lijken niet alle ouders op de hoogte te zijn van het bestaan van inclusieve kinderopvang. Om ervoor te zorgen dat ouders gemakkelijker de weg vinden naar de inclusieve kinderopvang, vertelde een inclusiecoach dat ze bij de opstart van het CIK contact heeft opgenomen met alle organisaties waar ouders met kinderen die extra noden hebben, terecht zouden kunnen komen. Naar analogie met dit voorbeeld, zei een andere inclusiecoach dat ze ziekenhuizen en andere medische partners heeft gecontacteerd om hen eveneens attent te maken op het bestaan van inclusieve kinderopvang zodat zij, op hun beurt, de ouders hiervan op de hoogte zouden kunnen stellen. Daarnaast zijn de inclusiecoaches van mening dat ook een Huis van het Kind een belangrijke rol zou kunnen spelen inzake de verdere bekendmaking van inclusieve kinderopvang.

4.1.4 In de maatschappij

Opdat een effectieve inclusieve samenleving kan worden gerealiseerd, is er volgens de inclusiecoaches een algemene mentaliteitswijziging nodig. Deze mentaliteitswijziging heeft niet enkel betrekking op de kinderopvang, maar is op de gehele maatschappij van toepassing. De inclusiecoaches benadrukken dat werken rond inclusie voor hen ondertussen een evidentie is, maar dat dit nog lang niet voor iedereen het geval is. De inclusieve visie is nog niet voldoende bij iedereen doorgedrongen. Daarnaast zou inclusie, waarbij wel specifiek werd verwezen naar de kinderopvang, niet expliciet moeten worden

benoemd. Het zou net een evidentie moeten zijn dat alle kinderen, ongeacht hun noden, samen worden opgevangen zonder dat het inclusieve aspect telkens moet worden benadrukt.

Binnen het onderwijs heeft men volgens de inclusiecoaches eveneens nog een lange weg af te leggen. Een inclusiecoach merkte op dat men binnen de opleiding tot leerkracht of kinderverzorger nog te veel expliciet het onderscheid maakt tussen kinderen met en zonder handicap door hiervoor een gespecialiseerde opleiding te voorzien. Het is haar overtuiging dat je leerkracht of kinderbegeleider bent voor alle kinderen, ongeacht of ze wel of niet een beperking hebben.

4.2 Inclusiecoach

4.2.1 Evolutie als inclusiecoach

De inclusiecoaches vertelden dat het voor hen aanvankelijk niet helemaal duidelijk was wat er precies van hen werd verwacht. Ze waren immers de eerste inclusiecoaches en hun functie was nieuw. Als startende inclusiecoach hebben ze het gevoel gehad dat ze in het diepe moesten springen en vooral gaandeweg moesten leren hoe ze hun opdracht het beste konden uitvoeren. De inclusiecoaches erkennen dat er vanuit Kind & Gezin werd geprobeerd om hen hierin toch enigszins te begeleiden. De begeleidingstrajecten die vijf keer per jaar door Kind & Gezin worden georganiseerd, worden geapprecieerd. De inclusiecoaches vinden het ook positief dat ze tijdens deze trajecten de mogelijkheid hebben om concrete casussen met elkaar te bespreken, zelf topics op de agenda te zetten, etc. De begeleidingstrajecten hebben er ook voor gezorgd dat de inclusiecoaches elkaar hebben leren kennen. Dit is de absolute meerwaarde ervan, aldus een inclusiecoach. Tijdens de focusgroep werd aangehaald dat een dergelijk begeleidingstraject wel essentieel was om te kunnen groeien als inclusiecoach.

Om zich verder te kunnen ontwikkelen als inclusiecoach hebben ze daarnaast, ieder voor zich, ook inspanningen geleverd. Ze hebben informatie opgezocht, volgen ontwikkelingen op vlak van inclusie op, lezen boeken, volgen vormingen, etc. Sommigen konden een beroep doen op competenties en inzichten die ze al hadden. Anderen hebben ook veel van elkaar geleerd. Daarnaast steken de inclusiecoaches gaandeweg ook veel op. Concrete vragen vanuit een kinderopvang vormen de aanleiding om dingen op te zoeken, meer te weten te komen over een bepaalde problematiek, etc. Op die manier breiden ze hun kennis en competenties ook verder uit.

Naarmate de inclusiecoaches meer ervaring hebben opgedaan, ervaren ze ook meer rust in het uitvoeren van hun opdracht. Ze weten ondertussen beter welke methodieken goed werken, hoe ze bepaalde situaties het beste aanpakken, etc.

4.2.1 Voorwaarden om een goede inclusiecoach te worden/blijven

Inclusief werken is volgens een inclusiecoach nog steeds 'pionieren'. Zelfs al heeft ze het gevoel al veel ervaring te hebben, toch zijn er nog altijd groeimogelijkheden. Het ontbreekt de inclusiecoaches aan tijd om al de ideeën die ze hebben uit te werken, nieuwe methodieken te zoeken, bestaande methodieken aan te passen, zichzelf verder te verdiepen in het thema en te reflecteren op het eigen functioneren. Een inclusiecoach vertelde dat ze een klankbord mist zodat ze zichzelf af en toe eens in vraag kan stellen. Soms voelt ze zichzelf hierin toch een beetje alleen.

Daarnaast hebben de inclusiecoaches elk al veel expertise opgebouwd. Het zou zonde zijn indien deze expertise niet kan worden gedeeld en doorgegeven. Ze zien er daarom wel iets in om als meer ervaren inclusiecoach op te treden als meter voor een startende coach.

Het bestaande *buddy* systeem, waarbij iemand binnen de eigen organisatie wordt aangeduid als 'mentor', wordt momenteel niet door iedereen op een positieve manier ervaren. Dit heeft niet zozeer te maken met het concept van het mentorschap op zich, maar is eerder te wijten aan de wijze waarop een '*buddy*' zijn/haar rol opneemt. Er is een inclusiecoach die heel tevreden is over de eigen *buddy*. Haar *buddy* is iemand die zelf veel ervaring heeft met inclusief werken. Als inclusiecoach kan ze steeds bij haar *buddy* terecht voor raad en *feedback*. Haar *buddy* stimuleert haar ook om na te denken over zichzelf als inclusiecoach. Een andere inclusiecoach ervaart minder betrokkenheid, kennis en eigen ervaring inzake inclusief werken bij haar '*buddy*'. Dit wordt ervaren als een gemis.

Een goede '*buddy*' is idealiter iemand die zelf voldoende inzicht heeft omtrent inclusie en inclusief werken. Het is iemand die zelf, tot op zeker niveau, toch ook over bepaalde coachende vaardigheden beschikt waardoor hij/zij de ander ertoe kan aanzetten tot (zelf)reflectie. Daarnaast is het de mening van één inclusiecoach dat een '*buddy*' tevens iemand is die het takenpakket van de inclusiecoach mee bewaakt binnen de context van een halftijdse opdracht binnen een ruimere organisatie. Tijdens de focusgroep werd er geopperd dat er vanuit Kind en Gezin ook meer zou mogen worden ingezet op het meer absoluut maken van de rol die een '*buddy*' vervult.

Er zijn twee inclusiecoaches die samen in hetzelfde werkingsgebied actief zijn. De coördinator van de organisatie waaraan ze beiden verbonden zijn, fungeert als '*buddy*'. Ze zijn hierover tevreden. Daarnaast zijn ze nog meer tevreden over het feit dat ze als inclusiecoach, binnen hun gezamenlijke werkingsgebied, kunnen samenwerken. Het laat hen toe om elkaars klankbord te zijn, taken te verdelen en bij elkaar tips te vragen, etc. Wat dit betreft, is het wel belangrijk om tevens te benadrukken dat het een uitzonderlijke situatie betreft die enkel van toepassing is op deze twee inclusiecoaches die samen binnen eenzelfde CIK actief zijn. Dergelijke situatie is niet van toepassing op de andere inclusiecoaches.

Een andere inclusiecoach vertelt dat haar werkingsgebied grenst aan het werkingsgebied van een andere inclusiecoach. Dit stelt beide inclusiecoaches in staat om vaker samen te werken, bij elkaar te rade te gaan en elkaar tot reflectie te stimuleren.

4.2.2 Inbedding in een CIK en rol als inclusiecoach

4.2.2.1 Inbedding CIK

Het is volgens de inclusiecoaches een meerwaarde om ingebed te zijn in een kinderopvangorganisatie, een CIK. De link met de eigen kinderopvang laat hen toe om te putten uit de ervaringen die ze daar al hebben opgedaan. Het zorgt tevens voor een noodzakelijke link met de praktijk. Inclusief werken, kan je niet enkel doen op basis van theoretische kennis. Ze vinden het ook gemakkelijk dat ze een methodiek of aanpak eerst intern al eens kunnen uittesten en ideeën kunnen uitwisselen met collega's. Anderzijds hebben sommigen het gevoel dat ze door hun opdracht als halftijdse inclusiecoach soms toch ook enige focus missen. Als inclusiecoach proberen ze zoveel mogelijk uit hun beperkte tijd te halen, maar er zijn ook nog andere opdrachten die ze intern op zich moeten nemen. Er is volgens een inclusiecoach mogelijk een verschil in de manier waarop men is ingebed in de eigen organisatie en de manier waarop je je taken als inclusiecoach daardoor kan opnemen. Deze inclusiecoach vermeldde hierbij dat sommigen specifiek werden aangeworven als inclusiecoach terwijl anderen intern al aan de slag waren en de opdracht als inclusiecoach erbij genomen hebben. Er is een inclusiecoach waarbij intern een duidelijke opdeling is gemaakt tussen haar taak als inclusiecoach en haar interne opdracht. De omvang van beide takenpakketten is afgestemd op de tijd die hiervoor nodig is waardoor ze dit gemakkelijk kan verantwoorden naar haar leidinggevende toe terwijl dit voor een andere inclusiecoach moeilijker lijkt te zijn.

Deze inclusiecoach zou graag haar tijd als inclusiecoach effectief volledig kunnen spenderen aan de specifieke taken die hieraan verbonden zijn.

4.2.2.2 *Rol als inclusiecoach*

Algemeen genomen, werd tijdens een focusgroep aangehaald dat men, vijf jaar na de start van hun opdracht, vindt dat de omschrijving van hun functie toch nog steeds te vaag en algemeen blijft. Iedere CIK en inclusiecoach heeft zijn eigenheid. Dit wordt door niemand als problematisch ervaren, integendeel.

De inclusiecoaches vinden het echter wel belangrijk dat iedereen dezelfde overkoepelende visie rond inclusief werken, blijft uitdragen. Een inclusiecoach benadrukte dat het belangrijk is dat er, met respect voor ieders eigenheid, toch een duidelijke en meer uniforme lijn wordt aangegeven voor wat betreft de rol als inclusiecoach. Het is de mening van deze inclusiecoach dat er toch nog te weinig consensus is omtrent de rol als inclusiecoach en wat je binnen deze functie allemaal wel alsook niet kan doen.

4.2.3 Samenwerking met partners

Het vinden van partners waarmee kan worden samengewerkt, is voor alle inclusiecoaches essentieel. Een aantal inclusiecoaches gaven aan dat het echter niet eenvoudig is om een duidelijk beeld te krijgen van het volledige ondersteuningslandschap. Er bestaan immers zo veel organisaties waardoor het onmogelijk is om iedereen binnen de bredere welzijnssector te kennen. Het is zelfs niet eenvoudig om alle ondersteuners binnen de eigen zorgregio te kennen. Eén inclusiecoach heeft ooit geprobeerd om voor zichzelf een overzicht van alle mogelijke ondersteuners te maken. Het bleek een onbegonnen werk te zijn.

Het is niet enkel voor de inclusiecoaches enigszins zoeken om hun weg te vinden in het ondersteuningslandschap. Ze beseffen dat dit mogelijks ook niet evident is voor de kinderopvang. Een inclusiecoach zal daarom binnenkort een infosessie omtrent de bestaande regionale ondersteuners organiseren voor de kinderopvang in haar werkingsgebied.

De 'sociale kaart' biedt een eerste aanzet om ondersteuners te vinden, maar een inclusiecoach is van mening dat deze informatiebron niet voldoende *up to date* is. Het 'Brussels zakboekje' omvat geactualiseerde gegevens van verscheidene welzijns- en gezondheidsvoorzieningen. Hoewel het niet beschikbaar is voor alle zorgregio's, is het alvast wel een relevante bron van informatie voor twee inclusiecoaches.

Elk op hun eigen manier, leveren de inclusiecoaches inspanningen om zichzelf kenbaar te maken bij potentiële partners, welzijnspartners te ontmoeten en in te zetten op een eventuele samenwerking. Enerzijds beschouwen ze het vinden van partners en het opbouwen van een netwerk binnen de bredere welzijnssector als een proces dat zich gaandeweg ontplooit. Naar aanleiding van concrete cases, vragen van kinderopvang en informatie die ze opzoeken om verantwoordelijken en kinderbegeleiders te helpen, leren ze meer en meer partners kennen. Soms, bij een specifieke case, werken ze samen met een ondersteuner om elkaar nadien toevallig weer tegen te komen wanneer ze elk ook bij een andere kinderopvang ondersteunend aan de slag zijn.

Er werd ook verwezen naar het ondersteuningsnetwerk kinderopvang⁶³ als interessant forum om contacten te leggen. De inclusiecoaches weten dat ze zelf, alsook het CIK waaraan ze verbonden zijn, geen deel zullen uitmaken van het ondersteuningsnetwerk. Toch, omdat het netwerk partners samenbrengt die kinderopvang ondersteunen (o.a. inzake pedagogische kwaliteit, coaching, ondernemerschap, toegankelijkheid), zijn de inclusiecoaches overtuigd van het potentieel van dit netwerk. Het netwerk biedt mogelijkheden met betrekking tot bekendmaking en samenwerking. Een inclusiecoach opperde dat het misschien een idee is om een lerend netwerk aan te gaan met actoren uit het ondersteuningsnetwerk.

Er wordt ook actief ingezet op het bewust zelf leggen van contacten. Een inclusiecoach vertelde dat ze in het verleden samen met kinderbegeleiders een studiebezoek deed naar een kinderpsychiatrisch ziekenhuis en een school voor buitengewoon onderwijs. Dit werd door alle partijen op een positieve manier ervaren. Het zet immers aan tot het verruimen van de eigen blik. Een andere inclusiecoach probeert sinds kort om een paar keer per jaar samen te zitten met externe partners om elkaar beter te leren kennen en inzichten uit te wisselen. Er werd ook verwezen naar een inspiratiedag georganiseerd door Kind en Gezin, regionale netwerkmomenten, etc. Momenten waarop men andere potentiële partners kan ontmoeten, worden als een meerwaarde beschouwd. Ze vormen een stimulans tot (meer) samenwerking waarbij iedereen vanuit zijn eigen expertise en invalshoek een bijdrage kan leveren tot het realiseren van meer inclusie. Zo'n momenten zorgen er ook voor dat men nadien gemakkelijker de weg naar elkaar vindt.

De inclusiecoaches zijn van mening dat een Huis van het Kind eveneens een belangrijke rol zou kunnen spelen bij het tot stand brengen van meer samenwerking. Binnen een Huis van het Kind wordt expertise van meerdere welzijnspartners gebundeld. Een inclusiecoach gaf aan dat ze sinds kort binnen een Huis van het Kind is gehuisvest. Hierdoor staat ze in nauw contact met andere relevante partners. Dit wordt als een meerwaarde ervaren. Twee andere inclusiecoaches zullen binnenkort ook verhuizen naar een Huis van het Kind.

Het onderwijs zou volgens de inclusiecoaches een andere waardevolle partner kunnen zijn in het streven naar inclusie. Tot op heden blijkt dit partnerschap niet altijd even vlot te verlopen. Sommige inclusiecoaches hebben het gevoel dat men vanuit het onderwijs niet altijd open staat voor een samenwerking. Een aantal onder hen hebben het gevoel dat het initiatief voor samenwerking en overleg vooral van hen moet komen. Het is in het verleden al wel eens gebeurd dat een inclusiecoach een traject voor een bepaald kind had opgestart en pas achteraf te weten kwam dat men vanuit de school met een parallel traject was begonnen.

De nog enigszins stoeve afstemming met de school dient echter ook genuanceerd te worden, volgens een inclusiecoach. Het zou volgens haar verkeerd zijn om ervan uit te gaan dat het afblokken van overleg steeds een bewuste actie is. Inclusief werken is ook voor een school een nieuw gegeven dewelke een verandering in mentaliteit vraagt. Niet alle scholen zijn al even doordrongen van de inclusieve visie. Soms vergeet men vanuit de school ook gewoon dat er inclusiecoaches bestaan die eveneens kunnen worden betrokken. Er zijn ook voorbeelden van een goede samenwerking tussen een inclusiecoach en het onderwijs. Een inclusiecoach zal binnenkort samen met een school een studiedag rond inclusie organiseren. Vanuit de school wil men de inzichten die de inclusiecoach hieromtrent heeft opgebouwd,

⁶³ Sinds 1 januari 2019 werd het ondersteuningsnetwerk kinderopvang opgericht. Een twintigtal organisaties die kinderopvanginitiatieven advies en ondersteuning boden, bundelen voortaan hun krachten in het gesubsidieerde en geïntegreerde ondersteuningsnetwerk kinderopvang.

integreren in de schoolwerking om zo uiteindelijk tot een betere continuering van de zorg te kunnen komen. De inclusiecoach heeft *carte blanche* gekregen om de studiedag inhoudelijk vorm te geven.

De samenwerking met een PTO⁶⁴ werd eveneens aangehaald. Deze vorm van samenwerken, is nog relatief recent, zeiden de aanwezige inclusiecoaches⁶⁵. Er zijn inclusiecoaches die in het verleden reeds hebben samengewerkt met een PTO'er. Zo werd een inclusiecoach naar aanleiding van een concrete casus gecontacteerd door een kinderopvang nadat een PTO'er de verantwoordelijke binnen de kinderopvang duidelijk had gemaakt dat het bijkomend inschakelen van een inclusiecoach aangewezen was. De PTO'er en de inclusiecoach zetten elk hun eigen ondersteuningstraject op en vulden elkaar aan vanuit hun eigen expertise. Elders werd een inclusiecoach door de PTO'er zelf ingeschakeld om ondersteuning te bieden met de afspraak dat de inclusiecoach achteraf over het traject zou terugkoppelen aan de PTO'er. Hoewel de samenwerking tussen inclusiecoaches en PTO'ers nog een relatief nieuw fenomeen is, wordt er wel geprobeerd om elkaar beter te leren kennen en mogelijkheden af te toetsen. Een inclusiecoach heeft zichzelf en haar opdracht onlangs aan enkele PTO'ers voorgesteld aan de hand van het inclusiespel. Binnenkort zal ze ook deelnemen aan een lerend netwerk dat door een PTO'er wordt georganiseerd. Eveneens met de bedoeling elkaar beter te leren kennen.

Een inclusiecoach maakte wel de opmerking dat ze nog te weinig de reflex heeft om zelf een PTO'er te contacteren. Het doorverwijzen naar een PTO'er kan zeker een mogelijkheid zijn, haakte een andere inclusiecoach hierop in. Mits onderlinge afstemming biedt dit mogelijkheden wanneer een inclusiecoach vragen zou krijgen van buiten het eigen werkingsgebied waarop men bijgevolg zelf niet kan ingaan⁶⁶.

Tot slot benadrukte een inclusiecoach dat het volgens haar belangrijk is om, naast het leggen van contacten en het eventueel aangaan van samenwerkingsverbanden, eens dieper na te denken over de positie die de inclusiecoaches en het CIK willen/kunnen innemen ten aanzien van de andere ondersteuners.

4.2.4 Relatie tot ouders

De inclusiecoaches zien voor zichzelf een rol weggelegd in de relatie tot ouders van kinderen met specifieke zorgnoden. Een paar inclusiecoaches zien zichzelf fungeren als brugfiguur tussen de kinderopvang enerzijds en de ouders anderzijds. Om dit concreet te maken, vertelde een inclusiecoach dat ze in het verleden al als brugfiguur aanwezig is geweest tijdens een intakegesprek. Deze inclusiecoach benadrukte wel dat dit hoofdzakelijk binnen de eigen organisatie gebeurt. Naar externe kinderopvang toe wordt er eerder gewerkt op het versterken van de verantwoordelijke en kinderbegeleiders inzake hun communicatie met de ouders. Hier is de inclusiecoach dan geen brugfiguur. Dit is ook de visie van een andere inclusiecoach. Deze inclusiecoach heeft ook vooral contact met de ouders voor wat betreft het helpen zoeken naar een geschikte opvangplaats.

Daarnaast is het de ervaring van meerdere inclusiecoaches dat bezorgdheden van de kinderopvang het startpunt kunnen zijn voor het uitbouwen van ondersteuning rond een kind met specifieke noden en het uitbreiden ervan naar bv. de thuiscontext. In dit opzicht zien de inclusiecoaches zichzelf ook als brug naar het ruimere ondersteuningslandschap. Ze zouden de ouders alvast (mee) op weg kunnen helpen

⁶⁴ PTO: pedagogische en taal ondersteunende organisaties die sinds 1 januari 2019 zijn opgenomen in het ondersteuningsnetwerk.

⁶⁵ Dit is regelgevend verplicht op basis van het subsidiebesluit artikel 50/2 3°.

⁶⁶ Het is wel belangrijk om hierbij op te merken dat een PTO enkel beschikbaar is voor kleine opvanglocaties met weinig subsidies. Het is dus niet voor alle opvanglocaties mogelijk om een beroep te doen op een PTO.

door hen informatie (bv. contactgegevens) te geven over ondersteuners die mogelijks voor hen interessant zouden kunnen zijn.

4.3 Trajecten en kantelmomenten

4.3.1 Een eerste contact en aanzet tot een traject

Het ingang vinden bij een kinderopvang en het leggen van een eerste contact is voor alle inclusiecoaches het startpunt. Niet iedereen vindt het echter even gemakkelijk om ingang te vinden bij de kinderopvang. Het is soms een lang proces waarbij ze voortdurend reclame moeten maken voor zichzelf, zichzelf moeten promoten, etc. Het komt er volgens de inclusiecoaches op neer ervoor te zorgen dat men je niet enkel kent, maar je ook effectief herinnert wanneer men je nodig heeft, goed weet wat je doet en waarbij je ze kan helpen. Het betreft een blijvend inzetten op het opbouwen van relaties en warm houden van contacten. Dit gebeurt door persoonlijk bij een kinderopvang langs te gaan, regelmatig te telefoneren, herhaaldelijk te mailen, etc.

Een inclusiecoach moet ook geduld kunnen hebben. Soms moet men er als inclusiecoach ook op vertrouwen dat het voortdurend investeren in het kenbaar maken van jezelf ertoe zal leiden dat men uiteindelijk wel de weg naar je zal vinden indien een situatie erom vraagt. Ter illustratie vertelde een inclusiecoach dat ze reeds vier jaar tevergeefs probeerde om ingang te vinden bij een kinderopvang. Ondanks het contact dat de inclusiecoach regelmatig met de kinderopvang opnam, bleven vragen van de kinderopvang naar concrete ondersteuning en/of uitleg over inclusie uit. Toen men vanuit deze kinderopvang echter geconfronteerd werd met een moeilijke opvangsituatie, vond men wel de weg naar de inclusiecoach. Sindsdien is het voor deze inclusiecoach ook gemakkelijker om met deze kinderopvang vanuit een breder perspectief over inclusie te reflecteren.

Meerdere inclusiecoaches vinden het gemakkelijker om via een concrete vraag vanuit de kinderopvang ingang te vinden. Het komt er vervolgens op aan om je geloofwaardigheid te vestigen. Als inclusiecoach ben je in de eerste plaats expert in het uitdragen van de inclusieve visie. Een inclusiecoach profileert zich niet als expert inzake handicapspecifieke kennis, maar het is wel belangrijk om informatie op te zoeken over de specifieke zorgbehoefte van een kind waarvoor hulp wordt ingeroepen zodat je hier toch iets over weet. Dit inzicht maakt het mogelijk om een kinderopvang met een concrete vraag alvast op weg te helpen. Eens je aan een kinderopvang hebt getoond dat je hen kan helpen, stellen ze zich daarna doorgaans ook meer open om dieper in te gaan op inclusief werken (bv. a.d.h.v. een inclusiespel).

Het kunnen opbouwen van een vertrouwensband is volgens de inclusiecoaches eveneens een essentieel aspect om de kinderopvang te overtuigen open te staan voor hetgeen inclusiecoaches te bieden hebben. Het is volgens de inclusiecoaches wel gemakkelijker om vertrouwen op te bouwen wanneer er zich niet te veel kinderopvanglocaties in je werkingsgebied bevinden. Het is dan immers gemakkelijker om iedereen op een meer persoonlijke manier te leren kennen. Een inclusiecoach vertelde dat ze werkzaam is in een klein gebied met ongeveer tien kinderopvangorganisaties. Twee inclusiecoaches die binnen een groter werkingsgebied actief zijn, vinden het dan weer moeilijker om alle kinderopvanglocaties te bereiken. Enkele keren per jaar organiseren ze een kennismakingsmoment ('interventie') waarop alle kinderopvang worden uitgenodigd, maar waarbij telkens slechts enkele kinderopvanglocaties aanwezig zijn. Deze inclusiecoaches hebben het gevoel dat ze nog lang niet alle kinderopvang hebben weten te bereiken.

Een inclusiecoach vindt het gemakkelijker om zichzelf kenbaar te maken in grotere kinderopvang omdat je daar vaker via één centrale persoon meteen een grotere groep kinderen en kinderbegeleiders kan bereiken dan wanneer je bij alle individuele onthaalouders moet langsgaan. Dit laatste vergt een enorme tijdsinvestering. Een andere inclusiecoach is de omgekeerde mening toegedaan. Zelf vindt ze het net moeilijker om zichzelf en haar opdracht bekend te maken bij de grotere kinderopvanglocaties. Ze benadrukte dat de grotere kinderopvanglocaties vaak zelf al (intern) ondersteuning hebben (bv. een eigen pedagogische coach) alsook een breed ondersteunend netwerk om op terug te vallen. Bij de kleinere kinderopvanglocaties is dit vaker nog niet het geval waardoor ze nog meer nood hebben aan de externe ondersteuning van een inclusiecoach. Deze inclusiecoach vindt dat het in een kleinere kinderopvanglocatie ook gemakkelijker is om het hele team te bereiken, terwijl dit voor haar in de grotere kinderopvanglocaties met veel kinderbegeleiders toch moeilijker ligt.

Een inclusiecoach heeft een aanpak bedacht dewelke het eenvoudiger moet maken om ingang te vinden bij een kinderopvang. Deze inclusiecoach deelt bij een eerste algemene kennismakingsgesprek een fiche uit aan de kinderbegeleiders waarop ze alvast kunnen aanduiden in welke ondersteuning ze naar de toekomst toe eventueel geïnteresseerd zouden zijn. Op die manier weet de inclusiecoach ook meteen waar de potentiële interesses liggen. De inclusiecoach grijpt naar de fiche en de aangeduide interesses terug wanneer ze daarna opnieuw contact opneemt met de kinderopvang en hen probeert te overtuigen een traject aan te gaan.

Een andere inclusiecoach maakt tijdens een eerste kennismakingsgesprek gebruik van 'inclusieflappen'. Eén inclusieflap staat voor de inclusieve visie waarmee de inclusiecoach naar de kinderopvang kijkt. De andere flap weerspiegelt een deficit houding die moet worden vermeden in de kinderopvang. Aan de hand van de inclusieflappen kan de inclusiecoach zichzelf gemakkelijk voorstellen en weet men vanuit de kinderopvang ook meteen waaraan men zich kan verwachten indien er op een later tijdstip eventueel een traject zou worden opgestart. Het is een manier om de onderlinge verwachtingen en mogelijkheden meteen voor iedereen duidelijk te maken.

4.3.2 Het doorlopen van een traject

Het opstarten van een traject begint meestal met het beluisteren van een vraag of situatie die vanuit de kinderopvang wordt aangekaart. Wanneer het meerdere vragen of een complexe situatie betreft, gaat een inclusiecoach samen met de verantwoordelijke en kinderbegeleiders aan de slag om de situatie te 'ontleden' en deelvragen te distilleren. Op basis daarvan zal deze inclusiecoach vervolgens de volgende stap(pen) in het traject voorbereiden. Dit houdt in dat er op zoek wordt gegaan naar een geschikte methodiek, naar vragen waarmee men de kinderopvang kan aanzetten tot reflectie, naar informatie over de specifieke problematiek, etc. Het is in deze fase dat het maatwerk begint.

Het is in het verleden reeds gebeurd dat een inclusiecoach alle vragen die ze vanuit een kinderopvang kreeg meteen heeft opgeschreven. Op die manier had ze een duidelijk zicht op hetgeen er vanuit de kinderopvang van haar werd verwacht. Het diende tevens als handvat om de daaropvolgende sessies aan te pakken. Het gaf haar een overzicht van wat er vanuit de kinderopvang reeds aan stappen werd ondernomen, hoe dit door hen werd geëvalueerd, waarin ze als inclusiecoach nog meer ondersteunend kon werken, etc. Het moet wel worden vermeld dat bovenstaande illustratie een complexe opvangsituatie betrof waarbij er meerdere vragen werden gesteld.

De inclusiecoaches proberen telkens om samen met de kinderopvang op weg te gaan. Als inclusiecoach kennen ze ook niet meteen dé oplossing, maar proberen ze met de kinderopvang oplossingsgericht te

denken, het perspectief te verbreden, een situatie eens vanuit een andere invalshoek te bekijken, na te gaan wat voor iedereen wenselijk en haalbaar is, etc. Een inclusiecoach gaf tevens aan dat je als inclusiecoach soms ook gewoon moet kunnen luisteren naar de bezorgdheden en ervaringen van kinderbegeleiders met een specifiek kind alsook hun bekommernissen serieus nemen en hen doorheen het hele traject blijvend aanmoedigen opdat ze een zo positief mogelijke ervaring zouden hebben met inclusief werken.

4.3.2.1 *Methodieken*

De inclusiecoaches gaven aan dat ze elk hun eigen manier van werken en ondersteunen hebben ontwikkeld. Het feit dat iedereen zijn eigen stijl heeft, wordt ook niet als problematisch ervaren door de inclusiecoaches. Op basis van hun ervaring weten de inclusiecoaches ondertussen goed welke methodieken en aanpak het beste werkt. Sommige onder hen zetten vooral in op het organiseren van lerende netwerken terwijl anderen dit amper doen omdat ze merken dat dit bijvoorbeeld minder aanslaat binnen het eigen werkingsgebied. Een inclusiecoach gaf aan dat het organiseren van lerende netwerken haar in staat stelt om meerdere kinderopvang tegelijkertijd te bereiken. Ze heeft het gevoel dat ze haar tijd op die manier het meest efficiënt kan gebruiken. Bij een andere inclusiecoach is het net het gebrek aan tijd om een lerend netwerk voor te bereiden dat haar heeft doen beslissen om eerder op een andere manier te proberen om met de kinderopvang inclusief aan de slag te gaan. Dit zijn keuzes die de inclusiecoaches elk voor zichzelf maken.

De inclusiecoaches doen een beroep op een brede waaier aan methodieken. De 'tipi tent', 'inclusiespel', 'inclusiekoffer' en het spel 'kwaliteit troef' zijn hiervan slechts enkele voorbeelden. Alle methodieken die ondertussen worden gebruikt, werden gebundeld in een overzicht dat voor alle inclusiecoaches beschikbaar is. Aangezien er reeds voldoende methodieken beschikbaar zijn waarop ze kunnen terugvallen, zijn er inclusiecoaches die wel graag eens een nieuwe methodiek willen zoeken zodat ze eens op een andere manier inclusie kunnen aanpakken. Ze ervaren dat hiervoor echter niet voldoende tijd beschikbaar is.

4.3.2.2 *'Ideaal' traject*

Volgens de inclusiecoaches bestaat het 'ideale' scenario niet. Er is volgens hen geen vooraf vastgelegd scenario dat steeds moet worden gevolgd opdat succes kan worden gegarandeerd. Ze zijn van mening dat ze als inclusiecoach telkens opnieuw uit hun *comfort zone* moeten komen en op het moment zelf moeten nagaan welke een goede aanpak zou kunnen zijn.

Idealiter is de verantwoordelijke van de kinderopvang wel steeds aanwezig tijdens een traject dat wordt aangegaan met de kinderbegeleiders. Hoewel de inclusiecoaches aangaven dat ze zich niet altijd specifiek focussen op het ondersteunen van de verantwoordelijke, is het wel belangrijk dat deze persoon ook betrokken wordt in het traject en weet hoe hij/zij met het team van kinderbegeleiders moet omgaan om het inclusief werken zelf eveneens mee te ondersteunen en stimuleren. In zeker opzicht betreft dit dan ook het versterken van verantwoordelijken om met het team kinderbegeleiders aan de slag te gaan, zeiden enkele inclusiecoaches. Er zijn inclusiecoaches die de verantwoordelijke beschouwen als een coach van het team kinderbegeleiders. Een inclusiecoach vertelde dat ze onlangs op twee verschillende locaties van dezelfde kinderopvang een traject rond inclusief werken, heeft opgestart. Met beide teams werd hetzelfde traject aangegaan en de verantwoordelijke was bij beide trajecten aanwezig. Hoewel het traject op zich hetzelfde was, wist de verantwoordelijke dat beide teams anders functioneerden en dus op een andere manier door haar zouden moeten worden gecoacht.

Tijdens één van de focusgroepen werd aangehaald dat de onderlinge relatie tussen de verantwoordelijke en het team belangrijk is. Indien deze onderlinge relatie, bv. omwille van een gebrek aan vertrouwen, verstoord is, is er geen goede voedingsbodem voor de inclusiecoaches om een traject rond inclusief werken op te starten. In het verleden is het reeds gebeurd dat een inclusiecoach een traject heeft moeten stopzetten omdat interne wrevel ervoor zorgde dat er op dat moment niet genoeg inzet was om rond de inclusieve visie aan de slag te gaan. Het stopzetten van een traject in dergelijke situatie is niet gemakkelijk en gebeurt ook niet altijd op een expliciete manier. Soms dooft het contact langs beide kanten uit. Na een tijd nam de inclusiecoach opnieuw contact op met de kinderopvang om het traject mogelijks terug op te starten.

Niet alle contacten met een kinderopvang zijn even intensief of diepgaand. Soms kan een vraag telefonisch worden beantwoord of kan men de kinderopvang al op weg helpen door hen door te verwijzen. Anderzijds, wanneer een vraag of situatie wel een traject vereist, wordt dit veelal als een intensief proces ervaren door de inclusiecoaches. Het vraagt veel voorbereidingstijd (bv. inlezen in de specifieke problematiek, dingen opzoeken, nadenken over goede vragen die aanleiding geven tot reflectie binnen de kinderopvang, etc.).

Alle inclusiecoaches proberen in te zetten op een traject dat meerdere sessies omvat. Er is een inclusiecoach die de kinderopvang bij het eerste kennismakingsgesprek een 'overeenkomst' laat ondertekenen waarin iedereen het engagement opneemt om minstens drie keer samen te komen. Andere inclusiecoaches leggen het aantal contacten niet op voorhand vast, maar wijzen de kinderopvang er wel op dat er idealiter meerdere contacten zijn (bv. minstens twee sessies). Er is ook iemand die na het eerste contact meteen een datum probeert vast te leggen voor een volgende samenkomst. De inclusiecoaches zijn het erover eens dat meerdere contacten het mogelijk maken om dieper in te gaan op zaken die tijdens de eerste bespreking werden aangehaald, dingen te laten bezinken, beter terug te koppelen, etc.

4.3.2.3 *Interne versus externe trajecten*

De inclusiecoaches weten dat het aangaan van externe trajecten een belangrijke opdracht is die deel uitmaakt van hun functie. Niet alle inclusiecoaches vinden het echter gemakkelijk om bij een externe kinderopvang steeds diepgaande en meer intensieve trajecten aan te bieden.

Intern, binnen de eigen organisatie, inclusief werken, is volgens sommige inclusiecoaches gemakkelijker omdat ze de verantwoordelijke en de kinderbegeleiders kennen, ze weten beter hoe ze deze personen moeten benaderen en aanpakken, ze hebben meer voeling met de interne werking van de eigen kinderopvang, kunnen gemakkelijker signalen oppikken wanneer er een probleem is alsook korter op de bal spelen. Bovendien is er binnen de eigen organisatie, omdat het een CIK is, al een groter draagvlak om inclusieve kinderopvang te realiseren.

Een andere factor die maakt dat het voor inclusiecoaches soms moeilijker is om een externe kinderopvang intensief te begeleiden, is het tijdsaspect. Een kinderopvang bepaalt zelf hoeveel tijd ze willen vrijmaken om een traject aan te gaan. Er zijn kinderopvanglocaties die meteen bereid zijn om een aantal avonden vrij te maken om rond inclusie te werken terwijl andere kinderopvanglocaties voorstellen om tijdens de werking van de leefgroepen wanneer de kinderen aanwezig zijn langs te komen. Het nadeel is dan dat alle kinderbegeleiders het te druk hebben om in interactie te gaan met een inclusiecoach.

Tijd is eveneens een belangrijke factor voor een andere inclusiecoach. Het betreft dan niet zozeer de tijd die men vanuit de kinderopvang wil vrijmaken, maar eerder de tijd die ze zelf ter beschikking heeft om te investeren in externe trajecten. Deze inclusiecoach vertelde dat er binnen de eigen organisatie altijd voldoende mogelijkheden zijn om inclusief te werken. Zo lang er intern veel rond inclusie kan gebeuren, zal ze minder geneigd zijn om extern veel tijd te stoppen in het zoeken en opstarten van externe trajecten.

Andere inclusiecoaches vertelden dat de mate waarin er eerder interne dan wel externe trajecten worden aangegaan afhankelijk is van de intensiteit van lopende trajecten. Indien er op een bepaald moment intern een intensief traject lopende is, zal er tijdens die periode even minder worden ingezet op de externe trajecten. In dat opzicht wordt er door hen dan ook geen strikt onderscheid gemaakt in de verhouding tussen interne en externe trajecten. Het aandeel interne/externe trajecten is dan eerder afhankelijk van de vragen die op een bepaald moment worden gesteld vanuit de eigen organisatie dan wel van een externe kinderopvanglocatie.

4.3.3 Opvolging

Er wordt door alle inclusiecoaches geprobeerd om een zo duurzaam mogelijk traject aan te gaan waarbij er aandacht wordt gegeven aan terugkoppeling en opvolging achteraf. De opvolging gebeurt door nog eens langs te gaan bij de kinderopvang of telefonisch contact op te nemen om te vragen of alles vlot verloopt, of er nog (bijkomende) moeilijkheden zijn, etc. Er zijn inclusiecoaches die het gevoel hebben dat de aanzet tot opvolging wel eerder van hen moet komen. Vanuit de kinderopvang zelf zal men minder vaak zelf het initiatief nemen om een update te geven na afronding van het traject. Enkele inclusiecoaches benadrukten dat ze een gelopen traject, ook al is voor iedereen duidelijk dat alle initiële vragen werden beantwoord, nooit nadrukkelijk afsluiten. Ze zullen eerder vragen of er nog bijkomende vragen zijn of duidelijk aangeven dat men hen steeds opnieuw kan contacteren.

4.4 Werkingsgebied

Het is volgens de inclusiecoaches noodzakelijk dat iedere kinderopvang in Vlaanderen de mogelijkheid heeft om een inclusiecoach of CIK aan te spreken. Momenteel zijn er echter nog heel wat kinderopvanglocaties die zich in een regio zonder CIK bevinden⁶⁷. De inclusiecoaches proberen wel steeds om ook in te gaan op vragen van kinderopvanglocaties die buiten het eigen werkingsgebied vallen. Een inclusiecoach illustreerde dit door te verwijzen naar een driedaagse vorming ('inclusiebad') dat ze ooit organiseerde voor kinderopvanglocaties uit een regio zonder CIK. Vanuit de kinderopvang werd deze vorming op een positieve manier onthaald en ook de inclusiecoach had achteraf het gevoel dat het de kinderbegeleiders heeft geïnspireerd en aangezet om (meer) inclusief te werken.

Eén van de inclusiecoaches haalde aan dat ze werkzaam is in een heel uitgestrekte regio waarin de kinderopvang verspreid gelokaliseerd zijn. De verst gelegen kinderopvang ligt op een uur rijden. Dit staat volgens haar een efficiënte werking in de weg. Daarnaast zijn er inclusiecoaches die verantwoordelijk zijn voor een regio met relatief weinig kinderopvanglocaties, daar waar andere inclusiecoaches aanzienlijk meer kinderopvang moeten bereiken. Kleinschalig kunnen werken, wordt enerzijds positief

⁶⁷ Wat dit betreft, verwijzen we naar voetnoot nr. 7 en 14 waarin reeds werd vermeld dat de CIK zijn opgericht bij wijze van pilootfase. Hierdoor is er niet in elke zorgregio een CIK terug te vinden. Het huidige ratio is 16 CIK/60 zorgregio's.

onthaald omdat het de inclusiecoaches in staat stelt om zichzelf gemakkelijker kenbaar te maken en vertrouwen op te bouwen met de verantwoordelijken en kinderbegeleiders. Anderzijds vinden de inclusiecoaches het belangrijk dat een werkingsgebied toch ook voldoende groot is om jaarlijks het verplichte aantal inclusieve begeleidingstrajecten te kunnen opstarten.

Algemeen genomen, zijn de inclusiecoaches van mening dat er meer inclusiecoaches zouden mogen zijn. Dit zou volgens hen ook meer mogelijkheden geven tot samenwerking. Eén van de huidige werkingsgebieden wordt verdeeld onder twee inclusiecoaches. Deze samenwerking wordt door hen als een meerwaarde beschouwd, maar ook de andere inclusiecoaches zien hierin voordelen. Het ideale werkingsgebied definieerden ze uiteindelijk dan ook als een voldoende groot gebied waarvoor twee inclusiecoaches verantwoordelijk zijn zodat ze in duo kunnen werken en hun opdrachten kunnen verdelen.

4.5 Tot slot

De inclusiecoaches zijn van mening dat inclusief werken mogelijks nog te vrijblijvend is. Het is hun overtuiging dat iedere kinderopvang inclusief zou moeten zijn. Enkele inclusiecoaches zeiden dat het hun aanvoelen is dat dit niet bij iedere kinderopvang even veel het geval is. In dit opzicht merken ze de wil om inclusief te werken wel op, maar tegelijkertijd merken ze bij sommige kinderopvang, verantwoordelijken en kinderbegeleiders toch ook nog een zekere mate van angst op. Dit vertaalt zich niet in een expliciet weigeren van kinderen met specifieke noden, maar wel in een eerder terughoudende attitude. Dit is gedeeltelijk terug te leiden tot het grote verantwoordelijkheidsgevoel dat gepaard gaat met de opvang van kinderen met specifieke noden. Daarnaast voelen kinderbegeleiders zich soms onzeker omdat ze niet gestudeerd hebben om met dergelijke problematieken om te gaan, zijn ze bang dat ze geen goede opvang zullen kunnen bieden of niet de juiste aanpak zullen vinden, weten ze niet wat er van hen zal worden verwacht en of ze wel aan die verwachtingen zullen kunnen voldoen, etc.

Een inclusiecoach gaf aan dat ze in het verleden al heeft gemerkt dat de angst en zenuwachtigheid bij kinderbegeleiders groter is wanneer ze op voorhand weten dat er een kind met specifieke noden zich voor de opvang heeft ingeschreven.

Deze angst kan worden weggenomen door de kinderbegeleiders te sterken in hun manier van werken en hen er bijkomend op te wijzen dat ze er niet alleen voor staan, dat ze hulp kunnen vragen aan een inclusiecoach, maar ook aan andere ondersteuners, etc. Als inclusiecoach kan je dan proberen om hen zo veel mogelijk handvatten aan te reiken, hen blijvend te motiveren, regelmatig langs te gaan en hen te versterken in hun zelfvertrouwen. Een andere inclusiecoach verwees ter illustratie naar een situatie waarbij men zich vanuit de kinderopvang aanvankelijk twijfelachtig voelde bij de opvang van een kind met een complexe problematiek, maar waarbij het team nadien enorm fier was omdat de opvang toch goed gelukt was. Het hebben van een goede ervaring met inclusieve kinderopvang is een sterke motivator en geeft ook zelfvertrouwen.

Mogelijks vrezen kinderbegeleiders dat de komst van een kind met specifieke noden ook extra belastend zal zijn. Kinderen met specifieke zorgnoden vereisen veelal bijkomende aandacht. De mate waarin er extra aandacht nodig is, is afhankelijk van de problematiek tot problematiek. Bijkomend is er mogelijks ook nog een misverstand binnen de kinderopvang dat inclusief werken noodzakelijkerwijs de opvang van meerdere kinderen met zware zorgnoden inhoudt. Dit is niet altijd het geval. De inclusiecoaches vinden dat er moet worden vermeden dat het opvangen van kinderen met specifieke noden als een te zware opdracht wordt beschouwd door de kinderopvang. Het gebeurt immers dat de inclusiecoaches van kinderbegeleiders horen dat er onvoldoende personeel is om de kwaliteit van de opvang te kunnen

blijven garanderen, zeker wanneer er dan ook nog eens kinderen met specifieke zorgnoden worden opgevangen. Onvoldoende kinderbegeleiders om de kwalitatieve opvang van alle kinderen, inclusief diegenen met specifieke zorgnoden, te garanderen, is een factor die er volgens de inclusiecoaches mee kan toe leiden dat kinderopvang mogelijk afschaffen voor wat betreft inclusief werken.

4.6 Samenvatting

Het bestaan van inclusiecoaches en een CIK is nog niet overal doorgedrongen. Er zijn nog steeds kinderopvanglocaties die niet weten dat ze een beroep kunnen doen op een inclusiecoach. Deze onbekendheid heeft niet enkel betrekking op kinderopvang die buiten een zorgregio van een CIK vallen, maar ook binnen een zorgregio lijkt dit gegeven niet altijd tot iedereen door te dringen. Inclusie als visie is nog steeds een relatief recent gegeven. Vijf jaar na de opstart van de CIK en inclusiecoaches begint inclusief werken binnen de kinderopvang stilaan meer ingang te vinden. Toch blijft dit een proces dat zich traag voortzet.

Niet enkel kinderopvang, maar ook actoren binnen de bredere welzijnssector en ouders zijn zich nog altijd niet bewust van het bestaan van inclusieve kinderopvang en inclusiecoaches die wat dit betreft ondersteunend werken.

De inclusiecoaches leveren daarom voortdurend inspanningen om zichzelf bekend(er) te maken en de inclusieve visie uit te dragen. Ze doen dit via verschillende kanalen en fora. Persoonlijk contact zoeken (via telefoon, mail of een fysiek bezoek), het herhaaldelijk onder de aandacht brengen van zichzelf alsook het warm houden van gelegde contacten vormen hierbij de rode draad. Het is het samengaan van al deze inspanningen dat ervoor zorgt dat inclusie binnen de kinderopvang stilaan doordringt. Een centraal gedragen campagne vanuit Kind en Gezin zou er echter wel toe kunnen bijdragen dat inclusieve kinderopvang sneller algemeen ingang zou vinden.

Als inclusiecoach hebben ze ondertussen een hele evolutie doorgemaakt. Aanvankelijk was het niet gemakkelijk om deze nieuwe rol op zich te nemen. Gaandeweg hebben ze zich ontwikkeld tot de inclusiecoach die ze vandaag zijn. Ieder van hen beschikt ondertussen over heel wat expertise inzake inclusie, ze beschikken over meerdere methodieken en weten welke aanpak voor hen veelal het beste werkt. Door vormingen te volgen, zichzelf in te lezen en/of een beroep te doen op de professionele bagage die ze al hadden, zijn de inclusiecoaches gegroeid in hun rol. Het meeste hebben ze echter geleerd uit de concrete cases waarmee ze werden geconfronteerd.

Dit alles neemt niet weg dat de inclusiecoaches van zichzelf vinden dat ze nog steeds een pionier zijn voor wat betreft het uitdragen van de inclusieve visie en ondersteunen van inclusief werken binnen de kinderopvang. Er zijn daarom nog altijd mogelijkheden om hierin verder te kunnen groeien. De inclusiecoaches vinden het daarom belangrijk dat er voldoende tijd is om zichzelf meer te kunnen verdiepen in de materie en te kunnen reflecteren op het eigen handelen.

De begeleidingstrajecten die vanuit Kind en Gezin werden georganiseerd, worden op een positieve manier onthaald. Het biedt mogelijkheden om van elkaar te leren, maar bovenal een kans om elkaar te leren kennen. Het lijkt de inclusiecoaches een goed idee om opgedane expertise door te geven aan nieuwe inclusiecoaches d.m.v. een meterschap. Een *'buddy'* is iemand die binnen de eigen organisatie (een CIK) aan de slag is en als vast aanspreekpunt fungeert voor de inclusiecoach. Een *'buddy'* is tevens iemand die mogelijkheden biedt tot reflectie en constructieve *feedback* en concrete tips kan geven. Op

basis van een getuigenis blijkt echter dat niet alle *'buddies'* een even grote betrokkenheid en beschikbaarheid tonen.

De inbedding binnen een kinderopvangorganisatie, wordt door iedereen als een meerwaarde beschouwd. Het zorgt voor een noodzakelijke link met de dagelijkse praktijk van een kinderopvang waardoor de inclusiecoaches bijkomend kunnen putten uit hun eigen ervaringen. De inbedding in een kinderopvangorganisatie houdt echter ook in dat ze intern dus ook nog taken hebben naast hun opdracht als inclusiecoach. Hierdoor is het voor sommige inclusiecoaches toch niet gemakkelijk om steeds voldoende focus te hebben. Bovendien toont de focusgroep indicaties dat er verschillen zijn in de manier waarop inclusiecoaches ingebed zijn in hun organisatie en de mate waarin ze hun opdracht als inclusiecoach kunnen afbakenen. Een inclusiecoach gaf aan dat het voor haar mogelijk gemakkelijker zou zijn om haar opdracht en de tijd die hiervoor nodig is te duiden binnen de eigen organisatie indien ze op een meer concrete manier zou kunnen aangeven wat haar taak als inclusiecoach precies inhoudt.

Inzake de relatie tot ouders van kinderen met specifieke zorgnoden zien de inclusiecoaches ook een rol voor zichzelf weggelegd. Als brugfiguur zouden ze ouders alvast op weg kunnen helpen in het uitgebreide ondersteuningslandschap. Daarnaast zijn er inclusiecoaches die binnen de eigen werking aanwezig zijn bij intakegesprekken en extern inzetten op het versterken van kinderopvang in hun communicatie met ouders.

De beschrijving van de opdracht als inclusiecoach blijft voor de deelnemers te vaag en te algemeen. Elke inclusiecoach en CIK heeft zijn eigenheid ontwikkeld, maar er ontbreekt volgens de inclusiecoaches nog een consensus omtrent hetgeen hun rol nu precies voor iedereen, met respect voor ieders eigenheid, zou moeten inhouden.

Een ander aandachtspunt dat werd aangehaald, heeft betrekking op de manier waarop men zichzelf als inclusiecoach en CIK zou kunnen/moeten positioneren ten aanzien van andere actoren en potentiële partners binnen het bredere ondersteuningslandschap. Alle inclusiecoaches zijn het erover eens dat het essentieel is om een netwerk met dergelijke partners op te bouwen en waar het kan mogelijkheden tot samenwerking tot stand te brengen. Enerzijds proberen ze bewust contact te leggen met relevante actoren, anderzijds groeit het contact spontaan naar aanleiding van concrete cases. Een Huis van het Kind, een PTO en scholen zijn alvast enkele voorbeelden van essentiële partners die mee een rol kunnen spelen inzake het uitdragen en het mee ondersteunen van inclusieve kinderopvang. In 2019 start het nieuwe ondersteuningsnetwerk voor de kinderopvang⁶⁸. Het biedt enerzijds kansen om mee samen te werken op vlak van ondersteuning en doorverwijzing, anderzijds kunnen ook zij de inclusieve visie (binnen hun bredere ondersteuning) mee uitdragen. Het is van belang dat hier een goed partnerschap mee ontstaat.

Als toekomstige werkingsgebied stellen de inclusiecoaches een regio voor waarbinnen voldoende kinderopvanglocaties vallen, maar waarbij de afstand tussen de verschillende kinderopvanglocaties toch beperkt blijft. De inclusiecoaches zouden het een voordeel vinden indien een werkingsgebied zou kunnen worden verdeeld onder twee inclusiecoaches die vervolgens als duo aan de slag kunnen gaan.

⁶⁸ Vroeger konden kinderopvanglocaties voor professioneel advies en ondersteuning terecht bij uiteenlopende organisaties. Vanaf 2019 komt er in Vlaanderen één gesubsidieerd, geïntegreerd ondersteuningsnetwerk waar de kinderopvanglocaties terecht kunnen met vragen.

Elke kinderopvang in Vlaanderen zou bovendien een beroep moeten kunnen doen op een inclusiecoach zodat elke kinderopvang met vragen ergens terecht kan.

Concrete vragen omtrent een moeilijke opvangsituatie zijn voor de inclusiecoaches de meest gemakkelijke manier om ingang te vinden bij een kinderopvang. Het vinden van een ingang is een eerste belangrijk kantelmoment waarvoor soms ook gewoon veel geduld nodig is. Eens een inclusiecoach naar aanleiding van een concrete case het vertrouwen van een kinderopvang heeft weten te winnen, is het eenvoudiger om ook vanuit een breder perspectief verder in te zetten op inclusief werken. Als inclusiecoach zijn ze expert in het uitdragen van de inclusieve visie, maar vinden ze dat ze ook in zekere mate over handicapspecifieke kennis moeten beschikken die ze opdoen door hierover dingen op te zoeken wanneer ze hierover een concrete vraag krijgen.

Er bestaat geen ideaal traject. Het is steeds maatwerk dat bij iedereen begint bij het analyseren van een situatie of distilleren van (deel)vragen. Dit is een proces dat idealiter met de kinderbegeleiders en verantwoordelijke wordt aangegaan. Daarna begint het zoeken naar een gepaste methodiek, aanpak, etc. Alle inclusiecoaches zetten in op een traject dat meerdere sessies omvat. Achteraf wordt er ook telkens geprobeerd om te voorzien in een opvolging. Dit houdt veelal een vraag naar een update van de situatie in. Trajecten worden ook niet echt afgesloten. Trajecten zijn veelal een intensief proces en vragen veel voorbereiding van de inclusiecoaches. Toch krijgen de inclusiecoaches ook vragen die ze meteen via de telefoon of mail kunnen beantwoorden. Het betreft dan veelal kleine vragen omtrent bv. een doorverwijzing, etc.

Er zijn inclusiecoaches die het gemakkelijker vinden om binnen de eigen kinderopvangorganisatie een traject aan te gaan. De redenen hiervoor zijn verschillend van persoon tot persoon. Externe kinderopvang willen/kunnen niet altijd genoeg tijd vrijmaken om een traject na de werkuren aan te gaan of de inclusiecoach vindt het zelf moeilijk om eigen tijd vrij te vinden voor externe trajecten omdat er intern altijd wel iets rond inclusie kan worden gedaan. Anderen laten de verhouding interne/externe trajecten afhangen van de intensiteit van de trajecten die lopende zijn. Er zijn inclusiecoaches die vooral inzetten op lerende netwerken omdat ze met een minimum tijdsinvestering meteen een grote groep kinderopvang bereiken terwijl anderen net minder lerende netwerken aanbieden omdat ze het te tijdsintensief vinden en daarom eerder op individuele trajecten inzetten. Het zijn keuzes die de inclusiecoaches voor zich nemen op basis van hetgeen het beste voor hen werkt, wat het beste aanslaat in het eigen werkingsgebied, etc.

Tot slot vinden de inclusiecoaches dat inclusieve kinderopvang misschien overkomt als een te vrijblijvende verwachting van de samenleving en overheid. Angst en onzekerheden bij kinderopvang zorgen soms voor een terughoudende houding. Door het aanbieden van concrete handvatten, het blijvend motiveren en aanmoedigen van het team, het luisteren naar bezorgdheden, etc. kan een inclusiecoach hierbij ondersteuning bieden. Een positieve ervaring is een sterke motivator voor een kinderopvang om hierin stappen vooruit te zetten. Inclusieve kinderopvang mag echter niet als een te zware opdracht worden beschouwd, want dit is een factor die ertoe aanleiding kan geven dat men vanuit de kinderopvang afhaakt. Een opmerking die inclusiecoaches regelmatig horen, betreft het te beperkte aantal kinderbegeleiders om op een kwalitatieve manier aan alle kinderen kwaliteitsvolle opvang te blijven aanbieden.

Hoofdstuk 4

Conclusies en aanbevelingen

In dit slothoofdstuk worden de resultaten van alle onderzoeksfasen samengebracht. Het betreft het kwantitatieve en kwalitatieve luik m.b.t. de ervaringen van de kinderopvang. De reflectie hierop krijgt vorm in een overkoepelende conclusie. In deze afsluitende conclusie wordt de beleving van de kinderopvang met inclusieve kinderopvang geschetst. Hierbij is er aandacht voor de ondersteuningsbehoeften, ervaren knelpunten en mogelijkheden die er zijn vanuit een meta-blik.

Op basis van de verzamelde en samengebrachte onderzoeksdata stellen de onderzoekers tevens een aantal aandachts- en actiepunten voor. Voor zowel de kinderopvang als voor de CIK en inclusiecoaches identificeren we een aantal domeinen waar er zich nog knelpunten bevinden en verbetering mogelijk is om inclusieve kinderopvang te doen slagen. We benadrukken hierbij ook steeds de (reeds bestaande) succesfactoren.

1 Overkoepelende slotconclusies

1.1 Inclusieve kinderopvang als positief onthaald concept met een meerwaarde, maar...

Op basis van dit onderzoek kunnen we vaststellen dat het concept inclusieve kinderopvang algemeen genomen, door zowel kinderopvanglocaties met als zonder ervaring, als een meerwaarde wordt beschouwd. Deze positieve tendens blijkt duidelijk uit de resultaten van zowel de survey resultaten als de focusgroepen. De survey laat ons toe te stellen dat de meerderheid van alle kinderopvanglocaties (met als zonder ervaring) positief staan ten aanzien van het concept inclusieve kinderopvang. Van diegenen die al ervaring hebben, beschouwt 85% de opvang van één of meerdere kinderen met een specifieke zorgbehoefte als een positieve ervaring. De positieve attitude ten aanzien van inclusie is het sterkst aanwezig binnen de buitenschoolse groepsopvang. Bij de gezinsopvang voor baby's en peuters komt dit in mindere mate naar voor, maar ook daar is het nog altijd meer dan de helft van de respondenten binnen deze groep. We stellen ook vast dat diegenen die al ervaring hebben met het opvangen van kinderen met specifieke zorgbehoeften vaker positief staan ten opzichte van het concept van inclusie dan de groep die deze ervaring nog niet heeft.

De positieve teneur vloeit voort uit de overtuiging dat men het belangrijk vindt om op een respectvolle manier met diversiteit en met elkaar leert omgaan. Inclusieve kinderopvang is leerrijk voor zowel de kinderen, de ouders, maar ook voor de kinderbegeleiders. Het geloof in de meerwaarde ervan is zonder twijfel aanwezig. De positieve impact die inclusieve kinderopvang kan hebben, wordt ook aangetoond door verdiepende voorbeelden uit de praktijk. In dit onderzoek werd bijvoorbeeld verwezen naar kinderen met specifieke zorgnoden die het gedrag van andere kinderen kopiëren en op die manier vooruitgang boeken op vlak van socialisatie.

Het valt ons op dat bijna alle kinderopvanglocaties die sinds 2015 één of meerdere kinderen met specifieke zorgbehoeften hebben opgevangen, dit als een verrijking zien voor de opvang. Dit toont aan dat er een draagvlak is om (nog meer) inclusief aan de slag te gaan. Naast een goede dialoog met de ouders (cfr. infra), zijn ook de motivatie bij de individuele kinderbegeleider als het volledige team om

inclusieve oplossingen te zoeken, belangrijke succesfactoren die de beleving en evaluatie van inclusieve kinderopvang mee beïnvloeden.

1.2 ... met randvoorwaarden

Ondanks het overwegend positieve beeld rond inclusieve kinderopvang als concept en de ervaringen hiermee, dienen we tevens te stellen dat dit geen evidentie is. Hierboven werd bovendien reeds aangehaald dat er verschillen zijn tussen types kinderopvang in de mate waarin inclusieve kinderopvang positief wordt onthaald. Inclusieve kinderopvang is minder vanzelfsprekend indien men er als onthaalouder alleen voor staat.

Hoewel men gelooft in de meerwaarde van inclusieve kinderopvang, vormt dit wel een uitdaging. Het is niet altijd evident om een gepaste aanpak te vinden en de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften vraagt extra inspanningen. Er wordt daarom gepleit voor een goede basisstructuur die alle kinderopvanglocaties toelaat om (inclusieve) kinderopvang op een kwaliteitsvolle manier te kunnen (blijven) aanbieden. Met een goede basisstructuur wordt in dit onderzoek gedoeld op het creëren van een context waarbinnen alle kinderopvanglocaties de kwaliteit van de opvang voor alle kinderen ten alle tijden kunnen blijven garanderen, maar dat ook de veiligheid van iedereen, zowel de kinderen als kinderbegeleiders, bewaard blijft alsook de draagkracht van de individuele kinderbegeleider en het volledige team. Dergelijke context zorgt ervoor dat alle kinderopvanglocaties een goede basis hebben om inclusieve opvang aan te bieden en daarin verder te groeien. Een goede basis zorgt er ook voor dat kinderopvanglocaties hun inclusieve werking verder kunnen optimaliseren door (meer) te investeren in de communicatie met ouders, ondersteuning optimaal in te plannen, ervaringen uit te wisselen, etc. Door te voorzien in de noodzaak van een goede basis kan er op maat worden gewerkt.

Inclusieve kinderopvang vereist niet noodzakelijk een één-op-één begeleiding, maar meer personeel zou er wel voor zorgen dat er meer tijd is om aandacht te besteden aan de kinderen of dat men zichzelf gemakkelijker vrij kan maken om met een ondersteuner te overleggen, etc. De survey toont ook aan dat de meerderheid van diegenen die reeds ervaring hebben met inclusieve kinderopvang eveneens vinden dat dit een hoge(re) personeelsinzet vereist. Dit houdt niet in dat het huidige personeel meer uren moet worden ingezet. Zoals wordt gesteld tijdens de focusgroepen wordt de huidige personeelsbezetting als te beperkt ervaren om de kwalitatieve opvang van alle kinderen te garanderen. Het betreft het huidige ratio van één kinderbegeleider voor maximaal acht kinderen voor de gezinsopvang en één kinderbegeleider voor maximaal negen kinderen voor de groepsopvang. Inclusieve kinderopvang vraagt ook een investering naar kennisopbouw. Dit loont, maar wanneer er vanuit de kinderopvanglocaties hiervoor geen tijd/ruimte is (omdat kinderbegeleiders het te druk hebben met de dagelijkse taken), kan hierin ook niet voldoende worden geïnvesteerd. Binnen de kinderopvang voor baby's en peuters zijn er geen 'kindvrije' uren. Binnen de buitenschoolse kinderopvang is dit in beperkte mate wel het geval. Dit geldt echter niet tijdens de schoolvakanties.

Inclusieve kinderopvang brengt een groot verantwoordelijkheidsgevoel met zich mee. We kunnen dit zowel op basis van de focusgroepen als survey resultaten vaststellen. 40% van diegenen die tijdens de periode 2015 – (oktober) 2018 al ervaring hebben opgedaan met het opvangen van kinderen met een specifieke zorgbehoefte hebben zich onzeker gevoeld bij de verantwoordelijkheid die hiermee gepaard gaat. Eveneens 40% van de kinderopvanglocaties met ervaring voelen een onzekerheid m.b.t. de kwaliteit van de opvang die ze kunnen bieden. Ben ik wel voldoende geschoold om met specifieke noden om te gaan? Hoe moet ik daar *überhaupt* aan beginnen? Ga ik wel de juiste aanpak vinden? Doe ik het

wel goed genoeg? Wat als ik er niet in slaag om het kind te bieden wat het nodig heeft om gelukkig te zijn in de kinderopvang? Tot op zekere hoogte is inclusieve kinderopvang echter durven springen in het onbekende.

Inclusieve kinderopvang is maatwerk. Dit is zowel een ervaring als opvatting die zowel binnen de opvang voor baby's en peuters als de buitenschoolse kinderopvang leeft. Ieder kind, zowel met als zonder specifieke zorgbehoefte, is anders en vergt een andere aanpak. In de dagelijkse praktijk wordt de opvang van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte dan ook gekenmerkt door het aftasten van de situatie, het zoeken naar een geschikte benadering en het uitproberen van oplossingen. Het is telkens opnieuw een uniek proces waarbij rekening moet worden gehouden met de eigenheid van het kind in kwestie. Uit de focusgroepen blijkt dat ernaar gestreefd wordt om kinderen met en zonder specifieke zorgbehoeften zo veel mogelijk op dezelfde manier te behandelen. Niet iedere specifieke zorgnood weegt even zwaar door en afhankelijk van de zorgnood is ook niet altijd een aanpassing van de werkwijze nodig. Indien dit wel het geval is, wordt geprobeerd om binnen de kinderopvang een aangepaste omgeving te creëren voor het kind zonder hierbij te veel in hokjes te denken. Er wordt geprobeerd om theoretische kaders en adviezen te vertalen naar de eigen dagelijkse werking. Men wil vermijden dat inclusief werken net exclusief handelen wordt.

1.3 Communicatie met de ouders als cruciale succesfactor

De kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksresultaten tonen duidelijk aan dat een goede communicatie met de ouders de belangrijkste succesfactor is. Uit de survey resultaten blijkt ook duidelijk dat ouders een belangrijke hulpbron zijn voor kinderbegeleiders voor wat betreft gespecialiseerde ondersteuning. Een goede communicatie draagt ertoe bij dat verantwoordelijken en kinderbegeleiders de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte op een positieve manier evalueren. Dit blijkt uit de survey en werd bevestigd tijdens de focusgroepen.

Een goede communicatie is essentieel. Een communicatie die stroef verloopt, belemmert een goede opvang. Dit is een voorwaarde die geldt voor de opvang van alle kinderen, ongeacht er al dan niet sprake is van een ontwikkelingsprobleem of specifieke zorgbehoefte. Inclusieve kinderopvang begint met het vinden van een goede onderlinge afstemming en het opbouwen van vertrouwen. Vanuit de kinderopvanglocaties wordt hierin dan ook geïnvesteerd. De survey resultaten tonen duidelijk aan dat diegenen die ervaring hebben met inclusieve kinderopvang extra overlegmomenten met de ouders inplannen en extra tijd investeren in een goede communicatie met de ouders. Uit de focusgroepen blijkt bijkomend dat verantwoordelijken en kinderbegeleiders vinden dat het noodzakelijk is om hiervoor voldoende tijd te kunnen uittrekken. Het is hun aanvoelen dat voldoende tijd hiervoor momenteel toch ontbreekt. Omwille van het belang van een goede band met de ouders van kinderen met specifieke zorgnoden wordt door verantwoordelijken en kinderbegeleiders dan ook nadrukkelijk gevraagd om hiervoor ook de nodige tijd en ruimte te kunnen vrijmaken.

Soms is bij de start van de opvang nog niet duidelijk dat een kind een specifieke zorgbehoefte heeft. Het gebeurt dat men zich gaandeweg zorgen begint te maken over de ontwikkeling of de zorgnoden van een kind. Het betreft dan een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem. Ongeveer 70% van alle kinderopvanglocaties (al dan niet met ervaring inzake inclusieve kinderopvang) hebben al kinderen opgevangen waarvan men een ontwikkelingsprobleem vermoedde. Zoals we kunnen concluderen uit de survey worden de bezorgdheden en vermoedens, ongeacht het type kinderopvang, ook effectief door bijna iedereen aangebracht bij de ouders. Op basis van de focusgroepen stellen we bijkomend vast dat

communiceren over een vermoeden van een probleem niet voor iedereen even evident is. Sommige verantwoordelijken en kinderbegeleiders voelen zich hier meer onzeker in dan anderen. Een gesprek aangaan over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem wordt dan vaak als een zware boodschap ervaren waarvan niet iedereen even goed weet hoe dit het best wordt aangepakt. Investeren in een goede vertrouwensband en open communicatie met de ouders en/of wenbeleid kan de stap verkleinen om een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem aan te kaarten. De survey toont aan dat iets meer dan een derde van diegenen die hun vermoeden hebben aangekaart bij de ouders op zoek zijn gegaan naar hulp. Meer dan de helft van deze groep heeft hierbij intern hulp gezocht bij de verantwoordelijke of pedagogisch ondersteuner. Slechts een minderheid vindt hierover communiceren gemakkelijk.

Kinderbegeleiders geven aan dat ze ook beperkt zijn in hun expertise m.b.t. handicap. Ze zijn 'maar' een kinderbegeleider zonder medische achtergrond en uitspraken over een eventueel probleem worden bijgevolg niet altijd geapprecieerd door ouders. Niet alle ouders gaan onmiddellijk aan de slag met de bezorgdheden van de opvang. Als kinderopvang is het belangrijk om hierin het tempo van de ouders te respecteren en vooral de zorgen te delen (geen 'etiketten' of vermoedens van diagnoses) om op basis daarvan samen op weg proberen gaan. Het tempo van de ouders kan hierin verschillen en dit wordt door de kinderopvang ervaren als een element dat een positieve ervaring met inclusieve kinderopvang mee in de weg kan staan.

Ouders zijn dé deskundigen op het vlak van hun kind. De informatie waarover ouders beschikken en die ze willen inwinnen/doorgeven aan de kinderopvang is belangrijk. Enerzijds betreft het informatie over de specifieke zorgbehoefte die nodig is opdat een kinderopvang een subsidie aanvraag kan indienen, maar anderzijds kan het ook gaan om informatie die het binnen de dagelijkse werking van de opvang mogelijk maakt om naar een geschikte aanpak te zoeken. Op basis van enkele praktijkvoorbeelden merken we op dat dit bij sommige ouders zeer gevoelig ligt waardoor er vanuit de kinderopvanglocaties soms niet verder op ingegaan wordt. Anderzijds stellen we vast, geheel in overeenstemming met de survey resultaten, dat er ook kinderopvanglocaties zijn die de communicatie met ouders over (een vermoeden van) een ontwikkelingsprobleem en het delen van bezorgdheden hieromtrent niet moeilijk vinden. Ze slagen erin om een open dialoog met de ouders aan te gaan en de bezorgdheden die er zijn gemeenschappelijk te maken. Afhankelijk van de manier waarop een dergelijk gesprek wordt aangeknoopt, hoeft dit geen emotioneel beladen boodschap te zijn.

De survey resultaten tonen aan dat er ook inspanningen worden geleverd om intakegesprekken, wenprocedures, etc. te voorzien of aan te passen. Er zijn ook kinderopvanglocaties die wat dit betreft methodieken (bv. een inclusiekaft, kinderpaspoort) gebruiken om op een indirecte manier toch al informatie die bruikbaar is in de dagelijkse werking in te winnen bij de ouders over hun kind. Dergelijke methodieken worden later ook gebruikt als handvat om zorgen en vermoedens die de opvang heeft te proberen aankaarten bij ouders en een open communicatie hieromtrent op gang te brengen. We stellen vast dat het gebruik hiervan positief werd beoordeeld door diegenen die het toepassen. We dienen hierbij wel te benadrukken dat het gaat om het perspectief van de verantwoordelijken en kinderbegeleiders. Het perspectief van de ouders en de mate waarin ze dergelijke methodieken al dan niet positief beoordelen, kwam in dit onderzoek niet aan bod.

De survey toont aan dat iets meer dan een derde van diegenen die al ervaring hebben met de opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte moeilijkheden heeft ervaren die gerelateerd zijn aan de houding/band met de ouders (bv. moeilijke communicatie rond bezorgdheden, etc.). Een gelijkaardig aandeel ervaart deze moeilijkheden niet. Dit blijkt ook uit de focusgroepen. Sommige kinderopvanglocaties kunnen de relatie met ouders van kinderen met specifieke zorgbehoeften naar een hoger niveau

tillen. Ze communiceren dan niet enkel met de ouders over hun bezorgdheden er wordt ook getracht om een 'partnerschap' aan te gaan met de ouders waarin onderling tips en adviezen worden uitgewisseld om op die manier de beste aanpak voor het kind te vinden. Uit de survey resultaten blijkt tevens dat ouders inderdaad een belangrijke hulpbron zijn die concrete informatie kunnen geven over hoe men het best met hun kind wordt omgegaan. Omgekeerd merken we ook op dat ouders die thuis moeilijkheden ondervinden met hun kind geholpen zijn met tips vanuit de kinderopvanglocaties. Dit zijn kinderopvanglocaties die een goede, wederkerige band met de ouders weten op te bouwen waardoor ze, ook over meer gevoelige kwesties, gemakkelijker met elkaar kunnen communiceren, etc.

1.4 Inspanningen om kennis te verhogen, ervaringen uit te wisselen en samenwerkingen aan te gaan

Zowel de kwantitatieve als kwalitatieve resultaten laten zien dat de alle kinderopvanglocaties die al ervaring hebben met de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften, extra inspanningen leveren om hun inclusieve werking te optimaliseren. Hoewel deze inspanningen divers zijn, kunnen we toch stellen dat ze voornamelijk gerelateerd zijn aan kennisverhoging en het uitwisselen van informatie/ervaringen, aldus de survey resultaten. Concreet worden er stappen ondernomen om de pedagogische kwaliteit van de opvang voor alle kinderen te verhogen. Dit vergt niet zozeer handicapspecifieke inspanningen, maar heeft veeleer betrekking op de pedagogische visie. Daarnaast worden er ook inspanningen geleverd om een aanpak te ontwikkelen voor een kind met specifieke zorgnoden, advies omtrent inclusieve opvang en omgaan met diversiteit in te winnen, etc. Deze inspanningen lonen ook, want vanuit de kinderopvanglocaties worden de verkregen adviezen en opgedane kennis positief onthaald, zo blijkt uit de survey. Tijdens de focusgroepen werd bijkomend aangehaald dat dit een basis vormt waar ook op andere momenten naar terug gegrepen kan worden.

Bijkomend kunnen we aan de hand van enkele voorbeelden die tijdens de focusgroepen werden gegeven ook stellen dat er kinderopvanglocaties zijn die (proactief) contacten leggen met organisaties die over specifieke expertise beschikken of samenwerkingsverbanden proberen aan te gaan om *knowhow* en expertise te kunnen aanboren wanneer een opvangsituatie hierom vraagt.

Hoewel er binnen ieder type en vorm van kinderopvang inspanningen worden geleverd om hun kennis van inclusieve kinderopvang te verhogen en het opzoeken van tips, gebeurt dit nog vaker door de buitenschoolse groepsopvang. We zien dat men vanuit de buitenschoolse groepsopvang, in tegenstelling tot de andere opvangtypes, ook vaker inzet op het uitwisselen van kennis en ervaringen met andere opvanglocaties. Voor de groepsopvang voor baby's en peuters daarentegen moeten we concluderen dat ze dan weer meer inspanningen leveren om gespecialiseerd advies in te winnen van een verpleegkundige of paramedicus.

1.5 De mogelijkheid om goed ondersteund te worden en bijkomende opleidingen te kunnen volgen

Zoals blijkt uit de survey is een vast aanspreekpunt de ondersteuningsvorm die het vaakst als het meest waardevol wordt ervaren. Vier vijfde van de kinderopvanglocaties die in de periode 2015 – (oktober) 2018 al een kind met een specifieke zorgbehoefte heeft opgevangen, is deze mening toegedaan. De kwantitatieve data laten eveneens toe om te besluiten dat dit zowel voor de opvang van baby's en peuters als de buitenschoolse kinderopvang het geval is. Tijdens de focusgroep met enkele verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de opvang van baby's en peuters werd wel duidelijk dat een vast aanspreekpunt voor sommigen als echt noodzakelijk werd ervaren. Tijdens de focusgroep merkten we dat sommigen onder hen een klankbord missen. Het betreft een persoon of organisatie waarbij ze terecht kunnen voor feedback op hun inclusieve werking, iemand die hen op weg helpt en eventueel gewoon bevestigt in hun manier van inclusief werken. Deze opvatting was het sterkst aanwezig bij de kinderopvang voor baby's en peuters die zich inzake inclusie nog onzeker voelden. Hiermee enigszins samenhangend, werd er binnen de buitenschoolse opvang het idee geopperd om 'opstart trajecten' te voorzien voor kinderopvanglocaties die hun eerste inclusieve stappen zetten. Er werd niet concreter ingegaan op hoe zo'n trajecten dan precies kunnen worden vormgegeven.

De survey toont aan dat een pedagogisch ondersteuner als het meest aangewezen vast aanspreekpunt geldt. De CIK volgen op de tweede plaats als meest aangewezen vast aanspreekpunt. Zoals tevens blijkt uit de survey wordt een CIK, in tegenstelling tot de (intern) pedagogisch ondersteuner, ook in mindere mate gecontacteerd door kinderopvang voor wat betreft kennis rond inclusieve kinderopvang, de realisatie van pedagogische kwaliteit en tips omtrent inclusie. Om dit concreet te maken met een voorbeeld, merken we op basis van de kwantitatieve resultaten dat kinderbegeleiders m.b.t. de communicatie met ouders het vaakst de hulp inroepen van een (intern) pedagogisch ondersteuner of verantwoordelijke. Hierbij dienen we ook op te merken dat niet alle kinderopvanglocaties over een intern pedagogisch ondersteuner kunnen beschikken.

De focusgroep met de verantwoordelijken en kinderbegeleiders uit de opvang voor baby's en peuters maakte duidelijk dat een CIK bij deze groep deelnemers niet door iedereen gekend was. Deels ligt de verklaring hiervoor in het gegeven dat de kinderopvanglocaties die deelnamen aan de focusgroep niet altijd binnen een CIK regio vallen⁶⁹. Binnen de focusgroep met de buitenschoolse kinderopvang kende men de CIK wel en heeft men hierop al een beroep gedaan. De survey toont aan dat men binnen de buitenschoolse groepsopvang alsook de groepsopvang voor baby's en peuters met een subsidie voor het inkomenstarief vaker een beroep doet op de CIK.

Uit de focusgroepen kunnen we besluiten dat de ondersteuning geboden door een CIK veelal positief wordt ervaren. Toch moeten we ook benadrukken dat er hierbij eveneens een paar kanttekeningen werden opgemerkt. De aangeboden ondersteuning is niet altijd praktisch haalbaar voor de kinderopvanglocaties. Dit kwam naar voor tijdens de focusgroep met de opvang voor baby's en peuters. Vanuit de buitenschoolse kinderopvang werd ook gemeld dat men soms nog een bijkomende vertaalslag

⁶⁹ Vanaf 2014 werden CIK opgericht. Het betreft een pilootfase die momenteel ten einde is (2014-2018). Op dit moment zijn er 16 CIK die binnen hun zorgregio ondersteuning aanbieden. Iedere kinderopvanglocatie binnen deze regio kan hierop gratis een beroep doen. Aangezien het een pilootfase betreft, is er nog niet in alle zorgregio's een CIK terug te vinden. In totaal zijn er 60 zorgregio's waarvan er dus slechts in 16 een CIK is. Dit is 1/4de van de zorgregio's.

moet maken naar de specifieke realiteit van de kinderopvang alsook het gemis aan diepgang ten gevolge van inclusiecoaches die te veel dossiers moeten opvolgen.

Aan de hand van zowel de kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksresultaten kunnen we vaststellen dat men vanuit de kinderopvang de nood ervaart om een beroep te kunnen doen op ondersteuning. Er zijn meerdere ondersteuningsvormen die als waardevol worden beschouwd. Ondersteuning van gespecialiseerde personen, hulpverleners of organisaties en begeleiding rond inclusief werken en diversiteit worden door zowel de opvang van baby's en peuters als de buitenschoolse kinderopvang als relevant beschouwd. Dit blijkt duidelijk uit de survey waarbij drie vierde van diegenen die al ervaring hebben met inclusieve kinderopvang dit aangeeft. Bovendien wordt de verkregen ondersteuning ook op een positieve manier geëvalueerd aldus de survey resultaten.

De focusgroepen wijzen eveneens op de noodzaak van ondersteuning. We merken op dat de ondersteuners waarop een beroep wordt gedaan zeer divers zijn. Er wordt geput uit de brede waaier aan ondersteuners die er bestaan. RTH⁷⁰-ondersteuners, multifunctionele centra, expertisecentra, etc. worden aangesproken. Toch is het belangrijk om te benadrukken dat het ondersteuningslandschap zeer divers is. Niet elke verantwoordelijke of kinderbegeleider heeft een goed zicht op de diensten en personen die zouden kunnen worden geconsulteerd. Zelfs de kinderopvanglocaties die aangeven goed te weten waar ze informatie over het bestaande ondersteuningslandschap kunnen vinden, vermelden expliciet dat het veel tijd kost om de meest geschikte ondersteuner te vinden en contacten te leggen. Vaak leert men ook gaandeweg ondersteunende diensten kennen. Het is een groeiproces, waar wel veel tijd in kruipt. Naast de dagelijkse taken, vraagt het zoeken naar ondersteuning om inclusieve kinderopvang te helpen realiseren en optimaliseren een tijdsinvestering. Er kruipt tijd in het zoeken naar geschikte ondersteuners, het leggen van contacten, het bespreken van de situatie, etc. Er zijn tevens kinderopvanglocaties die niet eens weten waar ze zouden moeten beginnen met zoeken naar ondersteuning. Tijdens de focusgroepen werd er bijkomend ook potentieel gezien in een Huis van het Kind als regionaal anker waar allerlei expertise en kennis omtrent bestaande ondersteuning wordt gebundeld.

Op basis van de focusgroep met de buitenschoolse kinderopvang willen we toch ook benadrukken dat het hun ervaring is dat ondersteunende organisaties ook niet altijd de weg naar de kinderopvang vinden. Misschien is inclusieve kinderopvang bij ondersteunende organisaties ook nog onvoldoende gekend, is een bedenking die door de deelnemers aan deze focusgroep werd gemaakt.

Algemeen genomen, voor zowel ondersteuning geboden door een CIK als door een andere ondersteuner, merken we dat de ondersteuning vooral zo concreet mogelijk zou moeten zijn, op maat van het kind met de specifieke zorgbehoefte en voldoende afgestemd op de realiteit van het type kinderopvanglocatie. De bevindingen uit de focusgroepen worden bevestigd door de survey die aantoonde dat bijna alle opvanglocaties met ervaring in het opvangen van minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte vinden dat de inhoud van de ondersteuning vooral zou mogen liggen op het bieden van concrete tips op maat van het kind of op maat van de opvang.

Op basis van de survey concluderen we dat (meer) financiële ondersteuning ook een ondersteuningsvorm is die door de meerderheid van diegenen die ervaring hebben met inclusieve kinderopvang als

⁷⁰ RTH is de afkorting voor rechtstreeks toegankelijk hulp. Dit is beperkte, handicapspecifieke ondersteuning in de vorm van begeleiding, dagopvang of verblijf voor wie af en toe hulp nodig heeft (<https://www.vaph.be/organisaties/rth/algemeen>).

waardevol wordt ervaren. De extra financiële middelen zouden gebruikt worden voor de aankoop van aangepast materiaal, de (her)inrichting van de opvang, de financiering van bijkomende opleidingen of voor het aanwerven van meer (gespecialiseerd) personeel. De survey resultaten tonen wel aan dat de kinderopvanglocaties tot op heden in mindere mate al hebben geïnvesteerd in het aanwerven van extra personeel of een vrijwilliger. Gespecialiseerd personeel is niet altijd nodig. We merken dat er veeleer een nood is aan een andere personeelsbezetting zodat de draagkracht en algemene basiskwaliteit van de kinderopvang kan gegarandeerd blijven.

Bijkomende opleidingen en vormingen kunnen waardevol zijn. De survey toont aan dat dit, naast de andere ondersteuningsvormen, zeker het vernoemen waard is. Binnen de buitenschoolse opvang wordt het krijgen van bijkomende vormingen vaker als (erg) waardevol beschouwd dan binnen de opvang voor baby's en peuters. Globaal genomen, stellen we wel duidelijk vast dat ruim meer dan de helft van de kinderopvanglocaties die in de periode 2015 – (oktober) 2018 een kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen het volgen van een bijkomende opleiding/vorming (erg) waardevol vindt. Daarnaast geven de survey resultaten ook aan dat eveneens meer dan de helft van de kinderopvanglocaties die zich actief profileren als inclusieve kinderopvang vormingen hebben gevolgd om hun werking meer inclusief te maken. Binnen de buitenschoolse kinderopvang is dit zelfs bijna iedereen.

Idealiter gaan bijkomende opleidingen en vormingen over (de meest voorkomende) zorgbehoeften. Hieraan blijkt de grootste nood te bestaan. Binnen de buitenschoolse kinderopvang gaat dit meestal over aandachts- en gedragsstoornissen en ASS. Daarnaast zien we op basis van de survey resultaten dat de inhoud hiervan zich ook mag toespitsen op het realiseren van pedagogische kwaliteit, communicatie met gezinnen en over omgaan met diversiteit. De focusgesprekken laten ons tevens toe bijkomend vast te stellen dat opleidingen en vormingen concreet en voldoende aangepast moeten zijn aan de realiteit van het specifieke type kinderopvanglocatie. Vormingen worden op verschillende momenten aangeboden, ook overdag tijdens de week. Maar door een gebrek aan ruimte/tijd lukt het niet voor alle kinderopvang om hieraan op deze momenten deel te nemen. Een vorming 's avonds na de werkuren of tijdens het weekend volgen, kan ook. Uit de focusgroepen blijkt echter dat kinderbegeleiders minder bereid zijn om dit na hun werkuren te doen. Sommige kinderopvanglocaties hebben eigen inclusiemedewerkers die als onderdeel van hun takenpakket o.a. vormingen volgen en de opgedane kennis verspreiden onder de kinderopvanglocaties waaraan ze verbonden zijn. Het potentieel dat dergelijke werkwijze inhoudt, wordt positief onthaald.

De survey toont aan dat kinderopvanglocaties extra inspanningen leveren inzake kennisverhoging. Opleidingen en vormingen kunnen hierin een bijdrage leveren. Tijdens een focusgroep werd wel opgemerkt dat, hoewel opleidingen en vormingen zeker relevant kunnen zijn, ze niet door iedereen worden beschouwd als dé oplossing.

1.6 Het team als hoeksteen

Het belang van het team van verantwoordelijke en kinderbegeleiders mag niet worden onderschat. Dit geldt ook voor de pedagogisch ondersteuner van de eigen kinderopvangorganisatie (indien een kinderopvanglocatie hierover kan beschikken, want het moet worden gesteld dat dit niet voor iedere kinderopvanglocatie het geval is). De survey leert ons dat de intern pedagogisch ondersteuner een belangrijke ondersteuningsbron is voor wat betreft kennisverhoging. Dit geldt voor iets meer dan de helft van de kinderopvanglocaties die ervaring hebben met inclusieve kinderopvang. De verantwoordelijke en intern pedagogisch ondersteuner worden ook het vaakste geraadpleegd voor advies wanneer

bezorgdheden over de ontwikkeling van een kind moeten worden gedeeld met ouders. Ze werden tevens naar voren geschoven als een geschikt vast aanspreekpunt.

Zoals blijkt uit de survey en eerder reeds werd vermeld, is de intrinsieke motivatie en wil van het team een belangrijk element om inclusieve kinderopvang te doen slagen. We kunnen deze vaststelling bijkomend staven vanuit de focusgroepen. De survey toont ook aan dat een groot deel van de kinderopvanglocaties die sinds 2015 tot oktober 2018 minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen af en toe tot vaak extra interne overlegmomenten inlassen met het team om ervaringen en informatie uit te wisselen. Van de kinderopvanglocaties die zich actief inclusief profileren, heeft ook meer dan de helft geïnvesteerd in overlegmomenten met het team (zowel informeel als tijdens vergadermomenten).

Zoals eerder reeds werd aangehaald, kunnen we op basis van de survey stellen dat de opvang van kinderen met specifieke zorgnoden een verantwoordelijkheidsgevoel en onzekerheden met zich mee brengt. Inclusieve kinderopvang is een gegeven waarin kinderopvanglocaties nog (verder) moeten kunnen groeien. Het is een leerproces dat idealiter samen, als team van verantwoordelijken en kinderbegeleiders, alsook met de ouders wordt aangegaan.

Vooraf uit de focusgroepen wordt het belang duidelijk dat men als team onzekerheden met elkaar kan delen, (h)erkenning bij elkaar kan vinden en van elkaar kan leren door opgedane kennis door te geven en zaken bij elkaar af te toetsen. We stellen echter vast dat de realiteit het momenteel niet altijd toelaat om voldoende tijd te investeren in intern overleg met het team. Vergadermomenten worden noodgedwongen opgeofferd om toch eens een casus te kunnen bespreken of er wordt 's avonds, na de werkuren, nog nagebleven. Deze situaties worden niet als bevorderlijk ervaren en staan de verdere ontwikkeling van een inclusieve kinderopvang in de weg.

1.7 (Nog) niet iedereen heeft ervaring en stopzetting is soms onvermijdelijk

De survey toont aan dat de helft van alle respondenten gedurende de periode 2015 - (oktober) 2018 één of meerdere kinderen met specifieke zorgnoden heeft opgevangen. We moeten wel vaststellen dat er hierin verschillen zijn tussen de verschillende types en vormen van kinderopvang. De ervaring met inclusieve kinderopvang is het grootst binnen de buitenschoolse groepsopvang. Bijna iedereen binnen dit opvangtype heeft gedurende de voorbije drie jaar al minstens één kind met specifieke zorgbehoefte opgevangen. Binnen de gezinsopvang voor baby's en peuters zijn er minder kinderopvanglocaties waarbij dit het geval is. Algemeen genomen, vinden de kinderopvanglocaties die sinds 2015 al één of meerdere kinderen met een specifieke zorgnood hebben opgevangen dat ze hierin matig ervaren zijn. Er dient echter wel te worden opgemerkt dat er kinderopvanglocaties zijn die zich meer dan wel minder ervaren voelen met inclusief werken. Inclusieve kinderopvang ontwikkelt zich dus in verschillende snelheden.

De mate waarin men zich ervaren voelt met inclusieve kinderopvang hangt niet noodzakelijk enkel af van het aantal kinderen dat men reeds heeft opgevangen en/of de intensiteit hiervan. Hoewel we geen causale verbanden kunnen aantonen, viel het ons tijdens de focusgroepen toch op dat de mate waarin een kinderopvanglocatie zich zelfverzekerd genoeg voelt om inclusief te durven werken, de bagage en (achtergrond)kennis die men als individu/team heeft, de ervaring en mogelijkheden die men binnen de kinderopvanglocatie ter beschikking heeft om kinderbegeleiders mee te ondersteunen (bv. intern orthopedagoog, extra personeel) alsook de steun die men hierin krijgt vanuit het organiserend bestuur eveneens een rol kunnen spelen.

Het is niet omdat uit de websurvey blijkt dat de helft van de kinderopvanglocaties in de periode 2015 - (oktober) 2018 al één of meerdere kinderen met een specifieke zorgbehoefte heeft opgevangen, dat de andere helft niet inclusief wil werken. Integendeel, de wil om inclusief te werken, is binnen deze groep eveneens duidelijk aanwezig. Met die opmerking dat meer dan de helft van de kinderopvanglocaties dit wel zou laten afhangen van de aard van de zorgnood. Tot op heden heeft echter nog bijna niemand van hen al de vraag gekregen om een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte op te vangen. Ten opzichte van het totale aantal kinderopvanglocaties die hebben deelgenomen aan de survey staat slechts 6% niet open voor inclusieve kinderopvang.

Inclusieve kinderopvang wordt gekenmerkt door een brede waaier aan specifieke zorgnoden. Een ontwikkelingsvertraging, ASS en een lichamelijke aandoening komen, ongeacht type en vorm van opvang, het vaakst voor zoals blijkt uit de survey. Tijdens de focusgroepen werd duidelijk dat men van mening is dat sommige specifieke zorgnoden zwaarder doorwegen dan anderen. De kwantitatieve resultaten tonen aan dat meer dan de helft van de kinderopvanglocaties met ervaring inzake inclusie, reeds moeilijkheden hebben ervaren die gerelateerd zijn aan de specifieke zorgbehoeften. Het gaat hierbij bv. over het niet leggen van communicatie, 'moeilijk' gedrag, etc. Dit aandeel is het hoogst binnen de buitenschoolse opvang.

We stellen op basis van de focusgroepen vast dat binnen de buitenschoolse kinderopvang de overtuiging leeft dat kinderen met emotionele en/of gedragsstoornissen die gepaard gaan met agressie, het moeilijkst op te vangen zijn. De survey resultaten geven weer dat dergelijke problematieken vaker binnen dit type opvang terug te vinden zijn. Daarnaast werd tijdens de focusgroepen ook aangehaald dat sommige kinderen een gevaar kunnen vormen voor zichzelf, andere kinderen, maar ook voor kinderbegeleiders. Hoewel inclusieve kinderopvang een meerwaarde kan betekenen, wordt er toch aangegeven dat er kinderen zijn voor wie dit mogelijks niet de beste oplossing is. De context van een buitenschoolse kinderopvang wordt doorgaans gekenmerkt door meer prikkels en chaos. Niet elk kind zal zich binnen zo'n omgeving gelukkig en comfortabel voelen, denken de deelnemers aan de buitenschoolse focusgroep. Op basis van de survey moeten we bijkomend concluderen dat het aandeel opvanglocaties dat al eens de inclusieve opvang heeft moeten stopzetten ook het hoogst is binnen de buitenschoolse groepsopvang.

Zoals dus blijkt uit dit onderzoek wordt de opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte soms stopgezet. Een vierde tot een vijfde van de kinderopvanglocaties hebben dit in het verleden reeds moeten doen. Verantwoordelijken en kinderbegeleiders beseffen dat opvang belangrijk is voor ouders. Het stopzetten van de opvang is dan ook nooit een beslissing die lichtzinnig wordt genomen en waaraan meerdere pogingen om de opvang toch te doen slagen aan vooraf zijn gegaan. Dit 'falen' zou daarom ook meer moeten worden erkend als een realiteit waarbij alle mogelijke pistes en geleverde inspanningen niet mochten baten, aldus de reacties uit de focusgroepen. Negatieve gevolgen voor de andere kinderen en het niet meer kunnen garanderen van de beste zorgen zijn de belangrijkste redenen voor het stopzetten van de opvang die uit de survey naar voren kwamen. De survey toont ook aan dat de opvang veelal door of in samenspraak met de ouders wordt stopgezet.

1.8 Inclusieve kinderopvang misschien toch nog te vrijblijvend en te onbekend?

Het zou een evidentie moeten zijn dat alle kinderen, met en zonder specifieke zorgbehoeften, samen kunnen worden opgevangen. Uit de survey blijkt dat de helft van alle kinderopvanglocaties die werden bevraagd, gedurende de periode 2015 – (oktober 2018) al minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte heeft opgevangen. De andere helft gaf aan nog geen ervaring te hebben met inclusieve kinderopvang. Toch moeten we wat dit betreft ook wel opmerken dat ongeveer 70% van alle respondenten antwoordde dat ze al wel een kind met een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem hebben opgevangen. Hieruit kunnen we afleiden dat een deel van de kinderopvanglocaties bewust is van hun inclusieve werking; een deel dit wel doet, maar dit nog niet helemaal vat en dus inclusief werkt zonder het echt te beseffen; en er ook een deel is die effectief nog geen ervaring heeft met inclusieve kinderopvang.

Op basis van de focusgroepen stellen we vast dat bij sommigen het idee leeft dat niet alle kinderopvanglocaties al even hard inzetten op (het bekend maken van) hun inclusieve werking. Wanneer een kinderopvanglocatie, lokaal gekend voor de inclusieve werking, meerdere kinderen met specifieke zorgnoden opvangt terwijl een andere kinderopvanglocatie uit dezelfde regio hiervoor minder gekend is en hierin minder bijdraagt, zet dit de kwaliteit en draagkracht van de inclusieve kinderopvang onder druk. De kans dat inclusie door hen dan ook als een (te) zware opdracht wordt ervaren, is dan ook groter. Een dergelijke ervaring draagt er ook toe bij dat sommigen van mening zijn dat momenteel toch nog niet iedereen even inclusief werkt. Dit leidt ertoe dat er verantwoordelijken en kinderbegeleiders zijn die de mening toegedaan zijn dat inclusieve kinderopvang mogelijks toch nog te vrijblijvend is.

Op basis van de survey resultaten kunnen we concluderen dat iets minder dan de helft van de kinderopvanglocaties die sinds 2015 (tot oktober 2018) al minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, zich niet actief profileert als opvang waar ook kinderen met specifieke zorgnoden terecht kunnen. Ongeveer een derde van de kinderopvanglocaties met ervaring profileren zich wel actief. De survey toont aan dat ze dit vooral doen omdat de inclusieve visie algemeen (uit)gedragen wordt binnen de kinderopvang. Kinderopvanglocaties profileren zich op verschillende manieren actief als inclusieve kinderopvang. De survey toont ook aan dat de kinderopvanglocaties dit het vaakst doen via het huishoudelijk reglement en het kwaliteitshandboek waarin de inclusieve werking wordt benoemd. Ongeveer de helft van de kinderopvanglocaties die zich actief profileren, maken hun inclusieve werking ook kenbaar binnen het netwerk van de kinderopvang. Op basis van de kwantitatieve onderzoeksresultaten stellen we tevens vast dat kinderopvanglocaties die zich actief profileren ook hebben ingezet op de versterking van de basiskwaliteit. Er werden inspanningen geleverd om een intakegesprek te voorzien/aan te passen, een wenprocedure te voorzien/aan te passen en het voorzien/ aanpassen van de dagelijkse communicatie hieromtrent (bv. heen- en weer schriftje, volgboekje).

Ondanks de inspanningen en stappen die doorheen de jaren werden ondernomen door de kinderopvanglocaties die zich actief profileren als inclusieve opvanglocatie, blijkt dat nog niet alle ouders van kinderen met specifieke zorgnoden de weg naar de kinderopvang vinden. Uit de focusgroep blijkt dit uit een voorbeeld van een kinderopvanglocatie die zeer sterk inzet op hun inclusieve werking, maar aangeeft moeite te hebben om zo'n kinderen te vinden. Een Huis van het Kind zou, omwille van z'n regionale inbedding, een ideale partner zijn om inclusieve kinderopvang mee bekend(er) te helpen maken onder ouders om kinderen met specifieke zorgbehoeften naar de kinderopvang te krijgen. In een ander voorbeeld wordt vermeld dat er nog ouders zijn die onterecht denken dat kinderen met specifieke noden niet kunnen worden opgevangen in de kinderopvang. Zoals eerder al werd beschreven, blijkt uit

de survey dat de kinderopvanglocaties die nog geen ervaring hebben, veelal ook nog geen vraag hebben gekregen om een kind met een specifieke zorgbehoefte op te vangen.

Daarnaast valt het op dat tussen een vierde tot een vijfde van de verantwoordelijken en kinderbegeleiders die in de periode 2015 – (oktober) 2018 minstens één kind met een specifieke zorgbehoefte hebben opgevangen, niet lijkt te weten of men zich actief profileert als inclusieve kinderopvang.

1.9 Kinderopvang als evenwaardige partner met een eigen expertise

Op basis van de focusgroepen dienen we op te merken dat men zich vanuit de kinderopvang nog onvoldoende als evenwaardige partner voelt. Als kinderopvanglocatie beschikt men echter wel over een eigen expertise en inzichten die relevant kunnen zijn voor de verdere ontwikkeling van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte. Dit geldt zowel voor de opvang van baby's en peuters (bv. naar aanleiding van transitiemomenten) als voor de buitenschoolse kinderopvang (overlegtrajecten met de school). Kinderopvanglocaties houden informatie bij over de dagelijkse gedragingen van de kinderen die ze opvangen, hoe en wie de kinderen zijn, waar hun talenten en voorkeuren liggen, wanneer ze moeilijke momenten beleven, hoe ze zich (sociaal) gedragen in groep, etc. De kennis is niet gebaseerd op momentopnames, maar het zijn inzichten gebaseerd op hun dagelijks contact met het kind. Dergelijke informatie kan nuttig zijn. Er zijn kinderopvanglocaties die deze informatie dan ook ter beschikking stellen van ouders en scholen. Zowel binnen de opvang voor baby's en peuters als de buitenschoolse kinderopvang voelt men aan dat men nog niet voldoende erkend wordt als evenwaardige partner. Hun inzichten worden bv. door een CLB niet altijd naar waarde geschat. Tijdens overlegmomenten georganiseerd door de school rond een kind met een specifieke zorgbehoefte worden welzijnsactoren/ondersteuners uitgenodigd, maar is er niet altijd de reflex om ook de kinderopvang hierbij te betrekken.

Niet iedereen vindt echter dat de relatie kinderopvang en school/CLB noodzakelijkerwijs altijd stroef verloopt. Een verdere nuancering is dus ook wel nodig. Het dient gezegd dat we ook meerdere goede voorbeelden van een samenwerking en uitwisseling tussen kinderopvang, leerkrachten en scholen hebben gehoord. Op basis van de kwantitatieve onderzoeksresultaten kunnen we bovendien duidelijk vaststellen dat de school een belangrijke bron van hulp is voor diegenen die al ervaring hebben met inclusieve kinderopvang. Logischerwijs is dit hoofdzakelijk het geval bij de buitenschoolse kinderopvang waarbij de helft tot vier/vijfde van de respondenten binnen dit opvangtype voor gespecialiseerde ondersteuning een beroep doet op de school (en het ondersteuningsteam van de school) van het kind. De kwantitatieve resultaten tonen ook aan dat men vanuit de buitenschoolse kinderopvang ook de hulp van de school van het kind inroept voor wat betreft de communicatie over een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem.

Leerkrachten buitengewoon onderwijs worden beschouwd als een waardevolle partner om advies in te winnen en concrete tips uit te wisselen op maat van het kind. Binnen de kinderopvang voor baby's en peuters zijn er eveneens goede voorbeelden van een constructieve samenwerking met leerkrachten terug te vinden.

Het is niet ongewoon dat er bij baby's en peuters meestal nog maar sprake is van een vermoeden van een ontwikkelingsprobleem. De eigenlijke diagnose wordt vaak pas later gesteld. Het gebeurt dat de kinderen dan al niet meer in de kinderopvang zitten. Zowel de kinderbegeleiders uit de opvang voor baby's en peuters als buitenschoolse opvang die we hebben gesproken, vinden het moeilijker om een geschikte aanpak te vinden wanneer er nog geen definitief uitsluitsel is omtrent een potentieel

ontwikkelingsprobleem. Nog meer dan anders moet men uitvissen wat wel en niet werkt. Toch merken we ook op dat er een geloof is in de eigen capaciteiten om met kinderen *tout court* om te gaan. Het betreft de sociaal-pedagogische kracht van de kinderopvang die mogelijks nog te veel wordt onderschat door andere actoren, maar misschien ook wel door sommige kinderopvang zelf, althans de verantwoordelijken en kinderbegeleiders die we hebben gesproken.

2 Essentie van de slotconclusie en rode draad doorheen de aandachts- en actiepunten

De essentie van de slotconclusie is terug te brengen tot **de noodzaak van een goede basisstructuur voor iedere kinderopvang**. Dit is dé belangrijkste voorwaarde om de opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften te doen slagen. Een goede basisstructuur moet ervoor zorgen dat alle kinderopvanglocaties in optimale omstandigheden inclusie kunnen realiseren. Een goede basisstructuur laat toe dat kinderopvanglocaties die nog geen ervaring hebben zich in de best mogelijke omstandigheden kunnen voorbereiden op de opvang van kinderen met specifieke zorgnoden. De kinderopvanglocaties die al kinderen met specifieke zorgbehoeften opvangen, moeten dit in zo'n gunstig mogelijke omstandigheden kunnen doen. Een goede basisstructuur heeft als effect dat alle kinderopvanglocaties kunnen groeien als inclusieve kinderopvang.

De noodzaak van een goede basisstructuur voor iedere kinderopvang zal ook de rode draad vormen doorheen de actie- en aandachtspunten die we hebben geformuleerd. In de kern zullen meerdere acties hiernaar terug te leiden zijn. Dit geldt niet enkel voor de actie- en aandachtspunten omtrent inclusieve kinderopvang, maar ook voor aanbevelingen m.b.t. de CIK.

De term 'basisstructuur' zoals deze doorheen dit onderzoek wordt gebruikt, hangt nauw samen met het concept 'basiskwaliteit' zoals doorgaans wordt gebruikt binnen de context van de kinderopvang. Hieronder beschrijven we wat we bedoelen met een goede basisstructuur en de daarmee samenhangende randvoorwaarden die moeten vervuld zijn alsook de effecten ervan.

Iedere kinderopvanglocatie in Vlaanderen moet bij het aanbieden van opvang kunnen vertrekken van een goede basisstructuur. Een goede basisstructuur garandeert 1) de kwaliteit van de opvang voor *alle* kinderen, 2) de draagkracht van de individuele kinderbegeleider alsook het team en 3) de veiligheid van iedereen – kinderen en kinderbegeleiders.

Opdat er hieraan kan worden voldaan, moet er worden nagegaan wat mogelijk is om een betere personeelsbezetting te kunnen realiseren. Het huidige aantal kinderen per kinderbegeleider ligt te hoog. Een aanpassing van dit ratio zal ervoor zorgen dat kinderbegeleiders meer tijd en ruimte hebben om aandacht te schenken aan *alle* kinderen.

Een goede basisstructuur zorgt er tevens voor dat kinderopvanglocaties zich optimaal kunnen voorbereiden op de (toekomstige) opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften en deze opvang, wanneer de vraag zich stelt, ook effectief zo goed mogelijk kunnen realiseren.

Het aanbieden van inclusieve kinderopvang brengt uitdagingen met zich mee. Er zijn situaties waarin (één van) de drie modaliteiten nog niet kunnen worden gegarandeerd, maar we benadrukken dat dit *nooit* zou mogen worden gebruikt door de kinderopvang om niet tenminste naar inclusie te streven.

Het voorzien van een goede basisstructuur die het mogelijk maakt om kinderbegeleiders op een meer kwaliteitsvolle manier in te zetten, zal er echter toe bijdragen dat elke kinderopvang in staat

zal zijn om aan de drie modaliteiten te voldoen. Investeren in een goede basisstructuur zal het mogelijk maken om stappen vooruit te zetten op vlak van inclusie.

De positieve gevolgen van een goede basisstructuur zijn:

- meer tijd en ruimte om te investeren in een goede band en communicatie met ouders;
- meer tijd en ruimte om vormingen te volgen;
- meer tijd en ruimte om op zoek te gaan naar gepaste ondersteuning en deze zo optimaal mogelijk in te plannen;
- meer tijd en ruimte om te investeren in het verhogen van de pedagogische kwaliteit voor alle kinderen;
- meer tijd en ruimte om te investeren in kennisverhoging en het uitwisseling van ervaringen;
- meer tijd en ruimte om als team van verantwoordelijke en kinderbegeleiders onderlinge overlegmomenten in te plannen;
- meer tijd en ruimte om te reflecteren over inclusie en hieromtrent intervisies/trajecten aan te gaan geboden door inclusiecoaches;
- etc.

De CIK als ondersteuningsvorm is een middel, dat in combinatie/afstemming met andere ondersteuningsvormen en (lokale) actoren uit het bredere welzijnslandschap, meer inclusie in de Vlaamse kinderopvang kan helpen stimuleren en realiseren. Het is een ondersteuningsvorm die al goede elementen bevat, maar waar op bepaalde punten nog bijsturing nodig is ter optimalisatie. Een uitbreiding van het aantal CIK's lijkt ons een aangewezen piste omdat het dan een ondersteuningsvorm wordt die beschikbaar is voor alle kinderopvanglocaties.

Overkoepelend stellen we voor dat de inclusieve visie niet enkel wordt uitgedragen binnen de sector van de kinderopvang. De inclusieve visie is bv. ook terug te vinden in de nota 'Perspectief 2020 – Nieuw ondersteuningsbeleid voor personen met een handicap'⁷¹. Het streven naar inclusie is een sector- en beleid overschrijdende verantwoordelijkheid dewelke een gezamenlijke inzet vraagt. Als sectoren die het dichtst aanleunen bij de kinderopvang zien we hierin ook een rol weggelegd voor 'welzijn' en 'onderwijs'. Wij willen daarom ook nadrukkelijk de aandacht vestigen op het belang van een flankerende aanpak waarbij iedereen een verantwoordelijkheid opneemt om inclusie te stimuleren in de brede samenleving. Het streven naar inclusie vraagt ook nog veel sensibiliseringswerk van alle actoren.

⁷¹ <https://www.vaph.be/sites/default/files/documents/perspectiefplan-2020-nieuw-ondersteuningsplan-voor-personen-met-een-handicap-9-juli-2010/perspectiefplan-2020-nieuw-ondersteuningsbeleid-voor-pmh.pdf>.

3 Aandachts- en actiepunten

We kunnen op basis van het onderzoek een aantal thema's en aspecten detecteren waarvoor we actie- en aandachtspunten naar voor schuiven. We doen dit zowel voor 1) de kinderopvang als voor 2) de CIK en inclusiecoaches.

We hebben geprobeerd om deze actie- en aandachtspunten, binnen de grenzen van onze kennis over ieders bevoegdheid en de precieze reikwijdte daarvan, zo voldoende concreet en volledig mogelijk te formuleren. We zien de aandachts- en actiepunten als een aanzet om op verder te bouwen. Ze dienen als wetenschappelijk onderbouwde bron van inspiratie dewelke een bijdrage kan leveren bij verdere discussies over inclusieve kinderopvang. De lijst is niet exhaustief en kan verder worden aangevuld en/of verfijnd tijdens toekomstige debatten.

Tot slot, en zoals zal blijken uit de actie- aandachtspunten, willen we ook benadrukken dat het ondernemen van acties inzake inclusieve kinderopvang tot de verantwoordelijkheid van meerdere actoren behoort; Kind en Gezin, kinderopvanglocaties, CIK, inclusiecoaches, actoren uit de bredere welzijnssector, de overheid, etc.

3.1 Kinderopvang

3.1.1 Inclusieve kinderopvang (verder) stimuleren

Het concept 'inclusieve kinderopvang' wordt breed gedragen en de meerwaarde ervan wordt erkend. Inclusieve kinderopvang omvat een enorm potentieel omdat het kinderen, de toekomstige generatie, van kleins af aan leert dat diversiteit normaal is. Tegelijkertijd prikkelt het ook kinderbegeleiders om manieren te vinden om met deze diversiteit om te gaan. De gedrevenheid en intrinsieke motivatie van het team is een essentiële succesfactor. Zij zijn diegenen die in de praktijk inclusieve kinderopvang moeten realiseren. Wij achten het daarom belangrijk dat zij dit in optimale omstandigheden kunnen doen. Dit vereist een goede basisstructuur waarin een kinderopvang over voldoende personeel kan beschikken om de kwaliteit van de kinderopvang, de draagkracht van het team en ieders veiligheid te blijven garanderen. Tegelijkertijd biedt een goede basisstructuur meer ruimte om te groeien als inclusieve kinderopvang. Ondanks het gegeven dat de wil er wel is, heeft nog niet elke kinderopvang al (de kans gekregen om) kinderen met specifieke zorgbehoeften op te vangen, profileert niet iedereen zich actief als inclusieve kinderopvang en leeft bij sommige verantwoordelijken en kinderbegeleiders dan ook het gevoel dat toch nog niet elke kinderopvang al even hard inzet op inclusie. Uit de focusgroepen bleek tevens de mening dat ouders nog niet voldoende beseffen dat kinderen met specifieke zorgnoden terecht kunnen in de kinderopvang en/of de weg ernaartoe nog niet genoeg vinden.

- **Actiepunt:** Om een kwaliteitsvolle kinderopvang die tegelijkertijd inclusief is verder te stimuleren, is het noodzakelijk om een goede basisstructuur te voorzien. In eerste instantie vereist dit volgens ons een beleidsmatige investering in functie van personeelsinzet. Het huidige ratio maakt dat er te veel kinderen per kinderbegeleider zijn waardoor de tijd die de kinderbegeleiders op een kwaliteitsvolle manier aan elk kind kunnen besteden, te beperkt is.
- **Actiepunt:** Alle kinderopvanglocaties moeten inclusief werken. Inclusieve kinderopvang is een na te leven norm. In de huidige regelgeving is al opgenomen dat kinderopvang geen enkel kind mag discrimineren en wordt er ook verwezen naar het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Enerzijds zouden kinderopvanglocaties hun inclusieve werking moeten

onderstrepen door dit minstens expliciet op te nemen in hun huishoudelijk reglement/kwaliteitshandboek en op hun website zodat ouders beter weten dat de kinderopvang inclusief is. Kind en Gezin kan hierop (blijvend) aandringen, maar het is aan alle kinderopvanglocaties zelf om hierin hun verantwoordelijkheid op te nemen en hiertoe stappen te ondernemen. Anderzijds moet men zich bewust zijn van het risico dat dit 'label' met zich zal meebrengen. Niet alle kinderopvanglocaties zijn al even ervaren en meer ervaren kinderopvang zouden niet het slachtoffer mogen worden van hun eigen succes. Als overheid dient men navenante ondersteuning te voorzien zodat alle kinderopvang de noodzakelijke basisstructuur kunnen realiseren.

- Actiepunt: Aangezien het bestaan van inclusieve kinderopvang mogelijks nog niet voldoende is ingeburgerd bij ouders van kinderen met specifieke zorgnoden, stellen we voor om meer in te zetten op de bekendmaking hiervan. Inclusieve kinderopvang zou een *hot topic* moeten worden opdat het bij iedereen geïntroduceerd raakt. Kind en Gezin zou bijvoorbeeld een grootschalige campagne rond inclusieve kinderopvang kunnen lanceren. Herhaling is ook altijd een belangrijk aspect indien men wil dat een nieuw concept blijft hangen.
- Actiepunt: Niet alle kinderopvanglocaties zullen (meteen) een vraag krijgen om kinderen met specifieke zorgnoden op te vangen, maar ze moeten hierin wel allemaal hun verantwoordelijkheid opnemen door inspanningen te leveren om hun werking inclusief te maken en voorbereid te zijn op een toekomstige vraag tot opvang (bv. vormingen volgen, deelnemen aan (lokale) momenten van overleg/uitwisseling van kennis/ervaringen, etc.). Inclusieve kinderopvang is geen vrijblijvende verwachting, het kadert binnen een meer globale visie waarin inclusief werken de norm is. Idealiter zou er hierop dan ook moeten worden toegezien, bijvoorbeeld door de Zorginspectie. Vanuit het beleidsdomein onderwijs zou er bv. kunnen worden nagegaan hoe de inclusieve visie ook (meer) mee wordt opgenomen in de opleiding tot kinderbegeleider.
- Actiepunt: Om kinderopvanglocaties te stimuleren om (nog meer) inclusief aan de slag te gaan, zou er een vanuit Kind en Gezin kunnen worden nagedacht over bv. een jaarlijkse prijsuitreiking voor de meest inspirerende inclusieve praktijk waarvoor alle kinderopvanglocaties zich kandidaat kunnen stellen. Binnen elke provincie zou één kinderopvanglocatie deze prijs kunnen toegekend krijgen. De prijs kan bv. bestaan uit een geldsom, een 'diploma', een attentie voor het hele team, etc.
- Aandachtspunt: Vanuit het beleid en Kind en Gezin lijkt het ons aangewezen om na te gaan hoe ver en hoe snel men wil gaan met inclusie in de kinderopvang. Indien de huidige inspanningen worden aangehouden, valt te verwachten dat inclusieve kinderopvang uiteindelijk meer en meer ingeburgerd zal raken, zij het op een geleidelijk tempo. Men zou zich echter de vraag kunnen stellen of men de realisatie van inclusie binnen de kinderopvang niet liever wil versnellen. Het antwoord op deze vraag zal bepalend zijn voor de investeringen en inspanningen die zullen moeten worden geleverd om inclusieve kinderopvang verder te stimuleren alsook te optimaliseren.

3.1.2 Inclusieve kinderopvang (verder) optimaliseren

Er worden al veel inspanningen geleverd door kinderopvang om (nog meer) inclusief te werken. De focus van de geleverde inspanningen ligt vooral op kennisverhoging en het optimaliseren van de bestaande pedagogische kwaliteit. Er worden soms zelfs al samenwerkingsverbanden met gespecialiseerde centra en ondersteuners aangegaan om onderling afstemming te vinden en te kunnen putten uit de beschikbare expertise wanneer een opvangsituatie hierom vraagt. Het is ook duidelijk dat er inspanningen worden geleverd om informatie en ervaringen uit te wisselen, o.a. met andere opvanglocaties. Het team van de verantwoordelijke en kinderbegeleiders vormt hierbij nadrukkelijk een hoeksteen. Het is belangrijk dat het team onderling ervaringen, frustraties, etc. met elkaar kan delen om er samen sterker

uit te komen. Inclusieve kinderopvang heeft een meerwaarde, maar is niet altijd evident. De opvang van kinderen met specifieke zorgbehoeften brengt een verantwoordelijkheidsgevoel en onzekerheden met zich mee. Dit is normaal, maar het is daarom ook des te belangrijker dat inclusief werken als team kan worden aangepakt. Het leveren van inspanningen om te groeien als inclusieve kinderopvang en momenten om onderling af te stemmen, vereist tijd, zowel naar ouders als naar het team toe, die momenteel onvoldoende beschikbaar is. Kennis die wordt opgedaan, wordt doorgegeven binnen het team en vormt een basis waarop kan worden verder gebouwd. Het opbouwen van een vertrouwensband met de ouders vraagt ook tijd. Gezien het absolute belang ervan moet er ook voldoende ruimte zijn om te kunnen investeren in de relatie en communicatie met ouders. Ouders zijn eveneens een bron van kennis, beschikken over adviezen en tips die essentieel zijn wanneer er wordt gezocht naar een geschikte aanpak voor (hun) kinderen met specifieke zorgbehoeften. Het vinden van een geschikte aanpak begint bij de informatie die ouders (al) willen/kunnen geven en dit ligt soms moeilijk. Communicatie en het delen van bezorgdheden omtrent de ontwikkeling van een kind is eveneens moeilijker voor velen. De ouders staan hierbij altijd centraal en hun tempo moet worden gerespecteerd. Inclusieve kinderopvang is niet altijd een succesverhaal. Negatieve gevolgen voor de andere kinderen, het niet langer kunnen bieden van de beste zorgen en een te complexe zorgzwaarte zijn redenen waarom de opvang soms noodgedwongen wordt stopgezet. Men zou erover moeten waken dat een stopzetting of negatieve ervaring niet leidt tot demotivatie. Het is daarom belangrijk dat dit niet als een falen wordt beschouwd, maar veeleer als mogelijkheid om van te leren.

- **Actiepunt:** De inspanningen die door kinderopvanglocaties worden geleverd, werpen hun vruchten af. Het zorgt ervoor dat ze als inclusieve kinderopvang kunnen (blijven) groeien. Hierbij is het ook belangrijk dat ze dit samen als team kunnen opnemen. Het is daarom essentieel dat deze inspanningen worden verdergezet. Opdat deze inspanningen (blijvend) kunnen worden geleverd en opgedane ervaringen kunnen worden gedeeld, is het belangrijk dat elke kinderopvanglocatie hiervoor over voldoende tijd en ruimte beschikt, naast hun eigenlijke taak; de opvang van alle kinderen. Een aanpassing van het ratio kinderbegeleider/kinderen en het aantal kindvrije uren zou hen hierin al op weg helpen.
- **Actiepunt:** Kinderopvanglocaties zouden meer moeten worden gestimuleerd om (proactief) samenwerkingsverbanden aan te gaan met organisaties die over expertise beschikken zodat deze kennis kan worden aangeboord wanneer het nodig is. Tegelijkertijd zouden de kinderopvanglocaties ook beter geïnformeerd moeten worden over het bestaan van deze organisaties en hoe ze kunnen worden gevonden/bereikt. Op die manier kan ook de kinderopvang deel gaan uitmaken van het netwerk van deze organisaties.
- **Actiepunt:** De relatie en communicatie met de ouders staan centraal. Er zou vanuit de kinderopvanglocaties hierin dan ook blijvend moeten worden geïnvesteerd om dit te optimaliseren (bv. aanpassen intakegesprekken, zoeken naar methodieken die communicatie kunnen vergemakkelijken, aftasten van manieren om een partnerschap met ouders aan te gaan, voorzien van wenmomenten, etc.). Daarnaast zou er kunnen worden nagegaan in welke mate hieromtrent (meer) kan worden gewerkt binnen de opleiding tot kinderbegeleider.
- **Actiepunt:** Er bestaan al veel goede voorbeelden rond inclusieve kinderopvang en de inspanningen die kinderopvanglocaties leveren om hun inclusieve werking te optimaliseren m.b.t. de verschillende aspecten die hieraan verbonden zijn (hoe kennis verhogen, hoe communiceren met ouders, waar ondersteuning vinden, hoe omgaan met diversiteit, etc.). Met het oog op een verdere optimalisatie en het verlagen van drempels bij de kinderopvang die hiermee nog geen/minder ervaring hebben, lijkt het ons dan ook aangewezen om succesverhalen te verzamelen zodat deze als inspiratie kunnen dienen. Er zouden bv. folders

of informatiebrochures kunnen worden ontwikkeld die gewijd zijn aan inclusieve kinderopvang en waar deze voorbeelden een plaats kunnen krijgen, maar bv. ook binnen een lokaal overleg kunnen kinderopvang hun succesverhaal presenteren, delen en uitwisselen.

- **Actiepunt:** Minder goede voorbeelden (bv. een opvang die moeizaam verloopt, moeilijke communicatie met ouders, een stopzetting) zouden ook onder de aandacht moeten worden gebracht. Het is belangrijk dat de minder goede voorbeelden op een positieve manier worden *geframed*. Ze staan niet voor een 'falen', maar representeren veeleer mogelijkheden om uit te leren. Hierbij willen we ook benadrukken dat dergelijke voorbeelden nooit mogen worden gebruikt/misbruikt om niet naar inclusie te streven.
- **Actiepunt:** Met het oog op het verder optimaliseren van de uitwisseling van ervaringen, kennis en inzichten willen we uitdrukkelijk wijzen op de kracht van een lokaal overleg waarbij kinderopvanglocaties uit dezelfde regio worden samengebracht en dat wordt gecoördineerd en gefaciliteerd door bv. een koepelorganisatie of inclusiecoach (lerende netwerken).
- **Actiepunt:** Aangezien alle kinderen recht hebben om ergens te worden opgevangen waar ze gelukkig kunnen zijn, zichzelf kunnen ontplooiën en zichzelf veilig kunnen voelen, is het belangrijk dat ook die groep kinderen voor wie de opvang (vooral buitenschools) omwille van hun specifieke zorgbehoeften en de modaliteiten van de (buitenschoolse) kinderopvang niet haalbaar is, een plaats kunnen vinden. Bovendien hebben de ouders hier ook recht op. Voor deze groep kinderen zou er daarom met lokale actoren uit de bredere sector (MFC's⁷², vrije tijdsorganisaties, sportverenigingen, etc.) moeten worden bekeken wat er wel mogelijk is en hoe een inclusieve context kan worden gecreëerd.

3.1.3 Ondersteuning en vorming

Het is belangrijk dat kinderopvanglocaties de mogelijkheid hebben om goed ondersteund te worden. De ondersteuning waarop een beroep wordt gedaan, is divers en omvat zowel ondersteuning geboden door gespecialiseerde personen, hulpverleners of organisaties zowel m.b.t. begeleiding rond inclusief werken en diversiteit als handicapspecifieke ondersteuning. Concrete ondersteuning op maat, aangepast aan de specifieke realiteit van de kinderopvang en omtrent de meest voorkomende zorgbehoeften zijn voorwaarden die hierin de rode draad vormen. Naarmate men meer ervaring krijgt met inclusieve kinderopvang, groeit ook het inzicht in het bestaan van ondersteuners wiens hulp kan worden ingeroepen. Toch mag niet worden vergeten dat het zoeken naar geschikte ondersteuning een tijdsintensief proces is. Het moet ook worden gezegd dat het ondersteuningslandschap complex en uitgebreid is. Niet iedereen vindt hierin even gemakkelijk zijn weg. Het blijkt tevens dat het bestaan van inclusieve kinderopvang binnen de bredere welzijnssector mogelijks ook nog niet voldoende gekend is.

Een vast aanspreekpunt om op terug te vallen voor ondersteuning en feedback is aangewezen. De verantwoordelijke of pedagogisch ondersteuner (indien een kinderopvanglocatie hierover beschikt) worden hiervoor het vaakst naar voren geschoven en hun hulp wordt ook regelmatig ingeroepen. Dit zijn personen die in de kinderopvang intern aanwezig zijn en bijgevolg is het dus ook niet onlogisch dat zij in eerste instantie worden geconsulteerd voor advies. Op de tweede plaats werd een CIK naar voren geschoven als aangewezen vast aanspreekpunt. Hierbij dienen we wel op te merken dat er momenteel slechts in 1/4de van de zorgregio's een CIK is waardoor nog niet iedereen een CIK kent. De geboden ondersteuning wordt niet unaniem als positief ervaren, want er worden ook kanttekeningen bij

⁷² MFC is de afkorting van een multifunctioneel centrum. Een multifunctioneel centrum richt zich tot personen met een handicap tot en met 21 jaar (uitzonderlijk verlengbaar tot en met 25 jaar) die nood hebben aan specifieke ondersteuning. Een multifunctioneel centrum biedt begeleiding, dagopvang, verblijf (<https://www.vaph.be/organisaties/mfc/algemeen>).

geplaatst. Ondersteuning die praktisch moeilijk kan worden ingepland door de kinderopvang, te weinig affiniteit met het specifieke type kinderopvang en te weinig diepgang en concreet aangepaste ondersteuning worden nog als hindernissen bij een CIK ervaren.

(Meer) financiële ondersteuning wordt ook als aangewezen ervaren en kan ertoe bijdragen dat aangepast materiaal kan worden aangekocht, de opvang kan worden (her)ingericht en meer (gespecialiseerd) personeel kan worden aangeworven. Het betreft dus het algemeen versterken van de financiële draagkracht van de organisatie die inclusief werkt. (Meer) financiële middelen zouden door de kinderopvanglocaties o.a. worden gebruikt om te investeren in bijkomende vormingen. Dit onderzoek toont ook aan dat er bijkomende vormingen worden gevolgd en dat deze, naast het hebben van ondersteuning, als waardevol worden beschouwd. Opdat een vorming als waardevol wordt beschouwd, voldoet ze idealiter aan een aantal voorwaarden – voldoende concreet en aangepast aan de specifieke realiteit van de kinderopvang. Een belangrijk knelpunt houdt verband met de momenten waarop vormingen worden aangeboden. Buitenschoolse kinderopvang heeft doorgaans in beperkte mate ‘kindvrije’ uren waardoor ze gemakkelijker vormingen overdag tijdens de week kunnen bijwonen. Binnen de kinderopvang voor baby’s en peuters is de situatie anders.

- **Actiepunt:** De mogelijkheid om goed ondersteund te worden indien een situatie hierom vraagt, is belangrijk. Het biedt de kinderopvanglocaties een basis om op terug te vallen en een houvast indien ze een geconfronteerd worden met een moeilijke situatie waarbij ze hulp kunnen gebruiken. Het is daarom belangrijk dat de mogelijkheden om ondersteund te worden – zowel m.b.t. verschillende aspecten van de inclusieve opvang en als door een verscheidenheid aan bestaande ondersteuners – blijvend onder de aandacht wordt gebracht zodat kinderopvanglocaties weten dat ondersteuning beschikbaar is, wie hen dit kan bieden en waar ze terecht kunnen indien ze zelf niet goed weten welke de meest aangewezen ondersteuning zou zijn.
- **Actiepunt:** Een Huis van het Kind, als regionaal anker dat verschillende welzijnspartners bundelt en een goede kennis heeft van de sociale kaart, kan een startpunt zijn voor de kinderopvang die op zoek is naar geschikte ondersteuners in de eigen omgeving. Bovendien kan een Huis van het Kind binnen de lokale context ook fungeren als toeleider van ouders naar de inclusieve kinderopvang. Er zou daarom moeten worden nagegaan hoe een afstemming tussen de kinderopvang en een Huis van het Kind kan worden gerealiseerd.
- **Actiepunt:** Naast hun ondersteunende rol, kan een CIK en de inclusiecoaches ook een taak opnemen als organisatie/persoon die mee zoekt naar geschikte ondersteuners en kinderopvanglocaties hiermee in contact brengt.
- **Actiepunt:** Er zou in de mate van het mogelijke steeds voor gezorgd moeten worden dat de geboden ondersteuning altijd zo concreet mogelijk is, op maat van het kind en genoeg aangepast is aan de realiteit van het type kinderopvanglocatie. Een kwaliteitsvolle ondersteuning biedt voldoende diepgang en kan, indien de kinderopvang hiertoe een nood ervaart, over meerdere sessies worden aangeboden. Dit engagement zou bv. vanuit de ondersteunende organisaties kunnen worden aangegaan en duidelijk worden gemaakt aan de kinderopvanglocaties.
- **Actiepunt:** Gezien het belang van ondersteuning, is het tevens noodzakelijk dat deze ondersteuning door de kinderopvanglocaties op een zo optimaal mogelijke manier kan worden ingepast rekening houdend met de dagelijkse routines en taken van de kinderbegeleiders. Dit veronderstelt de noodzaak van een goede basisstructuur opdat kinderopvanglocaties hiervoor voldoende tijd/ruimte hebben. Een visieoefening rond inclusie, een intervisie en een bespreking van een kind met specifieke zorgbehoeften kunnen niet worden ingepland terwijl de opvang doorgaat.

- Actiepunt: Algemeen genomen, zouden er ook meer inspanningen kunnen worden geleverd door de CIK's alsook Kind en Gezin om de CIK's meer bekend te maken aangezien niet iedereen hen lijkt te kennen, mogelijks omdat ze zich in een zorgregio zonder CIK bevinden. Momenteel is er slechts in 1/4de van de zorgregio's een CIK. Naast een ruimere bekendmaking van de CIK's, zou er in elke zorgregio een CIK moeten zijn zodat dit een ondersteuner wordt waarop alle kinderopvanglocaties een beroep kunnen doen.
- Actiepunt: Er is nood aan een vast aanspreekpunt, een klankbord om input en feedback van te krijgen. Aangezien verantwoordelijken en/of intern pedagogisch ondersteuners (voor de kinderopvanglocaties die hierover kunnen beschikken) hiervoor werden aangeduid als het meest aangewezen om in eerste instantie te raadplegen, lijkt het ons belangrijk om ervoor te zorgen dat ze voldoende versterkt blijven/worden in deze rol (omgaan met diversiteit, het motiveren en stimuleren van een team – ook na een mindere ervaring, kennis van ondersteuners die kunnen worden ingeschakeld, etc.). In tweede instantie, zouden ook externe ondersteuners en een CIK kunnen worden gecontacteerd.
- Actiepunt: Kinderopvanglocaties zouden een beter zicht moeten hebben op het ondersteuningslandschap, maar ondersteuners en actoren binnen de bredere welzijnssector zouden misschien ook (nog) beter op de hoogte moeten zijn van het bestaan van inclusieve kinderopvang, de meerwaarde en mogelijkheden ervan. Er zou daarom (meer) moeten worden ingezet op de bekendmaking van inclusieve kinderopvang binnen de bredere welzijnssector. Op die manier zouden ondersteuners ook (proactief) de stap naar de kinderopvang kunnen zetten om hun diensten kenbaar te maken en zijn het niet altijd de kinderopvanglocaties zelf die de eerste stap moeten nemen.
- Actiepunt: De realisatie van inclusieve kinderopvang vraagt ook om een goede financiële ondersteuning. Er moet worden geïnvesteerd in het aanbieden van ondersteuning, het opdoen van kennis, het uitwisselen van ervaringen, etc., maar de aankoop van aangepast materiaal en de (her)inrichting van een kinderopvang zijn eveneens nodig om (meer) stappen vooruit te kunnen zetten. Met (meer) financiële ondersteuning zou er ook meer personeel kunnen worden ingezet dat er op zijn beurt voor zorgt dat ondersteuningstrajecten beter kunnen worden ingepland, etc. Dit vraagt wel om meer financiële middelen.
- Actiepunt: Vormingen dragen ertoe bij dat kinderopvanglocaties hun kennis kunnen uitbreiden en stappen vooruit kunnen zetten om te groeien als inclusieve kinderopvang. Ongeacht de inhoud van de vorming die wordt gevolgd, zou een kwaliteitsvolle vorming, in de mate van het mogelijke, steeds zo concreet mogelijk moeten zijn en zo goed mogelijk afgestemd op de realiteit van de verschillende types kinderopvang. Vormingsorganisaties zouden hiermee rekening moeten houden.
- Actiepunt: Vormingen kunnen waardevol zijn en iedereen zou daarom ten minste de mogelijkheid moeten hebben om een vorming te volgen zonder dat hiervoor vrije tijd of vergadermomenten moeten worden opgeofferd. Wij raden daarom aan om na te gaan hoe vormingen voor iedereen zo toegankelijk mogelijk kunnen worden aangeboden. Het is aan de kinderopvangorganisatie om ervoor te zorgen dat kinderbegeleiders vormingen kunnen volgen. Vanuit de overheid kan dit worden gestimuleerd door voor elke kinderopvang een context te creëren waarbinnen hiervoor voldoende tijd/ruimte is (vb. kindvrije uren).
- Actiepunt: Het is niet voldoende om enkel een vorming te volgen. Het is belangrijk dat hetgeen dat werd geleerd, wordt geïntegreerd in de dagelijkse praktijk van de kinderopvang. Diegene die via een vorming kennis heeft opgedaan, moet deze kennis ook effectief kunnen toepassen in de praktijk en de andere kinderbegeleiders hiermee ondersteunen inzake de aanpak van kinderen met een specifieke zorgbehoefte. Enkel op die manier is het volgen van een vorming duurzaam en wordt er een link gelegd tussen een vorming, het toepassen/helpen ondersteunen in de praktijk en het groeien als inclusieve opvang.

- **Aandachtspunt:** Nog niet alle kinderopvanglocaties hebben ervaring met inclusief werken. Het is nog onbekend en brengt een zekere mate van angst en onzekerheden met zich mee. Het realiseren van inclusieve kinderopvang is niet iets dat men alleen moet doen. Inclusie omvat een diversiteitsbeleid en het vraagt pedagogische inspanningen van de kinderopvanglocaties. Het is belangrijk dat kinderbegeleiders weten dat ze met vragen (eerst) bij de verantwoordelijke of pedagogisch ondersteuner terecht kunnen.

3.1.4 Afstemming en gelijkwaardigheid

Het realiseren van inclusie is een gemeenschappelijk streven. Dit onderzoek betreft specifiek de realisatie en evaluatie van inclusie binnen de kinderopvang. Zoals dit onderzoek echter tevens aantoonst, stopt inclusie niet bij de kinderopvang. Integendeel, inclusie is een lijn die idealiter wordt doorgetrokken en waarbij meerdere actoren betrokken zijn. Denk maar aan actoren binnen een bredere welzijnscontext die (gespecialiseerde) ondersteuning/kennis bieden en/of ouders kunnen toeleiden naar inclusieve kinderopvang. Daarnaast identificeren we vooral het (buitengewoon) onderwijs als een zeer belangrijke partner gezien de duidelijke connectie die er met de kinderopvang is. Hoewel de school een belangrijke en waardevolle partner is (dit wordt vooral binnen de buitenschoolse opvang duidelijk) en er goede voorbeelden zijn van samenwerking, afstemming en uitwisseling van ervaringen alsook kennis tussen het onderwijs en de kinderopvang, beperkt dit zich misschien toch nog te veel tot het niveau van de leerkrachten. Ook op het niveau van de schooldirectie, CLB en overlegmomenten georganiseerd door de school waarbij andere welzijnsactoren worden uitgenodigd, zou er meer moeten worden ingezet op het betrekken van kinderopvang, zeker wanneer het kinderen betreft waarvoor men vanuit de kinderopvang ook op zoek is naar een gepaste aanpak. Deze reflex is er echter nog niet altijd en kinderopvang ervaren hun expertise nog te vaak als ondergeschikt. Dit geldt zowel voor de expertise van de opvang van baby's en peuters als voor de buitenschoolse kinderopvang die elk nuttige informatie en inzichten hebben die interessant kunnen zijn (bv. naar aanleiding van transitie momenten). Kinderbegeleiders beschikken niet over medische expertise, maar ze zien hoe de kinderen zich elke dag gedragen en ontwikkelen. Bovendien heeft kinderopvang expertise in het omgaan met kinderen. In dit alles schuilt hun specifieke kracht die meer zou mogen worden erkend. De inzichten waarover zij beschikken vormen eveneens een meerwaarde wanneer er een aanpak voor een kind met specifieke zorgnoden wordt uitgedacht die de context van de kinderopvang overstijgt.

- **Actiepunt:** Het (buitengewoon) onderwijs is een waardevolle partner en de relevantie van onderlinge afstemming en uitwisseling van tips tussen leerkrachten en kinderbegeleiders wordt ook aangetoond. Het is daarom belangrijk dat leerkrachten en kinderbegeleiders elkaar blijvend kunnen vinden voor input en feedback en dat er hierop blijvend/verder wordt ingezet. Dit vraagt inspanningen en een openheid van beide kanten waarbij het ook noodzakelijk is dat ze hiervoor voldoende tijd hebben.
- **Actiepunt:** Wanneer er een overleg over een kind met specifieke zorgnoden wordt opgestart vanuit het onderwijs of er worden door het CLB tests afgenomen, dan zou idealiter bij hen ook steeds de reflex aanwezig moeten zijn, indien de kinderen naar de kinderopvang gaan, om ook de kinderbegeleiders hierin te betrekken en hun inzichten te erkennen. Dit geldt voor zowel kinderbegeleiders uit de opvang voor baby's en peuters als voor de buitenschoolse kinderopvang.
- **Actiepunt:** Er zou door Kind en Gezin moeten worden nagedacht of/hoe/welke initiatieven zij (al dan niet in samenwerking met andere actoren) zouden kunnen leveren om er mee voor te zorgen dat de kinderopvang meer wordt beschouwd als gelijkwaardige partner.
- **Actiepunt:** De kinderopvang beschikt over nuttige informatie over kinderen met specifieke zorgnoden omdat ze hen elke dag zien (ontwikkelen). Deze informatie kan relevant zijn voor

ouders, tijdens (ontwikkelings)tests die worden afgenomen of naar aanleiding van transitie-momenten. We raden de kinderopvang dan ook aan om alle informatie die ze hebben bij te houden en duidelijk aan te geven dat deze informatie beschikbaar is zodat deze later door de ouders en/of andere actoren die rond het kind actief zijn, kunnen worden geraadpleegd (steeds in overleg, met betrokkenheid en mits akkoord van de ouders). De kinderopvanglocaties die dit reeds doen, blijven dit ook doen. Diegenen die dit nog niet doen, zouden hiermee best beginnen. Er dient uiteraard ook rekening te worden gehouden met het respect voor de privacy.

- **Aandachtspunt:** Inclusieve kinderopvang is niet altijd een evidente opdracht, maar er gaat een intrinsieke kracht uit van de kinderopvang. Kinderbegeleiders zijn experts in het omgaan met kinderen en zouden zich hiervan ten alle tijden bewust moeten zijn. Er zal altijd een zekere mate van onzekerheid verbonden zijn aan inclusieve kinderopvang, maar men zou altijd overtuigd moeten zijn/blijven van het eigen kunnen, ook al betreft het kinderen met specifieke zorgbehoeften.
- **Aandachtspunt:** Het streven naar inclusie is een verantwoordelijkheid die door verschillende partners (kinderopvang, onderwijs, etc.) samen wordt aangegaan waarbij het kind met de specifieke zorgbehoeften altijd centraal zou moeten staan. Het betreft het creëren van de meest geschikte context en aanpak die vervolgens als een consequente lijn wordt doorgetrokken.

3.2 Centra voor Inclusieve Kinderopvang en inclusiecoaches

3.2.1 Bekendmaking eigen opdracht en uitdragen van de inclusieve visie

Sinds 2014 zijn er 16 CIK actief in hun zorgregio, waarbij ze enerzijds zelf inclusieve kinderopvang organiseren en anderzijds andere kinderopvang ondersteunen inzake inclusie. Op basis van dit onderzoek wordt duidelijk dat het bestaan van inclusiecoaches en een CIK niet bij alle kinderopvang gekend zijn. Enerzijds vallen drie kwart van de zorgregio's in Vlaanderen buiten de werkingsgebieden van de CIK. Anderzijds zien we dat ook binnen de zorgregio's van de CIK niet elke kinderopvang op de hoogte is van het bestaan ervan. De voorbije jaren hebben de inclusiecoaches al veel inspanningen geleverd om zichzelf en hun opdracht bekender te maken bij de kinderopvang. Toch merken ze dat ze nog niet altijd voldoende kunnen doordringen tot alle kinderopvang. Mogelijks heeft dit ook te maken met het gemis omtrent een meer concrete invulling van hun rol zodat ze dit duidelijker kunnen aanbrengen bij de kinderopvang.

Het bekend maken van hun opdracht en het sensibiliseren omtrent inclusieve kinderopvang is een belangrijk onderdeel van hun taak, maar als inclusiecoach zijn ze ook gebonden aan tijd en beperkte financiële middelen. Inclusie als visie is bovendien nog een relatief recent gegeven dat nu pas, vijf jaar na de opstart van de inclusiecoaches en CIK, stilaan meer ingang lijkt te vinden. Het is een proces dat zich traag voltrekt. Het blijvend inzetten op het uitdragen van de inclusieve visie, het voortdurend onder de aandacht brengen van zichzelf en het herhaaldelijk alsook op verschillende manieren contact opnemen met kinderopvang heeft er tot op heden voor gezorgd dat de inclusiecoaches enigszins een opening voor zichzelf hebben gecreëerd om inclusie zo veel mogelijk te kunnen beginnen uitdragen binnen de kinderopvang. Dit neemt niet weg dat er nog een hele weg te gaan is op vlak van bekendmaking en sensibilisering. De inclusieve visie binnen de kinderopvang en het bestaan van inclusiecoaches die hieromtrent werkzaam zijn, is niet enkel nog te weinig bekend binnen de kinderopvang, maar ook binnen de bredere welzijnssector en naar de ouders toe zou dit nog meer onder de aandacht moeten komen. Ook op dit vlak leveren de inclusiecoaches inspanningen om zichzelf onder de aandacht

te brengen door proactief en op regelmatige basis contact op te nemen met doorverwijzers, op zoek te gaan naar actoren (binnen de medische sector) waarmee ouders van jonge kinderen in contact komen, etc.

- Actiepunt: De inspanningen die de inclusiecoaches al hebben geleverd inzake bekendmaking, sensibilisering en het onder de aandacht brengen van de eigen opdracht worden door hen gecontinueerd. Er wordt hierop door hen, aan de hand van *verschillende manieren, blijvend* ingezet. Hierbij richten ze zich zowel tot de kinderopvang als andere welzijnsactoren. Eén van de manieren waarop er kan worden gesensibiliseerd, is het verspreiden van succesverhalen en goede ervaringen met inclusieve kinderopvang en de rol die de inclusiecoach hierin heeft gespeeld. Op die manier wordt het concept inclusie ook concreter gemaakt voor de kinderopvanglocaties. De kinderopvangorganisatie – CIK, waaraan de inclusiecoaches zijn verbonden, zouden ook een bijdrage moeten leveren aan het verspreiden van deze goede voorbeelden.
- Actiepunt: Aanvullend op de individuele inspanningen die de inclusiecoaches elk binnen hun eigen werkingsgebied leveren, is het dus aangeraden om ook in te zetten op een centraal uitgedragen campagne. Kind en Gezin is het best geplaatst om dergelijke campagne te organiseren.
- Actiepunt: Aangezien er verschillende partijen zijn die nog niet allemaal voldoende op de hoogte zijn van het bestaan van inclusiecoaches en inclusieve kinderopvang raden we aan om (deel)campagnes te ontwikkelen die specifiek gericht zijn tot 1) kinderopvang, 2) relevante actoren binnen de bredere welzijnssector en 3) ouders van kinderen met specifieke zorgnoden en waarbij de communicatie en informatie die wordt geboden, aangepast is aan het publiek dat zal worden bereikt.
- Aandachtspunt: Indien de huidige inspanningen worden aangehouden, valt te verwachten dat inclusieve kinderopvang uiteindelijk meer en meer ingeburgerd zal raken, zij het op een geleidelijk tempo. Men zou zich echter de vraag kunnen stellen of men de realisatie van inclusie binnen de kinderopvang niet liever wil versnellen.

3.2.2 Ontwikkeling als inclusiecoach

De CIK's bestaan ondertussen vijf jaar. Gedurende deze periode hebben de aangestelde inclusiecoaches een evolutie doorgemaakt waarin ze zijn gegroeid van een beginnende tot een ervaren coach. In het begin hebben ze zich soms wel verloren gevoeld in hun opdracht. Hoewel sommigen aangaven ook te kunnen terugvallen op eerder opgedane professionele bagage, is 'inclusiecoach worden' toch vooral een leerproces dat zich gaandeweg ontplooit aan de hand van de concrete cases die zich vanuit de kinderopvang stellen. Daarnaast hebben alle inclusiecoaches, afhankelijk van hun eigen interesses en noden, extra inspanningen geleverd om te kunnen groeien in hun opdracht. Tezamen beschikken ze over heel veel expertise en hebben ze ook van elkaar kunnen leren. In het verleden werd reeds de stap genomen om kennis te bundelen (samenbrengen van gekende methodieken). Dit werd positief onthaald. De begeleidingstrajecten die meermaals per jaar door Kind en Gezin worden georganiseerd worden eveneens positief ervaren alsook de handvatten die er werden aangereikt en de mogelijkheid om zelf thema's ter bespreking aan te brengen. De absolute meerwaarde hiervan ligt echter in het gegeven dat ze elkaar hebben leren kennen.

Ondanks de expertise die ze hebben opgebouwd, blijft het uitdragen van inclusie binnen de kinderopvang en hen in hun inclusieve werking ondersteunen nog steeds 'pionieren' en zoeken. Het vraagt tijd om zichzelf blijvend te verdiepen in de materie, te reflecteren op het eigen handelen, eens een andere aanpak/methodiek te zoeken dan uitsluitend terug te grijpen naar hetgeen altijd wordt gebruikt, etc. Het is de ervaring van de inclusiecoaches dat hiervoor momenteel onvoldoende tijd beschikbaar is. De

beperkte tijd die een halftijdse opdracht met zich mee brengt, gaat naar het uitvoeren van hun taken: het bekend maken van zichzelf, sensibilisatie rond inclusie en ondersteunen van kinderopvang in hun inclusieve werking en denken.

Er zijn inclusiecoaches die benadrukken dat ze een klankbord missen; iemand die hen prikkelt om zichzelf eens in vraag te stellen. Sommige inclusiecoaches vinden dit bij elkaar omdat de omstandigheden hen toelaten om gemakkelijker samen te werken, anderen vinden feedback bij hun 'buddy'. Een 'buddy' is iemand die door de kinderopvangorganisatie (CIK) waaraan een inclusiecoach is verbonden als vast aanspreekpunt werd aangeduid. Niet iedereen heeft echter de mogelijkheid om samen te werken met een andere inclusiecoach of een 'buddy' die betrokkenheid toont en/of zelf kennis omtrent inclusie heeft. Wat dit laatste betreft, moet worden benadrukt dat de kinderopvangorganisatie – CIK – waaraan de inclusiecoach is verbonden verantwoordelijkheid heeft ten aanzien van de inclusiecoach. Wat deze verantwoordelijkheid betreft, verwijzen we ook expliciet naar de regelgevende opdrachten van de CIK die wettelijk zijn vastgelegd.⁷³ Het is aan de organisatie om een context te creëren waarin de inclusiecoaches zich verder kunnen ontwikkelen en groeien in hun rol om hun opdrachten kwalitatief te kunnen uitvoeren.

- **Actiepunt:** Om ervoor te zorgen dat beginnende inclusiecoaches zichzelf niet verloren zouden voelen in hun opdracht, is het aangeraden om hen in hun groeiproces goed te ondersteunen en voldoende handvatten aan te reiken die kunnen dienen als basis. Het is belangrijk dat ook voor hen een begeleidingstraject kan worden opgestart en dat ze voldoende mogelijkheden hebben om ook de andere inclusiecoaches te leren kennen. Dit is belangrijk voor zowel een nieuwe inclusiecoach binnen een bestaand CIK alsook voor de inclusiecoaches die zullen worden aangeworven wanneer er een uitbreiding van het aantal CIK's zou komen.
Hoewel iedereen inclusiecoach is in haar werkingsgebied en een eigenheid ontwikkelt, moeten ze toch ook enigszins het gevoel hebben deel uit te maken van een groep.
- **Actiepunt:** Het lijkt ons ook aangeraden om de kennis die een meer ervaren inclusiecoach al heeft, aan te boren om nieuwe inclusiecoaches op weg te helpen. Dit kan worden gerealiseerd in de vorm van een meterschap. Zowel nieuwe inclusiecoaches in een nieuw CIK als nieuwe inclusiecoaches in een bestaand CIK kunnen hierbij baat hebben.
- **Actiepunt:** Omdat inclusiecoaches veel van elkaar kunnen leren en elkaar kunnen inspireren, zou er blijvend moeten worden ingezet op het organiseren van momenten (bv. begeleidingstrajecten) waarop ze elkaar kunnen ontmoeten, concrete cases kunnen bespreken, informatie en kennis met elkaar kunnen delen en de mogelijkheid krijgen samen te reflecteren op hun eigen handelen.
- **Actiepunt:** Inclusiecoaches moeten blijvend kunnen groeien in hun rol. Dit vereist dat hiervoor binnen hun opdracht ook steeds expliciet voldoende tijd wordt voorzien om zichzelf verder te verdiepen in de materie door bv. een vorming te volgen, zichzelf verder in te lezen, etc. Het is aan de kinderopvangorganisatie - CIK - om de tijd die de inclusiecoaches hiervoor hebben ook effectief te garanderen en respecteren.
- **Actiepunt:** Zoals hierboven reeds werd aangehaald, hebben de kinderopvangorganisaties - CIK - waaraan een inclusiecoach is verbonden, een verantwoordelijkheid die ze moeten opnemen ten aanzien van de inclusiecoaches. Ze moeten niet enkel de tijd garanderen die

⁷³ Deze bepalingen zijn opgenomen in het Besluit van de Vlaamse Regering van 22 november 2013 (BS 13 januari 2014) houdende de subsidies en de daaraan gekoppelde voorwaarden voor de realisatie van specifieke dienstverlening van gezinsopvang en groepsopvang van baby's en peuters. <https://www.kindengezin.be/img/subsidie-bvr.pdf>.

een inclusiecoach nodig heeft om zichzelf verder te ontwikkelen. Er moet door hen ook een ondersteunende context worden voorzien. Binnen een aantal organisaties is er al een vast aanspreekpunt waarop de inclusiecoach kan terugvallen ('buddy'). Dit is alvast een goed middel om ondersteuning te bieden aan de inclusiecoach. De ondersteuning van een 'buddy' bestaat idealiter minstens uit 1) het motiveren en stimuleren van de inclusiecoach om verder te groeien, 2) een aanzet tot reflectie van de inclusiecoach op het eigen handelen en 3) het bieden van een klankbord waar de inclusiecoach terecht kan voor feedback en raad.

3.2.3 Rol als inclusiecoach

Iedere inclusiecoach heeft een eigen stijl op vlak van bekendmaking en ondersteuning ontwikkeld. Deze eigenheid wordt door niemand als problematisch ervaren. Elke inclusiecoach hanteert 'eigen' methodieken, zet meer/minder in op lerende netwerken, etc. Het zijn individuele keuzes gemaakt door de inclusiecoaches gebaseerd op hun ervaring van wat wel/niet aanslaat bij de kinderopvang in het eigen werkingsgebied, hetgeen dat voor hen het meest efficiënt is, waarbij ze zichzelf het best voelen, etc. Toch ervaren ze een gemis voor wat betreft een meer concrete omschrijving van hun rol. Als inclusiecoach beschouwen ze zichzelf expert in het uitdragen van de inclusieve visie en sensibilisatie hieromtrent. Hoewel de inclusiecoaches niet de nood ervaren om ook handicap-specifieke kennis te hebben, zoeken ze hierover wel informatie op om op basis daarvan kinderopvanglocaties al zo goed mogelijk op weg te helpen wanneer ze een vraag tot ondersteuning krijgen rond een kind met een specifieke zorgbehoefte. Het bieden van inspiratie, het aanzetten tot reflectie, het stimuleren van oplossingsgericht denken, het versterken van teams, het motiveren van kinderbegeleiders om vol te houden in moeilijke situaties, het aanreiken van handvatten, etc. zijn allemaal beschrijvingen die in dit onderzoek werden aangehaald om de rol als inclusiecoach te omschrijven. De inclusiecoaches zien zichzelf als verbindende figuur tussen de kinderopvang en ouders, maar ook tussen kinderopvang/ ouders en het ondersteuningslandschap. Dit is slechts een greep uit de brede waaier aan facetten die door ieder van de inclusiecoaches wordt toegekend aan hun rol. Dit is een indicatie dat er mogelijk nog steeds te weinig duidelijkheid en consensus is omtrent de precieze rol van inclusiecoach en wat dit concreet omvat. Iedereen is de mening toegedaan dat er, met respect voor ieders eigenheid, toch minstens een rode draad moet zijn die hen verbindt. Iedereen draagt dezelfde overkoepelende inclusieve visie uit, maar een zekere mate van uniformiteit in hun rol en de basisaspecten hiervan alsook een meer concrete omschrijving hiervan is nodig.

- **Actiepunt:** Wanneer een nieuwe functie in het leven wordt geroepen, is het altijd zoeken naar wat deze precies zal inhouden. Ondertussen zijn er echter vijf jaar verstreken sinds de start van de CIK. Het is dus tijd om de balans op te maken. De nog te vage en algemeen ervaren omschrijving van wat een inclusiecoach is en de doelstellingen die moeten worden bereikt, zouden daarom moeten worden omgezet naar een meer concreet overzicht van hetgeen dit alles nu inhoudt, wat wel/niet haalbaar is, hoe dit idealiter wel/niet wordt aangepakt. Dit vereist een denkproces dat best door Kind en Gezin samen met alle inclusiecoaches wordt aangegaan.
- **Actiepunt:** Met respect voor ieders eigenheid en in overeenstemming met de overkoepelende visie omtrent inclusieve kinderopvang die iedereen uitdraagt, zou er ook moeten worden nagedacht over hoe er meer duidelijkheid kan worden gecreëerd voor de inclusiecoaches omtrent hetgeen hun rol concreet inhoudt en hoe hun taken en de uitvoering daarvan specifieker kunnen worden gedefinieerd. Dit zou ervoor zorgen dat de inclusiecoaches zichzelf op basis hiervan op dezelfde manier kunnen presenteren en positioneren ten aanzien van kinderopvang, ouders en andere actoren binnen de bredere welzijnssector.

Dit vereist een denkproces dat door Kind en Gezin samen met alle inclusiecoaches wordt aangegaan.

- Aandachtspunt: Iedere inclusiecoach heeft zijn eigen stijl. Aangezien dit door niemand als problematisch wordt ervaren, blijft deze eigenheid ook gerespecteerd. Dit laat ook toe om uiteindelijk een werkwijze te vinden die het best aansluit bij de eigenheid van ieders eigen werkingsgebied en de kinderopvang daarbinnen alsook om hun taken als inclusiecoach het meest efficiënt te kunnen organiseren.

3.2.4 Ondersteuningstrajecten

Een traject begint bij het ingang vinden bij een kinderopvang om inclusief aan de slag te gaan. Dit blijkt meteen ook het meest moeilijke kantelmoment te zijn. Ingang vinden begint bij het ervoor zorgen dat men als inclusiecoach gekend is bij de kinderopvanglocaties. Geduld, ervan uitgaan dat je jezelf voldoende kenbaar hebt gemaakt en hopen dat men vanuit de kinderopvang je uiteindelijk herinnert, zijn hierin elementen waarop de inclusiecoaches vertrouwen. Een concrete vraag geeft aanleiding om nadien vanuit een breder perspectief op inclusie te kunnen ingaan. Het vervolgens kunnen opbouwen van een vertrouwensband en het vestigen van geloofwaardigheid zijn factoren die eveneens bevorderend werken om als inclusiecoach met een kinderopvang (meer) inclusief aan de slag te gaan. Het is gebleken dat niet alle vragen die vanuit een kinderopvang worden gesteld aanleiding geven tot een traject. Bepaalde vragen naar informatie of doorverwijzing kunnen veelal via één contact worden beantwoord. Een intensiever traject bestaat wel uit meerdere contactmomenten. Dit is niet enkel een intensief proces voor de kinderopvang, maar ook voor de inclusiecoaches vergt dit toch enige voorbereiding om dit op een kwalitatieve manier te kunnen aanpakken. Aangezien elke vraag of situatie anders is, bestaat er geen 'ideaal' traject. Toch zijn er wel een aantal basisvoorwaarden die ervoor zorgen dat een traject vlot kan verlopen. Een eerste voorwaarde is de aanwezigheid van een verantwoordelijke tijdens het volledige traject. Een stroeve relatie tussen de verantwoordelijke en de kinderbegeleiders of andere interne kwesties zijn dan weer belemmerende factoren. Tevens is het belangrijk dat er vanuit de kinderopvang voldoende tijd kan worden vrijgemaakt om rond inclusief werken aan de slag te gaan. Zoals eerder in dit onderzoek al bleek, wordt het gebrek hieraan door de kinderopvang als een knelpunt beschouwd dat terug te leiden is tot de noodzaak van een goede basisstructuur waarin alle kinderopvang voldoende tijd en ruimte krijgt om de kwaliteit van de opvang te versterken, de draagkracht en veiligheid van iedereen te vrijwaren en te kunnen groeien in hun inclusieve werking.

Een duurzaam traject bestaat idealiter uit meerdere contactmomenten waarbij de aanpak telkens is afgestemd op de concrete vraag/situatie. Een terugkoppeling wordt eveneens voorzien. Een afgerond traject wordt gekenmerkt door een open einde dat ruimte laat voor nieuwe vragen op een later tijdstip. Er worden zowel interne als externe trajecten aangegaan, maar de mate waarin hierop wordt ingezet, is afhankelijk van inclusiecoach tot inclusiecoach. Het varieert van uitsluitend externe trajecten tot hoofdzakelijk interne trajecten. De verhouding tussen interne en externe trajecten is mede afhankelijk van de noden die zich op het moment stellen, maar ook de manier waarop iemand is ingebed in de eigen organisatie, het takenpakket daar en de opportuniteiten die zich intern aanbieden op vlak van inclusie zijn voor sommigen een reden om eerder intern dan wel extern te werken. Interne trajecten hebben het voordeel dat er binnen de eigen organisatie al een inclusieve context is, men de verantwoordelijke en kinderbegeleiders kent en men door de nabijheid ook korter op de bal kan spelen. Externe trajecten moeten eerst nog worden gezocht en een vertrouwensband moet extern nog worden opgebouwd terwijl er intern altijd wel iets rond inclusie kan worden gedaan.

- Actiepunt: Vooraleer inclusiecoaches rond inclusie kunnen werken bij de kinderopvanglocaties is het noodzakelijk dat ze daar ingang kunnen vinden. Het bestaan van de inclusiecoaches en hun opdracht zou bekender moeten worden gemaakt en tegelijkertijd zou er ook voor gezorgd moeten worden dat kinderopvanglocaties voldoende tijd en ruimte hebben om samen met inclusiecoaches een diepgaand traject rond inclusie aan te gaan.
- Actiepunt: Om tijdens een traject voldoende diepgang tot stand te kunnen brengen, is het belangrijk dat de inclusiecoaches blijven inzetten op het realiseren van meerdere contactmomenten. Niet zozeer het exacte aantal contactmomenten is belangrijk. Het gaat er veeleer om dat de inclusiecoaches en de kinderopvang een gezamenlijk traject kunnen aangaan waaruit hun onderlinge engagement blijkt om samen op een diepgaande manier aan inclusie te werken en daarover te reflecteren.
- Actiepunt: Een duurzaam traject wordt gekenmerkt door een duidelijk zicht op de casusvraag en situatie, biedt mogelijkheden om rond inclusie als visie te werken alsook een terugkoppeling achteraf. De inclusiecoaches zouden daarom (blijvend) moeten voorzien op het goed in kaart brengen van vragen/situaties en op terugkoppelmomenten die zowel fysiek, telefonisch of via mail kunnen gebeuren. Tijdens een terugkoppelmoment wordt er een update gegeven van de situatie, kunnen bijkomende vragen worden gesteld door de kinderopvang en geeft de inclusiecoach duidelijk aan dat de kinderopvang hen steeds opnieuw kan contacteren.
- Actiepunt: Het is onze overtuiging dat de rol van een verantwoordelijke bij het (mee) ondersteunen en stimuleren van kinderbegeleiders inzake inclusie niet mag worden vergeten en onderschat. De noodzaak van hun aanwezigheid bij inclusieve trajecten die door inclusiecoaches wordt ervaren, toont hun belang ook aan. Verantwoordelijken zijn een belangrijke schakel in het team van kinderbegeleiders. Daar waar inclusiecoaches binnen de eigen organisatie het voordeel hebben kort op de bal te kunnen spelen, is deze rol bij externe kinderopvanglocaties mogelijks meer voor de verantwoordelijke weggelegd. Het zou daarom interessant zijn om na te gaan welke initiatieven er naar hen toe kunnen worden ondernomen om hen te versterken in hun coachende vaardigheden op vlak van inclusie.
- Aandachtspunt: Er zijn niet noodzakelijk altijd veel contacten nodig om een kinderopvang op weg te helpen. Contactmomenten die beperkt zijn in de tijd of enkel via telefoon of mail gebeuren, kunnen ook waardevol en kwaliteitsvol zijn. Te meer omdat deze momenten er eveneens mee voor kunnen zorgen dat er een opening wordt gecreëerd om later inclusief aan de slag te gaan en onderling vertrouwen op te bouwen.

3.2.5 Inbedding in een kinderopvangorganisatie, een CIK

Doordat de inclusiecoaches zijn ingebed in een kinderopvangorganisatie, een CIK, hebben ze een directe link met de dagelijkse praktijk van de kinderopvang. Het is de overtuiging dat inclusief werken niet enkel vanuit theoretische kennis kan worden gestimuleerd, maar dat vooral het kunnen putten uit de eigen praktische ervaringen een meerwaarde biedt. De inbedding in een kinderopvangorganisatie die als doel mee het uitdragen en realiseren van inclusieve kinderopvang heeft, is daarom aangewezen. Anderzijds merken we echter ook op dat de verantwoordelijkheden die een inclusiecoach binnen de eigen kinderopvangorganisatie heeft, soms kunnen leiden tot een gebrek aan focus. Meerdere taken moeten immers worden gecombineerd. Binnen een halftijdse opdracht zijn de inclusiecoaches gebonden aan de beperkte tijd die ze hiervoor ter beschikking hebben. Ze willen de beperkte beschikbare tijd dan ook zo optimaal mogelijk kunnen invullen. Dit houdt bijkomend in dat deze beperkte tijd dan ook gerespecteerd moet worden door de organisatie. Hoewel dit niet voor iedereen geldt, blijkt dat het soms toch niet gemakkelijk is om de functie als inclusiecoach binnen de eigen organisatie scherp te stellen en het inclusieve takenpakket duidelijk af te bakenen ten aanzien van de andere opdrachten die ze intern

hebben. Zoals we eerder al benadrukten voor wat betreft de ontwikkeling van de inclusiecoach (zie 2.2.2) willen we ook hier opnieuw expliciet verwijzen naar de verantwoordelijkheid die een CIK heeft. Een CIK heeft niet enkel een verantwoordelijkheid na te komen ten aanzien van de inclusiecoach, maar ook een duidelijke en wettelijk bepaalde rol voor wat betreft het intern inclusief beleid en het mee uitdragen van de inclusieve visie⁷⁴. In een competent systeem heeft iedereen een verantwoordelijkheid na te komen. Dit geldt dus niet alleen voor de inclusiecoach, maar ook voor de organisatie die gesubsidieerd wordt als Centrum Inclusieve Kinderopvang, alsook voor de subsidiërende overheid (hier: Kind en Gezin)

- Actiepunt: Het verbonden zijn aan een kinderopvangorganisatie biedt het voordeel te kunnen terugvallen op de praktische ervaringen die een inclusiecoach daar kan opdoen. Gezien de positieve reacties hierop vinden we dat (toekomstige) inclusiecoaches idealiter personen blijven die ingebed zijn in een kinderopvangorganisatie.
- Actiepunt: In een competent systeem draagt iedereen een verantwoordelijkheid. Het uitdragen, sensibiliseren en mee realiseren van inclusie in de eigen kinderopvang en bij andere organisatoren, is de opdracht van het CIK en niet enkel een taak van de inclusiecoach. Het CIK als organisatie is verantwoordelijk om de wettelijke opdrachten na te komen. Zij moet ervoor zorgen dat de betrokken medewerkers (inclusiecoach, begeleiders, verantwoordelijken) dit kunnen realiseren.
- Actiepunt: Inclusiecoaches moeten de tijd die ze hebben voor hun opdracht zo optimaal mogelijk kunnen benutten. De grenzen van hun opdracht als inclusiecoach moeten vanuit de kinderopvangorganisatie waaraan ze verbonden zijn, (blijvend) gerespecteerd worden. Een halftijdse opdracht maakt dat inclusiecoaches beperkt zijn in hun tijd. Er zou daarom eventueel kunnen worden nagegaan of het mogelijk is om meer financiële middelen te voorzien zodat een halftijdse opdracht, voltijds kan worden.
- Actiepunt: Een meer concrete omschrijving van de taken die een inclusiecoach hoort op te nemen, zou ertoe kunnen bijdragen dat het voor hen mogelijks ook gemakkelijker is om hun opdracht en de tijd die ze hiervoor nodig hebben, te duiden naar hun organisatie toe. In dit opzicht willen we ook opnieuw verwijzen naar de actie- en aandachtspunten die we hebben geformuleerd m.b.t. de rol van een inclusiecoach (zie 2.2.3).

3.2.6 Werkingsgebied

Dit onderzoek toont aan dat de werkingsgebieden van de inclusiecoaches (zorgregio's) verschillende karakteristieken vertonen. Er zijn inclusiecoaches die verantwoordelijk zijn voor meer dan 100 kinderopvanglocaties daar waar een andere persoon, inclusiecoach is voor slechts een tiental kinderopvanglocaties. In bepaalde regio's liggen de kinderopvanglocaties dicht bij elkaar en andere gebieden worden dan weer gekenmerkt door een verspreide ligging van de kinderopvanglocaties. Er zijn twee inclusiecoaches die een regio delen en als duo aan de slag kunnen gaan waardoor ze elkaar raad kunnen geven, samen taken kunnen opnemen, etc. Dit is echter een uitzonderlijke situatie. Anderen kunnen dan weer gemakkelijker samenwerken omdat hun werkingsgebied aan elkaar grenst. Een enkeling voelt zich soms toch eerder alleen in haar werkingsgebied en mist een klankbord. Zowel grote als kleinere werkingsgebieden hebben voor- als nadelen. In een kleine regio is het voor een inclusiecoach relatief gemakkelijker om zichzelf kenbaar te maken, effectief iedereen te bereiken, een meer persoonlijk contact te

⁷⁴ Deze bepalingen zijn opgenomen in het Besluit van de Vlaamse Regering van 22 november 2013 (BS 13 januari 2014) houdende de subsidies en de daaraan gekoppelde voorwaarden voor de realisatie van specifieke dienstverlening van gezinsopvang en groepsopvang van baby's en peuters. <https://www.kindengezin.be/img/subsidie-bvr.pdf>.

onderhouden met de kinderopvang en een vertrouwensband op te bouwen. Een groter werkgebied biedt dan weer meer zekerheden om tot de vooropgestelde jaarlijkse begeleidingstrajecten te komen. Daarnaast zijn er momenteel ook nog regio's met kinderopvang die nog geen beroep kunnen doen op een inclusiecoach. Desalniettemin zijn ook daar vragen rond inclusieve kinderopvang te vinden en opportuniteiten om de inclusieve visie uit te dragen, zoals dit ook reeds met succes in het verleden is gebeurd. Hoewel de inclusiecoaches proberen om hieraan tegemoet te komen, vergt dit toch een extra inspanning van hen. Daarnaast zou elke kinderopvang in Vlaanderen de kans moeten hebben om op een inclusiecoach te kunnen terugvallen indien gewenst.

- **Actiepunt:** Elke kinderopvang in Vlaanderen zou een beroep moeten kunnen doen op een inclusiecoach indien ze hiertoe de nood ervaren. We willen dan ook de noodzaak benadrukken dat het aantal CIK's wordt uitgebreid zodat alle kinderopvang (meer) kunnen worden gestimuleerd, geïnspireerd en ondersteund om inclusie te integreren in hun dagelijkse werking. Door het aantal CIK's uit te breiden over heel Vlaanderen wordt ook de ongelijkheid die er momenteel is tussen kinderopvang die wel en niet kunnen terugvallen op een inclusiecoach weggewerkt.
- **Aandachtspunt:** Bij de afweging van wat een ideaal werkingsgebied is, zou er kunnen worden nagedacht over de mogelijkheid om telkens twee inclusiecoaches (voltijds dan wel halftijds) verantwoordelijk te maken voor één werkingsgebied. Hierdoor zouden taken kunnen worden verdeeld, meer onderling worden samengewerkt, raad en tips worden uitgewisseld, etc. Met dit idee zou er tevens tegemoet kunnen worden gekomen aan de nood tot een klankbord die sommigen toch lijken te ervaren. Bovendien wordt het in duo werken en mogelijkheden tot samenwerking en afstemming als positief ervaren door diegenen die dit nu al kunnen doen.
- **Aandachtspunt:** Bij de afweging van wat een ideaal werkingsgebied is, is het belangrijk dat er een evenwicht wordt gevonden tussen een voldoende groot werkingsgebied dat tegelijkertijd toch ook weer niet té groot is. Met 'grootte' bedoelen we het aantal kinderopvanglocaties binnen een gebied. Een dergelijk werkingsgebied zal voldoende opportuniteiten bieden om de vooropgestelde objectieven (het realiseren van het verplichte aantal begeleidingstrajecten) te kunnen realiseren en tevens meer mogelijkheden bieden om zichzelf als inclusiecoach bekender te maken bij de kinderopvang en een nauwer contact met hen op te bouwen alsook te onderhouden.
- **Aandachtspunt:** Bij de afweging van wat een ideaal werkingsgebied is, zou er in de mate van het mogelijke ook rekening mee gehouden kunnen worden dat een gebied waarin kinderopvang te sterk verspreid liggen, een efficiënte inzet van beperkt beschikbare tijd waarover een inclusiecoach beschikt, wordt belemmerd. Daarnaast beseffen we dat factoren zoals bv. een druk stedelijk verkeer ook een efficiënte tijdsinzet kunnen belemmeren.
- **Aandachtspunt:** Binnen eerstelijnszones wordt er gestreefd naar een betere afstemming tussen actoren (lokale overheden, zorg- en hulpverleners) binnen een lokale context. (Meer) afstemming tussen actoren waarbij de nadruk ligt op de lokale context lijkt ons voor een CIK/inclusiecoaches alvast een goede setting om inclusieve kinderopvang (nog) beter te kunnen promoten, ondersteunen en verankeren. We pleiten er dan ook voor om de werkingsgebieden van de CIK (nu: zorgregio's) af te stemmen enerzijds op de eerstelijnszones en anderzijds op het aantal opvanglocaties in de regio.
- **Aandachtspunt:** We willen er de aandacht op vestigen dat een uitbreiding van het aantal CIK's ook de noodzaak zal blootleggen tot het aanwerven van meer inclusiecoaches. Wat dit betreft, willen we daarom ook nadrukkelijk opnieuw verwijzen naar de actie- en aandachtspunten die we hebben geformuleerd m.b.t. de voorwaarden om als inclusiecoach te kunnen groeien (zie 2.2.2).

3.2.7 Samenwerking met partners en positionering in het ondersteuningslandschap

Het vinden en hebben van partners is essentieel. Naarmate een inclusiecoach meer ervaring opdoet, zal haar netwerk en kennis van het ondersteuningslandschap ook groter worden. Het is een proces dat zich spontaan voltrekt. Anderzijds wordt er ook bewust ingezet op het leggen van contacten en het zichzelf bekend maken binnen de bredere welzijnssector. Opnieuw vormen het voortdurend inzetten hierop en het onderhouden van contacten de leidraad. Lokale/regionale (netwerk)momenten waarop verscheidene welzijnsactoren samenkomen, vormen een ideaal platform om elkaar te leren kennen en/of om als inclusiecoach meer onder de aandacht te komen. Een Huis van het Kind, als regionaal punt waar expertise wordt gebundeld, wordt reeds als een relevante partner ervaren. Het geïntegreerde ondersteuningsnetwerk voor de kinderopvang dat vanaf 2019 zal starten, biedt eveneens mogelijkheden om de inclusiecoaches onder de aandacht van de kinderopvang alsook welzijnsactoren te brengen.

Het streven naar inclusie beperkt zich niet enkel tot de sector van de kinderopvang. Er is ook een link met het onderwijs. Dit onderzoek geeft het voorbeeld van een constructieve samenwerking tussen inclusiecoach en het onderwijs waarbij expertise rond inclusie wordt overgedragen. Dergelijke kennisoverdracht kan in beide richtingen gebeuren. Tegelijkertijd wordt in dit onderzoek ook aangehaald dat de openheid van het onderwijs hieromtrent toch nog niet altijd overal voldoende aanwezig is. Het inclusieve gedachtegoed lijkt ook hier nog (meer) te moeten doordringen. Samenwerkingsverbanden met een PTO bieden potentieel, maar zijn nog relatief recent en moeten nog de tijd krijgen om zich verder te ontwikkelen. De PTO's maken deel uit van het nieuwe, geïntegreerde ondersteuningsnetwerk kinderopvang dewelke een interessant forum kan zijn voor de inclusiecoaches. De onoverzichtelijkheid van alle mogelijke actoren in het ondersteuningslandschap wordt als een minpunt ervaren. Het is niet enkel voor inclusiecoaches moeilijk om hun weg hierin te vinden, maar ook voor de kinderopvang blijkt dit zo te zijn. Tot slot, wanneer samenwerking en afstemming met andere actoren zo belangrijk is, is het ook aangeraden om stil te staan bij de manier waarop men zich als inclusiecoach wil positioneren binnen dit bredere landschap.

- **Actiepunt:** Contacten en samenwerkingsverbanden tussen inclusiecoaches en andere ondersteunende actoren ontstaan spontaan, maar worden ook bewust gelegd. De inspanningen die de inclusiecoaches hiertoe reeds met succes hebben ondernomen, blijven dan ook gecontinueerd. Bijkomend kan er vanuit Kind en Gezin worden nagegaan hoe zij, vanuit hun centrale positie, de inclusiecoaches mee onder de aandacht kunnen helpen brengen en hoe er verdere potentiële samenwerkingsmogelijkheden kunnen worden geëxploreerd/ondersteund.
- **Actiepunt:** Vanuit Kind en Gezin zou bijkomend kunnen worden nagegaan of er naar de toekomst toe regionale/lokale netwerkmomenten en inspiratiedagen kunnen worden ondersteund en/of georganiseerd (bv. samen met een CIK)⁷⁵. Dergelijke momenten zijn een ideaal platform voor de inclusiecoaches om enerzijds kennis te maken met relevante actoren die binnen het eigen werkingsgebied actief zijn en anderzijds mogelijkheden tot afstemming en samenwerking te onderzoeken. De nadruk op de regionale/lokale inbedding van dergelijke momenten is belangrijk opdat inclusiecoaches actoren kunnen ontmoeten die in de eigen regio actief zijn zodat ze elkaar regionaal/lokaal kunnen versterken.

⁷⁵ In art. 50/2 2° en 4° van het Besluit van de Vlaamse Regering van 22 november 2013 (BS 13 januari 2014) houdende de subsidies en de eraan gekoppelde voorwaarden voor de realisatie van specifieke dienstverlening door gezinsopvang en groepsopvang van baby's en peuters staat beschreven dat de CIK een expliciete opdracht hebben om een netwerk op te bouwen. <https://www.kindengezin.be/img/subsidie-bvr.pdf>.

- Actiepunt: De inclusiecoaches maken geen deel uit van het nieuwe, geïntegreerde ondersteuningsnetwerk waaronder interessante partners vallen, o.a. PTO's. Het is bijgevolg aangeraden om na te gaan hoe het bestaan van de inclusiecoaches en hun opdracht toch ook binnen dit netwerk (blijvend) kan worden benadrukt en hoe er wat dit betreft met dit ondersteuningsnetwerk kan worden afgestemd, doorverwezen en samengewerkt.
- Actiepunt: Huizen van het Kind, daar waar er zijn, zijn regionaal verankerd en bundelen op regionaal niveau meerdere actoren uit de bredere welzijnssectoren waarop inclusiecoaches een beroep kunnen doen wanneer ze kinderopvang ondersteunen in de inclusieve trajecten die worden aangegaan. Het is daarom aangeraden om te bekijken welke afstemming er met een Huis van het Kind mogelijk is en welke rol ze mee zouden kunnen opnemen inzake het mee bekendmaken van inclusieve kinderopvang, de inclusiecoaches en de inclusieve visie in het algemeen.
- Actiepunt: Gezien de nauwe link tussen kinderopvang en het onderwijs is het belangrijk dat inclusiecoaches en hun opdracht ook binnen het onderwijs meer bekendheid zouden kunnen krijgen (bv. door een kennismakingsmoment of een infosessie). Inclusiecoaches, en kinderopvang *tout court*, zouden meer kunnen worden betrokken bij schooltrajecten rond kinderen waarvoor binnen de buitenschoolse kinderopvang ook een traject wordt voorzien. Hetzelfde geldt m.b.t. transitiemomenten van opvang voor baby's en peuters naar de kleuterschool.
- Actiepunt: Het is duidelijk dat inclusiecoaches een belangrijke taak hebben in het uitdragen en ondersteunen van inclusie binnen de kinderopvang, maar tegelijkertijd en gezien het belang en de noodzaak van samenwerking met andere actoren en organisaties is het belangrijk om na te gaan wat de eigen, unieke positie is die men als inclusiecoach hierin kan/wil innemen. Dit vraagt een denkproces omtrent het netwerk en de plaats van de CIK in dit netwerk dat door Kind en Gezin met alle inclusiecoaches samen wordt aangegaan. Dit proces hangt tevens nauw samen met de aanbeveling omtrent het concreter maken van de eigen opdracht en de zoektocht naar onderlinge uniformiteit (zie ook 2.2.3).

BIJLAGEN

Bijlage 1 - Samenstelling stuurgroep

Tabel 40 Samenstelling stuurgroep

Organisatie
Kind en Gezin
Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
VAPH
Gezin en Handicap
HIVA, KU Leuven

Bijlage 2 – Vragenlijst websurvey

Toelichting bij de vragenlijst

Inclusieve kinderopvang is de opvang van kinderen met en zonder een specifieke zorgbehoefte in dezelfde leefgroep. Kinderen met een specifieke zorgbehoefte zijn kinderen die meer intensieve zorg nodig hebben door bv. een ontwikkelingsvertraging, diabetes, autisme, gedragsstoornis, ... Het kan ook gaan over een kind met een vermoeden van een specifieke zorgbehoefte of ontwikkelingsproblemen. De nadruk ligt hier vooral op de kinderen waarvan de opvang een grotere zorg vraagt of waar inzet van middelen vereist is.

Kind en Gezin wil via deze bevraging een beeld krijgen van de

- eigen ervaring met de opvang van een of meerdere kinderen met een specifieke zorgbehoefte;
- inspanningen die je doet of deed om de opvang te doen slagen, en of je eventueel ondersteuning kreeg;
- de (bijkomende) ondersteuning die volgens jou nodig is om (meer) kinderen met een specifieke behoefte op te vangen.

We zijn geïnteresseerd in **de ervaring uit de dagelijkse praktijk**. Deze vragenlijst wordt daarom best ingevuld door iemand die de opvang goed kent. De vragen hebben betrekking op recente ervaringen met inclusieve opvang (ten vroegste vanaf 2015).

Ook als je **geen ervaring** hebt met de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte is jouw mening belangrijk.

Het invullen van de vragenlijst is vrij eenvoudig en neemt maximaal 15 minuten van je tijd in beslag. We zijn geïnteresseerd in jouw situatie, jouw ervaringen of mening. Er bestaan dus geen 'goede' of 'foute' antwoorden. De vragenlijst is gepersonaliseerd zodat je geen vragen krijgt die niet op jouw situatie van toepassing zijn

De antwoorden worden volledig **anoniem** verwerkt tot een globaal resultaat.

Voor meer informatie over deze bevraging of bij vragen, kan je mailen naar kinderopvang-kindengezin@kuleuven.be

Heel veel dank voor uw medewerking.

Inleidende vragen

1) In welk type opvanglocatie werk je momenteel? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- In gezinsopvang voor baby's en peuters:
 - met subsidie voor inkomenstarief (1)
 - waar de opvangprijs vrij bepaald wordt (2)
- In groepsopvang voor baby's en peuters:
 - met subsidie voor inkomenstarief (3)
 - waar de opvangprijs vrij bepaald wordt (4)
- In buitenschoolse gezinsopvang (5)
- In buitenschoolse groepsopvang (6)

1a) **Enkel indien '1' of '3' op vraag 1:** Ontvang je een plussubsidie (trap 3) bovenop de subsidie inkomenstarief (trap 2)? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) Ja
- 2) Neen
- 3) Weet niet

1b) **Enkel indien '3' of '4' op vraag 1:** Hoeveel opvangplaatsen zijn er in jouw locatie? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) Minder dan 19 opvangplaatsen
- 2) 19 tot 50 opvangplaatsen
- 3) Meer dan 50 opvangplaatsen

1c) **Enkel indien '6' op vraag 1:** Hoeveel verschillende locaties zijn er van jouw buitenschoolse opvang? (indien verschil tussen schooljaar en vakantie, neem je het aantal locaties in de vakantieperiode) *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) 1 locatie
- 2) 2 locaties of meer

1d) **Enkel indien '6' op vraag 1:** Hoeveel opvangplaatsen zijn er in je opvang (indien meerdere locaties, neem dan het totaal over alle locaties)? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) Minder dan 50 opvangplaatsen
- 2) 50 of meer opvangplaatsen

1e) In welke gemeente (postcode) ligt de opvanglocatie waarvoor je de vragenlijst invult? *Vul de postcode van deze gemeente in. Mogelijkheid tot ingeven getal van 4 cijfers*

Ervaring met kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte?

Volgende vragen handelen over álle kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte. De nadruk ligt hier vooral op de kinderen waarvoor een grotere zorg of inzet van middelen vereist is.

Jullie hoeven geen **subsidie individuele inclusieve opvang** (hebben) te ontvangen.

De vragen hebben betrekking op recente ervaringen (ten vroegste vanaf 2015), tenzij anders aangegeven.

- 1) Heb je recent een kind of kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte opgevangen (ten vroegste sinds 2015)? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) Ja
- 2) Neen

3a) Enkel **indien 1) Ja op vraag 3**: Hoe schat je jouw ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in? Of je veel ervaring hebt met inclusieve opvang hangt af van het aantal kinderen dat je al inclusief hebt opgevangen en/of van de intensiteit waarmee dat gebeurde. We vragen je hieronder om aan te geven hoe groot je ervaring is met inclusieve opvang. *Slechts één antwoord mogelijk.*

- Erg beperkt
- Matig
- Groot

3b) Enkel **indien 1) Ja op vraag 3**: Hoeveel kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte heb je in de periode 2015-2018 ongeveer opgevangen in jouw opvang? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) 1 tot en met 3 kinderen
- 2) 4 tot en met 10 kinderen
- 3) Meer dan 10 kinderen

Dit blok enkel indien '1. Ja' op vraag 3:

Zorgbehoeftes en subsidies

- 1) Welke **soort specifieke zorgbehoeften** heeft het kind/hebben de kinderen die recent (vanaf 2015) werden opgevangen? Voor een kind met meervoudige zorgbehoeften mag je meerdere aandoeningen aanduiden. *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Lichamelijke aandoening
- 2) Ontwikkelingsvertraging
- 3) Visuele of auditieve stoornis
- 4) Syndromale aandoening
- 5) Autismespectrumstoornis
- 6) Aandachts- of gedragsstoornis
- 7) Mentale handicap

- 8) Hevige allergie
- 9) Diabetes
- 10) Epilepsie
- 11) Cardiorespiratoire monitoring
- 12) Andere, namelijk:

2) Deed je voor de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte een **aanvraag voor een subsidie** voor individuele inclusieve kinderopvang bij Kind & Gezin? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) Ja, ik diende steeds een aanvraag in
- 2) Ja, maar niet voor alle kinderen
- 3) Neen, ik overwoog het nooit
- 4) Weet niet

5a) **Enkel indien 1 of 2 op vraag 5:** Ontvang je nog bijkomende subsidies met betrekking tot inclusieve opvang? *Duid het gepaste antwoord aan.*

- 1) Ja, de subsidies voor structurele inclusieve opvang
- 2) Ja, de subsidie voor een centrum inclusieve kinderopvang
- 3) Neen, enkel de subsidie individuele inclusieve opvang
- 4) Weet niet.

5b) **Enkel indien '2' of '3' op vraag 5:** Waarom deed je geen subsidieaanvraag voor (sommige van) deze kinderen? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Er is/was geen specifieke zorgbehoefte vastgesteld
- 2) Het is moeilijk om hierover met de ouders te spreken
- 3) Ik wist niet dat ik een subsidie kan aanvragen voor inclusieve opvang
- 4) Het bedrag van de subsidie is te laag ten opzichte van de administratieve last
- 5) We vermoeden dat er geen subsidie wordt gegeven voor deze aandoening of zorgbehoefte
- 6) Binnen onze visie op inclusieve opvang willen we geen subsidie aanvragen voor de kinderen met een specifieke zorgbehoefte
- 7) Andere, namelijk: ...

Dit blok enkel voor ervaring met inclusieve kinderopvang

Extra inspanningen

6) Welke extra inspanningen doe je om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen? *Duid bij elke inspanning aan in welke mate je er gebruik van maakt door 'nooit', 'éénmalig', 'af en toe' of 'vaak' te selecteren.*

	Frequentie	Ja: naar doorvraag
Kennis verhogen	Nooit, éénmalig, af en toe of vaak als opties.	

Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen		Blok C
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit (bv. bij pedagogisch ondersteuner of via vorming)		Blok C
Inwinnen gespecialiseerd advies (bv. kiné, thuisbegeleiding, verpleegkundige)		Blok B
Uitwisselen		
Extra overlegmomenten met het team/intervisie (intern)		/
Extra overlegmomenten met de ouders		/
Extra overlegmomenten met het netwerk rond het kind (bv. thuisbegeleider, school, kinesist, ...)		Blok B
Bijwonen intervisie met andere opvanglocaties over inclusieve opvang		/
Personeelsinzet		
Inzet van extra personeel		Blok A
Werken met vrijwilligers		Blok A
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in de opvang (bv. kiné, thuisbegeleiding, verpleegkundige)		Blok B
Materiële inspanningen		
Herinrichting van locatie		/
Aankoop van specifiek spelmateriaal		/
Aankoop ander materiaal		Welk materiaal?
Andere inspanningen		
Op zoek gaan naar ervaringen en tips rond inclusief werken		Blok D
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders		

6aa) Zijn er nog andere inspanningen die je doet om de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte te doen slagen die niet vermeld stonden in bovenstaande vraag? *Indien er geen andere inspanningen zijn, hoef je deze vraag niet in te vullen.*

BLOK A. EXTRA PERSONEEL OF EEN VRIJWILLIGER

Je gaf aan beroep te doen op extra personeel of inzet van vrijwilligers.

6a) Hoe ziet deze extra personeelsinzet of inzet van vrijwilligers eruit? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Er komt een vrijwilliger langs op drukke momenten (bv. een eetmoment)
- 2) Er wordt een extra personeelslid ingezet op drukke momenten (bv. eetmoment)
- 3) Ondersteuning in de algemene werking door een vrijwilliger
- 4) Ondersteuning in de algemene werking door een extra personeelslid
- 5) *Andere (open ruimte)*

Blok B. GESPECIALISEERDE HULP

Je gaf aan beroep te doen op gespecialiseerde hulp of op het netwerk rond het kind, om de opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte te doen slagen.

6b) Op wie deed je beroep voor gespecialiseerde ondersteuning? *Duid per categorie aan hoe vaak je er gebruik van maakte. (→ Keuze tussen nooit, éénmalig, af en toe & vaak.)*

- 1) De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte
- 2) Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige
- 3) Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum, ...)
- 4) De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind met specifieke zorgbehoefte
- 5) Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)
- 6) Kind en Gezin
- 7) Een arts

6c) Welk type ondersteuning boden de gespecialiseerde ondersteuners aan. *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Concrete tips op maat van het kind en de opvang
- 2) Uitwerken aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte
- 3) Ondersteuning gerelateerd aan context kinderopvang (eet-, slaap-, spelmoment)
- 4) Tips rond ontwikkelingsstimulatie voor de begeleider(s)
- 5) Therapie of ontwikkelingsstimulatie bij het kind
- 6) Aanleren specifieke (para)medische handelingen aan de begeleiders
- 7) Uitvoeren verpleegkundige handelingen bij het kind
- 8) Een vorming over bepaalde specifieke zorgbehoeften
- 9) Andere, namelijk: ...

6d) Aan welke organisatie of persoon stelde je een vraag, maar kon je niet echt aan de slag met de informatie die je kreeg? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Niet van toepassing/We kregen voldoende informatie
- 2) Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige
- 3) Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, Multifunctioneel Centrum, ...)
- 4) De school (of iemand van het ondersteuningsteam)
- 5) Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)

- 6) Kind & Gezin
- 7) Een arts
- 8) Andere, namelijk: ...

BLOK C KENNISVERHOGING

Je gaf aan inspanningen gedaan te hebben om je expertise te verhogen rond inclusieve opvang en pedagogische kwaliteit voor alle kinderen.

6e) Op wie deed je beroep voor deze kennisverhoging? *Duid per categorie aan hoe vaak je er gebruik van maakte. (→ Keuze tussen nooit, éénmalig, af en toe & vaak.)*

- 1) Centrum voor Inclusieve Kinderopvang
- 2) Pedagogische en Taal Ondersteunende Organisatie
- 3) Koepelorganisatie
- 4) Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie
- 5) Een organisatie met een ondersteuningsaanbod rond inclusieve opvang
- 6) Andere opvanglocaties

6f) Aan welke organisatie of persoon stelde je een vraag, maar kon je niet echt aan de slag met de informatie die je kreeg? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Niet van toepassing / We kregen voldoende informatie
- 2) Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)
- 3) Pedagogische en Taal Ondersteunende dienst
- 4) Koepelorganisatie
- 5) Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie
- 6) Een organisatie met een ondersteuningsaanbod rond inclusieve opvang
- 7) Andere opvanglocaties

6g) Wat hield deze kennisverhoging in? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Uitwerken van de aanpak voor een kind met een specifieke zorgbehoefte
- 2) Eénmalige vorming over inclusieve opvang en positief omgaan met diversiteit
- 3) Een vormingstraject over inclusieve opvang en positief omgaan met diversiteit
- 4) Ondersteuning van het team over hoe we voor alle kinderen een kwalitatieve opvang kunnen realiseren
- 5) Een vorming/ondersteuning rond de communicatie met ouders
- 6) Uitwisselen van ervaringen met de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte (intervisie/klankbord)
- 7) Andere, namelijk: ...

Blok D. ervaringen en tips

Je gaf aan op zoek te gaan naar ervaringen en tips rond inclusieve opvang

6h) Op wie deed je beroep voor ervaringen en tips rond inclusief werken? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) De ouders van het kind met specifieke zorgen
- 2) Andere ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte
- 3) Andere opvanglocaties met ervaring met opvang van kinderen met specifieke zorg
- 4) Pedagogisch ondersteuners (intern/extern)
- 5) Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)
- 6) Gespecialiseerde ondersteuners of hulpverleners
- 7) Het internet
- 8) Andere

Blok E. Ander materiaal

Je gaf aan ander materiaal te hebben aangekocht.

6i) Welk ander materiaal heb je aangekocht? (Open vraag)

Dit blok voor iedereen, ook die zonder ervaring

Vermoeden van ontwikkelingsproblemen

Soms is bij de start van de opvang nog niet duidelijk dat het kind een specifieke zorgbehoefte heeft. Gaandeweg maken jullie zich zorgen over de ontwikkeling of de zorgnoden van een kind en delen jullie je bezorgdheden met de ouders. Dit is vaak geen gemakkelijk proces, zowel voor de opvang als voor de ouders.

7) Heb je in de opvang al kinderen gehad waarvan je een ontwikkelingsprobleem vermoedde? *Slechts één antwoord mogelijk*

- 1) Ja
- 2) Neen

7a) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 7** Heb je hierover met de ouders gecommuniceerd? *Slechts één antwoord mogelijk*

- 1) Ja
- 2) Nee

7b) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 7a:** Hoe verliep deze communicatie? *Slechts één antwoord mogelijk*

➔ Gradaties van zeer makkelijk tot zeer moeilijk

7c) **Enkel indien '2) Nee' op vraag 7a:** Waarom heb je hier (nog) niet over gecommuniceerd met de ouders? (open vraag)

7d) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 7a:** Heb je hulp gezocht met het oog op de communicatie met de ouders hierover?

- 1) Ja
- 2) Neen

7e) **Enkel indien '1) Ja op vraag 7d:** Op welk type ondersteuner(s) deed je een beroep? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Een verantwoordelijke of pedagogisch ondersteuner binnen de eigen organisatie
- 2) Een Centrum voor inclusieve kinderopvang (CIK)
- 3) Een extern pedagogisch ondersteuner
- 4) Iemand of een organisatie met medische of gespecialiseerde kennis (bv. paramedicus, thuisbegeleidingsdienst)
- 5) De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind
- 6) Kind en Gezin
- 7) Andere, namelijk: ...

Dit blok enkel indien '1. Ja' op vraag 3:

Evaluatie van inclusieve opvang

8) Hoe beoordeel je volgende stellingen op de schaal van niet akkoord tot helemaal akkoord? Vertrek vanuit je eigen ervaring om deze stellingen te beoordelen. Slechts één antwoord per rij mogelijk.

- 1) De opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte vraagt een hoge personeelsinzet
- 2) We ervaren moeilijkheden gerelateerd aan de **zorgbehoeften** (bv. legt geen communicatie, 'moeilijk' gedrag, ...)
- 3) We ervaren moeilijkheden gerelateerd aan de **houding van/band met de ouders** (bv. moeilijke communicatie rond bezorgdheden, ontevredenheid bij ouder, ...)
- 4) We merken bezorgdheden bij **andere ouders** (bv. over algemene kwaliteit van de opvang, voorkeursbehandeling, ...)
- 5) We voelen **onzekerheid** of we een kind met een specifieke zorgbehoefte goed kunnen opvangen (bv. verpleegkundige handelingen of juiste aanpak van gedrag)
- 6) We voelen onzekerheid bij de **verantwoordelijkheid** die gepaard gaat met de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte
- 9) Heb je de opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte ooit **moeten stopzetten**? *Slechts één antwoord mogelijk.*

1) Ja

2) Neen

9a) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 9:** Waarom werd deze opvang stopgezet? *Meerdere antwoorden zijn mogelijk.*

- 1) De negatieve gevolgen voor de andere kinderen in de groep waren te groot
- 2) Het was emotioneel erg lastig (voor de begeleiders)
- 3) De zorgzwaarte was te groot/te complex
- 4) De impact op de organisatie was te groot (bv. personeelsbezetting)
- 5) We konden niet de beste zorgen bieden voor het kind
- 6) De opvang werd stopgezet door / in overleg met de ouder(s)
- 7) Andere, namelijk:

10) Vond je de opvang van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte in het algemeen een **positieve ervaring**? *Slechts één antwoord mogelijk.*

1) Ja

2) Neen

10a) **Indien '1) Ja' op vraag 10:** Waarom was dit voor jouw opvanglocatie een positieve ervaring? (Open vraag)

10b) **Indien '1) Ja' op vraag 10:** Wat droeg bij tot deze positieve ervaring(en)? *Duid per categorie aan hoe belangrijk je dit vond met een cijfer van 1 (onbelangrijk) tot en met 5 (heel belangrijk).*

- 1) De goede relatie met de ouder(s)
- 2) Het was erg leerrijk voor het team/voor mij
- 3) De motivatie/drive bij het team/bij mij om te zoeken naar hoe we de opvang kunnen doen slagen
- 4) De kleine aanpassingen aan de dagelijkse werking (bv. wenprocedure)
- 5) De ondersteuning van specialisten (thuisbegeleidingsdienst, paramedicus...)
- 6) De ondersteuning vanuit pedagogische hoek (CIK, PTO, koepel, eigen verantwoordelijke of pedagoog)

10c) **Enkel indien nee op vraag 10:** Waarom was het geen positieve ervaring voor jouw opvanglocatie?

Dit blok enkel indien '1. Ja' op vraag 3:

Evaluatie van ondersteuning

11) Welke vorm van ondersteuning vind je in het algemeen aangewezen bij de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte, afgaande op de ervaringen in jouw opvang, en wetende dat elk kind met een specifieke zorg andere behoeften heeft? *Duid per categorie met een cijfer aan hoe waardevol je dit vindt van niet waardevol (1) tot heel erg waardevol (5).*

- 1) Het krijgen van begeleiding rond het inclusief werken en omgaan met diversiteit
- 2) Het krijgen van begeleiding van gespecialiseerde personen of organisaties
- 3) Kunnen uitwisselen met andere opvanglocaties over hun ervaring en aanpak van de opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte (bv. intervisiemoment)
- 4) Het hebben van een vast aanspreekpunt voor vragen rond de opvang van een kind met een specifieke zorgbehoefte
- 5) Het volgen van bijkomende vormingen
- 6) Het krijgen van (meer) financiële ondersteuning

11a) **Enkel indien '4' of '5' bij antwoord 4 op vraag 11:** Je gaf eerder aan dat het hebben van een vast aanspreekpunt voor vragen (erg) waardevol is. Welk vast aanspreekpunt is hierbij het meest aangewezen? *Meerdere antwoorden mogelijk*

- 1) Een handicapspecifieke ondersteuner
- 2) Een Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)
- 3) Een pedagogisch ondersteuner
- 4) Andere: namelijk...

11b) **Enkel indien '4' of '5' bij antwoord 5 op vraag 11:** Je gaf eerder aan dat het volgen van bijkomende vormingen (erg) waardevol is. Welk type vorming lijkt je het meest aangewezen? *Meerdere antwoorden mogelijk*

- 1) Een vorming over hoe je pedagogische kwaliteit realiseert voor alle kinderen en gezinnen
- 2) Een vorming over bepaalde (veel voorkomende) zorgbehoeften
- 3) Een vorming over communicatie met gezinnen en diversiteit

4) Andere, namelijk:

11c) **Enkel indien '4' of '5' bij antwoord 6 op vraag 11:** Je gaf eerder aan dat het krijgen van meer financiële ondersteuning (erg) waardevol is. Waarvoor zou je die (grotere) financiële ondersteuning gebruiken? (Open vraag)

12) Op welke inhoud moet ondersteuning zich voornamelijk focussen afgaande op jouw ervaring in de opvang? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Concrete tips op maat van het kind en de opvang
- 2) Informatie over opvoeding / pedagogische tips
- 3) Ondersteuning rond hoe je een inclusieve opvang realiseert
- 4) Handicapspecifieke informatie
- 5) Materiële aanpassingen (bv. hoe richt ik mijn ruimte in)
- 6) Andere, namelijk...

Dit blok enkel indien '1. Ja' op vraag 3:

Visie en motivatie

13) Profileert jouw opvanglocatie zich actief als een opvanglocatie waar kinderen met een specifieke zorgbehoefte terecht kunnen?

- 1) Ja
- 2) Neen
- 3) Weet niet

13a) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 13: Op welke manier profileert jouw opvanglocatie** zich als inclusieve kinderopvang? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Vermelding in het huishoudelijk reglement en/of kwaliteitshandboek
- 2) Bekendmaken dat we inclusief werken aan specifieke partners (ziekenhuizen, revalidatiecentra, thuisbegeleidingsdiensten, ...)
- 3) Bekendmaken dat we inclusief werken binnen het netwerk van kinderopvang (lokaal loket kinderopvang, huis van het kind, lokaal overleg kinderopvang, ...)
- 4) Vermelding op onze website
- 5) Andere, namelijk ...

13b) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 13:** Waarom profileert jouw opvanglocatie zich actief als inclusieve kinderopvang? (Open vraag)

14) **Enkel indien '1) ja' op vraag 13** Welke inspanningen werden (in de loop der jaren) in jouw opvanglocatie ondernomen om de werking meer inclusief te maken? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Voorzien/aanpassen van intakegesprek
- 2) Voorzien/aanpassen van wenprocedure
- 3) Voorzien/aanpassen van dagelijkse communicatie (bv. heen- en weer schriftje, volgboekje)
- 4) Dialoog met het team over inclusieve opvang (informeel en op vergaderingen)

- 5) Volgen van vormingen
- 6) Een goede samenwerking uitbouwen met personen of organisaties met handicapspecifieke kennis
- 7) Een goede samenwerking uitbouwen met een naburige school en het zorgteam
- 8) Een ondersteuningstraject gelopen met een pedagogische ondersteuningsdienst of een Centrum voor Inclusieve Kinderopvang
- 9) Andere, namelijk: ...

Dit blok enkel indien '2. Neen' op vraag 3:

Redenen voor gebrek aan ervaring

15) Hoe komt het dat je **recent (vanaf 2015)** geen kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte hebt opgevangen? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) We kregen nooit de vraag om een kind met een specifieke zorgbehoefte op te vangen
- 2) We kregen een vraag, maar voelden ons er niet klaar voor (bv. infrastructurele beperkingen, te grote verantwoordelijkheid, onzekerheid...)
- 3) We kregen een vraag, maar de ouders kozen uiteindelijk niet voor (onze) opvang
- 4) We kregen een vraag, maar door eerdere negatieve ervaringen gingen we er niet op in
- 5) We kregen een vraag, maar hebben geweigerd omwille van bepaalde redenen
- 6) We kregen een vraag, maar de opvang werd ons afgeraden door andere diensten (bv. thuisbegeleidingsdienst, verpleegkundige, ...)
- 7) Andere, namelijk: ...

15a) Wat heb je nodig om in de toekomst wel in te gaan op een opvangvraag voor een kind met een specifieke zorgbehoefte? *Meerdere antwoorden mogelijk*

- 1) Een betere algemene omkadering/begeleiding (bv. extra vorming, meer pedagogisch kunnen werken, ondersteuning op de werkvloer)
- 2) Meer aandacht tijdens de opleiding voor inclusieve kinderopvang
- 3) Meer informatie over de specifieke zorgbehoefte van het kind
- 4) Meer personeel (bv. extra personeel of vrijwilligers)
- 5) Een betere financiële ondersteuning
- 6) Meer tijd voor overlegmomenten met het team/de ouders/het netwerk van het kind
- 7) We hebben niets extra nodig
- 8) Andere, namelijk: ...

15b) **Enkel indien 2 of 5 op vraag 15:** Waarom ben je niet ingegaan op een opvangvraag van een kind met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

- 1) Onze opvang heeft niet de nodige kennis om kinderen met een specifieke zorgbehoefte goed op te vangen
- 2) Onze opvang is beperkt in capaciteit (grootte, personeel, ...) en dus minder geschikt
- 3) Onze opvang heeft niet de financiële draagkracht om kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte op te vangen.
- 4) We vangen nooit kinderen met een specifieke zorgbehoefte op
- 5) Andere, namelijk: ...

15c) **Enkel indien '1' of 3 of '6' op vraag 15:** Zou je (in de toekomst) open staan voor een opvangvraag voor een kind met een specifieke zorgbehoefte? *Slechts één antwoord mogelijk.*

- 1) Ja
- 2) Ja, maar dit is afhankelijk van de zorgnood van het kind
- 3) Neen

Dit blok voor iedereen (dus zowel met als zonder ervaring):

Inclusieve kinderopvang een meerwaarde?

16) Vind je het concept **inclusieve** kinderopvang in het algemeen een **meerwaarde** in het opvanglandschap? Hiermee bedoelen we dus dat kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte worden opgevangen samen met kinderen zonder een specifieke zorgbehoefte.

- 1) Zeker niet
- 2) Eerder niet
- 3) Noch eerder, noch eerder wel
- 4) Eerder wel
- 5) Zeker wel

16a) **Enkel indien '1) Zeker wel' of '2) Eerder wel' op vraag 15:** Waar zit voor jou deze meerwaarde? (Open vraag)

16b) **Enkel indien '4) Eerder niet' of '5) Zeker niet' op vraag 15:** Waarom vind je het geen meerwaarde? (Open vraag)

Dit blok voor iedereen (dus zowel met als zonder ervaring):

Slotvragen

17) Heb je nog voorstellen om het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte beter te kunnen laten verlopen? (Open vraag)

18) Zijn er nog andere zaken die je kwijt wilt over inclusieve kinderopvang? (Open vraag)

19) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 3 (dus ervaring met inclusieve kinderopvang):** Heb je interesse om deel te nemen aan een focusgroep, waarbij we dieper ingaan op jouw ervaring en ondersteuningsnood met betrekking tot inclusieve opvang?

In zo'n focusgroep worden medewerkers en begeleiders uit de kinderopvang samengebracht om een zorgvuldig geplande discussie te voeren op basis van hun ideeën, ervaringen en opinies met betrekking tot inclusieve kinderopvang. Deze focusgroep zal normaal in **november** van dit jaar plaatsvinden en zal ongeveer **twee uur** duren. Meer concrete details volgen later.

- 1) Ja
- 2) Neen, liever niet

19a) **Enkel indien '1) Ja' op vraag 19:** Geef hieronder het e-mailadres op waarop we jou kunnen bereiken voor verdere afspraken in verband met de focusgroep.

Bijlage 3 – Topiclijst koepel- en ondersteunende organisaties

- Hoe kijken ze naar inclusieve kinderopvang
 - o wat verstaan ze onder inclusieve kinderopvang?
 - o vinden ze het haalbaar voor kinderopvang om inclusief te werken?

- Neemt men zelf initiatieven om inclusieve kinderopvang in de kijker te zetten
 - o welke?
 - o in het verleden/recentelijk?
 - o intensiteit?
 - recurrent: hoe vaak?
 - eenmalig? welk(e) initiatief/initiatieven
 - o breed of met enkele leden (bv. bepaalde werkgroepen)
 - o voor wie?

- Vragen naar ondersteuning rond inclusieve kinderopvang
 - o krijgen ze vragen?
 - o hoeveel (in verhouding tot alle vragen die ze krijgen) – schatting?
 - o waarover gaan deze vragen?
 - ondersteuningsvraag: concrete casus/ visie/ vraag op wie ze beroep kunnen doen/ vraag naar vorming, ...
 - o hoe komen ze aan vraag tegemoet
 - zelf ondersteunen? hoe?
 - doorverwijzen? Naar wie doorverwijzen?
 - o hoe reageren ze op vragen van niet-leden

- Vragen rond hefboomen om inclusieve kinderopvang te realiseren
 - o waar zit volgens hen ondersteuningsnood bij kinderopvang? Wat zijn de drempels voor kinderopvang - wat moet er volgens hen aanwezig zijn in de sector om inclusie te kunnen realiseren?
 - o zien zij verschil in ondersteuningsnood bij de verschillende opvangvormen (gezin/groep – IKT/niet-IKT - b&P/BKO) en/of grootte van initiatief - andere redenen waarom er verschil kan zijn in ondersteuningsnood?

Bijlage 4 – Topiclijst focusgroep opvang baby's en peuters en buitenschoolse kinderopvang

Ervaring van de kinderbegeleiders met inclusie in de eigen kinderopvang

- Op welke manier krijgt inclusie en inclusief werken vorm binnen je eigen kinderopvang? Op welke manier dragen jullie daar als kinderbegeleider zelf bij?
- Heb je het gevoel dat op voldoende wijze inclusief werken kan realiseren binnen je eigen kinderopvang? Waarom wel/niet?
- Hoe komt het dat ouders van kinderen met een specifieke zorgbehoefte de weg naar jullie kinderopvang vinden? Waaraan is dit volgens jullie te wijten? Zou dit nog kunnen verbeterd worden? Waarom wel/niet en op welke manier??
- Heb je het gevoel dat je zelf als kinderbegeleider voldoende klaar bent om kinderen met een (vermoeden van) specifieke zorgbehoefte op te vangen? Waarom wel/niet?
- Heb je het gevoel dat je zelf als kinderbegeleider voldoende ondersteuning krijgt hierbij? Waarom wel/waarom niet?
- Op welke manier draag jij de visie van jouw opvang rond inclusief werken uit? Vind je dat je deze visie ten volle kan uitdragen? Waarom wel/niet?
- Inclusief werken is een leerproces – waar zou je jezelf plaatsen in dit lerend proces ('beginner', 'zoekend' of eerder 'gevorderd')? Waarom?
- Inclusief werken is een leerproces – wat heeft jouw opvang reeds ondernomen om jou als kinderbegeleider te helpen om (beter) inclusief te kunnen werken? (kennis verhogen, inzichten uitwisselen, meer personeel inzetten, materiële inspanningen, etc.) en wat is je ervaring hiermee?
- Hoe evalueer jij zelf als kinderbegeleider de opvang van kinderen met een (vermoeden van) specifieke zorgbehoefte? Positief, eerder negatief, nog onzeker, etc. Waarom?
- Zijn er specifieke struikelblokken/knelpunten waarmee jij als kinderbegeleider binnen je eigen werking reeds werd geconfronteerd? Zo ja, welke zijn dit dan, waardoor werden ze veroorzaakt en hoe ben je daarmee omgegaan? Hoe zouden deze volgens jou verholpen kunnen worden?
- Hoe verloopt het onthaal in jouw opvang van ouders met een kind met specifieke zorgen? Hoe worden deze ouders door jou als kinderbegeleider ontvangen? Hoe wordt er tijdens de opvang van hun kind met deze ouders omgegaan? In welke mate verschilt dit van de omgang met andere ouders? Hoe zien zij hun rol met het oog op de transitie momenten voor kinderen met specifieke zorgen (en hun ouders)

Voorwaarden en succesfactoren om inclusieve kinderopvang (meer) te stimuleren en realiseren

In de Vlaamse kinderopvang

- Wat is er nodig opdat inclusie binnen de Vlaamse kinderopvang een gedragen visie en ingesteldheid wordt (bv. het bekender maken van inclusieve kinderopvang, het meer versterken van kinderbegeleiders in die taak, het vertrouwd maken van ouders met deze optie, etc.)?
- Tot op welke hoogte is inclusie in kinderopvang haalbaar? Bv. tot een bepaald aandeel kinderen met specifieke zorgbehoeften, afhankelijk van het type zorgbehoeften, afhankelijk van de reeds opgedane ervaring, specifieke kennis en ondersteuning waarop een beroep kan worden gedaan, de bestaande infrastructuur, etc.

De opvang in het algemeen

- Hoe zouden de ervaren struikelblokken/knelpunten verholpen kunnen worden? Wat zijn de belangrijkste voorwaarden om inclusieve kinderopvang (nog) beter te kunnen realiseren (zowel praktisch (wat is dit dan?), op vlak van communicatie, inhoudelijk, toegankelijkheid/beschikbaarheid/vertrouwdheid met ondersteuning, bekendheid van mogelijkheid tot inclusieve

kinderopvang zowel naar ouders toe, ruimere zorgsector als van jezelf met specifieke zorgbehoeften, eigen attitude – assertiviteit; initiatief nemend - om vragen te stellen, bij te leren, etc.)?

Als sector

- Hebben jullie kennis van organisaties die jullie opvang kan helpen met het realiseren van inclusieve opvang? Indien ja, welke kennen jullie? Hebben jullie hier al beroep op gedaan? waarom wel? waarom niet? Hoe worden deze organisaties bekend gemaakt aan de ouders in jouw opvang met een kind met specifieke zorgen? Hoe worden zij hiermee in contact gebracht?
- Kunnen deze organisaties jullie ook helpen om jullie inclusieve werking te verbeteren? Indien ja, hoe?
- Hoe zou dit allemaal nog verbeterd kunnen worden? Moeten er meer ‘samenwerkingsverbanden’ (bv. occasioneel overlegmoment, kennismakingsmoment, etc.) worden opgestart tussen organisaties in de sector en/of met andere kinderopvang om 1) inclusieve kinderopvang te promoten en 2) te helpen realiseren/ondersteunen?

Ondersteuning vanuit CIK

- Heb je al een beroep gedaan op een CIK? Waarom wel/waarom niet? Hoe vaak?
- Voor welk type ondersteuning/voor welk type vragen doe je een beroep op hen?
- Voldeed de ondersteuning die je kreeg aan jouw verwachtingen? Waarom wel? waarom niet? Wat zijn die verwachtingen dan?
- Geef een voorbeeld van een situatie waarin je heel veel hebt gehad aan de inclusiecoach en van één waar je er niet zoveel aan hebt gehad. Wat heeft volgens jou hiervoor gezorgd (zowel in positieve situatie als in negatieve situatie)?
- Wat als morgen het CIK niet meer bestaat: wat zou je missen en wat niet?
- Op welke manier kan een CIK jou (nog) beter helpen bij het realiseren van inclusieve kinderopvang in jouw kinderopvang? Waarom en hoe (bv. wat kan anders worden vormgegeven, uitbreiding dienstverlening, etc.)?

Ondersteuning vanuit andere ondersteunende diensten

- Heb je al een beroep gedaan op andere ondersteunende diensten? Waarom wel/waarom niet? andere ondersteunende diensten (bv. interne/externe pedagogisch ondersteuner, medische gespecialiseerde kennis – thuisbegeleidingsdienst, de school, etc.)? Voor welk type ondersteuning/voor welk type vragen en hoe vaak doe je een beroep op hen?
- Ben je tevreden van de ondersteuning die je van hen hebt gekregen? Waarom wel/niet?
- Geef een voorbeeld van een *good practice* en wat heeft ervoor gezorgd dat dit goed is gelopen? Idem voor een minder goede situatie.
- Op welke vlakken heb je effectief de meeste nood aan ondersteuning van deze diensten–handicap specifieke kennis, communicatie met ouders omtrent een vermoeden van specifieke zorgbehoeften, relatie kinderen met en zonder specifieke zorgbehoeften, etc.
- Wat verwacht jij concreet van ondersteuning geboden door deze diensten (bv. de manier waarop dit wordt aangeboden, de intensiteit van de geboden ondersteuning, voldoende afgestemd op de eigen realiteit, etc.)? Geef een voorbeeld van een *good practice* indien mogelijk.

Aanbevelingen

Zo concreet en *out-of-the-box* mogelijk:

- Als je zelf maximaal drie aanbevelingen zou mogen doen om inclusieve kinderopvang (nog) beter te kunnen realiseren, welke zijn dit dan?

Bijlage 5 – Topiclijst focusgroep inclusiecoaches (1)

Korte toelichting van het onderzoek en belangrijke resultaten uit de websurvey + een aantal opvallende bevindingen uit de focusgroepen met de kinderbegeleiders en verantwoordelijken.

Kritische succesfactoren om te slagen als CIK

Als inclusiecoach

ONDERSTEUNEN VAN DE KINDERPOVANG

Bij de start beschikte de organisatie/jij over ervaring en expertise inzake inclusieve opvang in de eigen organisatie en het intern, binnen de eigen organisatie, implementeren van inclusie.

- Is de switch van interne expertise naar het coachen van externe organisaties op een positieve manier verlopen? Waarom wel/niet?
- Welke ervaring en expertise heb je moeten opbouwen om externe trajecten vorm te geven?
- Welke acties ondernam je hiervoor?
- Door wie of wat werd je hierbij ondersteund? Ben je tevreden over deze ondersteuning? Waarom wel/niet?
- Hoe ervaar je je eigen evolutie van beginnende inclusiecoach tot nu? Heb je het gevoel dat je jezelf op een positieve manier hebt kunnen ontwikkelen als inclusiecoach en dat je de kinderopvang die een beroep op je doen voldoende kan bieden wat ze nodig hebben? Waarom wel/niet?
- Geef 1) een goed voorbeeld en 2) een minder goed voorbeeld van een situatie waarvan je vond dat je je expertise en kennis op een succesvolle manier hebt kunnen overdragen.
- Welke hindernissen ervaar je in je taak als inclusiecoach die je belemmeren om je opdracht ten volle uit te voeren? Geef een voorbeeld.
- Welke elementen/randvoorwaarden zijn naar de toekomst toe noodzakelijk opdat je je taak als inclusiecoach (nog) beter kan uitvoeren op 1) individueel niveau, 2) binnen je organisatie en 3) bij partners waarop je een beroep kan doen?

KANTELMOMENTEN

De kantelmomenten in een ondersteuningstraject hebben betrekking op het startpunt, de beslissing tot deelname, openheid van de kinderopvang om in een CIK-traject te stappen en tijd vrij te maken (ombuigen van een ondersteuningsvraag naar een ondersteuningstraject), opstellen van doelstellingen en betrekken van het gehele team/opvang.

- Wat is er nodig om kantelpunten te bereiken 1) bij jezelf als inclusiecoach (bv. tijd, competenties, kennis) en de kinderopvang (bv. tijd, beschikbaarheid kinderbegeleiders, prioriteit)?
- Welke kantelpunten zijn het meest moeilijk om te realiseren en het meest delicaat om op verder te bouwen? Waarom?
- Wanneer beschouw je een gelopen traject met een kinderopvang als een goed traject? Geef een voorbeeld van een goed traject. Geef ook een voorbeeld van een minder goed traject.
- Welke voorwaarden moeten vervuld zijn om te kunnen spreken van een goed, duurzaam ondersteuningstraject (bv. regelmatig contact, mogelijkheid om diepgaand/intensiever te werken, vertrouwen/vertrouwdheid opbouwen met de kinderopvang en kinderbegeleiders, etc.)?
- Bestaat er een 'ideaal' scenario voor een ondersteuningstraject (bv. individueel, in groep, combi, duurtijd, intensiteit, etc.)? Zo ja, hoe ziet dit er dan uit? Zo nee, waarom niet?
- Geef je aandacht/spendeer je tijd aan een afsluitend moment/opvolging om na te gaan of de geboden ondersteuning een duurzaam effect heeft gehad? Zo ja, hoe doe je dit dan?

ONDERSTEUNING OP MAAT

- Hoe geef jij, als inclusiecoach, vorm aan ‘werken op maat’ (bv. in kaart brengen van de vraag, identificeren van kantelmomenten, omgaan met openheid/geslotenheid, omgaan met verschillende types kinderopvang, etc.)?
- Wat maakt dat er verschillen zijn in ondersteuningstrajecten? Welke factoren maken dit verschil (bv. verschillende ondersteuningsnood, context, andere ervaringen, netwerk, etc.)?
- Hoe ga je als inclusiecoach (methodisch) aan de slag?
- Ondersteuning is op maat, maar welke elementen maken steeds deel uit van een begeleidingstraject m.a.w. hoe definieer je een begeleidingstraject?

EIGENHEID VERSUS COMPLEMENTARITEIT

- Waarin schuilt je absolute meerwaarde als inclusiecoach? Wat kan jij vanuit die rol bieden dat een andere ondersteuner niet kan bieden? Geef voorbeeld van een situatie waarin je de kinderopvang iets hebt geboden dat voor een andere ondersteuner niet mogelijk zou zijn geweest en omgekeerd.
- Wat is het meest belangrijke aspect verbonden aan de opdracht als inclusiecoach? Waarin schuilt de eigenheid van een inclusiecoach volgens jou?
- Wat is jouw rol/kan jouw rol zijn in de samenwerking met andere partners/sectoren (bv. andere ondersteuner, school, VAPH, etc.)?
- Heb je het gevoel dat je de kinderopvang voldoende op weg kan helpen in hun eventuele zoektocht naar bijkomende ondersteuning, tips, bij andere ondersteuners m.a.w. ben je voldoende op de hoogte van andere ondersteuners (binnen de ruimere welzijnssector) waarnaar je kan doorverwijzen en/of waar complementair een beroep op gedaan kan worden?

Als CIK

- Ben je voldoende in staat om je opdracht als inclusiecoach genoeg kenbaar te maken binnen de kinderopvang? Vinden de kinderopvang gemakkelijk de weg naar jullie? Zo niet, wat heb je dan nodig om hierin te slagen?
- Welke interne elementen/randvoorwaarden zijn noodzakelijk opdat een CIK goed kan functioneren en inclusie mee kan helpen realiseren in de kinderopvang (bv. competenties van de organisatie, ondersteunende buddy, ruimte voor inhoudelijke verdieping, uitbouwen netwerk, etc.)?
- Wat zijn de voor- en/of nadelen verbonden aan het ingebed zijn in een voorziening? Is er een focus nodig?
- Welke externe elementen/randvoorwaarden/partners(schappen) zijn noodzakelijk opdat een CIK goed kan functioneren, bekender kan worden en inclusie mee kan helpen realiseren in de kinderopvang?
- Welke acties zijn vanuit een CIK noodzakelijk om inclusieve kinderopvang te realiseren en optimaliseren?

Beleidsmatig

- Hoe zou je je ‘ideale’ werkingsgebied definiëren. Wat is haalbaar om optimaal te functioneren (bv. max. aantal kinderopvang, een kleinere regio met meer mogelijkheden tot intensieve begeleiding/opvolging/vertrouwdheid, een grotere regio ondersteunen samen met een andere inclusiecoach, etc.)?
- Wat is de ideale *task load*/focus binnen een halftijdse opdracht om optimaal te functioneren als inclusiecoach?

Bijlage 6 – Topiclijst focusgroep inclusiecoaches (2)

Korte samenvatting van de vorige focusgroep

Kritische succesfactoren

SENSIBILISEREN KINDEROPVANG EN OPBOUWEN VAN EEN NETWERK MET (LOKALE) PARTNERS

- Inclusief werken, is een gegeven dat nog verder moet groeien. Een centraal gestuurde campagne van K&G kan helpen om inclusief werken (nog) meer ingang te doen vinden. Welke andere acties zijn daarnaast nodig om ervoor te zorgen dat alle kinderopvang inclusief worden?
- Welke partners/actoren kunnen er mee voor zorgen dat inclusieve kinderopvang verder wordt gepromoot/bekend wordt gemaakt onder de kinderopvang?
- Ga je als inclusiecoach actief op zoek naar partnerschappen met andere actoren om inclusief werken en de inclusieve visie te promoten en kinderopvang hieromtrent te sensibiliseren? Zo ja, met wie en hoe doe je dit dan?
- Geef een *good practice* van een actie die 1) je zelf als inclusiecoach hebt ondernomen om inclusief werken bekender te maken/promoten en een actie die 2) door een partner/andere actor werd ondernomen?
- Behoort sensibilisering/bewustmaking/stimuleren van inclusieve kinderopvang tot de (kern)opdracht van een CIK en inclusiecoach of ligt de focus van je opdracht eerder bij het op weg helpen en/of ondersteunen van kinderopvang wanneer er een kind met specifieke noden zich aanmeldt bij de kinderopvang of er zich een (probleem)situatie voordoet?
- Wat zijn, naast herhaling, kernelementen van een goede sensibiliseringscampagne?
- Hoe ziet een sensibiliseringscampagne er idealiter uit naar 1) kinderopvang, 2) actoren/potentiële partners en 3) ouders toe?
- Er wordt hierin al samengewerkt met lokale partners en welzijnsactoren – zijn er cruciale actoren die nog ontbreken? Zo ja, welke en waarom?

INCLUSIEF WERKEN BEVORDEREN

- Is inclusieve kinderopvang nog te veel vrijblijvend? Wat zijn essentiële voorwaarden om ervoor te zorgen dat *alle* kinderopvang inclusief willen/kunnen werken?
- Wat zijn, op basis van je eigen ervaringen als inclusiecoach, hindernissen die beletten dat men ten volle gaat voor inclusief werken en een eventuele terughoudendheid veroorzaken? Hoe ga je hiermee om en hoe probeer je dit om te buigen?
- Denk je dat er intern (binnen de eigen kinderopvang) al meer inclusief wordt gewerkt dan extern? Waarom wel/niet?
- Denk je dat er al meer inclusief wordt gewerkt binnen regio's waar een CIK aanwezig is dan daar waar dit niet het geval is?
- Welke factoren bepalen of er al dan niet al meer wordt ingezet op inclusief werken?

INCLUSIEF WERKEN ONDERSTEUNEN

- Het bieden van ondersteuning zou zich enerzijds moeten richten op de kinderbegeleiders op de werkvloer, maar ook naar de verantwoordelijken van de kinderopvang opdat zij naar de toekomst toe inclusief werken mee gaan ondersteunen binnen de eigen kinderopvang? Ondersteun je zelf al veel verantwoordelijken en krijg je veel vragen van hen om hen te versterken in hun positie?
- Onderneem je zelf actief stappen om ook verantwoordelijken te contacteren, inclusief werken te promoten en je ondersteunende diensten naar hen toe aan te bieden? Waarom wel/niet?
- Vereist het bieden van ondersteuning naar enerzijds kinderbegeleiders op de werkvloer en anderzijds verantwoordelijken een andere aanpak/insteek? Waarom wel/niet?

- Heb je het gevoel dat je hiervoor voldoende capaciteiten hebt?
- Bepaalde kinderopvang staan verder voor wat betreft inclusief werken dan anderen omdat ze o.a. hierin gestimuleerd worden vanuit hun bestuur. Sommige hebben zelf inclusiemedewerkers of ergotherapeuten die inclusief werken mee helpen ondersteunen en netwerken helpen opzetten om ondersteuning/hulp/expertise aan te trekken waaruit ze kunnen putten bij specifieke situaties. Ben je hiervan op de hoogte en heb je contact met deze inclusie-medewerkers? Waarom wel/niet?
- Als je terugkijkt naar wat je gedaan hebt gedurende de voorbije jaren – welke acties hadden in jouw ogen dan de grootste impact op inclusieve kinderopvang? Waarom en geef enkele voorbeelden?

RELATIE OUDERS

- Sommige ouders met vragen vinden de weg naar de CIK – is het te woord staan van ouders en het beantwoorden van hun vragen een opdracht van de inclusiecoaches? Waarom wel/niet?
- Wat is je positie als inclusiecoach bij vragen van ouders rond wat een goede opvang is voor hun kind?
- Wat is je positie als inclusiecoach bij klachten van ouders over de opvang van hun kind?
- Krijg je veel vragen/opmerkingen/klachten van ouders over de opvang van hun kind? Geef enkele voorbeelden.
- Hoe ga je hiermee om en heb je het gevoel dat je hiermee voldoende goed kan omgaan? Waarom wel/niet?
- Ouders met een kind met specifieke noden/ontwikkelingsprobleem staan voor een lange weg; een nieuwe wereld, breder dan de inclusieve kinderopvang, gaat open (aanvragen tegemoetkomingen, zoektocht gepaste hulp, omgaan met de problematiek, ...) – is er iets dat ontbreekt voor deze ouders om hun weg (beter) te vinden (bv. meer begeleiding, ondersteuning, informatie, ...)?

INCLUSIECOACHES

- Inclusiecoach zijn, is een halftijdse opdracht. Er is dus focus nodig, op welke aspecten van je opdracht zou de focus moeten liggen?
- Wat is essentieel voor een startende inclusiecoach om een goede basis te hebben (ontmoeten andere coaches, opleiding, buddy, (startperiode) in duo werken, ...)? Heb je veel contact met relatief recent gestarte inclusiecoaches? Waarom wel/niet?
- Wat is essentieel voor een ‘gevorderde’ inclusiecoach om goed te blijven functioneren en zichzelf blijvend te kunnen ontwikkelen? Hoe kan je hieraan praktisch gezien tegemoetkomen?
- Als je zelf je functie als inclusiecoach zou mogen uitwerken – hoe beschrijf je 1) de doelstellingen die hieraan verbonden zijn (bv. faciliteren, versterken, doorverwijzen, ...), 2) je concrete takenpakket (bv. ondersteuning bieden op de werkvloer, vorming aanbieden, onderscheid interne/externe trajecten, ...) en 3) randvoorwaarden om hieraan tegemoet te kunnen komen? Wat moet er intern aanwezig zijn in de organisatie – welke opdracht heeft de organisator?
- Hoe zou je het interne takenpakket (m.a.w. hetgeen je binnen de eigen organisatie kan bieden) en het externe takenpakket (m.a.w. hetgeen je bij een andere kinderopvang biedt) definiëren? Moet dit onderscheid duidelijker worden gemaakt? Waarom wel/niet?
- Een CIK is meer dan een halftijdse inclusiecoach. Hoe kan de organisator, CIK, jou als inclusiecoach ondersteunen? Wat heb je zelf vanuit je organisatie als ondersteunend ervaren?
- Er is een zekere mate van vrijheid, eigenheid en afhankelijkheid van specifieke omgevings- en persoonsfactoren verbonden aan de trajecten die worden gelopen. Trajecten zijn telkens contextafhankelijk en op maat.
 - Is er basisaanpak die je op maat aanpast (methodisch te werk gaan). Welke competenties moet je bezitten als inclusiecoach?

- Inclusiecoach worden/zijn is een individueel groeiproces. Iedereen heeft ondertussen wel door wat voor haar werkt, maar heb je soms niet het gevoel toch te veel op een eiland te zitten? Is inclusiecoach worden/zijn ook geen gezamenlijk groeiproces? Wat is er nodig om dit te stimuleren, van elkaar te leren zonder noodzakelijkerwijs de werkwijze van de ander te moeten overnemen, toch enige vorm van onderlinge afstemming te creëren, etc.?
- Welk aspect van het te doorlopen traject (ingang vinden, vragen krijgen en ombuigen, kantelmomenten, verankering nadien) is voor jezelf nog een werkpunt? Waar heb je het meeste moeite mee? Waarom en wat zou je helpen om hierin beter te worden?
 - Wat is er nodig om kantelpunten te bereiken?
 - Wanneer kan je echt verdiepend werken en doorloop je een duurzaam traject. Voorwaarden bij de inclusiecoach (tijd, competenties, expertise), voorwaarden bij de organisator (tijd, mandaat, prioriteit)
- Reflectie op het eigen handelen als inclusiecoach en verdieping zijn belangrijk –naast de tijd die hiervoor nodig is, hoe zou dit praktisch kunnen worden georganiseerd (bv. een reflectie-formulier, reflectie aan de hand van een aantal vooropgestelde topics, vrijblijvend een dagboek bijhouden waarin je moeilijkheden, kansen, ... beschrijft, ...)?

TOEKOMST CIK

- Wat is de absolute meerwaarde van een CIK? Wat kan/moet een CIK bieden dat andere actoren niet/nooit kunnen bieden?
- Wat zou verloren gaan indien een CIK niet meer zou bestaan? Wat moet er zijn opdat inclusieve kinderopvang niet verloren gaat? Waarin schuilt de eigenheid van een inclusiecoach?
- Hoe zou je het werkingsgebied van een CIK zelf willen definiëren (het werkingsgebied moet niet per sé als een gebied worden gedefinieerd, het kan ook een bepaald aantal kinderopvanglocaties zijn, maximum straal rond de CIK, aantal kinderen, aantal voorzieningen, voldoende versus te veel opvangvoorzieningen, etc.)?

TOT SLOT

- Welke acties zijn nodig om inclusieve kinderopvang te realiseren in Vlaanderen? Zijn de CIK daarvoor het juiste middel?

Bijlage 7 – Tabellen kwantitatief luik

Al dan niet een CIK in de regio

Tabel 41 Een CIK aanwezig in de regio van de opvanglocatie naar opvangtype en -vorm (n= 1.817)*

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 1.817)
	Gezinsopvang IKT (n= 573)	Gezinsopvang niet IKT (n= 211)	Groepsopvang IKT (n= 507)	Groepsopvang niet IKT (n= 316)	Gezinsopvang (n= 36)	Groepsopvang (n= 174)	
CIK in de regio	41% (n= 233)	41% (n= 87)	49% (n= 250)	44% (n= 140)	42% (n= 15)	42% (n= 73)	44% (n= 798)
Geen CIK in de regio	59% (n= 340)	59% (n= 124)	51% (n= 257)	56% (n= 176)	58% (n= 21)	58% (n= 101)	56% (n= 1.019)

* Voor 7 opvanglocaties kon de koppeling met de postcodes niet worden uitgevoerd.

Tabel 42 Opvang van een of meerdere kinderen met een (vermoeden van een) specifieke zorgbehoefte sinds 2015 naar het al dan niet aanwezig zijn van een CIK in de regio (n= 1.817)*

	CIK in de regio (n= 798)	Geen CIK in de regio (n= 1.019)	Totaal (n= 1.817)
Ja	50% (n= 397)	51% (n= 515)	50% (n= 912)
Nee	50% (n= 401)	49% (n= 504)	50% (n= 905)

* Voor 7 opvanglocaties kon de koppeling met de postcodes niet worden uitgevoerd.

Extra inspanningen

Tabel 43 Extra inspanningen gezinsopvang met IKT baby's en peuters (n= 188)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Kennis verhogen				
Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen	3% (n= 5)	1% (n= 1)	27% (n= 51)	70% (n=131)
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit	9% (n= 16)	8% (n= 15)	44% (n= 82)	40% (n= 75)
inwinnen gespecialiseerd advies	24% (n= 46)	13% (n= 25)	30% (n= 57)	32% (n= 60)
Uitwisselen				
Extra overlegmomenten (intern)	25% (n= 47)	10% (n= 19)	40% (n= 76)	24% (n= 46)
Extra overlegmomenten met ouders	3% (n= 6)	4% (n= 8)	41% (n= 78)	51% (n= 96)
Extra overlegmomenten met het netwerk	40% (n= 75)	15% (n= 28)	30% (n= 57)	15% (n= 28)
Bijwonen intervisie met andere opvanglocaties over inclusieve opvang	78% (n= 147)	9% (n= 17)	8% (n= 15)	5% (n= 9)
Personeelsinzet				
Inzet in extra personeel	91% (n= 172)	3% (n= 5)	3% (n= 5)	3% (n= 6)
Werken met vrijwilligers	91% (n= 171)	3% (n= 5)	4% (n= 8)	2% (n= 4)
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in opvang	61% (n= 114)	8% (n= 15)	20% (n= 38)	11% (n= 21)
Materiele inspanningen				
Herinrichting locatie	44% (n= 83)	14% (n= 27)	31% (n= 58)	11% (n= 20)
Aankoop van specifiek spelmateriaal	40% (n= 76)	10% (n= 19)	41% (n= 78)	8% (n= 15)
Aankoop van ander materiaal	49% (n= 93)	10% (n= 18)	31% (n= 59)	10% (n= 18)
Andere inspanningen				
Op zoek naar ervaringen en tips rond inclusief werken	13% (n= 24)	9% (n= 16)	54% (n= 102)	24% (n= 46)
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders	3% (n= 5)	2% (n= 3)	27% (n= 50)	69% (n= 130)

Tabel 44 Extra inspanningen gezinsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 40)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Kennis verhogen				
Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen	10% (n= 4)	3% (n= 1)	25% (n= 10)	63% (n=25)
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit	15% (n= 6)	5% (n= 2)	43% (n= 17)	38% (n= 15)
inwinnen gespecialiseerd advies	23% (n= 9)	13% (n= 5)	28% (n= 11)	38% (n= 15)
Uitwisselen				
Extra overlegmomenten (intern)	48% (n= 19)	15% (n= 6)	15% (n= 6)	23% (n= 9)
Extra overlegmomenten met ouders	3% (n= 1)	15% (n= 6)	25% (n= 10)	58% (n= 23)
Extra overlegmomenten met het netwerk	33% (n= 13)	20% (n= 8)	35% (n= 14)	13% (n= 5)
Bijwonen intervisie met andere opvanglocaties over inclusieve opvang	75% (n= 30)	13% (n= 5)	8% (n= 3)	5% (n= 2)
Personeelsinzet				
Inzet in extra personeel	88% (n= 35)	3% (n= 1)	8% (n= 3)	3% (n= 1)
Werken met vrijwilligers	78% (n= 31)	3% (n= 1)	13% (n= 5)	8% (n= 3)
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in opvang	45% (n= 18)	10% (n= 4)	23% (n= 9)	23% (n= 9)
Materiele inspanningen				
Herinrichting locatie	38% (n= 15)	25% (n= 10)	35% (n= 14)	3% (n= 1)
Aankoop van specifiek spelmateriaal	38% (n= 15)	18% (n= 7)	43% (n= 17)	3% (n= 1)
Aankoop van ander materiaal	33% (n= 13)	15% (n= 6)	50% (n= 20)	3% (n= 1)
Andere inspanningen				
Op zoek naar ervaringen en tips rond inclusief werken	10% (n= 4)	18% (n= 7)	43% (n= 17)	30% (n= 12)
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders	3% (n= 1)	15% (n= 6)	18% (n= 7)	65% (n= 26)

Tabel 45 Extra inspanningen groepsopvang met IKT baby's en peuters (n= 347)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Kennis verhogen				
Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen	1% (n=5)	0% (n= 1)	12% (n= 42)	86% (n=299)
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit	7% (n= 26)	11% (n= 38)	46% (n= 158)	36% (n= 125)
inwinnen gespecialiseerd advies	8% (n= 28)	14% (n= 46)	42% (n= 138)	36% (n= 120)
Uitwisselen				
Extra overlegmomenten (intern)	5% (n= 18)	6% (n= 20)	40% (n= 138)	49% (n= 171)
Extra overlegmomenten met ouders	1% (n= 4)	4% (n= 15)	46% (n= 159)	49% (n=169)
Extra overlegmomenten met het netwerk	19% (n= 65)	18% (n= 61)	46% (n= 159)	18% (n= 62)
Bijwonen intervisie met andere opvanglocaties over inclusieve opvang	62% (n= 215)	16% (n= 55)	18% (n= 64)	4% (n= 13)
Personeelsinzet				
Inzet in extra personeel	54% (n= 187)	6% (n= 20)	29% (n= 102)	11% (n= 38)
Werken met vrijwilligers	69% (n= 240)	7% (n= 23)	18% (n= 61)	7% (n= 23)
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in opvang	26% (n= 90)	14% (n= 50)	39% (n= 135)	21% (n= 72)
Materiele inspanningen				
Herinrichting locatie	37% (n= 127)	15% (n= 53)	39% (n= 134)	10% (n= 33)
Aankoop van specifiek spelmateriaal	38% (n= 132)	18% (n= 62)	35% (n= 120)	10% (n= 33)
Aankoop van ander materiaal	41% (n= 141)	15% (n= 51)	35% (n= 120)	10% (n= 35)
Andere inspanningen				
Op zoek naar ervaringen en tips rond inclusief werken	10% (n= 34)	11% (n= 39)	50% (n= 174)	29% (n= 100)
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders	2% (n= 7)	2% (n= 8)	29% (n= 100)	67% (n= 232)

Tabel 46 Extra inspanningen groepsopvang niet met IKT baby's en peuters (n= 159)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Kennis verhogen				
Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen	1% (n=2)	1% (n= 1)	26% (n= 41)	72% (n=115)
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit	15% (n= 24)	15% (n= 24)	45% (n= 71)	25% (n= 40)
inwinnen gespecialiseerd advies	16% (n= 26)	14% (n= 23)	38% (n= 61)	31% (n= 49)
Uitwisselen				
Extra overlegmomenten (intern)	8% (n= 12)	4% (n= 6)	32% (n= 51)	57% (n= 90)
Extra overlegmomenten met ouders	4% (n= 6)	7% (n= 11)	42% (n= 66)	48% (n= 76)
Extra overlegmomenten met het netwerk	32% (n= 51)	14% (n= 23)	39% (n= 62)	14% (n= 23)
Bijwonen intervisie met andere opvanglocaties over inclusieve opvang	75% (n= 120)	10% (n= 16)	11% (n= 17)	4% (n= 6)
Personeelsinzet				
Inzet in extra personeel	69% (n= 110)	4% (n= 7)	19% (n= 31)	7% (n= 11)
Werken met vrijwilligers	69% (n= 109)	6% (n= 9)	18% (n= 29)	8% (n= 12)
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in opvang	36% (n= 58)	11% (n= 17)	35% (n= 56)	18% (n= 28)
Materiele inspanningen				
Herinrichting locatie	39% (n= 62)	17% (n= 27)	30% (n= 48)	14% (n= 22)
Aankoop van specifiek spelmateriaal	38% (n= 61)	16% (n= 26)	37% (n= 59)	8% (n= 13)
Aankoop van ander materiaal	38% (n= 61)	16% (n= 26)	36% (n= 57)	9% (n= 15)
Andere inspanningen				
Op zoek naar ervaringen en tips rond inclusief werken	19% (n= 30)	12% (n= 19)	51% (n= 81)	18% (n= 29)
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders	2% (n= 3)	4% (n= 6)	31% (n= 450)	63% (n= 100)

Tabel 47 Extra inspanningen buitenschoolse gezinsopvang (n= 21)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Kennis verhogen				
Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen	0% (n= 0)	0% (n= 0)	29% (n= 6)	71% (n=15)
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit	0% (n= 0)	14% (n= 3)	62% (n= 13)	24% (n= 5)
inwinnen gespecialiseerd advies	24% (n= 5)	24% (n= 5)	33% (n= 7)	19% (n= 4)
Uitwisselen				
Extra overlegmomenten (intern)	43% (n= 9)	10% (n= 2)	33% (n= 7)	14% (n= 3)
Extra overlegmomenten met ouders	0% (n= 0)	10% (n= 2)	48% (n= 10)	43% (n= 9)
Extra overlegmomenten met het netwerk	52% (n= 11)	5% (n= 1)	38% (n= 8)	5% (n= 1)
Bijwonen intervisie met andere opvanglocaties over inclusieve opvang	71% (n= 15)	14% (n= 3)	10% (n= 2)	5% (n= 1)
Personeelsinzet				
Inzet in extra personeel	76% (n= 16)	10% (n= 2)	10% (n= 2)	5% (n= 1)
Werken met vrijwilligers	86% (n= 18)	0% (n= 0)	14% (n= 3)	0% (n= 0)
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in opvang	701% (n= 15)	5% (n= 1)	14% (n= 3)	10% (n= 2)
Materiele inspanningen				
Herinrichting locatie	38% (n= 8)	10% (n= 2)	24% (n= 5)	29% (n= 6)
Aankoop van specifiek spel materiaal	29% (n= 6)	10% (n= 2)	43% (n= 9)	19% (n= 4)
Aankoop van ander materiaal	24% (n= 5)	10% (n= 2)	52% (n= 11)	14% (n= 3)
Andere inspanningen				
Op zoek naar ervaringen en tips rond inclusief werken	19% (n= 4)	5% (n= 1)	43% (n= 9)	33% (n= 7)
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders	5% (n= 1)	5% (n= 1)	38% (n= 8)	52% (n= 11)

Tabel 48 Extra inspanningen buitenschoolse groepsopvang (n= 160)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Kennis verhogen				
Werken aan pedagogische kwaliteit voor alle kinderen	2% (n= 3)	2% (n= 3)	21% (n= 34)	75% (n=120)
Inwinnen advies over inclusieve opvang en omgaan met diversiteit	1% (n= 1)	6% (n= 10)	64% (n= 103)	29% (n= 46)
inwinnen gespecialiseerd advies	16% (n= 25)	21% (n= 33)	50% (n= 80)	14% (n= 22)
Uitwisselen				
Extra overlegmomenten (intern)	3% (n= 5)	8% (n= 13)	41% (n= 65)	48% (n= 77)
Extra overlegmomenten met ouders	3% (n= 5)	14% (n= 23)	58% (n= 92)	25% (n= 40)
Extra overlegmomenten met het netwerk	16% (n= 25)	21% (n= 34)	54% (n= 87)	9% (n= 14)
Bijwonen intervisie met andere opvang-locaties over inclusieve opvang	57% (n= 91)	15% (n= 24)	23% (n= 37)	5% (n= 8)
Personeelsinzet				
Inzet in extra personeel	39% (n= 62)	13% (n= 20)	31% (n= 49)	18% (n= 29)
Werken met vrijwilligers	57% (n= 91)	9% (n= 15)	27% (n= 43)	7% (n= 11)
Inschakelen van gespecialiseerde hulp in opvang	61% (n= 97)	14% (n= 23)	23% (n= 36)	3% (n= 4)
Materiele inspanningen				
Herinrichting locatie	33% (n= 52)	16% (n= 25)	43% (n= 69)	9% (n= 14)
Aankoop van specifiek spelmateriaal	36% (n= 57)	14% (n= 23)	41% (n= 65)	9% (n= 15)
Aankoop van ander materiaal	34% (n= 55)	14% (n= 23)	44% (n= 71)	7% (n= 11)
Andere inspanningen				
Op zoek naar ervaringen en tips rond inclusief werken	7% (n= 11)	11% (n= 17)	49% (n= 79)	33% (n= 53)
Extra tijd investeren in goede communicatie met deze ouders	3% (n= 5)	8% (n= 13)	41% (n= 66)	48% (n= 76)

Gespecialiseerde hulp

Tabel 49 Gespecialiseerde hulp gezinsopvang met IKT baby's en peuters (n= 144)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte	8% (n= 12)	4% (n= 6)	30% (n= 43)	58% (n= 83)
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige	27% (n= 39)	22% (n= 31)	32% (n= 46)	19% (n= 28)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum,...)	71% (n= 102)	11% (n= 16)	14% (n= 20)	4% (n= 6)
De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind met specifieke zorgbehoefte	82% (n= 118)	7% (n= 10)	8% (n= 12)	3% (n= 4)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	74% (n= 107)	12% (n= 17)	9% (n= 13)	5% (n= 7)
Kind en Gezin	68% (n= 98)	10% (n= 14)	19% (n= 27)	3% (n= 5)
Een arts	65% (n= 94)	10% (n= 15)	19% (n= 28)	5% (n=7)

Tabel 50 Gespecialiseerde hulp gezinsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 33)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte	15% (n= 5)	6% (n= 2)	33% (n= 11)	45% (n= 15)
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige	15% (n= 5)	18% (n= 6)	42% (n= 14)	24% (n= 8)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum,...)	67% (n= 22)	9% (n= 3)	18% (n= 6)	6% (n= 2)
De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind met specifieke zorgbehoefte	82% (n= 27)	6% (n= 2)	9% (n= 3)	3% (n= 1)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	70% (n= 23)	6% (n= 2)	18% (n= 6)	6% (n= 2)
Kind en Gezin	58% (n= 19)	18% (n= 6)	9% (n= 3)	15% (n= 5)
Een arts	45% (n= 15)	27% (n= 9)	18% (n= 6)	9% (n=3)

Tabel 51 Gespecialiseerde hulp groepsopvang met IKT baby's en peuters (n= 316)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte	9% (n= 28)	5% (n= 17)	29% (n= 93)	56% (n= 178)
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige	15% (n= 47)	15% (n= 47)	41% (n= 129)	29% (n= 93)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum,...)	48% (n= 151)	16% (n= 51)	27% (n= 86)	9% (n= 28)
De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind met specifieke zorgbehoefte	76% (n= 239)	9% (n= 29)	12% (n= 38)	3% (n= 10)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	64% (n= 203)	13% (n= 40)	16% (n= 49)	8% (n= 24)
Kind en Gezin	64% (n= 202)	11% (n= 35)	22% (n= 68)	3% (n= 11)
Een arts	49% (n= 156)	17% (n= 53)	29% (n= 91)	5% (n=16)

Tabel 52 Gespecialiseerde hulp groepsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 135)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte	7% (n= 9)	7% (n= 10)	38% (n= 51)	48% (n= 65)
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige	20% (n= 27)	14% (n= 19)	37% (n= 50)	29% (n= 39)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum,...)	70% (n= 94)	14% (n= 19)	10% (n= 14)	6% (n= 8)
De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind met specifieke zorgbehoefte	81% (n= 109)	7% (n= 9)	12% (n= 16)	1% (n= 1)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	78% (n= 105)	10% (n= 13)	10% (n= 13)	3% (n= 4)
Kind en Gezin	75% (n= 101)	9% (n= 12)	15% (n= 20)	1% (n= 2)
Een arts	60% (n= 81)	10% (n= 13)	21% (n= 28)	10% (n=13)

Tabel 53 Gespecialiseerde hulp buitenschoolse gezinsopvang (n= 16)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte	25% (n= 4)	6% (n= 1)	31% (n= 5)	38% (n= 6)
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige	31% (n= 5)	31% (n= 5)	31% (n= 5)	6% (n= 1)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum,...)	56% (n= 9)	25% (n= 4)	19% (n= 3)	0% (n= 0)
De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind met specifieke zorgbehoefte	44% (n= 7)	6% (n= 1)	50% (n= 8)	0% (n= 0)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	75% (n= 12)	13% (n= 2)	13% (n= 2)	0% (n= 0)
Kind en Gezin	75% (n= 12)	13% (n= 2)	13% (n= 2)	0% (n= 0)
Een arts	69% (n= 11)	0% (n= 0)	31% (n= 5)	0% (n= 0)

Tabel 54 Gespecialiseerde hulp buitenschoolse groepsopvang (n= 140)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
De ouders van een kind met een specifieke zorgbehoefte	6% (n= 8)	11% (n= 15)	34% (n= 48)	49% (n= 69)
Een paramedicus (kinesist, logopedist, orthopedist, ...) of verpleegkundige	39% (n= 55)	19% (n= 26)	36% (n= 51)	6% (n= 8)
Een VAPH-voorziening (thuisbegeleidingsdienst, rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH), Multifunctioneel Centrum,...)	48% (n= 67)	21% (n= 29)	28% (n= 39)	4% (n= 5)
De school (of hun ondersteuningsteam) van het kind met specifieke zorgbehoefte	10% (n= 14)	11% (n= 16)	56% (n= 78)	23% (n= 32)
Een revalidatiecentrum of Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	74% (n= 104)	16% (n= 22)	9% (n= 12)	1% (n= 2)
Kind en Gezin	81% (n= 113)	10% (n= 14)	9% (n= 13)	0% (n= 0)
Een arts	77% (n= 108)	12% (n= 17)	10% (n= 14)	1% (n= 1)

Kennisverhoging

Tabel 55 Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging gezinsopvang met IKT baby's en peuters (n= 184)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	91% (n= 168)	5% (n= 9)	2% (n=4)	2% (n= 3)
Pedagogische en Taal ondersteunende Dienst	80% (n= 148)	10% (n= 18)	8% (n= 14)	2% (n= 4)
Koepelorganisatie	91% (n= 167)	3% (n= 6)	5% (n= 9)	1% (n= 2)
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	47% (n= 86)	7% (n= 13)	26% (n= 47)	21% (n= 38)
Andere opvanglocaties	75% (n= 138)	2% (n= 4)	19% (n= 35)	4% (n= 7)

Tabel 56 Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging gezinsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 36)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	81% (n= 29)	11% (n= 4)	8% (n=3)	0% (n= 0)
Pedagogische en Taal ondersteunende Dienst	69% (n= 25)	6% (n= 2)	17% (n= 6)	8% (n= 3)
Koepelorganisatie	81% (n= 29)	14% (n= 5)	6% (n= 2)	0% (n= 0)
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	31% (n= 11)	8% (n= 3)	36% (n= 13)	25% (n= 9)
Andere opvanglocaties	61% (n= 22)	8% (n= 3)	19% (n= 7)	11% (n= 4)

Tabel 57 Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging groepsopvang met IKT baby's en peuters (n= 343)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	73% (n= 252)	10% (n= 33)	10% (n=34)	7% (n= 24)
Pedagogische en Taal ondersteunende Dienst	58% (n= 200)	10% (n= 34)	24% (n= 83)	8% (n= 26)
Koepelorganisatie	73% (n= 249)	7% (n= 23)	16% (n= 56)	4% (n= 15)
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	31% (n= 105)	5% (n= 17)	25% (n= 86)	39% (n= 135)
Andere opvanglocaties	51% (n= 174)	11% (n= 39)	29% (n= 100)	9% (n= 30)

Tabel 58 Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging groepsopvang met een niet inkomensgerelateerde opvangprijs baby's en peuters (n= 157)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	80% (n= 126)	9% (n= 14)	6% (n=9)	5% (n= 8)
Pedagogische en Taal ondersteunende Dienst	64% (n= 100)	8% (n= 13)	18% (n= 28)	10% (n= 16)
Koepelorganisatie	85% (n= 134)	6% (n= 10)	7% (n= 11)	1% (n= 2)
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	49% (n= 77)	8% (n= 12)	20% (n= 31)	24% (n= 37)
Andere opvanglocaties	69% (n= 109)	8% (n= 13)	17% (n= 26)	6% (n= 9)

Tabel 59 Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging buitenschoolse gezinsopvang (n= 21)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	95% (n= 20)	0% (n= 0)	5% (n=1)	0% (n= 0)
Pedagogische en Taal ondersteunende Dienst	76% (n= 16)	10% (n= 2)	14% (n= 3)	0% (n= 0)
Koepelorganisatie	76% (n= 16)	5% (n= 1)	19% (n= 4)	0% (n= 0)
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	52% (n= 11)	5% (n= 1)	19% (n= 4)	24% (n= 5)
Andere opvanglocaties	67% (n= 14)	5% (n= 1)	19% (n= 4)	10% (n= 2)

Tabel 60 Organisatie waarop men beroep deed voor kennisverhoging buitenschoolse groepsopvang (n= 159)

	Nooit	Eenmalig	Af en toe	Vaak
Centrum voor Inclusieve Kinderopvang (CIK)	69% (n= 109)	9% (n= 15)	14% (n=22)	8% (n= 13)
Pedagogische en Taal ondersteunende Dienst	76% (n= 121)	9% (n= 14)	13% (n= 20)	3% (n= 4)
Koepelorganisatie	62% (n= 98)	8% (n= 13)	26% (n= 42)	4% (n= 6)
Pedagogische ondersteuner van de eigen organisatie	43% (n= 68)	3% (n= 5)	29% (n= 46)	25% (n= 40)
Andere opvanglocaties	35% (n= 55)	13% (n= 21)	42% (n= 67)	10% (n= 16)

Aspecten die hebben bijgedragen aan een positieve ervaring

Tabel 61 Goede relatie met de ouder(s)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 793)
	Gezinsopvang IKT (n= 168)	Gezinsopvang niet IKT (n= 32)	Groepsopvang IKT (n= 310)	Groepsopvang niet IKT (n= 136)	Gezinsopvang (n= 18)	Groepsopvang (n= 129)	
Onbelangrijk	1% (n= 2)	3% (n= 1)	0% (n= 1)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	2% (n= 2)	1% (n= 6)
Eerder onbelangrijk	1% (n= 2)	0% (n= 0)	1% (n= 2)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	1% (n= 1)	1% (n= 5)
Noch onbelangrijk, noch belangrijk	6% (n= 10)	0% (n= 0)	7% (n= 23)	7% (n= 9)	17% (n= 3)	11% (n= 14)	7% (n= 59)
Eerder belangrijk	17% (n= 29)	3% (n= 1)	20% (n= 61)	15% (n= 21)	17% (n= 3)	29% (n= 38)	19% (n= 153)
Belangrijk	75% (n= 125)	94% (n= 30)	72% (n= 223)	78% (n= 106)	66% (n= 12)	57% (n= 74)	72% (n= 570)

Tabel 62 Leerrijk voor het team/mij (n= 793)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 793)
	Gezinsopvang IKT (n= 168)	Gezinsopvang niet IKT (n= 32)	Groepsopvang IKT (n= 310)	Groepsopvang niet IKT (n= 136)	Gezinsopvang (n= 18)	Groepsopvang (n= 129)	
Onbelangrijk	0% (n= 0)	3% (n= 1)	0% (n= 1)	1% (n= 1)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 3)
Eerder onbelangrijk	1% (n= 2)	0% (n= 0)	0% (n= 1)	1% (n= 1)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	1% (n= 4)
Noch onbelangrijk, noch belangrijk	10% (n= 17)	6% (n= 2)	7% (n= 22)	5% (n= 7)	6% (n= 1)	9% (n= 11)	8% (n= 60)
Eerder belangrijk	31% (n= 52)	13% (n= 4)	37% (n= 115)	28% (n= 39)	33% (n= 6)	49% (n= 64)	35% (n= 280)
Belangrijk	58% (n= 97)	78% (n= 25)	56% (n= 171)	65% (n= 88)	61% (n= 11)	42% (n= 54)	56% (n= 446)

Tabel 63 De motivatie/drive bij het team/bij mij om te zoeken naar manieren om de opvang te laten slagen (n= 793)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 793)
	Gezinsopvang IKT (n= 168)	Gezinsopvang niet IKT (n= 32)	Groepsopvang IKT (n= 310)	Groepsopvang niet IKT (n= 136)	Gezinsopvang (n= 18)	Groepsopvang (n= 129)	
Onbelangrijk	2% (n= 4)	3% (n= 1)	0% (n= 1)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	1% (n= 6)
Eerder onbelangrijk	3% (n= 5)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	1% (n= 1)	0% (n= 0)	2% (n= 3)	1% (n= 9)
Noch onbelangrijk, noch belangrijk	11% (n= 19)	9% (n= 3)	6% (n= 18)	5% (n= 7)	6% (n= 1)	18% (n= 23)	9% (n= 71)
Eerder belangrijk	34% (n= 56)	16% (n= 5)	42% (n= 130)	35% (n= 48)	33% (n= 6)	43% (n= 56)	38% (n= 301)
Belangrijk	50% (n= 84)	72% (n= 23)	52% (n= 161)	59% (n= 80)	61% (n= 11)	37% (n= 47)	51% (n= 406)

Tabel 64 Kleine aanpassingen van de dagelijkse werking (n= 793)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 793)
	Gezinsopvang IKT (n= 168)	Gezinsopvang niet IKT (n= 32)	Groepsopvang IKT (n= 310)	Groepsopvang niet IKT (n= 136)	Gezinsopvang (n= 18)	Groepsopvang (n= 129)	
Onbelangrijk	2% (n= 4)	0% (n= 0)	3% (n= 9)	2% (n= 3)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	2% (n= 16)
Eerder onbelangrijk	10% (n= 16)	6% (n= 2)	3% (n= 8)	4% (n= 6)	6% (n= 1)	8% (n= 10)	5% (n= 43)
Noch onbelangrijk, noch belangrijk	14% (n= 23)	10% (n= 3)	21% (n= 65)	20% (n= 27)	11% (n= 2)	28% (n= 36)	20% (n= 156)
Eerder belangrijk	37% (n= 62)	28% (n= 9)	41% (n= 127)	37% (n= 50)	50% (n= 9)	39% (n= 51)	39% (n= 308)
Belangrijk	37% (n= 63)	56% (n= 18)	32% (n= 101)	37% (n= 50)	33% (n= 6)	25% (n= 32)	34% (n= 270)

Tabel 65 Ondersteuning van specialisten (n= 793)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 793)
	Gezinsopvang IKT (n= 168)	Gezinsopvang niet IKT (n= 32)	Groepsopvang IKT (n= 310)	Groepsopvang niet IKT (n= 136)	Gezinsopvang (n= 18)	Groepsopvang (n= 129)	
Onbelangrijk	9% (n= 15)	13% (n= 4)	4% (n= 12)	4% (n= 6)	17% (n= 3)	13% (n= 17)	7% (n= 57)
Eerder onbelangrijk	19% (n= 332)	9% (n= 3)	11% (n= 33)	15% (n= 20)	22% (n= 4)	22% (n= 28)	15% (n= 120)
Noch onbelangrijk, noch belangrijk	23% (n= 39)	15% (n= 5)	26% (n= 81)	30% (n= 41)	28% (n= 5)	33% (n= 42)	27% (n= 213)
Eerder belangrijk	23% (n= 38)	25% (n= 8)	31% (n= 97)	23% (n= 31)	11% (n= 2)	23% (n= 30)	26% (n= 206)
Belangrijk	26% (n= 44)	38% (n= 12)	28% (n= 87)	28% (n= 38)	22% (n= 4)	9% (n= 12)	25% (n= 197)

Tabel 66 Ondersteuning vanuit pedagogische hoek (n= 793)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 793)
	Gezinsopvang IKT (n= 168)	Gezinsopvang niet IKT (n= 32)	Groepsopvang IKT (n= 310)	Groepsopvang niet IKT (n= 136)	Gezinsopvang (n= 18)	Groepsopvang (n= 129)	
Onbelangrijk	7% (n= 12)	16% (n= 5)	5% (n= 14)	13% (n= 18)	17% (n= 3)	10% (n= 13)	8% (n= 65)
Eerder onbelangrijk	20% (n= 34)	6% (n= 2)	10% (n= 31)	10% (n= 13)	5% (n= 1)	11% (n= 14)	12% (n= 95)
Noch onbelangrijk, noch belangrijk	21% (n= 35)	9% (n= 3)	21% (n= 66)	32% (n= 44)	22% (n= 4)	24% (n= 31)	23% (n= 183)
Eerder belangrijk	20% (n= 33)	19% (n= 6)	31% (n= 96)	24% (n= 32)	17% (n= 3)	31% (n= 40)	26% (n= 210)
Belangrijk	32% (n= 54)	50% (n= 16)	33% (n= 103)	21% (n= 29)	39% (n= 7)	24% (n= 31)	30% (n= 240)

Uitdagingen van inclusieve kinderopvang

Tabel 67 De opvang van kinderen met een specifieke zorgbehoefte vraagt een hoge personeelsinzet

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Niet akkoord	10% (n= 19)	8% (n= 3)	2% (n= 6)	6% (n= 10)	5% (n= 1)	1% (n= 1)	4% (n= 40)
Eerder niet akkoord	11% (n= 21)	8% (n= 3)	5% (n= 17)	12% (n= 19)	5% (n= 1)	1% (n= 1)	7% (n= 63)
Noch niet akkoord, noch akkoord	24% (n= 46)	34% (n= 14)	15% (n= 52)	23% (n= 37)	29% (n= 6)	8% (n= 13)	18% (n= 168)
Eerder akkoord	38% (n= 71)	30% (n= 12)	43% (n= 149)	35% (n= 55)	38% (n= 8)	41% (n= 66)	39% (n= 361)
Akkoord	17% (n= 31)	20% (n= 8)	35% (n= 123)	24% (n= 38)	23% (n= 5)	49% (n= 78)	31% (n= 283)

Tabel 68 Ervaren van moeilijkheden gerelateerd aan de zorgbehoeften

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Niet akkoord	8% (n= 15)	13% (n= 5)	4% (n= 15)	9% (n= 14)	5% (n= 1)	1% (n= 2)	6% (n= 52)
Eerder niet akkoord	16% (n= 31)	10% (n= 4)	13% (n= 44)	11% (n= 18)	0% (n= 0)	5% (n= 7)	11% (n= 104)
Noch niet akkoord, noch akkoord	27% (n= 50)	35% (n= 14)	25% (n= 85)	33% (n= 52)	29% (n= 6)	13% (n= 21)	25% (n= 228)
Eerder akkoord	38% (n= 72)	28% (n= 11)	42% (n= 147)	31% (n= 50)	52% (n= 11)	45% (n= 72)	40% (n= 363)
Akkoord	11% (n= 20)	15% (n= 6)	16% (n= 56)	16% (n= 25)	14% (n= 3)	36% (n= 58)	18% (n= 168)

Tabel 69 Ervaren moeilijkheden gerelateerd aan de houding van/band met de ouders

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Niet akkoord	19% (n= 36)	20% (n= 8)	16% (n= 55)	18% (n= 29)	14% (n= 3)	5% (n= 8)	15% (n= 139)
Eerder niet akkoord	25% (n= 46)	30% (n= 12)	27% (n= 95)	24% (n= 38)	19% (n= 4)	17% (n= 28)	24% (n= 223)
Noch niet akkoord, noch akkoord	20% (n= 38)	27% (n= 11)	22% (n= 75)	26% (n= 41)	43% (n= 9)	34% (n= 54)	25% (n= 228)
Eerder akkoord	28% (n= 53)	13% (n= 5)	28% (n= 97)	22% (n= 35)	14% (n= 3)	34% (n= 54)	27% (n= 247)
Akkoord	8% (n= 15)	10% (n= 4)	7% (n= 25)	10% (n= 16)	10% (n= 2)	10% (n= 16)	9% (n= 78)

Tabel 70 Bezorgdheden aanwezig bij andere ouders

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Niet akkoord	32% (n= 60)	35% (n= 14)	37% (n= 130)	40% (n= 64)	33% (n= 7)	14% (n= 22)	32% (n= 297)
Eerder niet akkoord	25% (n= 47)	18% (n= 7)	34% (n= 118)	26% (n= 42)	14% (n= 3)	29% (n= 46)	29% (n= 263)
Noch niet akkoord, noch akkoord	22% (n= 42)	25% (n= 10)	15% (n= 53)	18% (n= 28)	14% (n= 3)	26% (n= 41)	19% (n= 177)
Eerder akkoord	18% (n= 33)	15% (n= 6)	12% (n= 40)	10% (n= 16)	29% (n= 6)	24% (n= 39)	15% (n= 140)
Akkoord	3% (n= 6)	7% (n= 3)	2% (n= 6)	6% (n= 9)	10% (n= 2)	7% (n= 12)	4% (n= 38)

Tabel 71 Onzekerheden ervaren omtrent het goed genoeg kunnen opvangen van een kind met specifieke zorgbehoeften

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Niet akkoord	16% (n= 31)	20% (n= 8)	17% (n= 58)	23% (n= 36)	24% (n= 5)	5% (n= 8)	16% (n= 146)
Eerder niet akkoord	24% (n= 45)	17% (n= 7)	24% (n= 85)	25% (n= 40)	19% (n= 4)	9% (n= 15)	21% (n= 196)
Noch niet akkoord, noch akkoord	26% (n= 48)	35% (n= 14)	21% (n= 73)	23% (n= 37)	29% (n= 6)	18% (n= 29)	23% (n= 207)
Eerder akkoord	28% (n= 52)	25% (n= 10)	30% (n= 102)	21% (n= 33)	19% (n= 4)	47% (n= 74)	30% (n= 275)
Akkoord	6% (n= 12)	3% (n= 1)	8% (n= 29)	8% (n= 13)	9% (n= 2)	21% (n= 34)	10% (n= 91)

Tabel 72 Onzekerheden ervaren bij de verantwoordelijkheid die gepaard gaat met de opvang van een kind met specifieke zorgbehoeften

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Niet akkoord	19% (n= 35)	15% (n= 6)	16% (n= 55)	22% (n= 35)	24% (n= 5)	5% (n= 8)	16% (n= 144)
Eerder niet akkoord	22% (n= 42)	25% (n= 10)	27% (n= 93)	21% (n= 34)	14% (n= 3)	10% (n= 16)	22% (n= 198)
Noch niet akkoord, noch akkoord	21% (n= 39)	30% (n= 12)	22% (n= 76)	25% (n= 39)	29% (n= 6)	22% (n= 35)	23% (n= 207)
Eerder akkoord	32% (n= 60)	25% (n= 10)	27% (n= 95)	21% (n= 34)	24% (n= 5)	41% (n= 66)	30% (n= 270)
Akkoord	6% (n= 12)	5% (n= 2)	8% (n= 28)	11% (n= 17)	9% (n= 2)	22% (n= 35)	10% (n= 96)

Meest aangewezen ondersteuning?

Tabel 73 Krijgen van begeleiding rond inclusief werken en omgaan met diversiteit (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Helemaal niet waardevol	2% (n= 4)	2% (n= 1)	1% (n= 4)	3% (n= 4)	0% (n= 0)	1% (n= 2)	2% (n= 15)
Niet waardevol	5% (n= 9)	7% (n= 3)	4% (n= 15)	7% (n= 11)	10% (n= 2)	2% (n= 3)	5% (n= 43)
Noch niet waardevol, noch waardevol	21% (n= 40)	10% (n= 4)	21% (n= 72)	21% (n= 34)	29% (n= 6)	10% (n= 16)	19% (n= 172)
Waardevol	29% (n= 55)	33% (n= 13)	33% (n= 114)	34% (n= 54)	29% (n= 6)	39% (n= 63)	33% (n= 305)
Erg waardevol	43% (n= 80)	48% (n= 19)	41% (n= 142)	35% (n= 56)	32% (n= 7)	48% (n= 76)	42% (n= 380)

Tabel 74 Krijgen van begeleiding van gespecialiseerde personen of organisaties (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Helemaal niet waardevol	2% (n= 4)	0% (n= 0)	1% (n= 4)	1% (n= 3)	0% (n= 0)	1% (n= 2)	1% (n= 13)
Niet waardevol	7% (n= 14)	3% (n= 1)	3% (n= 9)	4% (n= 6)	14% (n= 3)	5% (n= 8)	4% (n= 41)
Noch niet waardevol, noch waardevol	24% (n= 45)	18% (n= 7)	13% (n= 45)	21% (n= 33)	24% (n= 5)	10% (n= 16)	17% (n= 151)
Waardevol	30% (n= 56)	33% (n= 13)	39% (n= 136)	33% (n= 52)	24% (n= 5)	42% (n= 67)	36% (n= 329)
Erg waardevol	37% (n= 69)	48% (n= 19)	44% (n= 153)	41% (n= 65)	38% (n= 8)	42% (n= 67)	42% (n= 381)

Tabel 75 Uitwisselen van ervaringen en aanpak met andere kinderopvanglocaties (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Helemaal niet waardevol	8% (n= 15)	5% (n= 2)	3% (n= 9)	10% (n= 16)	10% (n= 2)	3% (n= 4)	5% (n= 48)
Niet waardevol	10% (n= 19)	10% (n= 4)	10% (n= 36)	14% (n= 22)	10% (n= 2)	6% (n= 9)	10% (n= 92)
Noch niet waardevol, noch waardevol	23% (n= 44)	20% (n= 8)	32% (n= 111)	28% (n= 44)	24% (n= 5)	24% (n= 39)	27% (n= 251)
Waardevol	25% (n= 47)	22% (n= 9)	30% (n= 103)	28% (n= 44)	32% (n= 7)	38% (n= 61)	30% (n= 271)
Erg waardevol	34% (n= 63)	43% (n= 17)	25% (n= 88)	20% (n= 33)	24% (n= 5)	29% (n= 47)	28% (n= 253)

Tabel 76 Een vast aanspreekpunt voor vragen rond opvang van een kind met specifieke zorgnoden (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Helemaal niet waardevol	2% (n= 3)	2% (n= 1)	1% (n= 2)	4% (n= 6)	0% (n= 0)	2% (n= 3)	2% (n= 15)
Niet waardevol	4% (n= 8)	5% (n= 2)	4% (n= 15)	7% (n= 11)	5% (n= 1)	2% (n= 3)	4% (n= 40)
Noch niet waardevol, noch waardevol	13% (n= 24)	10% (n= 4)	14% (n= 49)	18% (n= 29)	10% (n= 2)	16% (n= 26)	15% (n= 134)
Waardevol	31% (n= 59)	28% (n= 11)	34% (n= 118)	30% (n= 48)	33% (n= 7)	30% (n= 48)	32% (n= 291)
Erg waardevol	50% (n= 94)	55% (n= 22)	47% (n= 163)	41% (n= 65)	52% (n= 11)	50% (n= 80)	48% (n= 435)

Tabel 77 Volgen van bijkomende opleidingen

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Helemaal niet waardevol	3% (n= 6)	12% (n= 5)	1% (n= 3)	3% (n= 5)	5% (n= 1)	1% (n= 1)	2% (n= 21)
Niet waardevol	7% (n= 14)	12% (n= 5)	6% (n= 21)	4% (n= 7)	0% (n= 0)	3% (n= 5)	6% (n= 52)
Noch niet waardevol, noch waardevol	23% (n= 44)	23% (n= 9)	29% (n= 100)	29% (n= 46)	19% (n= 4)	20% (n= 32)	26% (n= 235)
Waardevol	33% (n= 61)	23% (n= 9)	36% (n= 137)	36% (n= 57)	52% (n= 11)	41% (n= 65)	36% (n= 330)
Erg waardevol	34% (n= 63)	30% (n= 12)	28% (n= 96)	28% (n= 44)	24% (n= 5)	35% (n= 57)	30% (n= 277)

Tabel 78 Krijgen van (meer) financiële ondersteuning (n= 915)

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Helemaal niet waardevol	4% (n= 8)	10% (n= 4)	2% (n= 5)	9% (n= 14)	5% (n= 1)	2% (n= 3)	4% (n= 35)
Niet waardevol	5% (n= 9)	10% (n= 4)	4% (n= 15)	3% (n= 5)	10% (n= 2)	4% (n= 6)	4% (n= 41)
Noch niet waardevol, noch waardevol	17% (n= 32)	20% (n= 8)	18% (n= 63)	19% (n= 31)	14% (n= 3)	9% (n= 15)	17% (n= 152)
Waardevol	29% (n= 55)	32% (n= 13)	24% (n= 84)	25% (n= 39)	28% (n= 6)	30% (n= 48)	27% (n= 245)
Erg waardevol	45% (n= 84)	28% (n= 11)	52% (n= 180)	44% (n= 70)	43% (n= 9)	55% (n= 88)	48% (n= 442)

Inclusieve kinderopvang als meerwaardeTabel 79 Inclusieve kinderopvang als meerwaarde voor voorzieningen met ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 915)
	Gezinsopvang IKT (n= 188)	Gezinsopvang niet IKT (n= 40)	Groepsopvang IKT (n= 347)	Groepsopvang niet IKT (n= 159)	Gezinsopvang (n= 21)	Groepsopvang (n= 160)	
Zeker niet	1% (n= 1)	3% (n= 1)	0% (n= 1)	2% (n= 3)	0% (n= 0)	1% (n= 2)	1% (n= 8)
Eerder niet	2% (n= 4)	5% (n= 2)	1% (n= 3)	3% (n= 5)	5% (n= 1)	4% (n= 6)	2% (n= 21)
Noch, noch	18% (n= 33)	15% (n= 6)	16% (n= 55)	15% (n= 24)	29% (n= 6)	13% (n= 21)	16% (n= 145)
Eerder wel	28% (n= 52)	33% (n= 13)	28% (n= 97)	32% (n= 51)	29% (n= 6)	39% (n= 63)	31% (n= 282)
Zeker wel	52% (n= 98)	45% (n= 18)	55% (n= 191)	48% (n= 76)	38% (n= 8)	43% (n= 68)	50% (n= 459)

Tabel 80 Inclusieve kinderopvang als meerwaarde voor voorzieningen zonder ervaring met het opvangen van kinderen met (een vermoeden van) een specifieke zorgbehoefte

	Baby's en peuters				Buitenschools		Totaal (n= 909)
	Gezinsopvang IKT (n= 385)	Gezinsopvang niet IKT (n= 171)	Groepsopvang IKT (n= 163)	Groepsopvang niet IKT (n= 161)	Gezinsopvang (n= 15)	Groepsopvang (n= 14)	
Zeker niet	2% (n= 9)	5% (n= 8)	1% (n= 1)	2% (n= 3)	0% (n= 0)	0% (n= 0)	2% (n= 21)
Eerder niet	4% (n= 14)	4% (n= 7)	4% (n= 7)	8% (n= 13)	7% (n= 1)	7% (n= 1)	5% (n= 43)
Noch, noch	32% (n= 122)	40% (n= 68)	27% (n= 44)	28% (n= 45)	27% (n= 4)	36% (n= 5)	32% (n= 288)
Eerder wel	32% (n= 124)	35% (n= 59)	33% (n= 54)	35% (n= 56)	33% (n= 5)	36% (n= 5)	33% (n= 303)
Zeker wel	30% (n= 116)	17% (n= 29)	35% (n= 57)	27% (n= 44)	33% (n= 5)	21% (n= 3)	28% (n= 254)

